

รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์

ประชาธิปไตยที่กินได้: ศึกษากรณีการมีส่วนร่วมทางการเมืองในการบริหารจัดการทรัพยากรป่าชุมชนดงภูหล่นของหมู่บ้านโนนศาลา ตำบลสำโรง อําเภอโพธ์ไทร จังหวัดอุบลราชธานี

Edible Democracy : Case Study for Non Sala Village's Political Participation in Dong Phu Lon Community Forest

นางสาวฐิตารัตน์ ศรีวัฒนพงศ์
คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

โครงการวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัย
จากสำนักงบประมาณ ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2553

(ความเห็นในรายงานนี้เป็นของผู้วิจัย ม.อ.บ. ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป)

กิตติกรรมประกาศ

รายงานวิจัยฉบับนี้จะสำเร็จไม่ได้หากขาดความช่วยเหลือจากผู้เกี่ยวข้องจากทุกภาคส่วน ที่ให้การสนับสนุนการทำวิจัยให้ผ่านไปได้ด้วยดี

ผู้เขียนขอขอบพระคุณมหาวิทยาลัยอุบลราชธานี ที่สนับสนุนเงินทุนในการจัดทำวิจัย และขอขอบคุณผู้ให้ข้อมูลทุกท่านในพื้นที่ ขอบคุณพ่อสมัย เหลา莫名 และชาวบ้านทุกท่านที่ให้เข้าไปศึกษาในพื้นที่ และจัดทำประชาคมในพื้นที่ และต้อนรับคณะผู้วิจัยด้วยไมตรีจิต และขอขอบพระคุณสื่อจากช่อง ๑๑ และโสภณเคนเดลทีวี ที่กรุณาเสนอข่าวการบุกรุกพื้นที่ของนายทุนในหมู่บ้านโนนสาลาในวันที่ ๑๑ กรกฎาคม ๒๕๕๓

ผู้เขียนขอขอบคุณมูลนิธิ Nature Care ที่ให้ข้อมูลพื้นฐานก่อนลงพื้นที่จริง และขอขอบคุณนักศึกษาชั้นปีที่ ๔ คณะรัฐศาสตร์ ที่ลงเรียนรายวิชา “วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น” กับผู้วิจัย และเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยนี้ด้วยการลงพื้นที่เก็บข้อมูลและจัดทำประชาคมหมู่บ้านร่วมกัน

นอกเหนือไปจากความรู้ในสาขาสารสูญศาสตร์ ผู้เขียนขอขอบคุณคุณสิริพรรณ ผ่องเผ้า ที่ให้ความรู้ในการใช้ระบบแผนที่ภูมิศาสตร์ และช่วยเป็นชูรำในการจัดหาแผนที่ที่เกี่ยวข้องให้ และขอขอบพระคุณ Dr. Wataru Ohira ในการสอนวิธีการใช้ข้อมูลและดึงข้อมูลที่สำคัญทางภูมิศาสตร์จากระบบ Google Earth

ด้วยความช่วยเหลือของผู้มีรายงานดังกล่าว และผู้ที่ไม่ได้อ่านมาเป็นอันมาก ได้ส่งผลให้ งานวิจัยนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี หากงานวิจัยนี้จะมีประโยชน์อยู่บ้าง ขอกรุณากล่าวดีเหล่านี้ให้แก่ผู้ที่ช่วยเหลือผู้วิจัยในการจัดทำงานวิจัยนี้ และหากมีข้อผิดพลาดใดๆ ใน การทำวิจัยนี้จักเป็นความผิดพลาดของตัวผู้วิจัยเองและขออนุรักษ์ความผิดพลาดที่อาจจะเกิดขึ้นมาด้วยความยินดีไว้ ณ ที่นี่

บทสรุปผู้บริหาร

รายงานวิจัยเรื่อง ประชาธิปไตยที่กินได้: ศึกษากรณีส่วนร่วมทางการเมืองในการบริหารจัดการทรัพยากรป่าชุมชนคงอยู่ให้ลุ่นของหมู่บ้านโนนศาลา ตำบลลำสำโรง อำเภอโพธิ์ไทร จังหวัดอุบลราชธานี เป็นรายงานวิจัยที่จัดทำขึ้นเพื่อศึกษาถึงกระบวนการทางการเมือง และการปฏิรูปการเมืองตามว่าทกรรม “ประชาธิปไตยที่กินได้” โดยใช้กรณีศึกษาจากการจัดการทรัพยากรป่าชุมชนคงอยู่ให้ลุ่นของหมู่บ้านโนนศาลา ตำบลลำสำโรง อำเภอโพธิ์ไทร จังหวัดอุบลราชธานี เพื่อศึกษาถึงกระบวนการในการจัดการป่าชุมชน และหลักการในการจัดการป่าชุมชนของหมู่บ้านโนนศาลา ว่าเป็นไปตามกระบวนการ “ประชาธิปไตยที่กินได้” หรือไม่ อย่างไร

ในหมู่บ้านโนนศาลา มีปัญหาในการจัดการป่าชุมชนปัญหาหลัก คือ การเข้ามาบุกรุกพื้นที่ป่าชุมชนของนายทุน ซึ่งผู้ใหญ่บ้านในหมู่บ้านได้พยายามที่จะแก้ปัญหานี้ด้วยการห่วงพึงพาหน่วยงานจากภายนอก เช่น กรมป่าไม้ กระทรวงมหาดไทย หรือกระทรวงยุติธรรม ให้เข้ามาดำเนินการ แต่การดำเนินการนี้ก็ไม่ประสบความสำเร็จเนื่องจากไม่สามารถบังคับใช้กฎหมายและธรรมนูญป่าชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ดังนั้น การทำงานวิจัยนี้จึงเป็นไปเพื่อศึกษาถึงสาเหตุและแนวทางในการแก้ไขเพื่อ 해결ปัญหาทางแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจากการจัดการป่าชุมชนดังกล่าวอย่างยั่งยืน โดยความร่วมมือจากชาวบ้านทุกคนในชุมชน

แนวคิดในการวิจัยนี้มี ๔ แนวคิดหลัก คือ แนวคิดเรื่องประชาธิปไตยที่กินได้ แนวคิดเรื่องสิทธิชุมชนในการจัดสรรทรัพยากร แนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชน และแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

วิธีในการดำเนินการวิจัย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยการจัดการสัมภาษณ์เชิงลึกกับชาวบ้านในหมู่บ้าน และการลงสำรวจพื้นที่ ร่วมไปกับการทำภาพจากดาวเทียมเพื่ออ้างอิงพิกัดป่าชุมชน และการจัดทำประชาคมหมู่บ้านเพื่อหาทางแก้ไขปัญหาร่วมกัน

ผลจากการศึกษาวิจัยครั้งนี้ทำให้ได้รู้ถึงข้อมูลในการจัดการป่าชุมชน ธรรมนูญในการจัดการป่าชุมชน ตลอดจนปัญหาและการจัดการป่าชุมชนที่เกิดขึ้น ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ป่าชุมชนในหมู่บ้านโนนศาลาถูกทำลายไปมาก อันเป็นผลมาจากการขาดจิตสำนึกร่วมกันในการรักษาป่าชุมชน และไม่เกิดความเป็นเอกภาพของชุมชนในการแก้ไขปัญหาร่วมกัน เนื่องจากชาวบ้านในชุมชนนั้นเองเป็นผู้ก่อปัญหา โดยการแพร่ทางป่าชุมชนและนำไปขายให้นายทุน และรับเงินจากนายทุนมาเพื่อบริหารจัดการสวนยางพาราที่อยู่บนป่าชุมชน

เพราะฉะนั้น การแก้ไขปัญหาป่าชุมชนนี้ จึงไม่ได้ขึ้นอยู่กับความร่วมมือหรือความช่วยเหลือจากองค์กรภายนอก หากแต่ขึ้นอยู่กับความร่วมมือของประชาชนในหมู่บ้านเองที่จะสร้างความตระหนักรู้ และมีความพยายามในการจัดการป่าชุมชนร่วมกัน

ด้วยเหตุนี้ ผลของการศึกษา จึงเป็นเครื่องพิสูจน์ได้ว่า เมื่อมีหลายหมู่บ้านที่ต้องการจัดการทรัพยากรด้วยตนเอง ตามแบบ “ประชาริปไทบีกินได้” แต่ก็ยังคงขาดโอกาสในการเข้าถึงและต่อสู้เพื่อให้ได้มาซึ่งสิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากรเหล่านี้ แต่ว่า ป่าชุมชนอย่างหมู่บ้านโนนศาลาที่มีอิสระทั้งในรูปแบบการบริหารงานและได้รับการสนับสนุนจากกรมป่าไม้ ให้ดำเนินการจัดการป่าชุมชนด้วยตนเองกลับประสบปัญหาในการจัดการป่าชุมชน เนื่องจากปัจจัยภายในของชุมชนเอง และต้องการการพึ่งพาภายนอก

ดังนั้น กรณีศึกษานี้จึงเป็นอุทาหรณ์เพื่อเตือนสติให้แก่ชุมชนว่า การเตรียมการจัดการป่าชุมชนโดยชุมชนนั้น ผู้ที่ตัดสินใจออกแบบนโยบายกระจายอำนาจดังกล่าวจะต้องมั่นใจว่า ประชาชนมีความพร้อมในการบริหารจัดการป่าชุมชน ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และพร้อมที่จะเป็นพี่เลี้ยงให้กับประชาชนในชุมชนในการบริหารจัดการป่าชุมชน ได้อย่างเป็นเอกภาพ และยั่งยืน เพื่อให้แนวคิด “ประชาริปไทบีกินได้” สามารถได้รับการดำเนินการให้กลายเป็นความจริงได้

บทคัดย่อ

ฐิตารัตน์ ศรีวัฒนพงศ์ : “ประชาธิปไตยที่กินได้: สืบ Mayer การมีส่วนร่วมทางการเมืองในการบริหารจัดการทรัพยากรป่าชุมชนคงภูโหล่นของหมู่บ้านโนนศาลา ตำบลสำโรง อำเภอโพธิ์ไทร จังหวัดอุบลราชธานี” (Edible Democracy : Case Study for Non Sala Village’s Political Participation in Dong Phu Lon Community Forest)

หมู่บ้านโนนศาลา ตำบลสำโรง อำเภอโพธิ์ไทร จังหวัดอุบลราชธานี ประสบปัญหาในการจัดการป่าชุมชนเนื่องจากมีกลุ่มน้ายทุนเข้ามาบุกรุกพื้นที่เพื่อทำสวนยางพารา และได้ขอความช่วยเหลือจากหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อจัดการปัญหาดังกล่าว ซึ่งหน่วยงานต่างๆ เช่น กรมป่าไม้ และปลัดอำเภอได้เข้ามาช่วยเหลือ ด้วยการจัดทำการสำรวจทางอากาศ และเดินเรื่องฟ้องร้องศาล แต่ปัญหาที่ยังไม่ได้รับการแก้ไข เนื่องจากขาดการบังคับใช้กฎหมายกับคนภายนอกชุมชน และขาดความร่วมมือจากชุมชนในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว เนื่องจากการบุกรุกป่าของนายทุนมีสาเหตุมาจากการที่ประชาชนในหมู่บ้านตัดสินใจเป็นผู้ทำลายและขายพื้นที่ให้กับนายทุน

ดังนั้น กรณีศึกษาปัญหาการจัดการป่าชุมชนนี้ จึงเป็นตัวอย่างที่ดีในการศึกษาว่า วิธีการ “ประชาธิปไตยกินได้” สามารถใช้ได้กับการบริหารจัดการทรัพยากรของประชาชนตามหลักการมีส่วนร่วมและหลักสิทธิชุมชนหรือไม่ เพราะถึงแม้ว่าจะมีวิธีการมีส่วนร่วมกับ “ประชาธิปไตย” และการกระจายอำนาจของประชาชนแล้ว แต่ก็ยังคงมีอีกหลายชุมชนที่ยังไม่พร้อมและยังต้องการความช่วยเหลือช่วงเวลาการเปลี่ยนผ่านอำนาจบริหารจัดการให้กับชาวบ้านของประชาชนอย่างแท้จริง

คำสำคัญ : ประชาธิปไตยที่กินได้, ป่าชุมชน, สิทธิชุมชน, การมีส่วนร่วมของชุมชน

Abstract

Thitarat Sriwattanapong: "Edible Democracy : Case Study for Non Sala Village's Political Participation in Dong Phu Lon Community Forest"

Non Sala Village, Samrong Subdistrict, Phosai District, Ubonratchathani faces the problems in managing community forests because there were some capitalists took over some area of the community forest to plant the Para Rubber Tree. The head of the village tries hard to ask for the help from outside to tackle with this problem. The local forest department and the local government came to help with taking surveys from the space and sue the capitalists but the problem still exists because there is a lack of law enforcement for its own community forest with the people from outside and lack of public participation from the local people. Since its core problem is from the local people who destroy and sell the land to capitalists themselves.

For this reason, this case study is a good lesson learned for proving whether the discourse "Edible Democracy" is applicable for natural resources management with public participation and community rights or not. This is because there are still many cases that the communities are not ready for the real change for real edible democracy and need the help from outside for assisting in the transition period for the transformation of management authority from the central government to be the real decentralization and management by the locality.

Keywords : Edible Democracy, Community Forest, Community Rights, Public Participation

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ (ภาษาไทย)	i
บทคัดย่อ (ภาษาอังกฤษ)	ii
กิตติกรรมประกาศ	iii
สารบัญ	iv
บทที่ ๑	๑
๑. หลักการและความเป็นมา	๑
๒. วัตถุประสงค์	๖
๓. ขอบเขตและวิธีการวิจัย	๖
๔. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๗
บทที่ ๒	๘
๑. ประชาธิปไตยที่กินได้	๙
๒. การมีส่วนร่วมของชุมชน	๑๕
๓. สิทธิชุมชน	๒๕
๔. การจัดการป่าชุมชน	๒๘
๕. กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย	๓๐
บทที่ ๓	๓๑
๑. คำถามที่ใช้ในการวิจัย	๓๑
๒. สมมติฐานในการวิจัย	๓๓
๓. การออกแบบการวิจัย	๓๔
๔. ขั้นตอนในการวิจัย	๓๖
๕. วิธีที่ใช้ในการวิจัย	๓๗
๖. วิธีในการเก็บข้อมูล	๓๘
๗. การวัดความถูกต้องของข้อมูล	๓๙
๘. การวิเคราะห์ข้อมูล	๔๕
๙. ระยะเวลาในการดำเนินการวิจัย	๔๕

สารบัญ

	หน้า
บทที่ ๔	๔๐
๑. ข้อมูลทั่วไปของหมู่บ้านโนนศาลา	๔๐
๒. ป่าชุมชน	๔๕
๓. สถานการณ์ปัญหาในป่าชุมชน	๗๙
๔. แนวทางที่เหมาะสมในการแก้ไขปัญหาป่าชุมชน	๘๒
๕. บทวิเคราะห์เกี่ยวกับประชาธิปไตยที่กินได้ในป่าชุมชน	๙๖
บทที่ ๕	๑๐
บรรณานุกรม	๑๓
ภาคผนวก	ก
๑. บทความเผยแพร่	ก
๒. กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากโครงการไปใช้ประโยชน์	ก
๓. ตารางเทียบวัดถวัตประสงค์ กิจกรรม และผลที่ได้รับ	ก
๔. รายงานการเงิน	ก

บทที่ ๑

บทนำ

๑. หลักการและความเป็นมา

ว่าทกรรม “ประชาธิปไตยที่กินได้” เป็นหนึ่งในผลงานการเคลื่อนไหวของสมัชชานจน ที่ต้องการให้รัฐบาลและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียตระหนักถึงความสำคัญของการปฏิรูปทางการเมืองที่ ให้ความสำคัญกับการเมืองภาคประชาชนและให้สิทธิแก่ประชาชนในการตัดสินใจในการดำเนินนโยบายและโครงการต่างๆที่มีผลต่อชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชน

แนวคิด “ประชาธิปไตยที่กินได้” นี้ ได้รับการตอบรับเป็นอย่างดีจากประชาชน กลุ่ม ประชาสังคม กลุ่มองค์กรเอกชน และกลุ่มนักวิชาการต่างๆในหลายภาคส่วน และได้กล้ายมาเป็น ว่าทกรรมหลักซึ่งขับเคลื่อนกิจกรรมการเมืองภาคประชาชนในระบบประชาธิปไตยของประเทศไทย เพื่อเรียกร้องการเข้าไปมีส่วนร่วมในการดำเนินการต่างๆทางการเมืองและการมีส่วนร่วมใน การบริหารจัดการทรัพยากรบัณฑิตปี พุทธศักราช ๒๕๔๕ และมีผลทำให้การดำเนินงานค่างๆ ของภาครัฐ จำเป็นต้องเชื่อมโยงการมีส่วนร่วมของประชาชน และคำนึงถึงสิทธิของประชาชน ภายใต้รัฐธรรมนูญ รวมทั้งเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจมากขึ้น

การดำเนินการในส่วนนี้สามารถเห็นผลการดำเนินงานได้ชัดเจนจากการเพิ่มการกระจาย อำนาจลงไประดับท้องถิ่น และการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจในนโยบาย หรือโครงการที่มีผลต่อชีวิตและความเป็นอยู่ของคนผ่านการทำประชามติ หรือประชาพิจารณ์ และ มีการสั่งการให้เจ้าหน้าที่ของรัฐจัดทำประชามติในชุมชนต่างๆเพื่อชี้แจงการดำเนินงานของภาครัฐ และเพื่อหารือแนวทางในการดำเนินงานต่างๆร่วมกับประชาชน

แต่อย่างไรก็ตาม ความพยายามของภาครัฐที่พยายามจะให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการ ดำเนินโครงการหรือนโยบายต่างๆในพื้นที่บางแห่งด้วยการจัดทำประชามติในชุมชนนั้นก็ถือได้ว่า เป็นการจัดทำไปตามนโยบายที่ได้รับมอบหมาย แต่ยังไม่ได้พยายามให้ประชาชนเข้าถึงและมีส่วน ร่วมตามเกณฑ์ของกลุ่มสมัชชานจนตามว่าทกรรม “ประชาธิปไตยที่กินได้” เนื่องจาก การจัดทำประชามตินี้เป็นเพียงการเรียกประชาชนมารับรู้ รับฟังนโยบายของภาครัฐ แต่ไม่ได้เปิด โอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายอย่างแท้จริง

ด้วยเหตุนี้ ข้องว่างในการดำเนินงานของรัฐบาลที่ว่าด้วยการกระจายอำนาจไประดับประชาชน ด้วยการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมืองในบางพื้นที่ยังคงประสบปัญหา ประชาชน ยังคงขาดโอกาสในการเข้าถึงและมีบทบาททางการเมือง แลดับยังขาดโอกาสในการบริหารจัดการ

ทรัพยากรในพื้นที่ของตนเอง ดังจะเห็นได้จากการรวมตัวเรียกร้องเพื่อขอการมีส่วนร่วมและเรียกร้องสิทธิในการบริหารจัดการทรัพยากรในชุมชนของตนเอง และด้านอำนาจภาครัฐที่มีการจัดทำนโยบายเพื่อพัฒนาพื้นที่โดยมิได้ขอความเห็นหรือซึ่งก็จะให้กับประชาชนในพื้นที่ได้รับทราบ ก่อนล่วงหน้า ดังเหตุการณ์การจัดสร้างเขื่อนปากน้ำ ที่ประชาชนในพื้นที่ถูกจำกัดการรับรู้ข้อมูล ก่อนที่เขื่อนจะถูกสร้าง และยังคงเป็นปัญหาทั้งของภาครัฐ ประชาชน และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการสร้างเขื่อน ทั้งในด้านทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม รวมถึงชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนที่อยู่อาศัยรอบตัวเขื่อน ซึ่งชาวบ้านในชุมชนต่างๆรอบเขื่อนปากน้ำ ได้ยืนหยัดต่อสู้และเรียกร้องสิทธิในการบริหารจัดการทรัพยากรในชุมชนของตนเองมาเป็นเวลา กว่าห้าสิบปี

สิทธิของชุมชนในการจัดการทรัพยากรในชุมชนของตนเองถือได้ว่าเป็นสิทธิขั้นพื้นฐาน ซึ่งถือว่าเป็นสิทธิที่ประชาชนพึงจะได้ เพื่อที่จะบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนของตน ตามกฎหมายปัญญาท้องถิ่นแบบดั้งเดิมที่เคยปฏิบัติกันมา และมีความหมายสามกับสภาพของชุมชนมากกว่าวิธีการบริหารจัดการที่ถูกวางแผนมาจากส่วนกลาง

สิทธิชุมชนในบริบทนี้ ถือได้ว่าเป็นส่วนสำคัญอีกประการหนึ่งที่จะเป็นส่วนขับเคลื่อน วิถีชีวิตริบบิล “ประชาริบบิไทด์ที่กินได้” ให้เป็นความจริง โดยอาศัยความเชื่อมโยงระหว่างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นของตน ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งมีหลายชุมชนในประเทศไทยได้ดำเนินการบริหารจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นของตน ได้เป็นอย่างดี และการดำเนินการในส่วนนี้ได้สร้างความเข้มแข็งและเสริมสร้างศักยภาพของประชาชนในชุมชน และเป็นรากฐานให้ประชาชนดำเนินการในด้านต่างๆ ได้ต่อไป

แต่อย่างไรก็ตาม สิทธิชุมชนในการบริหารจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นของตนเองในหลายท้องถิ่นยังคงประสบปัญหาในการบริหารจัดการ เช่น บางส่วนไม่ทราบถึงสิทธิของชุมชนตนเองในการบริหารจัดการทรัพยากรในชุมชน บางส่วนทราบถึงสิทธิของตนแต่ยังคงขาดสิทธิในการบริหารจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นของตนเนื่องจากถูกกฎหมายสิทธิในการบริหารจัดการทรัพยากรจากภาครัฐ บางพื้นที่ขาดการสนับสนุนจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเพื่อให้ความรู้และแนวทางในการบริหารจัดการ หรือขาดเงินทุนสนับสนุนในการดำเนินงาน หรือบางพื้นที่ได้รับสิทธิในการบริหารจัดการทรัพยากรในชุมชนของตน แต่กลับประสบปัญหาในการดำเนินงานเนื่องด้วยปัจจัยภายนอก เช่น ปัญหาในการบริหารจัดการ ปัญหาค้านความโปร่งใสของคณะกรรมการในการบริหารงาน เป็นต้น

ปัญหาในการบริหารจัดการด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนและสิทธิของชุมชนในการบริหารจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นของตนเองเหล่านี้ได้กลายมาเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นอันเป็นผลกระทบมาจากการดำเนินการตามวาระกรรม “ประชาริบไทยที่กินได้” ในการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อการบริหารจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นของตนเอง ซึ่งปัญหาเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงความไม่พร้อมทั้งของภาครัฐ และของชุมชนเองในการบริหารจัดการทรัพยากรในท้องถิ่น ซึ่งถือเป็นปัญหาเชิงโครงสร้างที่ทั้งภาครัฐ และภาคประชาชนจำเป็นต้องนำไปพิจารณา และหาทางแก้ไขร่วมกันว่ารัฐบาลจะเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นของตนได้ในระดับใดและจำเป็นต้องมีการให้ความรู้หรือสนับสนุนการดำเนินงานของภาคประชาชนได้ในส่วนใดบ้าง

การดำเนินงานในด้านสิทธิชุมชนและการจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นของชุมชนในทางปฏิบัติที่เห็นได้ชัดเจนที่สุดในประเทศไทยในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา คือ การเรียกร้องเคลื่อนไหวของประชาชนที่ต้องการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจหรือผลักดันนโยบายที่มีผลกระทบต่อชุมชนของตน เช่น การวางแผนท่องเที่ยวไทย-มาเลเซีย การสร้างเขื่อน ปัญหาที่เกิดขึ้นจากผลกระทบทางอันเป็นผลมาจากการก่อตั้งโรงงานอุตสาหกรรม เช่น กรณีมาบตาพูด และปัญหาในการจัดการทรัพยากร เช่น การจัดการป่าชุมชนของประชาชนในท้องถิ่น ซึ่งเป็นผลมาจากการถูกบุกรุกผืนป่าในชุมชน การได้รับสิทธิสัมปทานของนายทุน และปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นจากการบริหารจัดการป่าชุมชนโดยภาครัฐ ซึ่งถือได้การเรียกร้องในการผนึกป่าชุมชนนี้เป็นกรณีการเรียกร้องของประชาชนที่มีมากที่สุด มีพื้นที่ครอบคลุมทั่วประเทศ มีการสร้างภาคีพันธมิตรป่าชุมชนทั้งภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคเหนือ และภาคใต้

ถึงแม้ว่าปัญหาการจัดการป่าชุมชนของประชาชนและการเคลื่อนไหวของประชาชนในประเด็นนี้จะเป็นประเด็นเล็กหากเทียบกับประเด็นปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมค้างๆที่ได้กล่าวมาแล้ว แต่ปัญหาการจัดการป่าชุมชนนั้นเป็นปัญหาที่มีผลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในพื้นที่ เป็นปัญหาที่กินระยะเวลานานา มีผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลายฝ่ายเข้ามามากมาย และมีพื้นที่ที่มีปัญหาเกือบทั่วทั้งประเทศไทย เนื่องจากการจัดการป่าชุมชนนั้นยังมิได้มีกฎหมายรองรับในการบริหารจัดการป่าชุมชนโดยประชาชน เนื่องจากร่างพระราชบัญญัติป่าชุมชนยังมิได้ถูกบังคับใช้ ทำให้การดำเนินงานต่างๆในด้านป่าชุมชนยังคงขาดความชัดเจน และขาดความเป็นเอกภาพในการดำเนินการบริหารจัดการป่าชุมชนให้เป็นระบบเดียวกันทั้งประเทศไทย ด้วยเหตุนี้ การดำเนินการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติในป่าชุมชนจึงเกิดปัญหาในการจัดทำมาตรฐานในการดำเนินงาน เช่น กฎหมายในการบังคับใช้ป่าชุมชนมีความแตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่ ขาดการบังคับใช้กฎหมายเดียวกันในป่าชุมชนเมื่อมีผู้กระทำผิดระเบียบในป่าชุมชน

จากปัญหาที่เกิดขึ้นดังกล่าว ทำให้หลายภาคส่วน ทั้งภาคราชathan นักวิชาการ องค์กร อิสระและองค์กรภาคเอกชน ประชาชน และภาครัฐ ได้พยายามที่จะแก้ไขปัญหาด้วยการดำเนินการร่วมกันประชาชนในพื้นที่ในการบริหารจัดการป่าชุมชน โดยการเป็นภาคีเครือข่ายร่วมกันและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ในการบริหารจัดการป่าชุมชนระหว่างกัน ดังจะเห็นผลได้จากผลการวิจัยเรื่องป่าชุมชนและการจัดทำกรุงรัชท์ให้บ้านเรื่องป่าชุมชนที่ประสบความสำเร็จในหลายพื้นที่ทั่วประเทศไทย

แต่อย่างไรก็ตาม ยังคงมีหลายพื้นที่ที่ไม่ประสบความสำเร็จในการดำเนินงานด้านป่าชุมชน และยังคงต้องได้รับความช่วยเหลือจากกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นดังกล่าว นอกจากนี้ไปจากการเรียกร้องเคลื่อนไหวเพื่อขอสิทธิในการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรหรือขอความช่วยเหลือจากรัฐบาล

กรณีศึกษาด้านป่าชุมชนในงานวิจัยนี้ คือ ป่าชุมชนในเครือข่ายป่าคงภูโหล่นของหมู่บ้านโนนศาลา ตำบลสำโรง อำเภอโพธิ์ไทร จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งเป็นหนึ่งในป่าชุมชนที่ประสบปัญหาในการบริหารจัดการป่าชุมชนเนื่องจากถูกนายทุนจากภายนอกมาบุกรุกทางป่าในที่ดินเขตป่าชุมชนเพื่อนำมาใบประโภตและส่วนต้น

ป่าชุมชนคงภูโหล่น เป็นป่าชุมชนที่ได้รับการบริหารจัดการร่วมกันระหว่างชุมชนท้องถิ่น ๒๖ หมู่บ้าน ในเขตอำเภอโขงเจียม อำเภอศรีเมืองใหม่ และอำเภอโพธิ์ไทร ในจังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งการบริหารจัดการทรัพยากรป่าชุมชนคงภูโหล่นนี้ เป็นการบริหารจัดการทรัพยากรป่าชุมชนที่เกิดจากกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนร่วมกับการสนับสนุนของหน่วยงาน และองค์กรภายนอกโดยมี การบริหารจัดการในรูปแบบองค์กร โดยมีคณะกรรมการป่าชุมชน ที่มาจากการเลือกตั้งของสมาชิกในชุมชน และมีการประชุมเพื่อออกกฎหมายเบี่ยงป่าชุมชน ที่มีการระบุข้อบังคับและบทลงโทษที่กำหนดโดยคณะกรรมการป่าชุมชนและสมาชิกในชุมชน ซึ่งถือได้ว่าการบริหารจัดการทรัพยากรป่าชุมชนนี้เป็นการดำเนินการแบบประชาธิปไตยชุมชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชนอย่างแท้จริง

แต่อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันนี้การบริหารจัดการเครือข่ายป่าชุมชนป่าคงภูโหล่นกำลังประสบปัญหាដันเนื่องมาจากการบุกรุกถ้ำพื้นที่ป่าชุมชนของนายทุน ปัญหานี้ ได้เกิดขึ้นที่หมู่บ้านโนนศาลา ตำบลโพธิ์ไทร อำเภอสำโรง จังหวัดอุบลราชธานี โดยมีนายทุนจากภายนอกเข้ามายุ่งกับป่าชุมชนด้วยการแห่ถ้ำทางป่าชุมชน โดยเฉพาะป่าชุมชนที่อยู่บริเวณยอดเขา เพื่อนำมาทำเป็นสวน

ยางพารา ทำให้ป่าชุมชนเสื่อมสภาพเนื่องจากสูญเสียป่าต้นน้ำบนยอดเขา และชาวบ้านประสบภัยปัญหาเกี่ยวกับการใช้น้ำเพื่ออุปโภคและบริโภคเนื่องจากน้ำบนป่าต้นน้ำเดินขาดเคลื่อน และน้ำที่มาจากการป่าต้นน้ำเดินมียาฆ่าแมลงป่นอันเป็นผลมาจากการดำเนินการปลูกยางพารา ทำให้หมู่บ้านโนนศาลาประสบภัยปัญหาน้ำที่จะใช้อุปโภคบริโภคและทำการเกษตร

ปัญหาน้ำอันเนื่องมาจากการรุกคืบพื้นที่ป่าชุมชนของนายทุนดังที่ได้กล่าวมานี้เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นเรื่อยๆ ในหมู่บ้านโนนศาลาโดยไม่ได้รับการแก้ไข ผู้ใหญ่บ้านในชุมชนได้ลองแก้ไขปัญหาดังกล่าวด้วยการร้องเรียนสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นไปยังสำนักงานป่าไม้จังหวัด เพื่อให้มามาดำเนินการกับนายทุนดังกล่าว แต่การดำเนินงานนี้ไม่เป็นผลเนื่องจากขาดความต่อเนื่องและความเข้มแข็งของการดำเนินงานในส่วนของภาครัฐ มีเพียงการดำเนินงานปักปืนเขตแดนป่าชุมชนและรับทราบเรื่องเท่านั้น นอกจากนี้ ผู้ใหญ่บ้านยังได้พยายามทำการฟ้องร้องทางกฎหมายเพื่อให้ นายทุนดังกล่าวหยุดกระทำการบุกรุกป่าชุมชน และในทางปฏิบัติแล้ว นายทุนดังกล่าวก็ยังคงดำเนินการบุกรุกป่าชุมชนและไม่ถอนพื้นที่ออกไป ซึ่งมีการกันรั้วลดหนามในส่วนที่มีการปลูกยางพาราเพิ่มเติมเพื่อมิให้ประชาชนเข้าไปใช้ประโยชน์ในป่าชุมชนได้

จากการพยากรณ์แก้ไขปัญหาการรุกคืบป่าชุมชนของนายทุนดังที่ได้กล่าวมา จะเห็นได้ว่าความพยายามในการแก้ไขปัญหาการรุกคืบป่าชุมชนโดยอาศัยกลไกของภาครัฐนั้นไม่ประสบความสำเร็จ รัฐให้อำนาจในการปักปืนเขตแดนป่าชุมชน และรับเรื่องราวท่องร้อง และให้คำแนะนำในการดำเนินการแก้ไขปัญหา แต่รัฐไม่มีส่วนร่วม หรือไม่มีความสามารถในการบังคับใช้กฎหมาย หรือบังคับการดำเนินงานให้เป็นไปในสิ่งที่ควรจะเป็น

ดังนั้น งานวิจัยเรื่อง “ประชาริปไทท์กินได้: ศึกษากรณีการมีส่วนร่วมทางการเมืองในการบริหารจัดการทรัพยากรป่าชุมชนคงถือลั่นของหมู่บ้านโนนศาลา ตำบลสำโรง อำเภอโพธิ์ไทร จังหวัดอุบลราชธานี” เรื่องนี้ จึงเป็นงานวิจัยที่มุ่งเน้นศึกษาระบวนการการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อบริหารจัดการทรัพยากรป่าชุมชนของตนของหนែน้อย จากการพึงพอใจของราษฎร เพื่อให้การบริหารจัดการพื้นที่ป่าชุมชนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ โดยการสำรวจระดับการมีส่วนร่วม บทบาท และข้อจำกัดของชุมชนในการบริหารจัดการเครือข่ายป่าคงถือลั่น และศึกษาถึงความพยายามในการร่วมเป็นภาคีวิชาการ ร่วมกับหน่วยงานภาครัฐ และเอกชนในการเสริมสร้างศักยภาพและเตรียมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในการบริหารจัดการทรัพยากรป่าชุมชนเพื่อแก้ไขการรุกคืบพื้นที่ของนายทุนในป่าชุมชน

การศึกษาวิจัยนี้จะแบ่งเนื้อหาในการวิจัยออกเป็นสามส่วน โดยส่วนแรกจะเป็นการศึกษาปัญหาและรูปแบบในการบริหารจัดการทรัพยากรป่าชุมชนของหมู่บ้านโนนคลา ส่วนที่สองเป็นการศึกษาระบวนการแก้ไขปัญหาการรุกค้าป่าชุมชนโดยอาศัยการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน และส่วนที่สาม เป็นการศึกษารูปแบบการจัดการทรัพยากรป่าชุมชนที่เหมาะสมสำหรับการจัดการทรัพยากรป่าชุมชนในหมู่บ้านโนนคลา

๒. วัตถุประสงค์

๑. ศึกษาปัญหาและรูปแบบในการบริหารจัดการทรัพยากรป่าชุมชนของหมู่บ้านโนนคลา
๒. ศึกษาระบวนการแก้ไขปัญหาการรุกค้าป่าชุมชนโดยอาศัยการมีส่วนร่วมของประชาชน
๓. ศึกษาและเสนอรูปแบบการจัดการทรัพยากรป่าชุมชนที่เหมาะสมสำหรับการจัดการทรัพยากรป่าชุมชนในหมู่บ้านโนนคลา

๓. ขอบเขตและวิธีการวิจัย

โครงการวิจัยนี้ มีขอบเขตการวิจัยอยู่ที่การศึกษาวิจัยเอกสารที่เกี่ยวข้องกับหลักการปฏิรูปทางการเมืองที่เกี่ยวข้องกับ “ประชาธิปไตยที่กินได้” และบทบาทการมีส่วนร่วมทางการเมืองของชุมชน ตามปรัชญาทางการเมืองและท้องถิ่น โดยมุ่งเน้นไปที่การศึกษาบทบาทการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการทรัพยากรป่าชุมชน โดยมีการลงพื้นที่เพื่อศึกษากรณีศึกษาจากหมู่บ้านในเครือข่ายป่าชุมชนดงภูโลล่น จำนวน ๑ หมู่บ้าน คือ หมู่บ้านโนนคลา ตำบลลำสอง อำเภอโพธิ์ไทร จังหวัดอุบราชธานี

โครงการวิจัยนี้มีวิธีการดำเนินการวิจัยโดยการวิจัยเอกสาร การทำการวิจัยย่างมีส่วนร่วม โดยการจัดเวทีเสวนาหรือเวทีประชุมเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นทางการแก้ไขปัญหาการรุกค้าพื้นที่ป่าชุมชนของนายทุนร่วมกันโดยชาวบ้านในหมู่บ้าน โดยมีความคาดหวังว่าผลของการดำเนินการวิจัยโดยใช้รูปแบบดังกล่าวจะส่งผลให้กับประชาชนในหมู่บ้านสามารถแลกเปลี่ยนความคิดเห็นทางการแก้ไขปัญหาการรุกค้าป่าชุมชนของนายทุนได้อย่างยั่งยืนและมีประสิทธิภาพ โดยจะได้กล่าวถึงรายละเอียดเกี่ยวกับคำถา สมนติฐาน ตัวแปร การออกแบบงานวิจัย และการดำเนินงานวิจัย ตลอดจนขั้นตอนในการวิจัยในบทที่ ๑ ต่อไป

๔. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑. ได้รับแนวทางในการแก้ไขปัญหาการรุกค้าพื้นที่ป่าชุมชนของหมู่บ้านในศาลา
๒. สร้างองค์ความรู้ใหม่ในการแก้ไขปัญหาการรุกค้าพื้นที่ป่าชุมชนของหมู่บ้านในศาลา
๓. นำองค์ความรู้ใหม่ไปใช้ในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจากการจัดการทรัพยากรป่าชุมชนของหมู่บ้านในศาลา

บทที่ ๑

บทนำ

๑. หลักการและความเป็นมา

ว่าทกรรม “ประชาธิปไตยที่กินได้” เป็นหนึ่งในผลงานการเคลื่อนไหวของสมัชชาคนจน ที่ต้องการให้รัฐบาลและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียตระหนักถึงความสำคัญของการปฏิรูปทางการเมืองที่ ให้ความสำคัญกับการเมืองภาคประชาชนและให้สิทธิแก่ประชาชนในการตัดสินใจในการดำเนินนโยบายและโครงการต่างๆที่มีผลต่อชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชน

แนวคิด “ประชาธิปไตยที่กินได้” นี้ ได้รับการตอบรับเป็นอย่างดีจากประชาชน กลุ่ม ประชาสังคม กลุ่มองค์กรเอกชน และกลุ่มนักวิชาการต่างๆในหลายภาคส่วน และได้กล้ายมาเป็น ว่าทกรรมหลักซึ่งขับเคลื่อนกิจกรรมการเมืองภาคประชาชนในระบบประชาธิปไตยของประเทศไทย เพื่อเรียกร้องการเข้าไปมีส่วนร่วมในการดำเนินการต่างๆทางการเมืองและการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรบัณฑิตปี พุทธศักราช ๒๕๔๕ และมีผลทำให้การดำเนินงานค่างๆ ของภาครัฐ จำเป็นต้องเชื่อมโยงการมีส่วนร่วมของประชาชน และคำนึงถึงสิทธิของประชาชน ภายใต้รัฐธรรมนูญ รวมทั้งเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจมากขึ้น

การดำเนินการในส่วนนี้สามารถเห็นผลการดำเนินงานได้ชัดเจนจากการเพิ่มการกระจายอำนาจลงไปสู่ท้องถิ่น และการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจในนโยบาย หรือโครงการที่มีผลต่อชีวิตและความเป็นอยู่ของคนผ่านการทำประชามติ หรือประชาพิจารณ์ และ มีการสั่งการให้เจ้าหน้าที่ของรัฐจัดทำประชามติในชุมชนต่างๆเพื่อชี้แจงการดำเนินงานของภาครัฐ และเพื่อหารือแนวทางในการดำเนินงานต่างๆร่วมกับประชาชน

แต่อย่างไรก็ตาม ความพยายามของภาครัฐที่พยายามจะให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการ ดำเนินโครงการหรือนโยบายต่างๆในพื้นที่บางแห่งด้วยการจัดทำประชามติในชุมชนนั้นก็ถือได้ว่า เป็นการจัดทำไปตามนโยบายที่ได้รับมอบหมาย แต่ยังไม่ได้พยายามให้ประชาชนเข้าถึงและมีส่วน ร่วมตามเกณฑ์ของกลุ่มสมัชชาคนจนตามว่าทกรรม “ประชาธิปไตยที่กินได้” เนื่องจาก การจัดทำประชามตินี้เป็นเพียงการเรียกประชาชนมารับรู้ รับฟังนโยบายของภาครัฐ แต่ไม่ได้เปิด โอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายอย่างแท้จริง

ด้วยเหตุนี้ ข้องว่าใน การดำเนินงานของรัฐบาลที่ว่าด้วยการกระจายอำนาจไปสู่ประชาชน ด้วยการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมืองในบางพื้นที่ยังคงประสบปัญหา ประชาชน ยังคงขาดโอกาสในการเข้าถึงและมีบทบาททางการเมือง และยังขาดโอกาสในการบริหารจัดการ

ทรัพยากรในพื้นที่ของตนเอง ดังจะเห็นได้จากการรวมตัวเรียกร้องเพื่อขอการมีส่วนร่วมและเรียกร้องสิทธิในการบริหารจัดการทรัพยากรในชุมชนของตนเอง และด้านอำนาจภาครัฐที่มีการจัดทำนโยบายเพื่อพัฒนาพื้นที่โดยมิได้ขอความเห็นหรือซึ่งก็จะให้กับประชาชนในพื้นที่ได้รับทราบ ก่อนล่วงหน้า ดังเหตุการณ์การจัดสร้างเขื่อนปากน้ำ ที่ประชาชนในพื้นที่ถูกจำกัดการรับรู้ข้อมูล ก่อนที่เขื่อนจะถูกสร้าง และยังคงเป็นปัญหาทั้งของภาครัฐ ประชาชน และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการสร้างเขื่อน ทั้งในด้านทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม รวมถึงชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนที่อยู่อาศัยรอบตัวเขื่อน ซึ่งชาวบ้านในชุมชนต่างๆรอบเขื่อนปากน้ำ ได้ยืนหยัดต่อสู้และเรียกร้องสิทธิในการบริหารจัดการทรัพยากรในชุมชนของตนเองมาเป็นเวลา กว่าห้าสิบปี

สิทธิของชุมชนในการจัดการทรัพยากรในชุมชนของตนเองถือได้ว่าเป็นสิทธิขั้นพื้นฐาน ซึ่งถือว่าเป็นสิทธิที่ประชาชนพึงจะได้ เพื่อที่จะบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนของตน ตามกฎหมายปัญญาท้องถิ่นแบบดั้งเดิมที่เคยปฏิบัติกันมา และมีความหมายสามกับสภาพของชุมชนมากกว่าวิธีการบริหารจัดการที่ถูกวางแผนมาจากส่วนกลาง

สิทธิชุมชนในบริบทนี้ ถือได้ว่าเป็นส่วนสำคัญอีกประการหนึ่งที่จะเป็นส่วนขับเคลื่อน วิถีชีวิตริบบิล “ประชาริบบิไทด์ที่กินได้” ให้เป็นความจริง โดยอาศัยความเชื่อมโยงระหว่างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นของตน ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งมีหลายชุมชนในประเทศไทยได้ดำเนินการบริหารจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นของตน ได้เป็นอย่างดี และการดำเนินการในส่วนนี้ได้สร้างความเข้มแข็งและเสริมสร้างศักยภาพของประชาชนในชุมชน และเป็นรากฐานให้ประชาชนดำเนินการในด้านต่างๆ ได้ต่อไป

แต่อย่างไรก็ตาม สิทธิชุมชนในการบริหารจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นของตนเองในหลายท้องถิ่นยังคงประสบปัญหาในการบริหารจัดการ เช่น บางส่วนไม่ทราบถึงสิทธิของชุมชนตนเองในการบริหารจัดการทรัพยากรในชุมชน บางส่วนทราบถึงสิทธิของตนแต่ยังคงขาดสิทธิในการบริหารจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นของตนเนื่องจากถูกยกขาดสิทธิในการบริหารจัดการทรัพยากรจากภาครัฐ บางพื้นที่ขาดการสนับสนุนจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเพื่อให้ความรู้และแนวทางในการบริหารจัดการ หรือขาดเงินทุนสนับสนุนในการดำเนินงาน หรือบางพื้นที่ได้รับสิทธิในการบริหารจัดการทรัพยากรในชุมชนของตน แต่กลับประสบปัญหาในการดำเนินงานเนื่องด้วยปัจจัยภายนอก เช่น ปัญหาในการบริหารจัดการ ปัญหาค้านความโปร่งใสของคณะกรรมการในการบริหารงาน เป็นต้น

ปัญหาในการบริหารจัดการด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนและสิทธิของชุมชนในการบริหารจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นของตนเองเหล่านี้ได้กลายมาเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นอันเป็นผลกระทบมาจากการดำเนินการตามวาระกรรม “ประชาริบไทยที่กินได้” ในการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อการบริหารจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นของตนเอง ซึ่งปัญหาเหล่านี้ สะท้อนให้เห็นถึงความไม่พร้อมทั้งของภาครัฐ และของชุมชนเองในการบริหารจัดการทรัพยากรในท้องถิ่น ซึ่งถือเป็นปัญหาเชิงโครงสร้างที่ทั้งภาครัฐ และภาคประชาชนจำเป็นต้องนำไปพิจารณา และหาทางแก้ไขร่วมกันว่ารัฐบาลจะเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นของตนได้ในระดับใดและจำเป็นต้องมีการให้ความรู้หรือสนับสนุนการดำเนินงานของภาคประชาชนได้ในส่วนใดบ้าง

การดำเนินงานในด้านสิทธิชุมชนและการจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นของชุมชนในทางปฏิบัติที่เห็นได้ชัดเจนที่สุดในประเทศไทยในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา คือ การเรียกร้องเคลื่อนไหวของประชาชนที่ต้องการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจหรือผลักดันนโยบายที่มีผลกระทบต่อชุมชนของตน เช่น การวางแผนท่องเที่ยวไทย-มาเลเซีย การสร้างเขื่อน ปัญหาที่เกิดขึ้นจากผลกระทบทางอันเป็นผลมาจากการก่อตั้งโรงงานอุตสาหกรรม เช่น กรณีมาบตาพุด และปัญหาในการจัดการทรัพยากร เช่น การจัดการป่าชุมชนของประชาชนในท้องถิ่น ซึ่งเป็นผลมาจากการถูกบุกรุกผืนป่าในชุมชน การได้รับสิทธิสัมปทานของนายทุน และปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นจากการบริหารจัดการป่าชุมชนโดยภาครัฐ ซึ่งถือได้การเรียกร้องในการผนึกป่าชุมชนนี้เป็นกรณีการเรียกร้องของประชาชนที่มากที่สุด มีพื้นที่ครอบคลุมทั่วประเทศ มีการสร้างภาคีพันธมิตรป่าชุมชนทั้งภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคเหนือ และภาคใต้

ถึงแม้ว่าปัญหาการจัดการป่าชุมชนของประชาชนและการเคลื่อนไหวของประชาชนในประเด็นนี้จะเป็นประเด็นเล็กหากเทียบกับประเด็นปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมค้างๆที่ได้กล่าวมาแล้ว แต่ปัญหาการจัดการป่าชุมชนนั้นเป็นปัญหาที่มีผลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในพื้นที่ เป็นปัญหาที่กินระยะเวลานานนาน มีผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลายฝ่ายเข้ามามากมาย และมีพื้นที่ที่มีปัญหาเกือบทั่วทั้งประเทศไทย เนื่องจากการจัดการป่าชุมชนนั้นยังมิได้มีกฎหมายรองรับในการบริหารจัดการป่าชุมชนโดยประชาชน เนื่องจากร่างพระราชบัญญัติป่าชุมชนยังมิได้ถูกบังคับใช้ ทำให้การดำเนินงานต่างๆในด้านป่าชุมชนยังคงขาดความชัดเจน และขาดความเป็นเอกภาพในการดำเนินการบริหารจัดการป่าชุมชนให้เป็นระบบเดียวกันทั้งประเทศไทย ด้วยเหตุนี้ การดำเนินการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติในป่าชุมชนจึงเกิดปัญหาในการจัดทำมาตรฐานในการดำเนินงาน เช่น กฎหมายในการบังคับใช้ป่าชุมชนมีความแตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่ ขาดการบังคับใช้กฎหมายเดียวกันในป่าชุมชนเมื่อมีผู้กระทำผิดระเบียบในป่าชุมชน

จากปัญหาที่เกิดขึ้นดังกล่าว ทำให้หลายภาคส่วน ทั้งภาคราชathan นักวิชาการ องค์กร อิสระและองค์กรภาคเอกชน ประชาชน และภาครัฐ ได้พยายามที่จะแก้ไขปัญหาด้วยการดำเนินการร่วมกันประชาชนในพื้นที่ในการบริหารจัดการป่าชุมชน โดยการเป็นภาคีเครือข่ายร่วมกันและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ในการบริหารจัดการป่าชุมชนระหว่างกัน ดังจะเห็นผลได้จากผลการวิจัยเรื่องป่าชุมชนและการจัดทำกรุงรัชท์ให้บ้านเรื่องป่าชุมชนที่ประสบความสำเร็จในหลายพื้นที่ทั่วประเทศไทย

แต่อย่างไรก็ตาม ยังคงมีหลายพื้นที่ที่ไม่ประสบความสำเร็จในการดำเนินงานด้านป่าชุมชน และยังคงต้องได้รับความช่วยเหลือจากกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นดังกล่าว นอกจากนี้ไปจากการเรียกร้องเคลื่อนไหวเพื่อขอสิทธิในการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรหรือขอความช่วยเหลือจากรัฐบาล

กรณีศึกษาด้านป่าชุมชนในงานวิจัยนี้ คือ ป่าชุมชนในเครือข่ายป่าคงภูโหล่นของหมู่บ้านโนนศาลา ตำบลสำโรง อำเภอโพธิ์ไทร จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งเป็นหนึ่งในป่าชุมชนที่ประสบปัญหาในการบริหารจัดการป่าชุมชนเนื่องจากถูกนายทุนจากภายนอกมาบุกรุกทางป่าในที่ดินเขตป่าชุมชนเพื่อนำมาใบประโภตและส่วนต้น

ป่าชุมชนคงภูโหล่น เป็นป่าชุมชนที่ได้รับการบริหารจัดการร่วมกันระหว่างชุมชนท้องถิ่น ๒๖ หมู่บ้าน ในเขตอำเภอโขงเจียม อำเภอศรีเมืองใหม่ และอำเภอโพธิ์ไทร ในจังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งการบริหารจัดการทรัพยากรป่าชุมชนคงภูโหล่นนี้ เป็นการบริหารจัดการทรัพยากรป่าชุมชนที่เกิดจากกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนร่วมกับการสนับสนุนของหน่วยงาน และองค์กรภายนอกโดยมี การบริหารจัดการในรูปแบบองค์กร โดยมีคณะกรรมการป่าชุมชน ที่มาจากการเลือกตั้งของสมาชิกในชุมชน และมีการประชุมเพื่อออกกฎหมายเบี่ยงป่าชุมชน ที่มีการระบุข้อบังคับและบทลงโทษที่กำหนดโดยคณะกรรมการป่าชุมชนและสมาชิกในชุมชน ซึ่งถือได้ว่าการบริหารจัดการทรัพยากรป่าชุมชนนี้เป็นการดำเนินการแบบประชาธิปไตยชุมชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชนอย่างแท้จริง

แต่อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันนี้การบริหารจัดการเครือข่ายป่าชุมชนป่าคงภูโหล่นกำลังประสบปัญหាដันเนื่องมาจากการบุกรุกถ้ำพื้นที่ป่าชุมชนของนายทุน ปัญหานี้ ได้เกิดขึ้นที่หมู่บ้านโนนศาลา ตำบลโพธิ์ไทร อำเภอสำโรง จังหวัดอุบลราชธานี โดยมีนายทุนจากภายนอกเข้ามายุ่งกับป่าชุมชนด้วยการแห่ถ้ำทางป่าชุมชน โดยเฉพาะป่าชุมชนที่อยู่บริเวณยอดเขา เพื่อนำมาทำเป็นสวน

ยางพารา ทำให้ป่าชุมชนเสื่อมสภาพเนื่องจากสูญเสียป่าต้นน้ำบนยอดเขา และชาวบ้านประสบภัยปัญหาเกี่ยวกับการใช้น้ำเพื่ออุปโภคและบริโภคเนื่องจากน้ำบนป่าต้นน้ำเดินขาดเคลื่อน และน้ำที่มาจากการป่าต้นน้ำเดินมียาฆ่าแมลงป่นอันเป็นผลมาจากการดำเนินการปลูกยางพารา ทำให้หมู่บ้านโนนศาลาประสบภัยปัญหาน้ำที่จะใช้อุปโภคบริโภคและทำการเกษตร

ปัญหาน้ำอันเนื่องมาจากการรุกคืบพื้นที่ป่าชุมชนของนายทุนดังที่ได้กล่าวมานี้เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นเรื่อยๆ ในหมู่บ้านโนนศาลาโดยไม่ได้รับการแก้ไข ผู้ใหญ่บ้านในชุมชนได้ลองแก้ไขปัญหาดังกล่าวด้วยการร้องเรียนสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นไปยังสำนักงานป่าไม้จังหวัด เพื่อให้มามาดำเนินการกับนายทุนดังกล่าว แต่การดำเนินงานนี้ไม่เป็นผลเนื่องจากขาดความต่อเนื่องและความเข้มแข็งของการดำเนินงานในส่วนของภาครัฐ มีเพียงการดำเนินงานปักปืนเขตแดนป่าชุมชนและรับทราบเรื่องเท่านั้น นอกจากนี้ ผู้ใหญ่บ้านยังได้พยายามทำการฟ้องร้องทางกฎหมายเพื่อให้ นายทุนดังกล่าวหยุดกระทำการบุกรุกป่าชุมชน และในทางปฏิบัติแล้ว นายทุนดังกล่าวก็ยังคงดำเนินการบุกรุกป่าชุมชนและไม่ถอนพื้นที่ออกไป ซึ่งมีการกันรั้วลดหนามในส่วนที่มีการปลูกยางพาราเพิ่มเติมเพื่อมิให้ประชาชนเข้าไปใช้ประโยชน์ในป่าชุมชนได้

จากการพยากรณ์แก้ไขปัญหาการรุกคืบป่าชุมชนของนายทุนดังที่ได้กล่าวมา จะเห็นได้ว่าความพยายามในการแก้ไขปัญหาการรุกคืบป่าชุมชนโดยอาศัยกลไกของภาครัฐนั้นไม่ประสบความสำเร็จ รัฐให้อำนาจในการปักปืนเขตแดนป่าชุมชน และรับเรื่องราวท่องร้อง และให้คำแนะนำในการดำเนินการแก้ไขปัญหา แต่รัฐไม่มีส่วนร่วม หรือไม่มีความสามารถในการบังคับใช้กฎหมาย หรือบังคับการดำเนินงานให้เป็นไปในสิ่งที่ควรจะเป็น

ดังนั้น งานวิจัยเรื่อง “ประชาริปไทท์กินได้: ศึกษากรณีการมีส่วนร่วมทางการเมืองในการบริหารจัดการทรัพยากรป่าชุมชนคงถือลั่นของหมู่บ้านโนนศาลา ตำบลสำโรง อำเภอโพธิ์ไทร จังหวัดอุบลราชธานี” เรื่องนี้ จึงเป็นงานวิจัยที่มุ่งเน้นศึกษาระบวนการการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อบริหารจัดการทรัพยากรป่าชุมชนของตนของหนែน้อย จากการพึงพอใจของชาวบ้าน ให้การบริหารจัดการพื้นที่ป่าชุมชนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ โดยการสำรวจระดับการมีส่วนร่วม บทบาท และข้อจำกัดของชุมชนในการบริหารจัดการเครือข่ายป่าคงถือลั่น และศึกษาถึงความพยายามในการร่วมเป็นภาคีวิชาการ ร่วมกับหน่วยงานภาครัฐ และเอกชนในการเสริมสร้างศักยภาพและเตรียมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในการบริหารจัดการทรัพยากรป่าชุมชนเพื่อแก้ไขการรุกคืบพื้นที่ของนายทุนในป่าชุมชน

การศึกษาวิจัยนี้จะแบ่งเนื้อหาในการวิจัยออกเป็นสามส่วน โดยส่วนแรกจะเป็นการศึกษาปัญหาและรูปแบบในการบริหารจัดการทรัพยากรป่าชุมชนของหมู่บ้านโนนคลา ส่วนที่สองเป็นการศึกษาระบวนการแก้ไขปัญหาการรุกค้าป่าชุมชนโดยอาศัยการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน และส่วนที่สาม เป็นการศึกษารูปแบบการจัดการทรัพยากรป่าชุมชนที่เหมาะสมสำหรับการจัดการทรัพยากรป่าชุมชนในหมู่บ้านโนนคลา

๒. วัตถุประสงค์

๑. ศึกษาปัญหาและรูปแบบในการบริหารจัดการทรัพยากรป่าชุมชนของหมู่บ้านโนนคลา
๒. ศึกษาระบวนการแก้ไขปัญหาการรุกค้าป่าชุมชนโดยอาศัยการมีส่วนร่วมของประชาชน
๓. ศึกษาและเสนอรูปแบบการจัดการทรัพยากรป่าชุมชนที่เหมาะสมสำหรับการจัดการทรัพยากรป่าชุมชนในหมู่บ้านโนนคลา

๓. ขอบเขตและวิธีการวิจัย

โครงการวิจัยนี้ มีขอบเขตการวิจัยอยู่ที่การศึกษาวิจัยเอกสารที่เกี่ยวข้องกับหลักการปฏิรูปทางการเมืองที่เกี่ยวข้องกับ “ประชาธิปไตยที่กินได้” และบทบาทการมีส่วนร่วมทางการเมืองของชุมชน ตามปรัชญาทางการเมืองและท้องถิ่น โดยมุ่งเน้นไปที่การศึกษาบทบาทการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการทรัพยากรป่าชุมชน โดยมีการลงพื้นที่เพื่อศึกษากรณีศึกษาจากหมู่บ้านในเครือข่ายป่าชุมชนดงภูโลล่น จำนวน ๑ หมู่บ้าน คือ หมู่บ้านโนนคลา ตำบลลำสำโรง อำเภอโพธิ์ไทร จังหวัดอุบราชธานี

โครงการวิจัยนี้มีวิธีการดำเนินการวิจัยโดยการวิจัยเอกสาร การทำการวิจัยย่างมีส่วนร่วม โดยการจัดเวทีเสวนาหรือเวทีประชุมเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นทางการแก้ไขปัญหาการรุกค้าพื้นที่ป่าชุมชนของนายทุนร่วมกันโดยชาวบ้านในหมู่บ้าน โดยมีความคาดหวังว่าผลของการดำเนินการวิจัยโดยใช้รูปแบบดังกล่าวจะส่งผลให้กับประชาชนในหมู่บ้านสามารถแลกเปลี่ยนความคิดเห็นทางการแก้ไขปัญหาการรุกค้าป่าชุมชนของนายทุนได้อย่างยั่งยืนและมีประสิทธิภาพ โดยจะได้กล่าวถึงรายละเอียดเกี่ยวกับคำถา สมนติฐาน ตัวแปร การออกแบบงานวิจัย และการดำเนินงานวิจัย ตลอดจนขั้นตอนในการวิจัยในบทที่ ๑ ต่อไป

๔. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑. ได้รับแนวทางในการแก้ไขปัญหาการรุกค้าพื้นที่ป่าชุมชนของหมู่บ้านในศาลา
๒. สร้างองค์ความรู้ใหม่ในการแก้ไขปัญหาการรุกค้าพื้นที่ป่าชุมชนของหมู่บ้านในศาลา
๓. นำองค์ความรู้ใหม่ไปใช้ในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจากการจัดการทรัพยากรป่าชุมชนของหมู่บ้านในศาลา

บทที่ ๒

การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

ในบทนี้ จะได้มีการกล่าวถึงวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยเรื่อง ประชาธิปไตยที่กินได้ : ศึกษากรณีการมีส่วนร่วมทางการเมืองในการบริหารจัดการทรัพยากรป่าชุมชนดงภูโล่นของหมู่บ้านโนนคลາ ตำบลสำโรง อำเภอโพธิ์ไทร จังหวัดอุบลราชธานี โดยแบ่งเนื้อหาออกเป็น ๔ ส่วน คือ ความคิดเห็นกับประชาธิปไตยที่กินได้ การมีส่วนร่วมของชุมชน สิทธิชุมชน และการจัดการป่าชุมชน โดยมุ่งเน้นไปยังการจัดการป่าชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

๑. ประชาธิปไตยที่กินได้

ในส่วนของว่าทกรรมว่าด้วย “ประชาธิปไตยที่กินได้” นั้น มีจุดเริ่มต้นมาจากการณ์ของสมัชชาประชาชน ณ ลานบริเวณมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ทำพะจันทร์ เมื่อวันที่ ๑๐ ธันวาคม ๒๕๔๕ ที่มีใจความสำคัญบางตอนว่า

“... การต่อสู้ของสมัชชาคนจนและขบวนการภาคประชาชน ตลอดทศวรรษที่ผ่านมา คือเครื่องพิสูจน์ว่า คนจน ก็มีจิตวิญญาณการต่อสู้เพื่อประชาธิปไตยในแนวทางของตัวเอง เราต้องต่อสู้กับเผด็จการที่เบ่งชิงทรัพยากร ทรราชย์ที่บ้มเงงสิทธิชุมชน ปลื้นสิทธิของราปี ด้วยการสร้างเชื่อนปีกแม่น้ำไม้รุ้กสَا ที่ทำกินฉันฐานของราฐกหัวทับ ทำลายแล้วนาแลกด้วยเศษเงินค่าเชดเชยปีกปาก ที่จันปานนี กีชั่ง ไม่ถึงมือพวกราด้วยชา พวกราหดายคน โคนกภูหมาย Eck เยิดข้อหา ให้กล้ายเป็นผู้ร้ายบุกรุกป้าไม้ ในที่ทำกินของตัวเอง อีกหลายคนถูกปล้นแรงงานร่างกาย ด้วยโรงงานก่ออุบัติภัยร้าย และอีกสารพัดที่หล่อผล ซึ่งรายภูร์กับเราอย่างมัวหมาในอำนาจ เพื่อสร้างความมั่งคั่งร่ำรวยให้กับนายทุน เพื่อรับรักความสุขสบายของชนชั้นกลาง และสร้างพวกราให้เป็นคนจน

ดังนั้น สำหรับพวกราแล้ว การแก้ปัญหานคนจน คือการสร้างประชาธิปไตยที่กินได้ และการเมืองที่เห็นหัวคนจน คือความหมายเดียวกันกับการปฏิรูปการเมือง เพื่อความทุกษาก็คือนอนอย่างพวกราต้องเผชิญตลอดมานี้ ล้วนเกิดจากรัฐใช้อำนาจเข้าข่มเหง ย่างชิงทรัพยากรธรรมชาติและทำลายสิ่งที่เคยเป็นฉันฐาน รากรหัว ปากท้อง ดำเนชีวและศักดิ์ศรีของเราทั้งสิ้น

เป็นความจนที่มาจากการชนอำนาจ และจนโถกเถื่อนในสังคม

การเคลื่อนไหวเรียกร้องของพวกร้าวรังสีคือคำ จึงเป็นภาระที่ต้องถึงความบกพร่องของระบบประชาธิปไตย ได้เป็นอย่างดี เป็นการบอกว่า คนงานหงุดหงิด อดทน ต่อการเอาไว้ดูบปรับเปลี่ยนและการรอดอยู่การแก้ปัญหาที่ไม่มีอนาคตแล้ว

ตลอดระยะเวลา ๑๐ ปีของสมัชชาคนจน พวกร้าวรังสีบ้านนี้ แสวงหาความต้องมาก่อนหนึ่งแล้วครั้งเดียว เพื่อเรียกร้องให้รัฐบาล ดำเนินข้อตกลงเดิม ๆ ที่มีนิติกรรมรัฐมนตรีให้ความเห็นชอบนานับครั้ง ไม่ถ้วน แต่ไม่ลงมือให้เห็นเป็นรูปธรรม เหมือนกันทุกรัฐบาล โดยไม่มีข้อยกเว้น

แม้ในปัจจุบัน รัฐบาลจะใช้อำนาจตามกฎหมายอัยการศึกเข้ามาควบคุม และจำกัดการเคลื่อนไหวเรียกร้องสิทธิของพวกร้าว แต่นั้นไม่ใช่แก้ปัญหาที่ผลลัพธ์โดย เพราะทราบดีที่ ปัญหานี้ความเดือดร้อนของเรายังไม่ได้รับการแก้ไข เราต้องเคลื่อนไหวเรียกร้องเพื่อความอยู่รอดอย่างมีศักดิ์ศรี แม้จะต้องผ่านกฎหมายอัยการศึกก็ตาม

ทางออกที่จะบุตการเคลื่อนไหวของคนจนคือ รัฐบาลต้องยอมรับประชาธิปไตย ทางตรง ด้วยการเปิดการเจรจา กับผู้เดือดร้อนอย่างเสมอหน้า เพื่อแก้ปัญหาอย่างเป็นธรรม

สุดท้าย การย่างก้าวเข้าสู่ปีที่๑๒ ของสมัชชาคนจน เรายังเชื่อมั่นว่า จะไม่มีความยากจนในสังคมที่ยุติธรรม ดังนั้น ท่านกล่างกระแสของการปฏิรูปการเมืองที่กำลังคึกคักอยู่ ในขณะนี้นั้น

พวกร้าวอธิบายว่า ประชาธิปไตยจะต้องไม่เป็นเครื่องมือ สร้างความชอบธรรมในการกดขี่ข่มเหงคนจน และประชาธิปไตย ที่เราพร้อมเอาตัวข้าแลกเพื่อต่อสู้ให้ได้มา จะต้องเป็นประชาธิปไตยที่ กินได้ และ การเมืองที่เห็นหัวคนจน ลดอัตราจรดเพิ่มอำนาจ ประชาชน^{*}

* แหล่งการณ์สมัชชาคนจน จากเว็บไซต์ <http://arayachon.org/news/20090505/1287>

จากผลการณ์ที่กล่าวมานี้ สามารถสรุปได้ว่า สมัชชาประชาชนในฐานะตัวแทนประชาชนระดับราษฎร์ได้เสนอว่าสถานการณ์การเมืองก่อนปัจจุบันการเมืองปี พ.ศ. ๒๕๔๐ คนจนเผชิญกับปัญหาความยากจนที่เกิดขึ้น โดยมีสาเหตุสำคัญคือ

๑. การเมืองที่ไม่เห็นหัวคนจน เนื่องจากคนจนเผชิญกับปัญหาการถูกแย่งชิงฐานทรัพยากรดิน น้ำ ป่า การละเมิดสิทธิมนุษยชน โดยโครงการพัฒนาของรัฐ และก่อให้เกิดความขัดแย้งขึ้นซึ่งแสดงผลให้เห็นในรูปแบบของการชุมนุม การเดินขบวนประท้วง จนนำมาสู่ขบวนการเคลื่อนไหวของคนจนเครือข่ายต่างๆ ซึ่งเป็นความยากจนที่เกิดจากปัญหาการเมืองส่วนร่วมของชาวบ้านในกระบวนการนโยบายสาธารณะ เนื่องจากโครงการของรัฐนี้เป็นความยากจนในลักษณะของการงานอาชนาจ จนโอกกาศ เนื่องจากไม่มีช่องทางหรือกลไกในการเข้าไปมีส่วนร่วมในการตัดสินใจของรัฐ และการที่ประชาชนไม่สิทธิในการกำหนดอนาคตของตนเอง
๒. ประชาธิปไตยที่กินไม่ได้ เนื่องจากคนจนเผชิญกับความไม่เป็นธรรมทางสังคม เนื่องจากเกิดขึ้นว่าระหว่างคนรวย และการกระจายรายได้ ส่งผลให้เกยตระร้ายอย่างไม่สามารถเข้าถึงปัจจัยการผลิต ราคา พืชผล ที่ดินทำกิน ตลอดจนปัญหาหนี้สินซึ่งนับวันจะยิ่งหนัก ความรุนแรงมากยิ่งขึ้น คนจนในสังคมยังมีปัญหาการเข้าถึงสาธารณูปโภคซึ่งเป็นสิทธิพื้นฐานที่ประชาชนทั่วไปควรจะได้

ด้วยเหตุนี้ สมัชชาคนจนจึงได้เสนอเจตนาการณ์ของการปฏิรูปทางการเมือง โดยมีประเด็นสำคัญ ๓ ประเด็น คือ

๑. มุ่งสร้างประชาธิปไตยที่กินได้ ทำให้การเมืองเห็นหัวคนจน ให้ประชาชนสามารถกำหนดอนาคตของตนเอง โดยรัฐธรรมนูญที่จะได้รับการปฏิรูปขึ้นมาใหม่จะต้องเป็นรัฐธรรมนูญที่มีชีวิต มีจิตวิญญาณ เป็นสิ่งที่คนจนสามารถใช้ได้และจับต้องได้
๒. มุ่งสร้างและขยายการเมืองภาคประชาชน ลดอำนาจรัฐ สร้างอำนาจและเสริมความทึมแท่ใจให้คนจน และภาคประชาชน โดยให้การรองรับอำนาจของการเมืองภาคประชาชนเท่ากับการเมืองในภาคปกติ

๓. มุ่งสร้างหลักการเพื่อยกระดับกฎหมายที่ดีตามมาตรฐานสากล ประเพณี และวัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งกัญญาณที่จะได้รับการดำเนินการดังกล่าวจะต้องเคราะห์ตัวประเพณีด้วยเดินที่ชุมชนเมือง

การดำเนินการเพื่อให้เป็นไปตามเจตนารวมทั้งการปฏิรูปการเมืองดังกล่าว สมัชชาคนชนเสนอว่า ควรจะต้องมีการปฏิรูปโครงสร้าง องค์กร และกระบวนการ โดยมีรายละเอียดคือ

๑. โครงสร้างองค์กรที่จะมีดำเนินการปฏิรูปทางการเมืองต้องหันยับฐานคิดให้ทุกภาคส่วนของสังคมเข้ามามีพื้นที่ในการบูรณาการตัดสินใจ ต้องให้อำนาจตัดสินใจแก่ภาคประชาชน คนจน ในสัดส่วนที่เท่าเทียมกันกับภาคส่วนอื่น และต้องปรับจากฐานความคิดที่เชื่อว่าการปฏิรูปทางการเมืองเป็นความรู้ ความเชี่ยวชาญของนักกฎหมายมหาชน ผู้ทรงคุณวุฒิ

๒. การปฏิรูปการเมืองต้องมุ่งสร้างกระบวนการขับเคลื่อนพลังจากเบื้องล่าง มุ่งเสริมให้เกิดเครือข่ายและองค์กรที่มากไปกว่าการเปิดเวทีรับฟังความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเพื่อใช้ในการตัดสินใจ

ที่เน้นทางแลกเปลี่ยนในการปฏิรูปทางการเมืองตามที่สมัชชาคนชนได้เสนอเพิ่มเติมเพื่อประกอบการดำเนินงานอย่างเป็นรูปธรรมนี้ มีดังนี้

๑. มุ่งขยายอำนาจการเมืองจากโครงสร้าง โดยขยายสถาบันองค์กรทางการเมืองปกติมาสู่ภาคประชาชน

๒. มุ่งแก้ไขปรับปรุงโครงสร้างการจัดสรรและ การจัดการทรัพยากรที่เป็นสาเหตุของปัญหาความยากจน โดยทำให้บทบัญญัติตามรัฐธรรมนูญเป็นจริง

มุ่งทำให้บทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๕๔๐ นำไปสู่การปฏิบัติในการปฏิรูปทางการเมือง โดยเร่งการออกกฎหมายลูก การยกเลิกกฎหมายที่ขัดแย้งกับเจตนาการณ์ของรัฐธรรมนูญ ๒๕๔๐ โดยต้องมีการระบุโครงสร้าง องค์กร ที่ภาคส่วนต่างๆ มีส่วนร่วม และต้องมีองค์กรในการกำกับดูแลตาม โดยกำหนดระยะเวลาแล้วเสร็จให้ชัดเจน^๒

^๒ “ตอนห่างจากภัยป่าไฟ” ศรีษะมนตรี “ตอนห่างจากภัยป่าไฟ” ขาดชั้นสมัชชาคนชน อ้างอิงจากเว็บไซต์

http://politic.isranews.org/index.php?option=com_content&task=view&id=327&Itemid=27

ดังนั้น ประชาธิปไตยที่กินได้ตามข้อเสนอของสมัชชานจน จึงเป็นข้อเสนอเพื่อให้ปฏิรูปการเมืองเพื่อให้เกิดประชาธิปไตยที่กินได้ โดยเสนอว่าควรจะเริ่มด้วยการลดอำนาจของรัฐ เพิ่มอำนาจประชาชน และคำนึงถึงประชาชนที่ยากจนเพื่อให้เกิดผลดีต่อการบริหารประเทศโดยรวม

สมัชชานจน ได้สานต่อแนวคิดด้วยการสรุปบทเรียนการเคลื่อนไหวของ ๔๐ กลุ่มศึกษา เพื่อทบทวนจุดอ่อนจุดแข็ง และปัญหาอุปสรรคในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นทั้งจากปัจจัยภายในขององค์กร และจากแนวโน้มทางของรัฐ ก่อนที่จะนำมาสังเคราะห์ร่วมกันในระดับภาค ๔ ภาค โดยได้ข้อสรุปเบื้องต้นว่า บทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแనวนนโยบายแห่งรัฐ กฎหมาย ระบบที่ดิน วิธีปฏิบัติของรัฐที่อื้อต่อการสร้างประชาธิปไตยที่กินได้และการเมืองที่ เทื่องหวัคนจน ควรจะอยู่บนหลักการ ๕ ประการคือ

๑. สิทธิในฐานทรัพยากร ชุมชนท้องถิ่นจะต้องมีสิทธิเหนือฐานทรัพยากรธรรมชาติ ต้องสามารถเข้าถึง ควบคุม และจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ดิน น้ำ ป่า อากาศ และทรัพยากรชีวภาพ ซึ่งอยู่บนฐานของภูมิปัญญาและประเพณีของชุมชน ทั้งที่สืบทอดมาแต่เดิม หรือ ชุมชนสร้างสรรค์ขึ้นใหม่ อันเป็นรากฐานสำคัญของการดำรงชีวิตและเป็นหลักประกันต่อคุณภาพชีวิตทั้งในปัจจุบันและในอนาคต บทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ การดำเนินนโยบาย และการตระหนายาดีๆ ของรัฐ ที่เกี่ยวกับทรัพยากรต้องเป็นการรับรองสิทธิของชุมชน ในการจัดการทรัพยากร ไม่ใช่เป็นการจำกัดสิทธิอย่างที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน นโยบายการพัฒนาใดๆ ต้องการประสิทธิ์ดังกล่าว และรัฐต้องดำเนินการจัดสรรงรัฐทรัพยากรที่เป็นธรรมเพื่อรับประกันการเข้าถึง ทรัพยากรของคนจน เช่น การปฏิรูปที่ดิน การจัดการป่า การจัดการคุณน้ำ เป็นต้น
๒. สิทธิในชีวิตบนฐานของอารีตประเพณี โดยยึดชุมชนเป็นศูนย์กลาง อารีตประเพณีเป็นกติกาของการใช้วิถีชีวิตในท้องถิ่นที่สอดคล้องกับบริบทและเงื่อนไขของชุมชน ที่นิ่มมาสู่ การอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขของชุมชน และสอดคล้องกับสภาพของทรัพยากรธรรมชาติ อารีตประเพณีมีความหลากหลายตามสภาพพื้นที่และมีลักษณะเฉพาะของแต่ละชุมชน รัฐต้องสนับสนุนให้ชุมชน เกิดการพึ่งพาอารีตประเพณีในการจัดการชุมชนของตนเอง เพื่อช่วยรักษาความหลากหลายของอารีตประเพณี

๓. สิทธิทางการเมืองที่เป็นจริง การเมืองต้องไม่จำกัดอยู่เพียงการเลือกตั้งและการตรวจสอบงานของชนชั้นนำในสังคม คนจนจะต้องมีสิทธิในการกำหนดอนาคตตนเอง รวมถึงเป็นผู้กำหนดแนวโน้มนโยบายรัฐ โดยไม่ต้องถูกจำกัดบทบาทอยู่เพียงการเป็นเพียงผู้ร่วมรับรู้ นโยบายของรัฐอีกต่อไป เพื่อให้คนจนสามารถกำหนดอนาคตตนเองได้จริง รัฐจะต้องรับรองสิทธิทางการเมืองให้ๆ เชน สิทธิในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร สิทธิในการชุมนุม สิทธิในการแสดงความคิดเห็นของคนจน และต้องเสริมความเข้มแข็งของอำนาจประชาชนในการต่อรองเพื่อป้องผลประโยชน์ของตน รวมถึงรัฐต้องเปิดโอกาสให้คนจนสามารถรวมตัวทางการเมืองในรูปแบบต่างๆ รวมถึงการจัดตั้งองค์กรในรูปแบบต่างๆ ทั้งที่มีกฎหมายรองรับ หรือไม่มีกฎหมายรองรับก็ตามการเปิดโอกาสให้คนจนมีสิทธิทางการเมืองที่เป็นจริง จะเป็นจุดเริ่มต้นของการแก้ปัญหาความยากจน ดังคำกล่าวไว้ว่า “ไม่มีความยากจนในสังคมที่เป็นธรรม”
๔. สิทธิในสวัสดิการสังคมมุนย์ทุกคน มีสิทธิที่จะได้รับการสวัสดิการสังคมที่ประกันสิทธิขั้นพื้นฐาน ที่ทำให้มุนย์สามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีศักดิ์ศรี ตั้งแต่เกิดจนตาย ภายใต้พื้นฐานของการเฉลี่ยทุกๆ เฉลี่ยสุขในสังคม รัฐต้องมีการเก็บภาษีในยัตรากัวหน้าและภายนอกเพื่อเป็นฐานในการจัดสวัสดิการให้คนในสังคมสามารถได้รับบริการพื้นฐานจากรัฐอย่างเสมอหน้า ทั้งในด้านการศึกษา การบริการทางสาธารณสุข สาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน และการรับประกันคุณภาพชีวิตต่างๆ เช่น การปลดขาดมลพิษ รัฐจะต้องจัดทำสวัสดิการสังคมเหล่านี้ให้แก่ประชาชนทุกคนโดยไม่เลือกปฏิบัติ และต้องไม่ดำเนินนโยบายใดๆ ที่กีดกันประชาชนจากการเข้าถึงการบริการขั้นพื้นฐาน เช่น การห้ามให้บริการขั้นพื้นฐาน กลยุทธ์เป็นสินค้า รวมทั้งต้องคุมครองการละเมิดสิทธิในการบริการขั้นพื้นฐานเหล่านี้ด้วย nokjakaสวัสดิการในการรวมడ้วย การคุ้มครองสิทธิของคนจนกู้มต่างๆ เช่น การคุ้มครองสิทธิเกียรติศรี สิทธิของผู้ใช้แรงงาน สิทธิของชุมชนแออัด และสิทธิของคนไร้บ้าน เป็นสิ่งที่ต้องดำเนินการควบคู่กัน เพราะเป็นสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานที่เป็นของประชาชน และเป็นสิ่งที่รัฐต้องปฏิบัติ
๕. สิทธิของผู้ตัดเป็นเหมือนกัน ความยากจนที่เกิดจากการดำเนินนโยบายของรัฐที่มุ่งเน้นการเดินทางเศรษฐกิจ แบบเสรี และโครงการพัฒนาที่ตอบสนองการลงทุน เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดปัญหาความยากจน และมีแนวโน้มว่าจะมีความรุนแรงเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ทราบได้ที่รัฐยังคงหลักคันให้เกิดเขตการค้าเสรี ตามแนวทางเศรษฐกิจทุนนิยม helyoของ การพัฒนาเกี่ยวกับปริมาณขั้นอย่างรวดเร็ว ทำให้สิทธิของผู้ตัดเป็นเหมือนกันมีความสำคัญเพิ่มขึ้นในการสร้างประชาธิปไตยที่ กินได้โดยมีหลักการสำคัญคือ รัฐต้องเปิดโอกาสให้ผู้

ข้อเสนอเกี่ยวกับประชาธิปไตยที่กินได้ ตามความหมายของสมัยนากันจน ดังที่ได้กล่าวว่ามา ได้กล้ายเป็นหนึ่งในวาระการเมืองที่มีความสำคัญต่อการเมืองในประเทศไทย นักวิชาการ ชาวบ้าน องค์กรประชาชน แล้วอุทกนั่งรับนำเสนอแนวคิดนี้ไปใช้ และดำเนินการในระดับ ชุมชนเพื่อให้เกิดประชาธิปไตยที่ “กินได้”

แต่อย่างไรก็ตาม การนำนัยน์ไปยังคนอื่นหรือข้อเสนอเชิงหลักการที่เกี่ยวกับประชาธิปไตยที่กินได้ ไปปฏิบัติหรือตีความก็ยังคงมีอยู่หลายความหมาย ทั้งที่เป็นความหมายที่สืบทอดยังนักวิชาการ ผู้ ปฏิบัติ หรือนักการเมือง ซึ่งยังคงส่งผลต่อผลลัพธ์ที่ได้จากการดำเนินงาน และรูปแบบการ ดำเนินงาน ซึ่งความหมายของคำว่า “ประชาธิปไตยที่กินได้” มีอยู่อย่างหลากหลายดังต่อไปนี้

แนวความคิดเกี่ยวกับการเมืองที่กินได้ในทัศนะของนักวิชาการ โดยนิธิ เอียวศรีวงศ์ ได้ให้ บุณม่องเกี่ยวกับการเมืองที่กินได้ไว้ ประชาธิปไตยที่ “กินได้” ในทางรูปธรรมสำหรับประชาชน ไม่ได้เกิดจากการคิดเอาเอง แต่เกิดจากประสบการณ์จริงของประชาชน ซึ่งรู้บาลการจะกำหนด ความชัดเจนในด้านสวัสดิการพื้นฐาน การเข้าถึงอำนาจ และสิทธิในพื้นที่ทางการเมือง เพื่อให้ การบริหารงานในระดับประเทศเกิดประโยชน์โดยรวมต่อประชาชน ดังข้อความบางส่วนของ บทความที่นิธิได้กล่าวไว้ว่า

^๗ เอกสารฉบับร่างที่เผยแพร่ในงานสัมมนาเรื่อง ข้อเสนอสู่รัฐธรรมนูญฉบับที่ 19 เพื่อสร้างประชาธิปไตยที่กินได้และการเมืองที่เห็น หัวหนนน? ที่คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อวันที่ 20 เมษายน 2550 ล้ำอิงจากเว็บไซต์ <http://www.stawatch.org/node/11241>

“ประชาธิปไตยที่ “กินได้” ในทางรูปธรรมจึงมีความหมายได้คล้ายอย่าง ซึ่งกันที่ กิตหรือทำเรื่องปฏิรูปการเมืองอยู่ในเวลาเดียวกันคิดให้มาก ในที่นี้จะยกเป็นตัวอย่าง เพียงสองสามประดิษฐ์ เช่น สวัสดิการพื้นฐานและมาตรการที่เหมาะสมต้องมีความ ชัดเจน ชนิดที่รู้หรือหันว่างานของรัฐจะหลักเลี่ยงหรือใช้สูญเสียอะไรไม่ได้เรียน “พรี” ก็ต้อง “พรี” จริงเป็นต้น

เช่น การจำกัดอำนาจของรัฐ ต้องเปิดให้ประชาชนสามารถทำได้โดยตรงบ้าง ไม่ใช่ ปล่อยให้องค์กรอิสระซึ่งถูกทำให้เป็นหมันหมดแต่ฝ่ายเดียว เป็นต้นว่าการใช้ ทรัพยากรห้องถินบางอย่างอาจต้องได้รับคำรับรองจากประชาชน ในพื้นที่โดยตรง ไม่เฉพาะแต่ อบต. หรือกำนันผู้ใหญ่บ้านเท่านั้น

เช่น สิทธิในพื้นที่ทำการเมืองทั้งหลาย นับตั้งแต่สื่อ โดยเฉพาะกลุ่มความถี่ และ สิ่งพิมพ์ การชุมนุมโดยสงบ ฯลฯ ต้องได้รับคำรับรองที่แข็งขันอันไม่อ่อนโยน เมิด ใจ” *

ส่วนพื้นที่ พงษ์สวัสดิ์ ได้ให้ความหมายประชาธิปไตยที่กินได้ไว้หมายถึงระบบการ ตัดสินใจร่วมกันของชุมชนท้องถิ่นที่มีความสัมพันธ์ชัดเจน เนื่องจากมีผลลัพธ์ตัวปัจจัยบุคคล ครอบครัว ชุมชน และห้องถิ่น ซึ่งระบบการตัดสินใจร่วมกันเหล่านี้อาจไม่ใช่ระบบที่สมบูรณ์ แต่ ทำให้ปัจจัยบุคคลนั้นรู้สึกว่าเข้าสามารถแต่ต้องแต่ต่อรองได้บ้าง โดยเนื้อหาบางส่วนของ บทความมีดังนี้

“ประชาธิปไตยที่ กินได้นั้น หมายถึงประชาธิปไตยที่เป็น (ฐาน) ทรัพยากร เมื่อกับคน น้ำ ป่า อากาศ ที่ไม่จำเป็นต้องรู้ว่าใครให้มา นามีอะไร และเป็น ของคนใดคนหนึ่ง (รู้และไม่รู้ว่ามีที่มาอย่างไร หรือรู้ประวัติศาสตร์อย่างถ่องแท้ ไม่มีผลต่อการปักป้องหรือเรียกร้องสิ่งเหล่านี้)

ประชาธิปไตยที่ กินได้ ตามความเข้าใจเช่นนี้เป็นที่มาของการทำให้เกิดความ เป็นไปได้ในการทำมา หา กิน สืบเนื่องต่อไป เมื่อกับการมีที่ดิน มีน้ำที่จะ เพาะปลูก ทำให้ชีวิตของคนประชาธิปไตยในเมือง นี้อาจไม่ใช้สิทธิและสร้างภาพของ กันได้คนหนึ่ง แต่อาจหมายถึงการเข้าถึงอำนาจของคนทั้งชุมชน ทั้งหมู่บ้าน

* นิธิ เอียดวิวงศ์. ปฏิรูปการเมืองให้กินได้. นิติชนราษฎร์. วันที่ ๑๑ กันยายน พ.ศ. ๒๕๔๕ ปีที่ ๒๕ ฉบับที่ ๑๐๔๐.

“..... ประชาธิปไตยที่กินได้ซึ่งไม่เท่ากับระบบหักภาษีมีอ่อนกับหักภาษี พาขามบอก และประชาธิปไตยที่กินได้ก็ไม่ได้เท่ากับการเลือกตั้งแบบชี้อิสียง แต่หมายถึงระบบ การตัดสินใจร่วมของชุมชนท้องถิ่นที่สถาบันชั้นชอน มีทั้ง เรื่องราวของดาวเทา ครอบครัวเทา ชุมชนของเทา และท้องถิ่นของเทา ซึ่งระบบการ ตัดสินใจร่วมเหล่านี้อาจไม่ใช่ระบบที่สมบูรณ์ แต่เข้ารูปมากกว่าระบบแค่ต้องได้ ค่อรอง ได้มากบ้างน้อยบ้าง ..”^๔

ในขณะที่สุลักษณ์ ศิริรักษ์ ได้ให้เสนอแนวทางไปสู่การเมืองที่กินได้ว่า การที่จะสร้าง ประชาธิปไตยให้กินได้ มือญุทธิศาสตร์เดียว คือ คนจนที่อยู่ในสมัชชาคนจนและนักแวงนี้ ต้อง รวมตัวกันกับชนชั้นกลาง ที่เข้าใจและมีประสบการณ์ในการต่อสู้เพื่อความยุติธรรมทางสังคม และ เพื่อความสมดุลของหลักธรรมชาติ รวมถึงนักธุรกิจเพื่อสังคม โดยต้องช่วยกันปลูกมโนธรรมสำนึกรัก ให้เกิดความกล้าหาญทางจริยธรรม เข้าใจคุณค่าอุดมธรรมของเราวง กล้าท้าทายระบบโลกาภิวัตน์ หรือจักรวรรดินิยมอย่างใหม่ กล้าท้าทายสิ่งซึ่งยกให้เป็นความสำคัญที่มีศักดิ์ต่างๆ และใช้ สันตุกะเป็นแกนกลาง โดยมีเช้าปีจั้ยที่เหมาะสม ซึ่งจะนำไปสู่ธรรมมิกสังคมนิยม^๕

ในขณะที่นักวิชาการได้ให้ความหมายที่เกี่ยวข้องกับประชาธิปไตยที่กินได้เป็นความหมาย ในเชิงบวก และเป็นเชิงการทำางานที่กระจายอำนาจไปสู่ชุมชน ประชาชนทั่วไปกลับมอง ความหมายคำว่าประชาธิปไตยที่กินได้หมายถึงสิ่งที่คนเองสามารถสัมผัส หรือจับต้องได้จากการ เท่าไน่ส่วนร่วมในประชาธิปไตยแบบตัวแทน หรือการแทนที่คำว่า “ชื่อสิทธิ ขายเสียง” ด้วยคำว่า “ประชาธิปไตยที่กินได้” และสิทธิของตนในการลงคะแนนเสียงให้กับผู้แทนทางการเมืองของตน ดังที่อัจฉรา รักยุติธรรม ได้พิยนไว้ในบทกวาน “เลือกตั้ง อบด. การเมืองที่กินได้” โดยมีข้อความ บางส่วนที่สำคัญว่า

^๔ พิชญ์ พงษ์สวัสดิ์. ประชาธิปไตยที่ห้ามกิน กับ ประชาธิปไตยที่กินได้. อ้างอิงข้อมูลจากเว็บไซต์

<http://www.prachatai.com/journal/2009/04/20-60>

^๕ สุลักษณ์ ศิริรักษ์. ปรากฏการณ์การสัมมนาในหัวข้อ “ทำ奈ีต้องสร้างประชาธิปไตยที่กินได้และการเมือง ที่เห็นหัวคนจน” ณ ห้องมาลัยทุ่งนันท์ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในวัน ศุกร์ที่ ๒๐ เมษายน ๒๕๕๐. อ้างอิงข้อมูลจากเว็บไซต์ http://www.sulaksivaraksa.org/th/index.php?option=com_content&task=view&id=470&Itemid=3

“เนื่องจากไก่เลือกตั้ง วันนั้นมีทีมงานของผู้สมัครรับเลือกตั้งนายกองค์การบริหารส่วนตำบล พากันมาเยี่ยมเยียนชาวบ้านอย่างกับคิ่ง มีการแจกจ่ายน้ำแข็ง และนำ้อัดลมขนาด ๑.๕ ลิตรเป็นที่ถูกใจของลูกเล็กเด็กแดง

การแจกของเพื่อติดสินบนสำหรับการเลือกตั้งเป็นไปอย่างโจ่งครีน แต่น่าไม่ถึงบริเวณที่พื้นพักอยู่ หัวคะแนนซึ่งเป็นชาวบ้านในหมู่บ้านเองรู้ดีว่าการแจกแบบนี้ มีความผิด แต่จะผิดก็ต่อเมื่อมีคนร้องเรียน หัวคะแนนของผู้สมัครต่างบอร์ไม่ร้องเรียนกันออก เพราะต่างคนต่างแยก ส่วนชาวบ้านก็รับของแจกกันอย่างสนุกสนาน ไม่สนใจหรอกว่าของใครเป็นของใคร แต่ “คนนอก” อย่างฉันย่อมถูกหัวคะแนนระหว่างทางเดินไว้ก่อนว่าอาจจะคิด (ไม่) ซื้อไปร้องเรียนทางการ จึงทำอะไรๆ ไม่ให้ฉันเห็นแม่นัง

มื้อเที่ยงวันนั้นหน่อย (นามสมนติ) เพื่อนปากกลุ่มของฉันตามว่าอยากกินขันเจี๊ยบ เนื้ยวัวใหม่จะไปอาบฯ ให้ “กินสี” ฉันตอบโดยไม่ต้องคิด ไม่กี่วินาที เนื้ยวัวในชามไฟฟ์ก็มาวางอยู่ตรงหน้าถึง ๓-๔ ชาม กินไปก็เชواไปพลางว่า “อ้วกินกันให้อร่อยขนมจีนเบอร์สาม”

.... ชาวบ้านหลายคนแล้วให้ฉันฟังว่า การซื้อเสียงเป็นเรื่องปกติของหมู่บ้านนี้ ผู้สมัครจะเลือกจ่ายเงินให้แก่กลุ่มตระกูลที่ไม่ใช่เครือญาติของตน ส่วนเครือญาติจะสนับสนุนตนอยู่แล้วโดยไม่ต้องจ่ายเงินหรือมีเงื่อนไขใด ด้วยเหตุนี้เงินที่ใช้ซื้อเสียงจึงคำนวณจากจำนวนคะแนนที่ต้องการเพิ่มเพื่อให้ชนะการเลือกตั้งเท่านั้น ไม่ได้ซื้อห่วงไปร้อย ถนนราษฎรยะละ ๑๐๐ บาท เพื่อให้ได้รับตำแหน่ง ใช้เงิน ๑๐,๐๐๐-๒๐,๐๐๐ บาทก็เพียงพอ

“รับเงินเขาแล้วไม่เลือกไม่ได้หรือ” ฉันถามซื้อๆ เหมือนที่เคยได้ยินการบรรยายไม่ซื้อสิทธิขายหัวไป

คนหนุ่มในหมู่บ้านยังกันตอบเสียงรัวว่า “ไม่ได้หรอก” คนในหมู่บ้านมีน้อย รับเงินเขาแล้วไม่เลือกเขาก็รู้

“เงินก็ไม่ต้องรับ ถ้าไม่ยอมก็เลือก”

“ไม่ได้!!” พากเขาตอบเสียงดัง ถ้าปฏิเสธเงินเขาเขาก็จะรู้แน่ๆ ว่าเราไม่เลือก เขาจะเกลียดเขาน้ำเราทันที ต่อไปก็จะมองหน้ากันไม่ติด

“ถ้าหากมาจ่ายเงินถึงบ้าน ก็จำเป็นต้องรับและต้องเลือกษา”^๗

ราษฎร์ “ประชาธิปไตยที่กินได้” ไม่เพียงแต่สะท้อนหมายความถึงการซื้อสิทธิ ขายเสียง หรือทุจริตการเลือกตั้งในกลุ่มของประชาชน แต่ยังหมายความรวมถึง การใช้เงินของกลุ่มนายทุน และนักการเมือง เพื่อ “ซื้อ” ประชาชน ให้เห็นด้วย หรือคล้อยตามฝ่ายของตน หรือให้ทำตามที่ตนเองต้องการ ดังบทความของวัฒนวิช “เมื่อบรับจ้าง...ตัวอย่างของประชาธิปไตยที่กินได้ ซื้อได้... เป็นของหลังคือระบบทุนนิยมสามัญๆ” โดยมีเนื้อหาสำคัญคือ

“ปรากฏการณ์ของทักษิณ庇เออร์ อันเนื่องมาจากการนโยบายประชาชนนิยม เป็นสิ่ง
แปลกใหม่ สร้างการเปลี่ยนแปลงในวงการเมืองไทยมาก

แม้จะได้รับความนิยมมากเพียงใด แต่คนเข้าร่วมชนชั้นนี้ ถูกกล่าวหาว่าใช้เงิน
จ้างหัวคะแนน และชาวบ้าน และคนส่วนใหญ่เชื่อว่ามีการว่าจ้างเมื่อบริจิรา

การเข้ากันเข้าร่วม ชนชั้นทางการเมือง หรือให้สนับสนุนทางการเมืองซึ่งไม่อาจ
ถือว่าเป็นการดำเนินการที่เป็น ประชาธิปไตยแต่อย่างใด

ขณะที่ข้อเรียกร้องหนึ่งของทักษิณและบริวารก็ คือ การล้มล้างอำนาจที่ และเอา
ประชาธิปไตยคืนมาแต่การการเคลื่อนไหว ทางการเมืองของชาติและบริวารกับตรง
ข้าม นั่นคือใช้เงินว่าจ้างให้คนเข้าร่วมสนับสนุนกิจกรรมของตนประชาธิปไตย
ของทักษิณและบริวาร เป็นประชาธิปไตยที่กินได้ ซื้อได้จริงๆ ตามที่เขากำ

แต่ คนที่จะซื้อประชาธิปไตยได้ ต้องเป็นนายทุนใหญ่ นิยมการผูกขาดธุรกิจ
ผู้ที่อ่านจากเพดีของการ ประเทศไทยตอนนี้มีขาดแคลน เศรษฐี ทักษิณ ชินวัตร คนที่
ต้องใหญ่กว่าคนอื่นเสมอ ไม่ว่าอยู่ในฐานะนักธุรกิจ นักการเมือง และผู้นำของ
ประเทศไทย”^๘

นอกจากนี้ ความหมายของคำว่า “ประชาธิปไตยที่กินได้” ยังถูกนำไปใช้โดยนักการเมืองที่
มุ่งเน้นถึงความเป็นประชาชนนิยม และนำมาใช้ปลุกระดมเพื่อต่อสู้ทางการเมือง ดังที่นางเยาวภา
วงศ์สวัสดิ์ ได้กล่าวถึงว่าทกรรมประชาธิปไตยที่กินได้ เพื่อปลุกระดมพัลส์ศรีเสือแดงเพื่อต่อสู้ทาง

^๗ อัจฉรา รักยุติธรรม, เสือกดัง อนค. การเมืองที่กินได้. อ้างอิงข้อมูลจากเว็บไซต์

http://www.prachatai.com/journal/2009_10_26094

^๘ วัฒนวิช “เมื่อบรับจ้าง...ตัวอย่างของประชาธิปไตยที่กินได้ ซื้อได้...เป็นของหลังคือระบบทุนนิยมสามัญๆ”

<http://www.oknation.net/blog/bwat/2010/03/14/entry-2>

“การเสวนานี้ก็เป็นจุดเริ่มต้นที่ผู้หญิงจะได้นำผลเปลี่ยนผูมของเรื่องประชาธิปไตย เพื่อภารกิจหลังเหตุการณ์ปัฐวัติวันที่ ๑๕ กันยายน ๒๕๔๕ ผู้หญิงเริ่มนับบทบาทในการต่อสู้เพื่อเรียกร้องประชาธิปไตยมาอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้ ๓ ปี ภายหลังจากการปัฐวัติ มีคนถามว่าทำทันเพื่ออะไร ประเทศไทยได้อะไร ซึ่งตอบคิดว่า เรื่องนี้ทำให้ผู้หญิงพยาบาลห้ามต่อนั่นเอง ซึ่งก็มีหลายคนรับไม่ได้กับความไม่เป็นธรรมที่เกิดขึ้น ประเทศไทยต้องมาถอยลง เกิดระบบ ๒ มาตรฐาน ประชาธิปไตยไม่เต็มในวันนี้ผู้หญิงเริ่มทันไม่ได้แล้ว จึงเห็นภาพผู้หญิงออกมานอกลุ่ม ให้ทางการเมืองดูได้จากการชุมนุมของคนเดือดแดง ที่มีผู้หญิงมากกว่าผู้ชาย ซึ่งต้องยอมรับว่าเป็นพลังที่เข้มแข็ง”

“การต่อสู้ที่เกิดขึ้นวันนี้ เป็นการต่อสู้เพื่อสูญเสีย รามีความสุขที่ทำเพื่อประเทศไทย ทั้งหมดนี้เป็นการแสดงออกของพลังบริสุทธิ์ ดิฉันอยากรู้ว่าจะให้กำลังใจทุกคน ได้ร่วมกันต่อสู้เพื่อจะนี้บ้านเมืองยังไงส่วนบังไม่เข้าสู่ประชาธิปไตยที่แท้จริง จากนี้ขอให้พวกเราต่อสู้ให้เต็มที่ รวมพลังให้เหนียวแน่น เพื่อเอาประชาธิปไตยที่กินได้กลับคืนมา”^๖

จากความหมายของคำว่า “ประชาธิปไตยที่กินได้” ทั้งสามความหมายดังกล่าว สามารถสะท้อนให้เห็นถึงวิถีปฏิบัติของนักการเมือง ทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับประเทศที่ตีความหมายของคำว่า “ประชาธิปไตยที่กินได้” ให้เป็นไปตามความหมายตามที่ตนต้องการ แต่เมื่อมองลึกลงไป เป็นจริงถึงความหมายของคำว่า “ประชาธิปไตยที่กินได้” ตามเจตนาของผู้ของสมัชชาคนจนแล้ว จะเห็นได้ว่า แนวคิดของประชาธิปไตยที่กินได้นั้น มุ่งเน้นไปที่การต่อสู้เพื่อให้ได้มาซึ่งการมีส่วนร่วมของชุมชน และการมีส่วนร่วมของชุมชนนี้เอง จะเป็นปัจจัยหลักที่ทำให้ประชาธิปไตย “กินได้”

๒. การมีส่วนร่วมของชุมชน

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของชุมชน ที่จะนำมาใช้ในการวิเคราะห์

^๖ “เยาวชนปฏิรูปสถาบันเสื้อแดง” ศึกษาประชาธิปไตยกินได้กินมาวันที่ ๒๖ กันยายน พ.ศ. ๒๕๕๒. นิติชนออนไลน์ <http://www.suanboard.net/view.php?p=view&id=58721>

ผลการวิจัย มีสามส่วน ก็คือการมีส่วนร่วมของชุมชน วัฒนธรรมทางการเมือง และรูปแบบทางการเมืองของสังคมไทย ซึ่งจะได้อธิบายตามรายละเอียดดังต่อไปนี้

๒.๑ การมีส่วนร่วมทางการเมือง

ทฤษฎีที่สำคัญของการทำวิจัยนี้คือ การมีส่วนร่วมทางการเมือง โดย Samuel Huntington ได้กล่าวว่า การเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง (Political Participation) เป็นหนึ่งในปัจจัยที่ทำให้การเมืองทันสมัย โดย Huntington ได้กล่าวว่า การทำการเมืองให้ทันสมัยมีจุดมุ่งเน้นที่นำมาซึ่งรูปแบบและระบบการเมืองที่ทันสมัย ซึ่งเกี่ยวข้องกับการเกิดขึ้นของกลุ่มทางสังคมสมัยใหม่ และก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง

ส่วน Lucian Pye ได้กล่าวว่า ปัจจัยสำคัญหนึ่งในการพัฒนาการเมืองคือการระดมพลและมีส่วนร่วมทางการเมือง (Political Development as Mass Mobilization and Participation) เพื่อสร้างความดีนั่นตัวทางการเมือง และขยายการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน ซึ่งการมีส่วนร่วมทางการเมืองนั้นหมายถึงการกระจายในการตัดสินใจอย่างกว้างขวางและการมีส่วนร่วมนั้นทำให้เกิดผลกระทบต่อการเลือกและการตัดสินใจอย่างกว้างขวาง^{๑๐}

ทฤษฎีการพัฒนาการเมืองและการมีส่วนร่วมทางการเมืองมีความสำคัญต่อการวางแผนแนวคิดในการดำเนินการวิจัย เนื่องจาก การวิจัยนี้มีจุดมุ่งเน้นเพื่อแก้ไขปัญหาการขาดการทรัพยากรป่าชุมชน โดยอาศัยการมีส่วนร่วมของชุมชน ดังนั้น ครอบในการวิจัยจึงมุ่งเน้นไปที่การมีส่วนร่วมทางการเมือง โดยศึกษาถึงกระบวนการมีส่วนร่วมทางการเมือง ระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในชุมชน และผลลัพธ์ หรือข้อเรียกร้องต่างๆ ในการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในชุมชนนั้นา

๒.๒ วัฒนธรรมทางการเมือง

ทฤษฎีอีกทฤษฎีหนึ่งที่มีความสำคัญคือ วัฒนธรรมทางการเมือง นักวิชาการอเมริกันชื่อ Almond ได้กล่าวว่า วัฒนธรรมทางการเมือง หมายถึง แบบแผนของความเชื่อ ค่านิยม และทัศนคติ ของบุคคลที่มีค่าธรรมเนียมและค่าแรงทางการเมืองและค่าแรงทางการเมือง ของระบบ

^{๑๐} สิทธิ์ทันธ์ พุทธานุ. ทฤษฎีพัฒนาการเมือง. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง. พิมพ์ครั้งที่ ๑. ๘๕๔๙.

๑. ความโน้มเอียงเกี่ยวกับความรู้ คือความรู้ ความเข้าใจ และความเชื่อของบุคคล
ที่มีต่อระบบการเมืองและส่วนต่างๆของระบบการเมือง
๒. ความโน้มเอียงเกี่ยวกับความรู้สึก คือ ความรู้สึกของบุคคลที่มีต่อระบบ
การเมืองและส่วนต่างๆของระบบการเมือง
๓. ความโน้มเอียงเกี่ยวกับการประเมินค่า คือ เป็นการใช้ดุลพินิจ
และการตัดสินใจในการให้ความเห็นต่างๆ เกี่ยวกับกิจกรรมทางการเมือง
และปรากฏการณ์ทางการเมือง

จากแนวคิดดังกล่าวจะเห็นได้ว่า “กระบวนการเรียนรู้และอบรมกล่อมเกลาทางการเมืองของบุคคล ที่มีต่อระบบการเมืองนั้น กล่าวคือ เมื่อบุคคลมีความรู้ ความเข้าใจ ต่อระบบการเมืองและส่วนต่างๆ ของระบบการเมืองแล้วจะพัฒนาต่อไปเป็นความรู้สึก ทั้งความพอใจและไม่พอใจ เห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วย จากนั้นก็จะพัฒนาต่อไปเป็นความเชื่อ และนำไปสู่การใช้ดุลพินิจในการตัดสินใจ ว่าตนควรจะมีบทบาทย่างไร หรือไม่ต่อระบบการเมือง ซึ่งก็คือพฤติกรรมทางการเมืองนั้นเอง และพฤติกรรมของบุคคลทางการเมืองที่มีลักษณะต่อเนื่องกันจะถูกนำเสนอเป็นแบบแผน พฤติกรรมทางการเมืองของบุคคล ซึ่งเรียกว่า วัฒนธรรมทางการเมือง

นอกจากนี้ Almond ยังได้ศึกษาวัฒนธรรมทางการเมืองร่วมกับ Verba มีข้อว่า “civil culture” หรือวัฒนธรรมพลเมือง โดยศึกษาเปรียบเทียบถึงลักษณะวัฒนธรรมทางการเมืองของกลุ่มคนในสังคมของ ๕ ประเทศ พบว่ามีรูปแบบแตกต่างกัน ๓ ประเภท^{๑๖} คือ

^{๑๕} น.ร.ว. พฤทธิสาณ ชุมพล. ระบบการเมือง: ความรู้เมืองดัน. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2548.

^{๑๖} น.ร.ว. พฤทธิสาณ ชุมพล. ระบบการเมือง: ความรู้เมืองดัน.

๑. วัฒนธรรมทางการเมืองแบบคับแคน เป็นวัฒนธรรมทางการเมืองของบุคคลที่ไม่มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับระบบการเมือง รวมทั้งยังไม่มีการรับรู้ ไม่มีความเห็นและไม่สนใจต่อระบบการเมือง ไม่คิดว่าตนเองจำเป็นต้องมีส่วนร่วมทางการเมือง วัฒนธรรมทางการเมืองแบบคับแคนนี้ จะพบได้ในกลุ่มคนยากจน และไร้การศึกษา เพราะเป็นกลุ่มที่ขาดโอกาสในการรับรู้และเข้าใจบทบาทของตนต่อระบบการเมือง

๒. วัฒนธรรมทางการเมืองแบบไฟร์ฟ้า เป็นวัฒนธรรมทางการเมืองของบุคคลที่มีความรู้ ความเข้าใจ ต่อระบบการเมือง แต่ไม่สนใจจะเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองและไม่มีความรู้สึกว่าตนเองมีความหมายหรืออิทธิพลต่อระบบการเมือง บุคคลเหล่านี้จะยอมรับและเชื่อฟังอำนาจ แล้วปฏิบัติตามกฎหมายด้วยความยินยอม ซึ่งวัฒนธรรมแบบไฟร์ฟ้าจะพบได้ในกลุ่มนักเรียน นักศึกษา ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการเมือง แต่มีความเชื่อว่า อำนาจจะเป็นของผู้ปกครอง ประชาชนทั่วไป ควรมีหน้าที่เชื่อฟังและปฏิบัติตามกฎหมาย

๓. วัฒนธรรมทางการเมืองแบบมีส่วนร่วม เป็นวัฒนธรรมทางการเมืองของบุคคลที่มีความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับระบบการเมืองเป็นอย่างดี อีกทั้งยังเห็นคุณค่าและความสำคัญของการมีส่วนร่วมทางการเมือง เพื่อที่จะเข้าไปควบคุม กำกับ ตรวจสอบให้ผู้ปกครอง ทำการปกครอง เพื่อสนับสนุนต่อความต้องการ ของ อา ร ช ล า ช น วัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม จะพบได้ในชนชั้นกลางของประเทศอุดรัฐกรรม หรือประเทศที่พัฒนาแล้ว เพราะในประการเหล่านี้ประชาชนส่วนใหญ่เชื่อว่า พวกราชเป็นเจ้าของอำนาจ อธิปไตยที่แท้จริง

จากแนวคิดของ Almond และ Verba ตั้งกล่าว อธิบายได้ว่า “ในประเทศด้วยพัฒนา ที่ประชาชนส่วนใหญ่ยากจนและไร้การศึกษา ประชาชนเหล่านี้จะขาดโอกาสที่จะรับรู้ และเข้าใจระบบการเมือง และบทบาทของตนเองต่อระบบการเมือง และมักจะถูก

ในประเทศไทยกำลังพัฒนา แม้ว่าประชาชนส่วนใหญ่จะยังคงมีฐานะยากจน และไร้การศึกษา และมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบคับแคบ แต่ตนชั้นกลางที่มีโอกาสได้รับการศึกษา และมีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมที่เหนือกว่าจะมีความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับระบบการเมืองโดยทั่วไป แต่จะถูกปลูกฝังให้มีรับอ่านง่ายๆ รวมทั้งการครุพและปฏิบัติตามกฎหมายโดยไม่เข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง เพราะถือว่า อ่านทางการเมืองนั้นเป็นอำนาจของชนชั้นปักษ์ของลักษณะเช่นนี้เรียกว่า วัฒนธรรมทางการเมืองแบบไพร์พี

ส่วนในประเทศไทยที่พัฒนาแล้ว หรือประเทศไทยกำลังพัฒนาที่ก้าวหน้า กลุ่มคนที่มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับระบบการเมืองและ樽หนักถึงคุณ ค่าและบทบาทของตนที่มีต่อระบบการเมือง ต้องการเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง เพื่อควบคุม กำกับ และตรวจสอบการบริหารของผู้ปกครองให้เป็นไปตามความต้องการของประชาชน ลักษณะเช่นนี้เรียกว่า วัฒนธรรมทางการเมืองแบบมีส่วนร่วม

อย่างไรก็ตาม Almond และ Verba ชี้ว่า คงเป็นเรื่องยากที่จะชี้ให้เห็นชัดเจนว่า ในสังคมต่าง ๆ นั้น ประชาชนทั้งประเทศมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบหนึ่งแบบใด เพราะประชาชนในสังคมต่าง ๆ กัน นั้น มักมีความแตกต่างกันในเรื่องฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งจะมีผลต่อความรู้ ความเข้าใจทางการเมืองของบุคคลเหล่านี้ด้วย

Almond และ Verba สรุปว่า ในสังคมต่าง ๆ ประชาชนจะมีลักษณะวัฒนธรรมทางการเมืองแบบผสมผสาน ได้แก่ วัฒนธรรมทางการเมืองแบบคับแคบแบบไพร์พี วัฒนธรรมทางการเมืองแบบไพร์พีผสมแบบมีส่วนร่วม และ (*) วัฒนธรรมทางการเมืองแบบคับแคบผสมแบบมีส่วนร่วม เป็นรูปแบบที่เกิดขึ้นในประเทศไทยที่เกิดใหม่ และถือได้ว่า เป็นรูปแบบที่ทำให้เกิดปัญหาในการพัฒนาการทางการเมือง เพราะประชาชนในประเทศไทยเหล่านี้ส่วนใหญ่มีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบคับแคบ แต่จะถูกเร้าในเรื่องผลประโยชน์ทางเชื้อชาติ ศาสนา ทำให้เกิดความสนใจเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง เพื่อ

๒.๓ รูปแบบทางการเมืองของสังคมไทย

วิถุทึช์ โพธิเท่น กล่าวว่า คนไทยมีทัศนคติและความเชื่อหลักประการ ที่ไม่เลือกอำนวยต่อการพัฒนาระบอบ ประชาธิปไตย โดยเฉพาะในส่วนของวัฒนธรรม ทางการเมืองของคนไทยลักษณะใหญ่ ๆ ที่สำคัญอยู่ ๓ ประการ คือ

๑. ลักษณะของความเป็นอิสระ เนื่องจากคนไทยมีลักษณะที่รักความเป็นอิสระ อ่อนน้อม กดขี่ ทำให้คนไทยไม่นิยมการรวมกลุ่ม ขาดความคงเส้นคงวา ขาดวินัย และ ขาดการรวมกลุ่มอย่างมีระเบียบแบบแผน

๒. ความเป็นผู้ไม่ชอบความสับซ้อนยุ่งยาก คนไทยชอบทำอะไรที่ง่าย ๆ ไม่ ยุ่งยากซับซ้อน ไม่ค่อยจริงจังกับหลักการหรือระเบียบวิธี ขาดความอยากรู้ อยาก เห็น ในทางปัญญาซึ่งถือได้ว่าเป็นสิ่งสำคัญในการสร้างความสามารถทางการเมือง ทำให้คนไทยเกิดความเมื่อยล้าในทางการเมือง และคนไทยชอบทำอะไรง่าย ๆ ก็ มักจะทำให้คนไทยเกิดความห้อแท้ เมื่อเผชิญกับปัญหาอย่างซับซ้อน อีกทั้งทำให้ คนไทยไม่นิยมยึดอุดมการณ์ทางการเมือง

๓. การบูชาอำนาจ ลักษณะนี้ยังเป็นวัฒนธรรมทางการเมืองที่บูชาอำนาจของคน ไทยเป็นผลมาจากการบูชาเจ้าพุน mülamay ทำให้คนไทยกรงลัวผู้มีอำนาจ โดยไม่ พิจารณาถึงเหตุผลและความชอบธรรมในการบุกรุก การบูชาอำนาจ ยังมีความ เกี่ยวเนื่องถึงการบูชาเงินตราและทำให้คนคุ้มคล่องในวัตถุ

แนวคิดและทฤษฎีที่ได้กล่าวมาทั้งสามส่วนในเรื่องของการมีส่วนร่วมของชนชั้น

วัฒนธรรมทางการเมือง และรูปแบบทางการเมืองของสังคมไทย จะเป็นทฤษฎีหลักที่จะใช้ในการประกอบการวิเคราะห์ผลของการวิจัยที่ได้จากการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นในการจัดการป่าชุมชนร่วมกันกับวิทยกรใน “ประชาธิปไตยที่กินได้” ต่อไป

๓. สิทธิชุมชน

สิทธิชุมชน (Community Rights) ในบริบทของสังคมไทย มี涵洋ความหมาย เช่น เสน่ห์ งามริบ และ ยศ สันตสมบัติ ได้นิยามไว้ว่า เป็น “สิทธิร่วม” เหนือทรัพย์สินของชุมชน ซึ่งจะมีเฉพาะสมาชิกของชุมชนเท่านั้นที่จะมีสิทธิ์และสามารถใช้ประโยชน์ได้^{๔๔}

แต่อย่างไรก็ตาม สิทธิชุมชนมิได้หมายถึงการขัดแย้งกับการรักษาทรัพยากร หากแต่หมายถึงการจำกัดสิทธิการใช้ทรัพยากรซึ่งเป็นกรรมสิทธิ์ร่วมของชาวบ้านทุกคนให้ขึ้นอยู่กับอำนาจของชุมชนในการวางแผนกฏเกณฑ์เพื่อรักษาและใช้ทรัพยากรเหล่านั้น^{๔๕}

ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๔๐ ได้บัญญัติเกี่ยวกับสิทธิชุมชนไว้ ตาม มาตรา ๔๖, ๗๕, และ ๒๕๐ โดยมีความสำคัญดังต่อไปนี้

มาตรา ๔๖ บุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชนท้องถิ่นด้วยความยื่มมีสิทธิอนุรักษ์หรือฟื้นฟูภาริต ประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะ หรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติ และมีส่วนร่วมในการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ

มาตรา ๗๕ รัฐต้องส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการส่วน บำรุงรักษา และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุล รวมทั้งมีส่วนร่วมในการส่งเสริม บำรุงรักษา และคุ้มครองคุณภาพสิ่งแวดล้อมตามหลักการพัฒนาที่ยั่งยืน ตลอดจนควบคุมและกำจัดภัยธรรมชาติที่มีผลต่อสุขภาพอนามัย สิ่งแวดล้อม และคุณภาพชีวิตของประชาชน

มาตรา ๒๕๐ เพื่อส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นยื่มมีอำนาจหน้าที่ตามที่กฎหมายบัญญัติ

^{๔๔} ไสการ์เดน จาลุสมบัติ. นโยบายและการจัดการสิ่งแวดล้อม หน้า 42

^{๔๕} ทั้งนี้

กฏหมายตามวาระหนึ่งอย่างน้อยต้องมีสาระสำคัญดังต่อไปนี้

(๑) การจัดการ การบำบูรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่อยู่ในเขตพื้นที่

(๒) การเข้าไปมีส่วนในการบำบูรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมที่อยู่นอกพื้นที่ เนื่องในกรณีที่อาจมีผลกระทบต่อการดำรงชีวิตของประชาชนในพื้นที่ของตน

(๓) การมีส่วนร่วมในการพิจารณาเพื่อริเริ่มโครงการหรือกิจกรรมใดนอกเขตพื้นที่ซึ่งอาจมีผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม หรือสุขภาพอนามัยของประชาชนในพื้นที่

อย่างไรก็ตาม สาระสำคัญของรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. ๒๕๕๐ ได้เพิ่มสิทธิของชุมชนและชุมชนท้องถิ่นเข้าไปในรัฐธรรมนูญ เพื่อให้ครอบคลุมถึงกรณีการรวมตัวกันของบุคคลขึ้นเป็นชุมชน โดยไม่จำเป็นต้องเป็นการรวมตัวกันมาเป็นเวลานานจนถือว่าเป็นชุมชนท้องถิ่นดังเดิม (มาตรา ๖๖)

นอกจากนี้ การดำเนินโครงการหรือกิจกรรมใดๆ ที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบอย่างรุนแรงต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ และสุขภาพของประชาชน จะต้องจัดให้มีกระบวนการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียก่อน (มาตรา ๖๗ วรรค สอง)

ชุมชนเหล่านี้ มีสิทธิที่จะฟ้องร้องหน่วยงานราชการ หน่วยงานภาครัฐ รัฐวิสาหกิจ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือองค์กรอื่นของรัฐที่เป็นนิติบุคคล เพื่อให้ปฏิบัติหน้าที่ตามกฎหมายบัญญัติรับรองสิทธิชุมชนไว้^{๔๔}

อย่างไรก็ต้องมีสิทธิชุมชน ในกรอบแนวความคิดด้านสิทธิของตะวันตกได้มีความหมายแตกต่างไป กล่าวคือ

๓. สิทธิชุมชน คือ ข้อตกลง กฎเกณฑ์ทางสังคม หรืออาจพัฒนาภายมามาเป็นสถาบันในการจัดการทรัพยากรทางธรรมชาติ เศรษฐกิจ หรือสังคมร่วมกัน

^{๔๔} ปัจมานาดี ชูชูกิ . เศรษฐศาสตร์การเมืองและสถาบัน. หน้า ๓๙๘-๓๙๙

๒. ด้วยความจำเป็นในการจัดการทรัพยากร่างกายร่วมกัน ชุมชนจึงต้องสร้างข้อตกลงหรืออุดหนุนร่วมกันในการจัดสรรทรัพยากรเหล่านี้
๓. ภายใต้ข้อตกลงในการจัดการทรัพยากร่วมกัน อาจเป็นไปได้ว่า จะมีสิทธิในเชิงช้อนที่มีความสัมพันธ์ตามเงื่อนไขที่มีความกัน เช่น สิทธิในการครอบครองสิทธิในการจัดการ เป็นต้น
๔. สิทธิชุมชน เน้นการมีส่วนร่วม แต่ก็มีได้ก็กันการมีส่วนร่วมจากภายนอก หากแต่ต้องการให้ภายนอกมาร่วมสนับสนุน และถ่วงดุลในการทำงาน แต่อย่างไรก็ตาม สิทธิของชุมชนนั้น ให้ความสำคัญกับผู้ที่อยู่กินกับทรัพยากรเพื่อความอยู่รอดของชุมชนเป็นหลัก ซึ่งคุณภายนอกจะมาอ้างสิทธินี้ได้
๕. อุดมการณ์ของสิทธิชุมชนวางอยู่บนหลักพื้นฐานว่า ด้วยความยั่งยืนและความเป็นธรรม ดังจะเห็นได้จากความต้องการให้สามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการเข้าถึง และจัดการทรัพยากร่างกายร่วมกัน เช่น ทรัพยากรน้ำ ทรัพยากรป่า หรือสหกรณ์ออมทรัพย์ เป็นต้น
๖. ขบวนการเคลื่อนไหวเรื่องสิทธิชุมชนที่โอดเด่นที่สุด คือ การเคลื่อนไหวเรื่องป่าชุมชน และสิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากร
๗. สิทธิชุมชนคือขบวนการเคลื่อนไหวเพื่อประชาธิปไตยจากประชาชนราษฎร์ที่เกิดขึ้นในบริบทโครงสร้างอำนาจในสังคมที่ไม่เท่าเทียมกัน ดังนั้น สิทธิชุมชน จึงเป็นการต่อสู้เพื่อปรับสัมพันธภาพทางอำนาจให้กับชุมชน ผ่านการกำหนดตัวตน โดยมีเป้าหมายเพื่อผลักดันให้สังคมไปสู่ความเป็นพหุลักษณ์ ประชาธิปไตยที่เคารพในความหลากหลาย^{๑๘}

ความความหมายของสิทธิชุมชนดังที่ได้กล่าวมา จึงเห็นได้ว่า แนวคิดเกี่ยวกับสิทธิชุมชน มืออยู่อย่างหลากหลาย ตามสำนักและแนวคิดที่มีความแตกต่างกัน ทั้งในด้านกฎหมาย เศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรม แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อมีการแปรผลจากความหมายเข้าสู่การปฏิบัติจริงนั้น

^{๑๘} สถาบันฯ จารุสมบัติ นโยบายและการจัดการสิ่งแวดล้อม หน้า ๙๕-๑๑

๑. ระดับวัฒกรรม เพื่อสร้างความหมาย ความรู้ และความชอบธรรม ในการเคลื่อนไหว เพื่อให้ได้มาซึ่งสิทธิชุมชน
๒. ระดับโครงสร้าง เพื่อผลักดันให้เกิดกลไก หรือสถาบันเพื่อให้การจัดการทรัพยากรของชุมชนเป็นรูปธรรม
๓. ระดับท้องถิ่น เพื่อฟื้นฟูสำนึกและอัตลักษณ์ท้องถิ่น โดยมุ่งเน้นไปที่อิฐฯมิติ สักดิศิทธิ์ (Sacred) เชื่อมโยงกับอิฐฯมิติทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม เพื่อสนับสนุนการเคลื่อนไหวภาคประชาชน และสนับสนุนให้ชุมชนพัฒนาองค์ความรู้ สถาบัน ระบบการจัดการทรัพยากร เศรษฐกิจ และสังคมเป็นของตนเอง เพื่อความเป็นอิสระในการบริหารจัดการ โดยมีองค์กรพัฒนาเอกชน และนักวิชาการสนับสนุนการดำเนินงาน
๔. ระดับความเชื่อมโยงกับกระแสภายนอก เพื่อการวิเคราะห์เชื่อมโยงให้เท่าทัน สถานการณ์ปัจจุบัน และพัฒนารูปแบบการเคลื่อนไหว การสร้างกลไกเชิงสถาบัน เพื่อการต่อสู้ทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่น^{๖๗}

แนวคิดเกี่ยวกับสิทธิชุมชน เป็นแนวคิดที่มีความสำคัญต่อการดำเนินการเคลื่อนไหวและมีนัยสำคัญในการปฏิบัติต่อการสร้างเสริมการมีส่วนร่วมเพื่อจัดการทรัพยากรของชุมชนเป็นอย่างมาก โดยจะได้มีการกล่าวถึงรายละเอียดในส่วนสิทธิชุมชนกับการดำเนินการจริง ในพื้นที่ป่าชุมชน หมู่บ้าน /non ศาลาต่อไป

๔. การจัดการป่าชุมชน

๔.๑ ที่มาของการจัดการป่าชุมชนและร่าง พรบ.ป่าชุมชน

การรณรงค์ประเด็นป่าชุมชนในประเทศไทยเริ่มต้นขึ้นเมื่อเกิดกรณีที่ชาวบ้านบ้านห้วยแก้ว กิ่งอ้อเกอแม่อ่อน จังหวัดเชียงใหม่ คัดค้านการเช่าป่าโดยนายทุน ในปี พ.ศ.๒

^{๖๗} อ้างแหล่งหน้า ๓๙-๓๕

ต่อมา毫克วิชาการ อพช.และชาวบ้านในเครือข่ายป้าชุมชนภาคเหนือได้ร่วมกันยก
ร่างกฎหมายป้าชุมชน ฉบับประชาชนนี้^{๔๔} โดยอิงประสบการณ์การจัดการป้าชุมชนจากทุก
ภาคประกอบกับการศึกษาวิจัยเรื่อง “ป้าชุมชนในประเทศไทย : แนวทางการพัฒนา”
(แทนที่ จามริก และบพ สันตสมบัติ , ๒๕๗๖) กระบวนการร่างและผลักดันกฎหมายทำให้มี
การประสานงานระหว่างเครือข่ายชาวบ้าน ในระดับ ประเทศ ซึ่งประกอบด้วยเครือข่ายป้า
ชุมชนภาคเหนือ สมัชชาชาวนาชาวไร่ภาคอีสาน เครือข่ายป้าชุมชนภาคใต้ สมัชชาคนจน
สมัชชาป้าชุมชนภาคเหนือ สมาคมชุมชนพื้นบ้านภาคใต้ และสมัชชาชนเผ่าแห่งประเทศไทย
ไทย เครือข่ายชาวบ้านต้องการ พ.ร.บ.ป้าชุมชนด้วยเหตุผลหลายประการ เช่น มีชาวบ้าน
ถูกจับกุมโดยเจ้าหน้าที่ป้ายไม้ ทั้งๆ ที่ใช้ประโยชน์จากป่าตามกฎหมายเบื้องต้นของชุมชน
ชาวบ้านอย่างมีอำนาจจับกุมผู้ลักลอบตัดไม้ในป้าชุมชน และต้องการให้กฎหมายเบื้องต้น
ดูแลรักษาป้าของพวกเขารับการยอมรับตามกฎหมาย

ความหลากหลายทางความคิดของคนในสังคมต่อ “ป้าชุมชน” นำไปสู่การ
ประสานงานระหว่างหลายฝ่ายเพื่อยกร่างกฎหมายป้าชุมชนร่วมกันอย่าง เป็นทางการ
ระหว่างวันที่ ๑-๕ เมษายน พ.ศ.๒๕๔๘ ที่ จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเรียกว่าร่างพ.ร.บ.ป้าชุมชน
ฉบับ คณะกรรมการนโยบายกระจายความเริ่มไปสู่ภูมิภาคและท้องถิ่น

อย่างไรก็ตาม หลังจากนี้ได้มีการ トイ้แข้งทางความคิดในเวทีสาธารณะ ระหว่าง
ฝ่ายที่เห็นด้วยและฝ่ายที่ไม่เห็นด้วยที่จะให้มีป้าชุมชนในเขตป่า อนุรักษ์ ซึ่งกังขาอยู่ที่
ความไม่เชื่อมั่น และการมีอุดตติต่อกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง ตลอดจนการยึดหลักความรู้
ทางนิเวศวิทยาและแหล่งหิน แต่ละฝ่ายได้เคลื่อนไหวโดยการยื่นหนังสือร้องเรียนต่อรัฐบาล
ซึ่งนำไปสู่การมีเวทีรับฟังความคิดเห็นตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วย การประชา

^{๔๔} สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อม พรบ. ป้าชุมชน <http://www.prachatai.com/journal/2005/11/6267>

๔.๒ การจัดการป้าชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

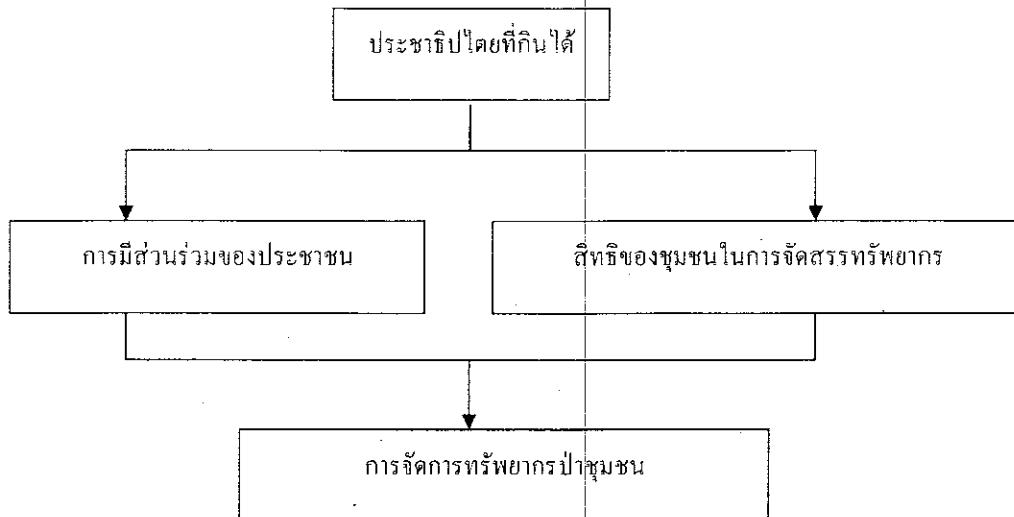
กนกรรม มะโนรนย์ และธวัช มณีผ่อง ได้นำเสนอเกี่ยวกับการบริหารจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติและการมีส่วนร่วมของประชาชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ไว้ในบท สำรวจสถานภาพงานวิจัยทางสังคมวิทยาในภาคอีสานว่า ประเด็นการมีส่วนร่วมของ ชุมชน องค์กรชุมชน และองค์กรบริหารส่วนท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรภาคอีสานมีผู้ สืบสานไว้มาก แต่มักเป็นงานวิทยานิพนธ์และรายงานการศึกษาอิสระของนักศึกษาปริญญา โท โดยมีการศึกษาทรัพยากรป่า สัตว์ป่า และพืชพรรณ โดยมักมีการศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยที่ มีผลต่อการส่งเสริมการมีส่วนร่วม การศึกษาระดับความมานะอย่างการมีส่วนร่วม ปัญหาอุปสรรคและแนวทางแก้ไขเพื่อให้เกิดประสิทธิผลในการจัดการทรัพยากร ซึ่งผล ของการศึกษาจะมีความใกล้เคียงกัน คือ ปัจจัยส่วนบุคคลและครัวเรือนจะมีผลต่อการมี ส่วนร่วมของชุมชนและองค์กรชุมชน และระดับการมีส่วนร่วมมักอยู่ในระดับต่ำสุด ปาน กถาง และผู้ที่ทำวิจัยส่วนใหญ่ได้ชี้แนะว่าการร่วมมือจากชุมชนถือเป็นหัวใจหลักในการ จัดการทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ เป็นผลให้การจัดทำโครงการวิจัยในส่วนนี้จะมุ่งเน้น ไปที่การสำรวจสถานภาพการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการทรัพยากรท้องถิ่น และความพยายามในการสร้างเสริมศักยภาพและความเข้มแข็งในการมีส่วนร่วมของชุมชน

๙๘

๕. สรุป: กรอบแนวคิดที่ใช้ในการทำวิจัย

แนวคิดและทฤษฎี ทั้ง ๔ แนวคิด คือ ประชาธิปไตยทิกิน ไค สิทธิชุมชน การมีส่วนร่วม ทางการเมือง และป้าชุมชน คังที่ได้กล่าวมาข้างต้นนี้ เป็นแนวคิดหลักที่จะได้นำมาใช้เป็นกรอบ ในการเขียนและวิจัย โดยมีการเชื่อมโยงแนวคิดในการดำเนินวิจัยดังต่อไปนี้

๙๘ กนกรรม มะโนรนย์ และ ธวัช มณีผ่อง. ๒๕๔๙. บทสำรวจสถานภาพงานวิจัยทางสังคมวิทยาในภาค อีสาน ระหว่าง พ.ศ. ๒๕๔๓-๒๕๔๖. อุบลราชธานี: ศูนย์วิจัยสังคมอนุภูมิภาคคุณแม่น้ำโขง คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี. พิมพ์ครั้งที่ ๒

ภาพที่ ๑ : กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

จากภาพที่ ๑ จะเห็นได้ว่า ว่าทกรรม เรื่อง “ประชาชนปีติย์ที่กินได้” ของสมัชคนจน เป็นแนวคิดหลัก ที่ต้องการให้ประชาชน โดยเฉพาะประชาชนที่ยากจน และขาดโอกาส ได้เข้าถึง และมีส่วนร่วมทางการเมือง โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมทางการเมืองในการจัดสรรทรัพยากร ด้วยเหตุนี้ ว่าทกรรม “ประชาชนปีติย์ที่กินได้” จึงมุ่งเน้นไปที่การเสนอให้รัฐบาล มุ่งดำเนินการปฏิรูป การเมือง เพื่อให้ “เห็นหัวคนจน” สร้างประชาชนปีติย์ที่กินได้ โดยลดอำนาจเจ้ารัฐ และเพิ่มการมีส่วนร่วมของประชาชน

การลดอำนาจเจ้ารัฐ และการเพิ่มการมีส่วนร่วมของประชาชน จึงกลายเป็นกรอบแนวคิดที่สอง ที่ใช้ในการวิจัย เพื่อขอรับการถึงความพယายของสมัชคนจนในการเสนอให้ภาครัฐมีการปฏิรูปการเมือง ที่ต้องการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจหรือดำเนินนโยบายที่เกี่ยวข้อง กับตนเองได้มากขึ้น

แนวคิดการเพิ่มการมีส่วนร่วมของประชาชนนี้ ไปกันได้ด้วยดี กับแนวคิดเรื่อง สิทธิชุมชน ที่ได้มีการระบุไว้ในรัฐธรรมนูญ ทั้งในรัฐธรรมนูญ ฉบับ พ.ศ. ๒๕๔๐ และรัฐธรรมนูญ ฉบับ พ.ศ. ๒๕๕๐ ซึ่งมีการเพิ่มการจัดทำประชามติ และให้อำนาจชุมชนในการฟ้องร้องหน่วยงาน ของรัฐ ได้อีกด้วยเพื่อชี้แจงไว้ซึ่งสิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของตน โดยเฉพาะ ทรัพยากรป่าชุมชน ซึ่งเป็นกรณีการเคลื่อนไหวเรียกร้องสิทธิชุมชนในการจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นของตนที่มีความเด่นชัดและมากที่สุด เนื่องจากป่าชุมชนยังมิได้มี กลไกทางกฎหมายหลักเพื่อที่จะสนับสนุนสิทธิชุมชนของประชาชนให้มีความสามารถในการ จัดการป่าชุมชนเป็นไปในทางเดียวกัน ได้ทั่วประเทศ

ปัจจุบันนี้ ประเทศไทยยังมิได้มีการออกพระราชบัญญัติ ป่าชุมชน ถึงแม้ว่า ประเด็นเรื่อง ป่าชุมชน และการจัดการป่าชุมชนโดยคนในชุมชนจะได้มีการเคลื่อนไหวเรียกร้องโดยชุมชน กลุ่ม ประชาสังคม หรือนักวิชาการมาเป็นเวลามากกว่า ๑ ศตวรรษแล้วก็ตาม

การขาดการสนับสนุนจากภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการดำเนินการเรื่องป่า ชุมชนอย่างจริงจัง ส่งผลให้การดำเนินการจัดการป่าชุมชนยังคงเป็นการจัดการที่อ้างอิงอยู่บน พื้นฐานการจัดการที่เป็นไปตามเอกสารกฎหมายเฉพาะของแต่ละชุมชน และยังขาดการบังคับใช้กฎหมาย และบทลงโทษของ การฝ่าฝืนหากไม่ยอมปฏิบัติตามกฎหมายเบื้องการใช้ป่าชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ

ด้วยเหตุนี้ ปัญหาในการจัดการป่าชุมชนจึงเกิดขึ้น และนัยสำคัญในการจัดการป่าชุมชน ของประชาชน หรือการเรียกร้องให้มีการปฏิรูปการเมืองเพื่อประชาชนจึงได้กล่าวมาเป็นประเด็น หลักเมื่อได้กล่าวถึงการเมืองภาคประชาชน และการเคลื่อนไหวต่างๆ เพื่อเรียกร้องสิทธิชุมชน หรือ สิทธิในการจัดการทรัพยากรโดยประชาชนในชุมชนนั้นๆ

ถึงแม้ว่ากลุ่มสมัชชานจนจะได้ออกเถลงการณ์เรื่อง “ประชาธิปไตยที่กินได้” เพื่อจุด ประกายให้เกิดแนวคิดการปฏิรูปการเมืองเพื่อให้ประชาชนระดับราษฎร์มีสิทธิในการบริหาร จัดการทรัพยากรในชุมชนของตนเอง ได้อย่างมีประสิทธิภาพมาเป็นเวลา กว่า ๕ ปีแล้ว (พ.ศ. ๒๕๔๘-๒๕๕๓ ณ เวลาที่สูญเสีย ได้เขียนรายงานวิจัย) และในช่วงเวลาดังกล่าว ยังได้มีการ ตระหนักถึงสิทธิชุมชน และมีการเพิ่มนบทบาทของประชาชนต่อสิทธิชุมชนไว้ในรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. ๒๕๕๐ แต่ยังคงมีประชาชนอีกจำนวนมาก ที่ยังขาดสิทธิในการเข้าถึงและบริหารจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติของตนเอง ดังตัวอย่างของกรณีหมู่บ้านโนนศาลา ที่ถูกนายทุนรุกค้าป่าชุมชน เพื่อปรับเปลี่ยนป่าชุมชนให้กลายมาเป็นสวนยางพารา กว่า ๒๐๐ ไร่

ด้วยเหตุนี้ งานวิจัยฉบับนี้ จึงได้จัดทำขึ้น ตรวจสอบการดำเนินงาน และประสิทธิภาพของวิธี กรรม “ประชาธิปไตยที่กินได้” ของกลุ่มสมัชชานจน ที่มีผลต่อการปฏิรูปการเมือง และ การ ดำเนินการในด้านสิทธิชุมชน เพื่อทดสอบว่า การจัดการทรัพยากรป่าชุมชนในหมู่บ้านโนนศาลา นั้น เป็น “ประชาธิปไตยที่กินได้” หรือเป็นการปรับเปลี่ยนบทบาทของนายทุน ที่ได้เดือดกับ นักพัฒนาเพื่อปิดบังลายเสือซึ่งเป็นตัวตนที่แท้จริงของตนเอง เพื่อให้คนเองได้รับผลประโยชน์จาก ทรัพยากรธรรมชาตินากรที่สูด โดยมีแนวคิดในการจัดทำไว้ขึ้นดังกรอบการวิจัย ภาคที่ ๑ ข้างต้น

บทที่ ๑

บทนำ

๑. หลักการและความเป็นมา

ว่าทกรรม “ประชาธิปไตยที่กินได้” เป็นหนึ่งในผลงานการเคลื่อนไหวของสมัชชาคนจน ที่ต้องการให้รัฐบาลและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียตระหนักถึงความสำคัญของการปฏิรูปทางการเมืองที่ ให้ความสำคัญกับการเมืองภาคประชาชนและให้สิทธิแก่ประชาชนในการตัดสินใจในการดำเนินนโยบายและโครงการต่างๆที่มีผลต่อชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชน

แนวคิด “ประชาธิปไตยที่กินได้” นี้ ได้รับการตอบรับเป็นอย่างดีจากประชาชน กลุ่ม ประชาสังคม กลุ่มองค์กรเอกชน และกลุ่มนักวิชาการต่างๆในหลายภาคส่วน และได้กล้ายมาเป็น ว่าทกรรมหลักซึ่งขับเคลื่อนกิจกรรมการเมืองภาคประชาชนในระบบประชาธิปไตยของประเทศไทย เพื่อเรียกร้องการเข้าไปมีส่วนร่วมในการดำเนินการต่างๆทางการเมืองและการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรบัณฑิตปี พุทธศักราช ๒๕๔๕ และมีผลทำให้การดำเนินงานค่างๆ ของภาครัฐ จำเป็นต้องเชื่อมโยงการมีส่วนร่วมของประชาชน และคำนึงถึงสิทธิของประชาชน ภายใต้รัฐธรรมนูญ รวมทั้งเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจมากขึ้น

การดำเนินการในส่วนนี้สามารถเห็นผลการดำเนินงานได้ชัดเจนจากการเพิ่มการกระจายอำนาจลงไปสู่ท้องถิ่น และการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจในนโยบาย หรือโครงการที่มีผลต่อชีวิตและความเป็นอยู่ของคนผ่านการทำประชามติ หรือประชาพิจารณ์ และ มีการสั่งการให้เจ้าหน้าที่ของรัฐจัดทำประชามติในชุมชนต่างๆเพื่อชี้แจงการดำเนินงานของภาครัฐ และเพื่อหารือแนวทางในการดำเนินงานต่างๆร่วมกับประชาชน

แต่อย่างไรก็ตาม ความพยายามของภาครัฐที่พยายามจะให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการ ดำเนินโครงการหรือนโยบายต่างๆในพื้นที่บางแห่งด้วยการจัดทำประชามติในชุมชนนั้นก็ถือได้ว่า เป็นการจัดทำไปตามนโยบายที่ได้รับมอบหมาย แต่ยังไม่ได้พยายามให้ประชาชนเข้าถึงและมีส่วน ร่วมตามเกณฑ์ของกลุ่มสมัชชาคนจนตามว่าทกรรม “ประชาธิปไตยที่กินได้” เนื่องจาก การจัดทำประชามตินี้เป็นเพียงการเรียกประชาชนมารับรู้ รับฟังนโยบายของภาครัฐ แต่ไม่ได้เปิด โอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายอย่างแท้จริง

ด้วยเหตุนี้ ข้องว่าใน การดำเนินงานของรัฐบาลที่ว่าด้วยการกระจายอำนาจไปสู่ประชาชน ด้วยการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมืองในบางพื้นที่ยังคงประสบปัญหา ประชาชน ยังคงขาดโอกาสในการเข้าถึงและมีบทบาททางการเมือง และยังขาดโอกาสในการบริหารจัดการ

ทรัพยากรในพื้นที่ของตนเอง ดังจะเห็นได้จากการรวมตัวเรียกร้องเพื่อขอการมีส่วนร่วมและเรียกร้องสิทธิในการบริหารจัดการทรัพยากรในชุมชนของตนเอง และด้านอำนาจภาครัฐที่มีการจัดทำนโยบายเพื่อพัฒนาพื้นที่โดยมิได้ขอความเห็นหรือซึ่งก็จะให้กับประชาชนในพื้นที่ได้รับทราบ ก่อนล่วงหน้า ดังเหตุการณ์การจัดสร้างเขื่อนปากน้ำ ที่ประชาชนในพื้นที่ถูกจำกัดการรับรู้ข้อมูล ก่อนที่เขื่อนจะถูกสร้าง และยังคงเป็นปัญหาทั้งของภาครัฐ ประชาชน และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการสร้างเขื่อน ทั้งในด้านทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม รวมถึงชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนที่อยู่อาศัยรอบตัวเขื่อน ซึ่งชาวบ้านในชุมชนต่างๆรอบเขื่อนปากน้ำ ได้ยืนหยัดต่อสู้และเรียกร้องสิทธิในการบริหารจัดการทรัพยากรในชุมชนของตนเองมาเป็นเวลา กว่าห้าสิบปี

สิทธิของชุมชนในการจัดการทรัพยากรในชุมชนของตนเองถือได้ว่าเป็นสิทธิขั้นพื้นฐาน ซึ่งถือว่าเป็นสิทธิที่ประชาชนพึงจะได้ เพื่อที่จะบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนของตน ตามกฎหมายปัญญาท้องถิ่นแบบดั้งเดิมที่เคยปฏิบัติกันมา และมีความหมายสามกับสภาพของชุมชนมากกว่าวิธีการบริหารจัดการที่ถูกวางแผนมาจากส่วนกลาง

สิทธิชุมชนในบริบทนี้ ถือได้ว่าเป็นส่วนสำคัญอีกประการหนึ่งที่จะเป็นส่วนขับเคลื่อน วิถีชีวิตริบบิล “ประชาริบบิไทด์ที่กินได้” ให้เป็นความจริง โดยอาศัยความเชื่อมโยงระหว่างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นของตน ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งมีหลายชุมชนในประเทศไทยได้ดำเนินการบริหารจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นของตน ได้เป็นอย่างดี และการดำเนินการในส่วนนี้ได้สร้างความเข้มแข็งและเสริมสร้างศักยภาพของประชาชนในชุมชน และเป็นรากฐานให้ประชาชนดำเนินการในด้านต่างๆ ได้ต่อไป

แต่อย่างไรก็ตาม สิทธิชุมชนในการบริหารจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นของตนเองในหลายท้องถิ่นยังคงประสบปัญหาในการบริหารจัดการ เช่น บางส่วนไม่ทราบถึงสิทธิของชุมชนตนเองในการบริหารจัดการทรัพยากรในชุมชน บางส่วนทราบถึงสิทธิของตนแต่ยังคงขาดสิทธิในการบริหารจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นของตนเนื่องจากถูกกฎหมายสิทธิในการบริหารจัดการทรัพยากรจากภาครัฐ บางพื้นที่ขาดการสนับสนุนจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเพื่อให้ความรู้และแนวทางในการบริหารจัดการ หรือขาดเงินทุนสนับสนุนในการดำเนินงาน หรือบางพื้นที่ได้รับสิทธิในการบริหารจัดการทรัพยากรในชุมชนของตน แต่กลับประสบปัญหาในการดำเนินงานเนื่องด้วยปัจจัยภายนอก เช่น ปัญหาในการบริหารจัดการ ปัญหาค้านความโปร่งใสของคณะกรรมการในการบริหารงาน เป็นต้น

ปัญหาในการบริหารจัดการด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนและสิทธิของชุมชนในการบริหารจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นของตนเองเหล่านี้ได้กลายมาเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นอันเป็นผลกระทบมาจากการดำเนินการตามวาระกรรม “ประชาริบไทยที่กินได้” ในการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อการบริหารจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นของตนเอง ซึ่งปัญหาเหล่านี้ สะท้อนให้เห็นถึงความไม่พร้อมทั้งของภาครัฐ และของชุมชนเองในการบริหารจัดการทรัพยากรในท้องถิ่น ซึ่งถือเป็นปัญหาเชิงโครงสร้างที่ทั้งภาครัฐ และภาคประชาชนจำเป็นต้องนำไปพิจารณา และหาทางแก้ไขร่วมกันว่ารัฐบาลจะเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นของตนได้ในระดับใดและจำเป็นต้องมีการให้ความรู้หรือสนับสนุนการดำเนินงานของภาคประชาชนได้ในส่วนใดบ้าง

การดำเนินงานในด้านสิทธิชุมชนและการจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นของชุมชนในทางปฏิบัติที่เห็นได้ชัดเจนที่สุดในประเทศไทยในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา คือ การเรียกร้องเคลื่อนไหวของประชาชนที่ต้องการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจหรือผลักดันนโยบายที่มีผลกระทบต่อชุมชนของตน เช่น การวางแผนท่องเที่ยวไทย-มาเลเซีย การสร้างเขื่อน ปัญหาที่เกิดขึ้นจากผลกระทบทางอันเป็นผลมาจากการก่อตั้งโรงงานอุตสาหกรรม เช่น กรณีมาบตาพูด และปัญหาในการจัดการทรัพยากร เช่น การจัดการป่าชุมชนของประชาชนในท้องถิ่น ซึ่งเป็นผลมาจากการถูกบุกรุกผืนป่าในชุมชน การได้รับสิทธิสัมปทานของนายทุน และปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นจากการบริหารจัดการป่าชุมชนโดยภาครัฐ ซึ่งถือได้การเรียกร้องในการผนึกป่าชุมชนนี้เป็นกรณีการเรียกร้องของประชาชนที่มากที่สุด มีพื้นที่ครอบคลุมทั่วประเทศ มีการสร้างภาคีพันธมิตรป่าชุมชนทั้งภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคเหนือ และภาคใต้

ถึงแม้ว่าปัญหาการจัดการป่าชุมชนของประชาชนและการเคลื่อนไหวของประชาชนในประเด็นนี้จะเป็นประเด็นเล็กหากเทียบกับประเด็นปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมค้างๆที่ได้กล่าวมาแล้ว แต่ปัญหาการจัดการป่าชุมชนนั้นเป็นปัญหาที่มีผลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในพื้นที่ เป็นปัญหาที่กินระยะเวลานานา มีผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลายฝ่ายเข้ามามากมาย และมีพื้นที่ที่มีปัญหาเกือบทั่วทั้งประเทศไทย เนื่องจากการจัดการป่าชุมชนนั้นยังมิได้มีกฎหมายรองรับในการบริหารจัดการป่าชุมชนโดยประชาชน เนื่องจากร่างพระราชบัญญัติป่าชุมชนยังมิได้ถูกบังคับใช้ ทำให้การดำเนินงานต่างๆในด้านป่าชุมชนยังคงขาดความชัดเจน และขาดความเป็นเอกภาพในการดำเนินการบริหารจัดการป่าชุมชนให้เป็นระบบเดียวกันทั้งประเทศไทย ด้วยเหตุนี้ การดำเนินการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติในป่าชุมชนจึงเกิดปัญหาในการจัดทำมาตรฐานในการดำเนินงาน เช่น กฎหมายในการบังคับใช้ป่าชุมชนมีความแตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่ ขาดการบังคับใช้กฎหมายเดียวกันในป่าชุมชนเมื่อมีผู้กระทำผิดระเบียบในป่าชุมชน

จากปัญหาที่เกิดขึ้นดังกล่าว ทำให้หลายภาคส่วน ทั้งภาคราชathan นักวิชาการ องค์กร อิสระและองค์กรภาคเอกชน ประชาชน และภาครัฐ ได้พยายามที่จะแก้ไขปัญหาด้วยการดำเนินการร่วมกันประชาชนในพื้นที่ในการบริหารจัดการป่าชุมชน โดยการเป็นภาคีเครือข่ายร่วมกันและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ในการบริหารจัดการป่าชุมชนระหว่างกัน ดังจะเห็นผลได้จากผลการวิจัยเรื่องป่าชุมชนและการจัดทำกรุงรัชท์ให้บ้านเรื่องป่าชุมชนที่ประสบความสำเร็จในหลายพื้นที่ทั่วประเทศไทย

แต่อย่างไรก็ตาม ยังคงมีหลายพื้นที่ที่ไม่ประสบความสำเร็จในการดำเนินงานด้านป่าชุมชน และยังคงต้องได้รับความช่วยเหลือจากกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นดังกล่าว นอกจากนี้ไปจากการเรียกร้องเคลื่อนไหวเพื่อขอสิทธิในการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรหรือขอความช่วยเหลือจากรัฐบาล

กรณีศึกษาด้านป่าชุมชนในงานวิจัยนี้ คือ ป่าชุมชนในเครือข่ายป่าคงภูโหล่นของหมู่บ้านโนนศาลา ตำบลสำโรง อำเภอโพธิ์ไทร จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งเป็นหนึ่งในป่าชุมชนที่ประสบปัญหาในการบริหารจัดการป่าชุมชนเนื่องจากถูกนายทุนจากภายนอกมาบุกรุกทางป่าในที่ดินเขตป่าชุมชนเพื่อนำมาใบประโภตและส่วนต้น

ป่าชุมชนคงภูโหล่น เป็นป่าชุมชนที่ได้รับการบริหารจัดการร่วมกันระหว่างชุมชนท้องถิ่น ๒๖ หมู่บ้าน ในเขตอำเภอโขงเจียม อำเภอศรีเมืองใหม่ และอำเภอโพธิ์ไทร ในจังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งการบริหารจัดการทรัพยากรป่าชุมชนคงภูโหล่นนี้ เป็นการบริหารจัดการทรัพยากรป่าชุมชนที่เกิดจากกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนร่วมกับการสนับสนุนของหน่วยงาน และองค์กรภายนอกโดยมี การบริหารจัดการในรูปแบบองค์กร โดยมีคณะกรรมการป่าชุมชน ที่มาจากการเลือกตั้งของสมาชิกในชุมชน และมีการประชุมเพื่อออกกฎหมายเบี่ยงป่าชุมชน ที่มีการระบุข้อบังคับและบทลงโทษที่กำหนดโดยคณะกรรมการป่าชุมชนและสมาชิกในชุมชน ซึ่งถือได้ว่าการบริหารจัดการทรัพยากรป่าชุมชนนี้เป็นการดำเนินการแบบประชาธิปไตยชุมชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชนอย่างแท้จริง

แต่อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันนี้การบริหารจัดการเครือข่ายป่าชุมชนป่าคงภูโหล่นกำลังประสบปัญหាដันเนื่องมาจากการบุกรุกถ้ำพื้นที่ป่าชุมชนของนายทุน ปัญหานี้ ได้เกิดขึ้นที่หมู่บ้านโนนศาลา ตำบลโพธิ์ไทร อำเภอสำโรง จังหวัดอุบลราชธานี โดยมีนายทุนจากภายนอกเข้ามายุ่งกับป่าชุมชนด้วยการแห่ถ้ำทางป่าชุมชน โดยเฉพาะป่าชุมชนที่อยู่บริเวณยอดเขา เพื่อนำมาทำเป็นสวน

ยางพารา ทำให้ป่าชุมชนเสื่อมสภาพเนื่องจากสูญเสียป่าต้นน้ำบนยอดเขา และชาวบ้านประสบภัยปัญหาเกี่ยวกับการใช้น้ำเพื่ออุปโภคและบริโภคเนื่องจากน้ำบนป่าต้นน้ำเดินขาดเคลื่อน และน้ำที่มาจากการป่าต้นน้ำเดินมียาฆ่าแมลงป่นอันเป็นผลมาจากการดำเนินการปลูกยางพารา ทำให้หมู่บ้านโนนศาลาประสบภัยปัญหาน้ำที่จะใช้อุปโภคบริโภคและทำการเกษตร

ปัญหาน้ำอันเนื่องมาจากการรุกคืบพื้นที่ป่าชุมชนของนายทุนดังที่ได้กล่าวมานี้เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นเรื่อยๆ ในหมู่บ้านโนนศาลาโดยไม่ได้รับการแก้ไข ผู้ใหญ่บ้านในชุมชนได้ลองแก้ไขปัญหาดังกล่าวด้วยการร้องเรียนสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นไปยังสำนักงานป่าไม้จังหวัด เพื่อให้มามาดำเนินการกับนายทุนดังกล่าว แต่การดำเนินงานนี้ไม่เป็นผลเนื่องจากขาดความต่อเนื่องและความเข้มแข็งของการดำเนินงานในส่วนของภาครัฐ มีเพียงการดำเนินงานปักปืนเขตแดนป่าชุมชนและรับทราบเรื่องเท่านั้น นอกจากนี้ ผู้ใหญ่บ้านยังได้พยายามทำการฟ้องร้องทางกฎหมายเพื่อให้ นายทุนดังกล่าวหยุดกระทำการบุกรุกป่าชุมชน และในทางปฏิบัติแล้ว นายทุนดังกล่าวก็ยังคงดำเนินการบุกรุกป่าชุมชนและไม่ถอนพื้นที่ออกไป ซึ่งมีการกันรั้วลดหนามในส่วนที่มีการปลูกยางพาราเพิ่มเติมเพื่อมิให้ประชาชนเข้าไปใช้ประโยชน์ในป่าชุมชนได้

จากการพยากรณ์แก้ไขปัญหาการรุกคืบป่าชุมชนของนายทุนดังที่ได้กล่าวมา จะเห็นได้ว่าความพยายามในการแก้ไขปัญหาการรุกคืบป่าชุมชนโดยอาศัยกลไกของภาครัฐนั้นไม่ประสบความสำเร็จ รัฐให้อำนาจในการปักปืนเขตแดนป่าชุมชน และรับเรื่องราวท่องร้อง และให้คำแนะนำในการดำเนินการแก้ไขปัญหา แต่รัฐไม่มีส่วนร่วม หรือไม่มีความสามารถในการบังคับใช้กฎหมาย หรือบังคับการดำเนินงานให้เป็นไปในสิ่งที่ควรจะเป็น

ดังนั้น งานวิจัยเรื่อง “ประชาริปไทท์กินได้: ศึกษากรณีการมีส่วนร่วมทางการเมืองในการบริหารจัดการทรัพยากรป่าชุมชนคงถือลั่นของหมู่บ้านโนนศาลา ตำบลสำโรง อำเภอโพธิ์ไทร จังหวัดอุบลราชธานี” เรื่องนี้ จึงเป็นงานวิจัยที่มุ่งเน้นศึกษาระบวนการการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อบริหารจัดการทรัพยากรป่าชุมชนของตนของหนែน้อย จากการพึงพอใจของราษฎร เพื่อให้การบริหารจัดการพื้นที่ป่าชุมชนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ โดยการสำรวจระดับการมีส่วนร่วม บทบาท และข้อจำกัดของชุมชนในการบริหารจัดการเครือข่ายป่าคงถือลั่น และศึกษาถึงความพยายามในการร่วมเป็นภาคีวิชาการ ร่วมกับหน่วยงานภาครัฐ และเอกชนในการเสริมสร้างศักยภาพและเตรียมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในการบริหารจัดการทรัพยากรป่าชุมชนเพื่อแก้ไขการรุกคืบพื้นที่ของนายทุนในป่าชุมชน

การศึกษาวิจัยนี้จะแบ่งเนื้อหาในการวิจัยออกเป็นสามส่วน โดยส่วนแรกจะเป็นการศึกษาปัญหาและรูปแบบในการบริหารจัดการทรัพยากรป่าชุมชนของหมู่บ้านโนนคลา ส่วนที่สองเป็นการศึกษาระบวนการแก้ไขปัญหาการรุกค้าป่าชุมชนโดยอาศัยการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน และส่วนที่สาม เป็นการศึกษารูปแบบการจัดการทรัพยากรป่าชุมชนที่เหมาะสมสำหรับการจัดการทรัพยากรป่าชุมชนในหมู่บ้านโนนคลา

๒. วัตถุประสงค์

๑. ศึกษาปัญหาและรูปแบบในการบริหารจัดการทรัพยากรป่าชุมชนของหมู่บ้านโนนคลา
๒. ศึกษาระบวนการแก้ไขปัญหาการรุกค้าป่าชุมชนโดยอาศัยการมีส่วนร่วมของประชาชน
๓. ศึกษาและเสนอรูปแบบการจัดการทรัพยากรป่าชุมชนที่เหมาะสมสำหรับการจัดการทรัพยากรป่าชุมชนในหมู่บ้านโนนคลา

๓. ขอบเขตและวิธีการวิจัย

โครงการวิจัยนี้ มีขอบเขตการวิจัยอยู่ที่การศึกษาวิจัยเอกสารที่เกี่ยวข้องกับหลักการปฏิรูปทางการเมืองที่เกี่ยวข้องกับ “ประชาธิปไตยที่กินได้” และบทบาทการมีส่วนร่วมทางการเมืองของชุมชน ตามปรัชญาทางการเมืองและท้องถิ่น โดยมุ่งเน้นไปที่การศึกษาบทบาทการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการทรัพยากรป่าชุมชน โดยมีการลงพื้นที่เพื่อศึกษากรณีศึกษาจากหมู่บ้านในเครือข่ายป่าชุมชนดงภูโหล่น จำนวน ๑ หมู่บ้าน กือ หมู่บ้านโนนคลา ตำบลลำสอง อำเภอโพธิ์ไทร จังหวัดอุบราชธานี

โครงการวิจัยนี้มีวิธีการดำเนินการวิจัยโดยการวิจัยเอกสาร การทำการวิจัยย่างมีส่วนร่วม โดยการจัดเวทีเสวนาหรือเวทีประชุมเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นทางการแก้ไขปัญหาการรุกค้าพื้นที่ป่าชุมชนของนายทุนร่วมกันโดยชาวบ้านในหมู่บ้าน โดยมีความคาดหวังว่าผลของการดำเนินการวิจัยโดยใช้รูปแบบดังกล่าวจะส่งผลให้กับประชาชนในหมู่บ้านสามารถแลกเปลี่ยนความคิดเห็นทางการแก้ไขปัญหาการรุกค้าป่าชุมชนของนายทุนได้อย่างยั่งยืนและมีประสิทธิภาพ โดยจะได้กล่าวถึงรายละเอียดเกี่ยวกับคำถา สมนติฐาน ตัวแปร การออกแบบงานวิจัย และการดำเนินงานวิจัย ตลอดจนขั้นตอนในการวิจัยในบทที่ ๑ ต่อไป

๔. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑. ได้รับแนวทางในการแก้ไขปัญหาการรุกค้าพื้นที่ป่าชุมชนของหมู่บ้านในศาลา
๒. สร้างองค์ความรู้ใหม่ในการแก้ไขปัญหาการรุกค้าพื้นที่ป่าชุมชนของหมู่บ้านในศาลา
๓. นำองค์ความรู้ใหม่ไปใช้ในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจากการจัดการทรัพยากรป่าชุมชนของหมู่บ้านในศาลา

บทที่ ๓

วิธีที่ใช้ในการวิจัย

๑. ค่าตามในการวิจัย

งานวิจัยนี้ จัดทำขึ้น เพื่อทดสอบว่า วาทกรรมเรื่อง “ประชาธิปไตยที่กินได้” ของกลุ่มสังคมชาวคนจน สามารถดำเนินการให้เป็นความจริงได้หรือไม่ ในบริบทของการจัดการป้าชุมชน คงกูโภล่น ของหมู่บ้านโนนศาลา โดยมีค่าตามย่อย คือ

๑.๑ การจัดการป้าชุมชนของหมู่บ้านโนนศาลาเป็นอย่างไร

๑.๒ หมู่บ้านโนนศาลาประสบปัญหา และได้รับผลกระทบจากปัญหาที่เกิดขึ้นจากการจัดการป้าชุมชนอย่างไร

๑.๓ หมู่บ้านโนนศาลา มีวิธีการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นดังกล่าว ด้วยการอาศัยการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนได้อย่างไร

๒. สมมติฐานในการวิจัย

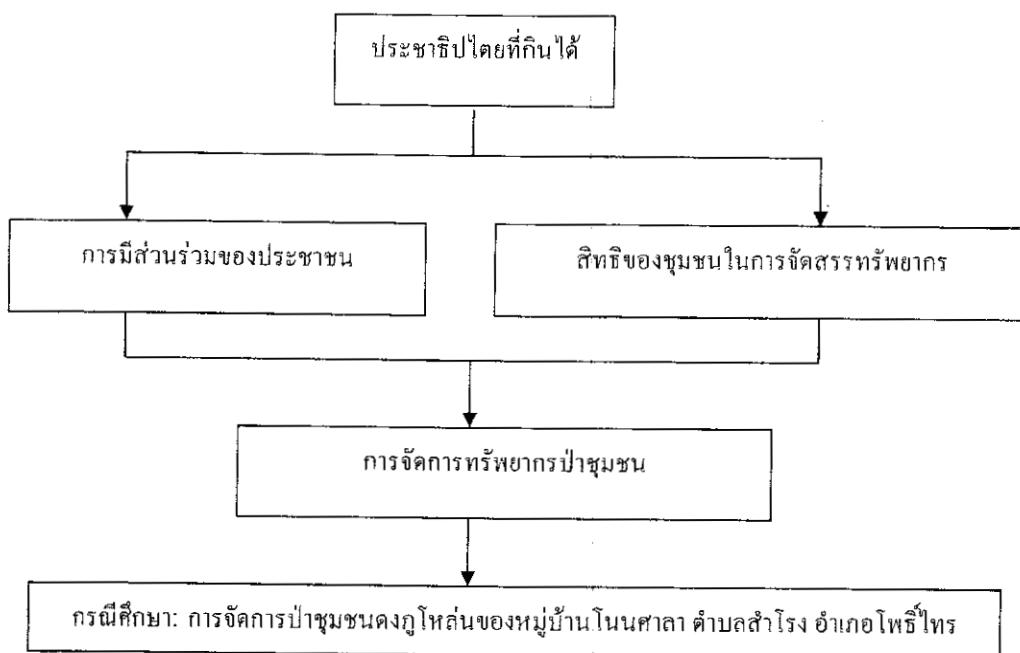
การวิจัยนี้ มีสมมติฐาน ๒ ข้อ คือ วาทกรรมเรื่องประชาธิปไตยที่กินได้ จึงมีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน สิทธิของชุมชนในการจัดสรรทรัพยากร และการจัดการทรัพยากรป้าชุมชน โดยจะได้มีการทดสอบสมมติฐานว่า เป็นจริงหรือไม่ ในการสังเกตและศึกษาข้อมูลจากการจัดการทรัพยากรป้าชุมชนคงกูโภล่นของหมู่บ้านโนนศาลาต่อไป

สมมติฐานข้อ ๒ คือ แนวคิดที่ว่า หมู่บ้านโนนศาลากำลังประสบปัญหាដันเกิดขึ้นมาจากการบริหารจัดการป้าชุมชน และวิธีในการแก้ไขปัญหานี้ สามารถทำได้ ก็ต่อเมื่อ ประชาชนในชุมชนทุกคน หาทางแก้ไขปัญหานี้ร่วมกัน ด้วยการจัดทำประชาคมหมู่บ้าน ส่งเสริมให้ชาวบ้านในชุมชนแสดงจุดยืนในการแก้ไขปัญหาผ่านประชาธิปไตยทางตรง ด้วยการเสนอความเห็นต่อผู้นำหมู่บ้าน และหาแนวทางร่วมกัน พร้อมทั้งจัดตั้งกลไกในเชิงสถาบัน ด้วยการออกกฎหมายบังคับ และการบังคับใช้กฎหมาย นั้นอย่างเคร่งครัด เพื่อให้การแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นนั้น เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

๓. การออกแบบในการวิจัย

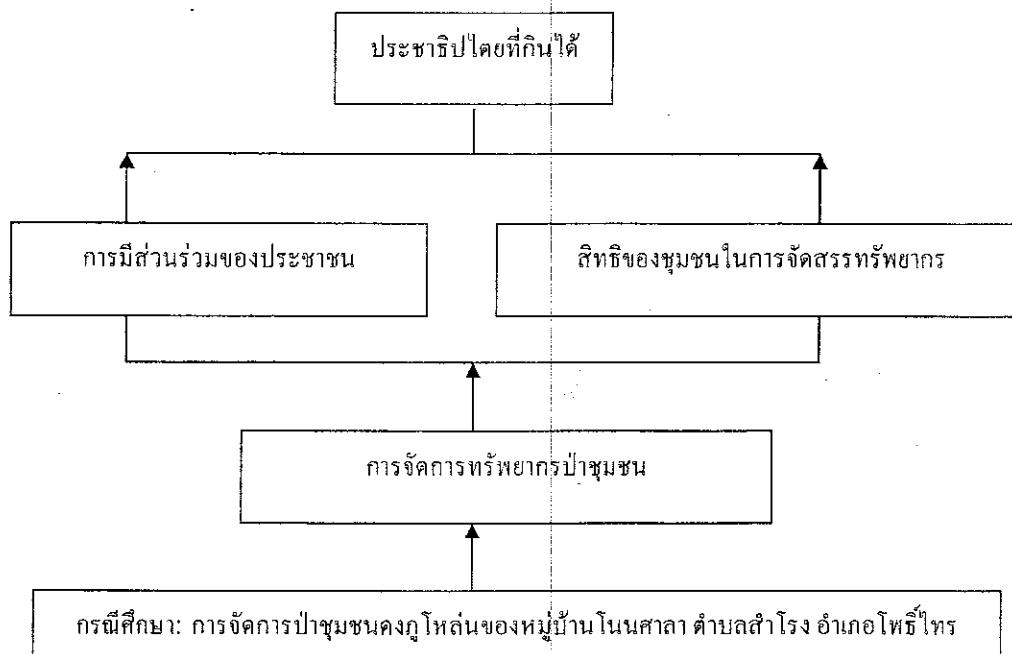
ในการวิจัยนี้ ผู้วิจัยต้องการทดสอบแนวคิด เรื่อง ประชาธิปไตยที่กินได้ ว่าจะยังสามารถใช้ได้จริงในชุมชนหรือไม่ อี่างไร โดยอาศัยกรอบแนวคิดดังที่ได้กล่าวไว้ในบทที่ ๒ การทบทวนวรรณกรรม ในภาพที่ ๑ ที่ต้องการให้เห็นว่า แนวคิด ประชาธิปไตยที่กินได้ เป็นแนวคิดสำคัญ ที่จะทำให้การดำเนินการจัดการทรัพยากรป่าชุมชน ในระดับฐานรากของชุมชน ให้มีประสิทธิภาพ

ดังนั้น วิธกรรมเรื่องประชาธิปไตยที่กินได้ จึงมีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน สิทธิของชุมชนในการจัดสรรทรัพยากร และการจัดการทรัพยากรป่าชุมชน โดยการใช้ตัวอย่างกรณีศึกษาการจัดการป่าชุมชนคงอยู่หล่นของหมู่บ้านโนนศาลา ดังภาพที่ ๒

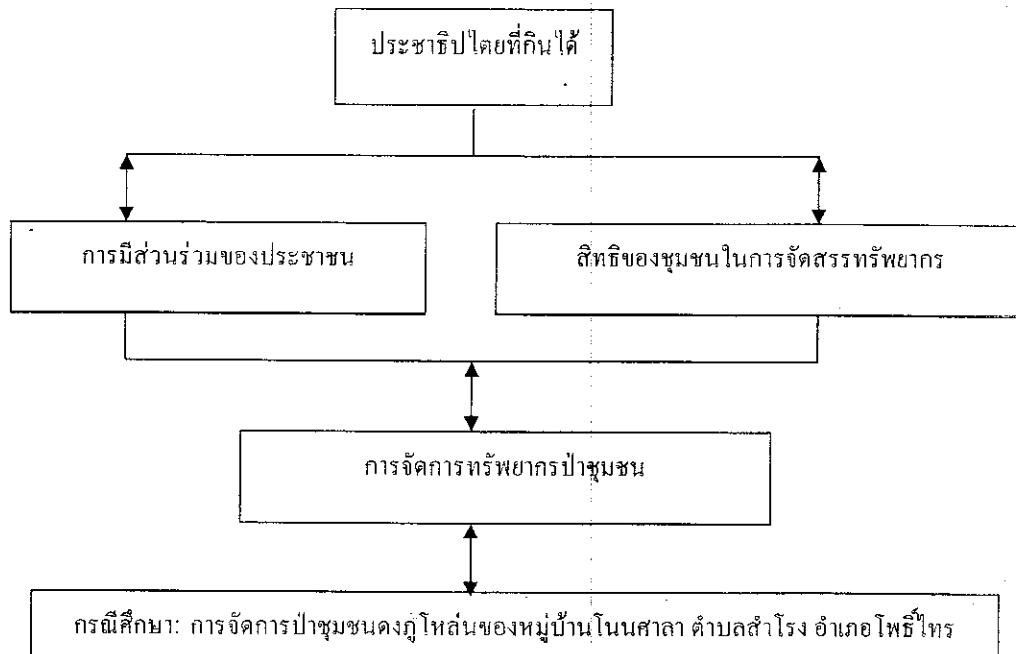
ภาพที่ ๒: การออกแบบการวิจัย โดยอ้างอิงจากการทบทวนวรรณกรรม

จากภาพที่ ๒ เป็นการอ้างอิงถึงแนวคิดทฤษฎีที่เป็นเพียงสมมติฐานเท่านั้น แต่ในการตรวจสอบสมมติฐาน จำเป็นต้องมีการศึกษาถึงการดำเนินงานปัจจุบัน และปัญหาหรือข้อสังเกตที่พบอันเป็นผลมาจากการดำเนินการจัดการทรัพยากรป่าชุมชน โดยตัวชุมชนที่เกิดขึ้น ด้วยเหตุนี้ การทดสอบสมมติฐาน จึงจำเป็นต้องมีการทดสอบ อ้างอิงเหตุกรณ์จากฐานรากที่เป็นต้นแบบในการจัดทำสมมติฐาน หรือผลิตผลสุดท้ายของสมมติฐาน ในภาพที่ ๒ ว่า การดำเนินการจัดการป่าชุมชน ของหมู่บ้านโนนศาลาเป็นอย่างไร เป็นไปตามหลักการจัดการป่าชุมชนที่ดีหรือไม่ มีปัญหาในการ

ภาพที่ ๓: การตรวจสอบสมดุลฐานในการออกแบบการวิจัย

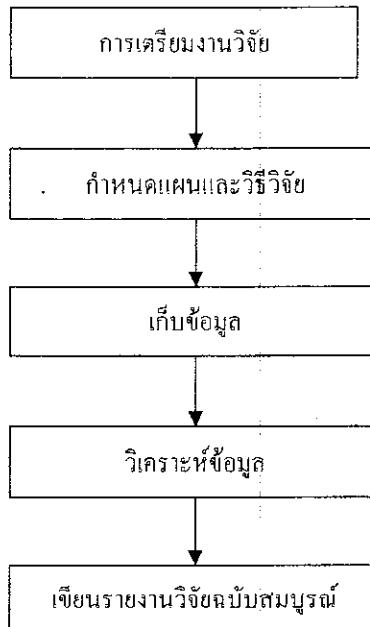
แต่อย่างไรก็ตี การดำเนินการจัดการป่าชุมชนนั้นมิได้มีแต่เพียงการปกคล้องจากแนวดึงจากบนสู่ล่าง จากล่างสู่บนเพียงเท่านั้น เนื่องจาก การจัดการป่าชุมชนนั้นเป็นกระบวนการ ซึ่งต้องอาศัยปฏิสัมพันธ์ทางสังคม แต่ละส่วนที่ได้กล่าวมานั้นมีความเชื่อมโยงกันและกันอย่างแยกไม่ออก ดังนั้น การออกแบบงานวิจัยนี้ จึงมีโครงร่างในการวิจัยและกรอบแนวคิดในการวิเคราะห์ดังต่อไปนี้

ภาพที่ ๔: การออกแบบงานวิจัย

๔. ขั้นตอนในการวิจัย

การวิจัยนี้ มีขั้นตอนในการวิจัย ๕ ขั้นตอน โดยมีขั้นตอนแรกคือ การเตรียมงานวิจัย โดยมีการทบทวนศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง ที่ใช้ในการวิจัย ขั้นตอนที่สอง คือการกำหนดแผนการและวิธีการในการดำเนินงานวิจัย โดยศึกษาว่า ในชุมชนขาดองค์ความรู้ในส่วนใด และควรจะเก็บข้อมูลอะไรบ้าง ขั้นตอนที่สามคือ การดำเนินการเก็บข้อมูลในชุมชน เพื่อได้มามีช่องทางในการวิจัย โดยในขั้นตอนนี้จะเป็นขั้นตอนในการดำเนินงานที่ต่อเนื่องมาจากขั้นตอนที่หนึ่งและสอง คือ การศึกษาผลลัพธ์การดำเนินงานของชุมชนที่แสดงให้เห็นถึงความสามารถในการมีส่วนร่วมทางการเมือง และการผลักดันให้ประชาธิปไตยนั้นกินได้ ภายในหมู่บ้านโนนศาลาที่มีการจัดการเครือข่าย ทรัพยากรป่าชุมชนคงอยู่ให้ล่น ขั้นตอนที่สี่คือ การวิเคราะห์ผลการวิจัย ซึ่งจะเป็นการวิเคราะห์ผลการวิจัยทั้งหมดทั้งในภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติเพื่อเป็นสรุปผลลัพธ์และองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย ขั้นตอนที่ห้า คือการจัดทำรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์

ภาคที่ ๕ ขั้นตอนที่ใช้ในการวิจัย

๕. วิธีที่ใช้ในการวิจัย

วิธีที่ใช้ในการวิจัย มี ๓ ประเภทหลัก คือ การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) การลงพื้นที่เพื่อสังเกตการณ์ (Field site observation) และการจัดทำประชามุมးบ้าน (Public hearing)

การสัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อสัมภาษณ์ชาวบ้าน และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่ เป็นไปเพื่อทราบเหตุการณ์ และชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนที่อยู่อาศัยในพื้นที่อย่างคร่าวๆ เพื่อประเมินแนวคิด และทัศนคติต่อการบริหารจัดการป่าชุมชนที่เป็นอยู่ ตลอดจนแนวทางในการแก้ไขปัญหาเรื่องป่าชุมชนนี้ในอนาคต

การลงพื้นที่เพื่อสังเกตการณ์ เป็นการลงพื้นที่เพื่อเข้าไปเยี่ยมชมสภาพป่าที่ถูกบุกรุก และประเมินผลกระทบที่เกิดขึ้นเนื่องจากการถูกบุกรุกถ้าของพื้นที่ป่าชุมชน โดยได้มีการลงพื้นที่ตามแผนที่ที่กรมป่าไม้สำรวจไว้ และจากคำบอกเล่าของประชาชนในพื้นที่

การจัดทำประชามุมးบ้าน เป็นความพยายามในการลงพื้นที่เพื่ออ่านวิเคราะห์ความต้องการให้ประชาชนในพื้นที่สามารถออกความคิดเห็นและสร้างกลไกในการจัดการป่าชุมชนร่วมกันภายหลังจากที่ประชาชนในพื้นที่ได้รับทราบและทราบหนักถึงปัญหาและผลกระทบที่จะเกิดขึ้นจากการจัดการป่าชุมชนดังกล่าว

๖. วิธีในการเก็บข้อมูล

วิธีในการเก็บข้อมูลจากงานวิจัยนี้ เป็นการเก็บข้อมูลในเชิงคุณภาพ ด้วยการจดบันทึกเรื่องราวที่ร้อยเรียงมาจากผู้ให้ข้อมูล (Key informant) ซึ่งเป็นประชาชน และผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่ โดยมุ่งเน้นไปที่การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลในประเด็นคำถามต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ อาชีพ ความพึงพอใจและทัศนคติที่มีต่อการบริการหรือนโยบายของภาครัฐ โดยเฉพาะประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ เช่น การจัดการป่าชุมชน ปัญหาที่พนจากป่าชุมชน และข้อเสนอแนะในการแก้ไข

เมื่อได้ข้อมูลเบื้องต้นดังกล่าวแล้ว จึงนำข้อมูลมาประมวลผลเพื่อประเมินสถานการณ์เบื้องต้นในพื้นที่เกี่ยวกับชุมชน และการจัดการป่าชุมชน ก่อนที่จะลงพื้นที่ป่าชุมชนเพื่อประเมินสถานการณ์ความเสี่ยงทางเศรษฐกิจจากการบริหารจัดการป่าชุมชน แล้วนำข้อมูลที่ได้มามีเป็นข้อมูลสำรองสำหรับการดำเนินการจัดทำประชาคมหมู่บ้านเพื่อทางแก้ไขปัญหาร่วมกันต่อไป

โดยในส่วนของการจัดทำประชาคมหมู่บ้านนี้ นับได้ว่าเป็นขั้นตอนสุดท้ายที่จะทำให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจและกำหนดอนาคตการจัดการป่าชุมชนร่วมกัน ซึ่งจะเป็นพื้นฐานให้ประชาชนในชุมชนมีการตัดสินใจร่วมกันและชุดประกายให้เกิดความรู้สึกที่จะตระหนักรถึงสิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และทำงานร่วมกันเพื่อการจัดการทรัพยากรป่าชุมชนในพื้นที่ต่อไป

๗. การวัดความถูกต้องของข้อมูล

การวัดความถูกต้องของข้อมูลที่ได้สัมภาษณ์ สังเกตการณ์ และจัดทำประชาคมหมู่บ้านสามารถวัดได้จากการเทียบข้อมูลอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น รายชื่อผู้ผลไม้ ต้นไม้ หรือสัตว์ที่พบในป่าชุมชน หลักการจัดการป่าชุมชน สภาพพื้นที่ที่ถูกบุกรุกทำลาย บริเวณที่ตั้งพื้นที่ โดยมีการเปรียบเทียบระหว่างข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ และงานวิจัย ตลอดจนแหล่งข้อมูลที่เกี่ยวข้อง เช่น รายงานวิจัยป่าชุมชนที่อ้างอิงถึงรายชื่อผู้ผลไม้ ต้นไม้ หรือสัตว์ที่พบในป่าชุมชนบริเวณใกล้เคียง กัน หรือเปรียบเทียบแผนที่ป่าชุมชน ระหว่างแผนที่ป่าชุมชนที่จัดทำโดยกรมป่าไม้ กับภาพถ่ายจาก การลงสำรวจพื้นที่ และภาพถ่ายดาวเทียมจากโปรแกรม Google Earth เป็นต้น ซึ่งงานวิจัยนี้จะได้เป็นการนำข้อมูลจากภาพถ่ายดาวเทียม และภาพถ่ายนาประกอบผลการศึกษาเพื่อให้เห็นถึงสภาพของป่าที่ถูกบุกรุก และเป็นการบูรณาการระหว่างรัฐศาสตร์และภูมิศาสตร์เข้าด้วยกันเพื่อให้ผลของการดำเนินงานเป็นประโยชน์ต่อชุมชนให้มากที่สุด

๙. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลของงานวิจัยนี้เป็นไปตามกรอบแนวคิดวิเคราะห์ตามบทที่ ๒ ภาพที่ ๑ และการออกแบบการวิจัย ตามภาพที่ ๒, ๓ และ ๔

๖. ระยะเวลาในการดำเนินการวิจัย

ระยะเวลาในการดำเนินงานวิจัย เป็นระยะเวลา ๑๒ เดือน โดยมีรายละเอียดตามตาราง ๑
ดังต่อไปนี้

กิจกรรม	ช่วงเวลา (เดือน)												ผลงานที่จะได้จาก กิจกรรม*
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	
๑. การเตรียมงานวิจัย/ทบทวนศึกษาเอกสาร	↔	↔											แนวคิด และทฤษฎีที่ယากัน ประชาธิปไตย ที่กันไว้ และการมีส่วนร่วมทางการเมืองของชุมชนท้องถิ่น
๒. กำหนดแผนการ/วิธีการดำเนินงานวิจัย		↔	↔										แนวคิดและวิธีการใน การวิจัย และ แบบสอบถามในการ ทำการวิจัย
๓. ดำเนินงานวิจัย/เก็บข้อมูล			↔	↔									ข้อมูลการมีส่วนร่วม ทางการเมืองของ ชุมชนตัวอย่าง
๓.๑ เก็บข้อมูลด้านการมีส่วนร่วมทางการเมืองของชุมชนจากชุมชนตัวอย่าง โดยเก็บ ข้อมูลจากหน่วยงานภาครัฐ องค์กรที่ไม่ใช่ ภาครัฐ เอกชน และประชาชน			↔	↔									ข้อมูลจากการ สัมภาษณ์การมีส่วน ร่วมทางการเมืองของ ภาคส่วนต่างๆ
๓.๒ เก็บข้อมูลการมีส่วนร่วมทางการเมืองโดย การจัดเสวนานเพื่อระดมความคิด			↔	↔									ข้อมูลเกี่ยวกับ ข้อคิดเห็นด้านการมี ส่วนร่วมของชุมชน
๔. การวิเคราะห์						↔	↔						ข้อมูลเกี่ยวกับวิธีการ แนวทาง และผลลัพธ์ ของการเรียก็อี้หรือ ประชาธิปไตยที่กันไว้
๔.๑ วิเคราะห์ปัญหาการรุกคืบทรัพยากรป่า ชุมชน						↔	↔						ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพ ปัญหาของชุมชนใน การจัดการทรัพยากร
๔.๒ วิเคราะห์แนวทางในการแก้ไขปัญหาการ จัดการทรัพยากรป่าชุมชน								↔	↔				ข้อมูลเกี่ยวกับ แนวทางในการแก้ไข การรุกคืบป่าชุมชน โดยนายทุน
๕. จัดทำรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์										↔	↔		รายงานการวิจัยฉบับ สมบูรณ์

บทที่ ๑

บทนำ

๑. หลักการและความเป็นมา

ว่าทกรรม “ประชาธิปไตยที่กินได้” เป็นหนึ่งในผลงานการเคลื่อนไหวของสมัชชาคนจน ที่ต้องการให้รัฐบาลและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียตระหนักถึงความสำคัญของการปฏิรูปทางการเมืองที่ ให้ความสำคัญกับการเมืองภาคประชาชนและให้สิทธิแก่ประชาชนในการตัดสินใจในการดำเนินนโยบายและโครงการต่างๆที่มีผลต่อชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชน

แนวคิด “ประชาธิปไตยที่กินได้” นี้ ได้รับการตอบรับเป็นอย่างดีจากประชาชน กลุ่ม ประชาสังคม กลุ่มองค์กรเอกชน และกลุ่มนักวิชาการต่างๆในหลายภาคส่วน และได้กล้ายมาเป็น ว่าทกรรมหลักซึ่งขับเคลื่อนกิจกรรมการเมืองภาคประชาชนในระบบประชาธิปไตยของประเทศไทย เพื่อเรียกร้องการเข้าไปมีส่วนร่วมในการดำเนินการต่างๆทางการเมืองและการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรบัณฑิตปี พุทธศักราช ๒๕๔๕ และมีผลทำให้การดำเนินงานค่างๆ ของภาครัฐ จำเป็นต้องเชื่อมโยงการมีส่วนร่วมของประชาชน และคำนึงถึงสิทธิของประชาชน ภายใต้รัฐธรรมนูญ รวมทั้งเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจมากขึ้น

การดำเนินการในส่วนนี้สามารถเห็นผลการดำเนินงานได้ชัดเจนจากการเพิ่มการกระจายอำนาจลงไปสู่ท้องถิ่น และการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจในนโยบาย หรือโครงการที่มีผลต่อชีวิตและความเป็นอยู่ของคนผ่านการทำประชามติ หรือประชาพิจารณ์ และ มีการสั่งการให้เจ้าหน้าที่ของรัฐจัดทำประชามติในชุมชนต่างๆเพื่อชี้แจงการดำเนินงานของภาครัฐ และเพื่อหารือแนวทางในการดำเนินงานต่างๆร่วมกับประชาชน

แต่อย่างไรก็ตาม ความพยายามของภาครัฐที่พยายามจะให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการ ดำเนินโครงการหรือนโยบายต่างๆในพื้นที่บางแห่งด้วยการจัดทำประชามติในชุมชนนั้นก็ถือได้ว่า เป็นการจัดทำไปตามนโยบายที่ได้รับมอบหมาย แต่ยังไม่ได้พยายามให้ประชาชนเข้าถึงและมีส่วน ร่วมตามเกณฑ์ของกลุ่มสมัชชาคนจนตามว่าทกรรม “ประชาธิปไตยที่กินได้” เนื่องจาก การจัดทำประชามตินี้เป็นเพียงการเรียกประชาชนมารับรู้ รับฟังนโยบายของภาครัฐ แต่ไม่ได้เปิด โอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายอย่างแท้จริง

ด้วยเหตุนี้ ข้องว่าใน การดำเนินงานของรัฐบาลที่ว่าด้วยการกระจายอำนาจไปสู่ประชาชน ด้วยการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมืองในบางพื้นที่ยังคงประสบปัญหา ประชาชน ยังคงขาดโอกาสในการเข้าถึงและมีบทบาททางการเมือง และยังขาดโอกาสในการบริหารจัดการ

ทรัพยากรในพื้นที่ของตนเอง ดังจะเห็นได้จากการรวมตัวเรียกร้องเพื่อขอการมีส่วนร่วมและเรียกร้องสิทธิในการบริหารจัดการทรัพยากรในชุมชนของตนเอง และด้านอำนาจภาครัฐที่มีการจัดทำนโยบายเพื่อพัฒนาพื้นที่โดยมิได้ขอความเห็นหรือซึ่งก็จะให้กับประชาชนในพื้นที่ได้รับทราบ ก่อนล่วงหน้า ดังเหตุการณ์การจัดสร้างเขื่อนปากน้ำ ที่ประชาชนในพื้นที่ถูกจำกัดการรับรู้ข้อมูล ก่อนที่เขื่อนจะถูกสร้าง และยังคงเป็นปัญหาทั้งของภาครัฐ ประชาชน และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการสร้างเขื่อน ทั้งในด้านทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม รวมถึงชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนที่อยู่อาศัยรอบตัวเขื่อน ซึ่งชาวบ้านในชุมชนต่างๆรอบเขื่อนปากน้ำ ได้ยืนหยัดต่อสู้และเรียกร้องสิทธิในการบริหารจัดการทรัพยากรในชุมชนของตนเองมาเป็นเวลา กว่าห้าสิบปี

สิทธิของชุมชนในการจัดการทรัพยากรในชุมชนของตนเองถือได้ว่าเป็นสิทธิขั้นพื้นฐาน ซึ่งถือว่าเป็นสิทธิที่ประชาชนพึงจะได้ เพื่อที่จะบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนของตน ตามกฎหมายปัญญาท้องถิ่นแบบดั้งเดิมที่เคยปฏิบัติกันมา และมีความหมายสามกับสภาพของชุมชนมากกว่าวิธีการบริหารจัดการที่ถูกวางแผนมาจากส่วนกลาง

สิทธิชุมชนในบริบทนี้ ถือได้ว่าเป็นส่วนสำคัญอีกประการหนึ่งที่จะเป็นส่วนขับเคลื่อน วิถีชุมชน “ประชาริปป้ายที่กินได้” ให้เป็นความจริง โดยอาศัยความเชื่อมโยงระหว่างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นของตน ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งมีหลายชุมชนในประเทศไทยได้ดำเนินการบริหารจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นของตน ได้เป็นอย่างดี และการดำเนินการในส่วนนี้ได้สร้างความเข้มแข็งและเสริมสร้างศักยภาพของประชาชนในชุมชน และเป็นรากฐานให้ประชาชนดำเนินการในด้านต่างๆ ได้ต่อไป

แต่อย่างไรก็ตาม สิทธิชุมชนในการบริหารจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นของตนเองในหลายท้องถิ่นยังคงประสบปัญหาในการบริหารจัดการ เช่น บางส่วนไม่ทราบถึงสิทธิของชุมชนตนเองในการบริหารจัดการทรัพยากรในชุมชน บางส่วนทราบถึงสิทธิของตนแต่ยังคงขาดสิทธิในการบริหารจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นของตนเนื่องจากถูกยกขาดสิทธิในการบริหารจัดการทรัพยากรจากภาครัฐ บางพื้นที่ขาดการสนับสนุนจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเพื่อให้ความรู้และแนวทางในการบริหารจัดการ หรือขาดเงินทุนสนับสนุนในการดำเนินงาน หรือบางพื้นที่ได้รับสิทธิในการบริหารจัดการทรัพยากรในชุมชนของตน แต่กลับประสบปัญหาในการดำเนินงานเนื่องด้วยปัจจัยภายนอก เช่น ปัญหาในการบริหารจัดการ ปัญหาค้านความโปร่งใสของคณะกรรมการในการบริหารงาน เป็นต้น

ปัญหาในการบริหารจัดการด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนและสิทธิของชุมชนในการบริหารจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นของตนเองเหล่านี้ได้กลายมาเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นอันเป็นผลกระทบมาจากการดำเนินการตามวาระกรรม “ประชาริบไทยที่กินได้” ในการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อการบริหารจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นของตนเอง ซึ่งปัญหาเหล่านี้ สะท้อนให้เห็นถึงความไม่พร้อมทั้งของภาครัฐ และของชุมชนเองในการบริหารจัดการทรัพยากรในท้องถิ่น ซึ่งถือเป็นปัญหาเชิงโครงสร้างที่ทั้งภาครัฐ และภาคประชาชนจำเป็นต้องนำไปพิจารณา และหาทางแก้ไขร่วมกันว่ารัฐบาลจะเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นของตนได้ในระดับใดและจำเป็นต้องมีการให้ความรู้หรือสนับสนุนการดำเนินงานของภาคประชาชนได้ในส่วนใดบ้าง

การดำเนินงานในด้านสิทธิชุมชนและการจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นของชุมชนในทางปฏิบัติที่เห็นได้ชัดเจนที่สุดในประเทศไทยในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา คือ การเรียกร้องเคลื่อนไหวของประชาชนที่ต้องการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจหรือผลักดันนโยบายที่มีผลกระทบต่อชุมชนของตน เช่น การวางแผนท่องเที่ยวไทย-มาเลเซีย การสร้างเขื่อน ปัญหาที่เกิดขึ้นจากผลกระทบทางอันเป็นผลมาจากการก่อตั้งโรงงานอุตสาหกรรม เช่น กรณีมาบตาพูด และปัญหาในการจัดการทรัพยากร เช่น การจัดการป่าชุมชนของประชาชนในท้องถิ่น ซึ่งเป็นผลมาจากการถูกบุกรุกผืนป่าในชุมชน การได้รับสิทธิสัมปทานของนายทุน และปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นจากการบริหารจัดการป่าชุมชนโดยภาครัฐ ซึ่งถือได้การเรียกร้องในการผนึกป่าชุมชนนี้เป็นกรณีการเรียกร้องของประชาชนที่มีมากที่สุด มีพื้นที่ครอบคลุมทั่วประเทศ มีการสร้างภาคีพันธมิตรป่าชุมชนทั้งภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคเหนือ และภาคใต้

ถึงแม้ว่าปัญหาการจัดการป่าชุมชนของประชาชนและการเคลื่อนไหวของประชาชนในประเด็นนี้จะเป็นประเด็นเล็กหากเทียบกับประเด็นปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมค้างๆที่ได้กล่าวมาแล้ว แต่ปัญหาการจัดการป่าชุมชนนั้นเป็นปัญหาที่มีผลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในพื้นที่ เป็นปัญหาที่กินระยะเวลานานา มีผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลายฝ่ายเข้ามามากมาย และมีพื้นที่ที่มีปัญหาเกือบทั่วทั้งประเทศไทย เนื่องจากการจัดการป่าชุมชนนั้นยังมิได้มีกฎหมายรองรับในการบริหารจัดการป่าชุมชนโดยประชาชน เนื่องจากร่างพระราชบัญญัติป่าชุมชนยังมิได้ถูกบังคับใช้ ทำให้การดำเนินงานต่างๆในด้านป่าชุมชนยังคงขาดความชัดเจน และขาดความเป็นเอกภาพในการดำเนินการบริหารจัดการป่าชุมชนให้เป็นระบบเดียวกันทั้งประเทศไทย ด้วยเหตุนี้ การดำเนินการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติในป่าชุมชนจึงเกิดปัญหาในการจัดทำมาตรฐานในการดำเนินงาน เช่น กฎหมายในการบังคับใช้ป่าชุมชนมีความแตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่ ขาดการบังคับใช้กฎหมายเดียวกันในป่าชุมชนเมื่อมีผู้กระทำผิดระเบียบในป่าชุมชน

จากปัญหาที่เกิดขึ้นดังกล่าว ทำให้หลายภาคส่วน ทั้งภาคราชathan นักวิชาการ องค์กร อิสระและองค์กรภาคเอกชน ประชาชน และภาครัฐ ได้พยายามที่จะแก้ไขปัญหาด้วยการดำเนินการร่วมกันประชาชนในพื้นที่ในการบริหารจัดการป่าชุมชน โดยการเป็นภาคีเครือข่ายร่วมกันและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ในการบริหารจัดการป่าชุมชนระหว่างกัน ดังจะเห็นผลได้จากผลการวิจัยเรื่องป่าชุมชนและการจัดทำกรุงรัชท์ให้บ้านเรื่องป่าชุมชนที่ประสบความสำเร็จในหลายพื้นที่ทั่วประเทศไทย

แต่อย่างไรก็ตาม ยังคงมีหลายพื้นที่ที่ไม่ประสบความสำเร็จในการดำเนินงานด้านป่าชุมชน และยังคงต้องได้รับความช่วยเหลือจากกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นดังกล่าว นอกจากนี้ไปจากการเรียกร้องเคลื่อนไหวเพื่อขอสิทธิในการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรหรือขอความช่วยเหลือจากรัฐบาล

กรณีศึกษาด้านป่าชุมชนในงานวิจัยนี้ คือ ป่าชุมชนในเครือข่ายป่าคงภูโหล่นของหมู่บ้านโนนศาลา ตำบลสำโรง อำเภอโพธิ์ไทร จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งเป็นหนึ่งในป่าชุมชนที่ประสบปัญหาในการบริหารจัดการป่าชุมชนเนื่องจากถูกนายทุนจากภายนอกมาบุกรุกทางป่าในที่ดินเขตป่าชุมชนเพื่อนำมาใบประโภตและส่วนต้น

ป่าชุมชนคงภูโหล่น เป็นป่าชุมชนที่ได้รับการบริหารจัดการร่วมกันระหว่างชุมชนท้องถิ่น ๒๖ หมู่บ้าน ในเขตอำเภอโขงเจียม อำเภอศรีเมืองใหม่ และอำเภอโพธิ์ไทร ในจังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งการบริหารจัดการทรัพยากรป่าชุมชนคงภูโหล่นนี้ เป็นการบริหารจัดการทรัพยากรป่าชุมชนที่เกิดจากกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนร่วมกับการสนับสนุนของหน่วยงาน และองค์กรภายนอกโดยมี การบริหารจัดการในรูปแบบองค์กร โดยมีคณะกรรมการป่าชุมชน ที่มาจากการเลือกตั้งของสมาชิกในชุมชน และมีการประชุมเพื่อออกกฎหมายเบี่ยงป่าชุมชน ที่มีการระบุข้อบังคับและบทลงโทษที่กำหนดโดยคณะกรรมการป่าชุมชนและสมาชิกในชุมชน ซึ่งถือได้ว่าการบริหารจัดการทรัพยากรป่าชุมชนนี้เป็นการดำเนินการแบบประชาธิปไตยชุมชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชนอย่างแท้จริง

แต่อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันนี้การบริหารจัดการเครือข่ายป่าชุมชนป่าคงภูโหล่นกำลังประสบปัญหាដันเนื่องมาจากการบุกรุกถ้ำพื้นที่ป่าชุมชนของนายทุน ปัญหานี้ ได้เกิดขึ้นที่หมู่บ้านโนนศาลา ตำบลโพธิ์ไทร อำเภอสำโรง จังหวัดอุบลราชธานี โดยมีนายทุนจากภายนอกเข้ามายุ่งกับป่าชุมชนด้วยการแห่ถ้ำทางป่าชุมชน โดยเฉพาะป่าชุมชนที่อยู่บริเวณยอดเขา เพื่อนำมาทำเป็นสวน

ยางพารา ทำให้ป่าชุมชนเสื่อมสภาพเนื่องจากสูญเสียป่าต้นน้ำบนยอดเขา และชาวบ้านประสบภัยปัญหาเกี่ยวกับการใช้น้ำเพื่ออุปโภคและบริโภคเนื่องจากน้ำบนป่าต้นน้ำเดินขาดเคลื่อน และน้ำที่มาจากการป่าต้นน้ำเดินมียาฆ่าแมลงป่นอันเป็นผลมาจากการดำเนินการปลูกยางพารา ทำให้หมู่บ้านโนนศาลาประสบภัยปัญหาน้ำที่จะใช้อุปโภคบริโภคและทำการเกษตร

ปัญหาน้ำอันเนื่องมาจากการรุกคืบพื้นที่ป่าชุมชนของนายทุนดังที่ได้กล่าวมานี้เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นเรื่อยๆ ในหมู่บ้านโนนศาลาโดยไม่ได้รับการแก้ไข ผู้ใหญ่บ้านในชุมชนได้ลองแก้ไขปัญหาดังกล่าวด้วยการร้องเรียนสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นไปยังสำนักงานป่าไม้จังหวัด เพื่อให้มามาดำเนินการกับนายทุนดังกล่าว แต่การดำเนินงานนี้ไม่เป็นผลเนื่องจากขาดความต่อเนื่องและความเข้มแข็งของการดำเนินงานในส่วนของภาครัฐ มีเพียงการดำเนินงานปักปืนเขตแดนป่าชุมชนและรับทราบเรื่องเท่านั้น นอกจากนี้ ผู้ใหญ่บ้านยังได้พยายามทำการฟ้องร้องทางกฎหมายเพื่อให้ นายทุนดังกล่าวหยุดกระทำการบุกรุกป่าชุมชน และในทางปฏิบัติแล้ว นายทุนดังกล่าวก็ยังคงดำเนินการบุกรุกป่าชุมชนและไม่ถอนพื้นที่ออกไป ซึ่งมีการกันรั้วลดหนามในส่วนที่มีการปลูกยางพาราเพิ่มเติมเพื่อมิให้ประชาชนเข้าไปใช้ประโยชน์ในป่าชุมชนได้

จากการพยากรณ์แก้ไขปัญหาการรุกคืบป่าชุมชนของนายทุนดังที่ได้กล่าวมา จะเห็นได้ว่าความพยายามในการแก้ไขปัญหาการรุกคืบป่าชุมชนโดยอาศัยกลไกของภาครัฐนั้นไม่ประสบความสำเร็จ รัฐให้อำนาจในการปักปืนเขตแดนป่าชุมชน และรับเรื่องราวท่องร้อง และให้คำแนะนำในการดำเนินการแก้ไขปัญหา แต่รัฐไม่มีส่วนร่วม หรือไม่มีความสามารถในการบังคับใช้กฎหมาย หรือบังคับการดำเนินงานให้เป็นไปในสิ่งที่ควรจะเป็น

ดังนั้น งานวิจัยเรื่อง “ประชาริปไทท์กินได้: ศึกษากรณีการมีส่วนร่วมทางการเมืองในการบริหารจัดการทรัพยากรป่าชุมชนคงถือลั่นของหมู่บ้านโนนศาลา ตำบลสำโรง อำเภอโพธิ์ไทร จังหวัดอุบลราชธานี” เรื่องนี้ จึงเป็นงานวิจัยที่มุ่งเน้นศึกษาระบวนการการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อบริหารจัดการทรัพยากรป่าชุมชนของตนของหนែน้อย จากการพึงพอใจของชาวบ้าน ให้การบริหารจัดการพื้นที่ป่าชุมชนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ โดยการสำรวจระดับการมีส่วนร่วม บทบาท และข้อจำกัดของชุมชนในการบริหารจัดการเครือข่ายป่าคงถือลั่น และศึกษาถึงความพยายามในการร่วมเป็นภาคีวิชาการ ร่วมกับหน่วยงานภาครัฐ และเอกชนในการเสริมสร้างศักยภาพและเตรียมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในการบริหารจัดการทรัพยากรป่าชุมชนเพื่อแก้ไขการรุกคืบพื้นที่ของนายทุนในป่าชุมชน

การศึกษาวิจัยนี้จะแบ่งเนื้อหาในการวิจัยออกเป็นสามส่วน โดยส่วนแรกจะเป็นการศึกษาปัญหาและรูปแบบในการบริหารจัดการทรัพยากรป่าชุมชนของหมู่บ้านโนนคลา ส่วนที่สองเป็นการศึกษาระบวนการแก้ไขปัญหาการรุกค้าป่าชุมชนโดยอาศัยการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน และส่วนที่สาม เป็นการศึกษารูปแบบการจัดการทรัพยากรป่าชุมชนที่เหมาะสมสำหรับการจัดการทรัพยากรป่าชุมชนในหมู่บ้านโนนคลา

๒. วัตถุประสงค์

๑. ศึกษาปัญหาและรูปแบบในการบริหารจัดการทรัพยากรป่าชุมชนของหมู่บ้านโนนคลา
๒. ศึกษาระบวนการแก้ไขปัญหาการรุกค้าป่าชุมชนโดยอาศัยการมีส่วนร่วมของประชาชน
๓. ศึกษาและเสนอรูปแบบการจัดการทรัพยากรป่าชุมชนที่เหมาะสมสำหรับการจัดการทรัพยากรป่าชุมชนในหมู่บ้านโนนคลา

๓. ขอบเขตและวิธีการวิจัย

โครงการวิจัยนี้ มีขอบเขตการวิจัยอยู่ที่การศึกษาวิจัยเอกสารที่เกี่ยวข้องกับหลักการปฏิรูปทางการเมืองที่เกี่ยวข้องกับ “ประชาธิปไตยที่กินได้” และบทบาทการมีส่วนร่วมทางการเมืองของชุมชน ตามปรัชญาทางการเมืองและท้องถิ่น โดยมุ่งเน้นไปที่การศึกษาบทบาทการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการทรัพยากรป่าชุมชน โดยมีการลงพื้นที่เพื่อศึกษากรณีศึกษาจากหมู่บ้านในเครือข่ายป่าชุมชนดงภูโลล่น จำนวน ๑ หมู่บ้าน คือ หมู่บ้านโนนคลา ตำบลลำสอง อำเภอโพธิ์ไทร จังหวัดอุบราชธานี

โครงการวิจัยนี้มีวิธีการดำเนินการวิจัยโดยการวิจัยเอกสาร การทำการวิจัยย่างมีส่วนร่วม โดยการจัดเวทีเสวนาหรือเวทีประชุมเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นทางการแก้ไขปัญหาการรุกค้าพื้นที่ป่าชุมชนของนายทุนร่วมกันโดยชาวบ้านในหมู่บ้าน โดยมีความคาดหวังว่าผลของการดำเนินการวิจัยโดยใช้รูปแบบดังกล่าวจะส่งผลให้กับประชาชนในหมู่บ้านสามารถแลกเปลี่ยนความคิดเห็นทางการแก้ไขปัญหาการรุกค้าป่าชุมชนของนายทุนได้อย่างยั่งยืนและมีประสิทธิภาพ โดยจะได้กล่าวถึงรายละเอียดเกี่ยวกับคำถา สมนติฐาน ตัวแปร การออกแบบงานวิจัย และการดำเนินงานวิจัย ตลอดจนขั้นตอนในการวิจัยในบทที่ ๑ ต่อไป

๔. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑. ได้รับแนวทางในการแก้ไขปัญหาการรุกค้าพื้นที่ป่าชุมชนของหมู่บ้านในศาลา
๒. สร้างองค์ความรู้ใหม่ในการแก้ไขปัญหาการรุกค้าพื้นที่ป่าชุมชนของหมู่บ้านในศาลา
๓. นำองค์ความรู้ใหม่ไปใช้ในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจากการจัดการทรัพยากรป่าชุมชนของหมู่บ้านในศาลา

บทที่ ๔

ผลการวิจัย

ในบทนี้ เป็นการนำเสนอผลของการวิจัย โดยแบ่งเนื้อหาเป็น ๕ ส่วน คือ ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับหมู่บ้าน โนนศala การจัดการป่าชุมชนในหมู่บ้าน โนนศala และปัญหาและผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการจัดการป่าชุมชน ตลอดจนแนวทางที่เหมาะสมในการจัดการและแก้ไขป่าชุมชน ซึ่งเป็นผลมาจากการจัดทำประชาคมชุมชนของหมู่บ้าน โนนศala และบทวิเคราะห์เกี่ยวกับประชาธิปไตยที่กินได้ในป่าชุมชนแห่งนี้

๑. ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับพื้นที่หมู่บ้าน โนนศala

๑.๑ ประวัติหมู่บ้าน

หมู่บ้าน โนนศala หมู่ที่ ๕ ตำบลลำสำโรง อำเภอโพธิ์ไทร จังหวัดอุบลราชธานี ได้แยกออกมาระหว่างหมู่บ้านนาห้าง หมู่ที่ ๒ ภายใต้การนำของนายถววง วงศ์คละคร พร้อมด้วยเครือญาติอีกจำนวน ๘ ครัวเรือน ในปีพ.ศ. ๒๕๑๒ เนื่องจากภูมิประเทศของหมู่บ้านมีเนื้อที่กว้างขวางน้ำไม่ท่วมที่นา สามารถทำการทำไร่ได้ พื้นที่มีความอุดมสมบูรณ์เหมาะสมกับการทำเกษตร และได้ตั้งชื่อหมู่บ้านตามภูมิประเทศว่า หมู่บ้านหนองหอแรก เนื่องจากในเขตหมู่บ้านมีร่องเล่าตามความเชื่อว่าบริเวณที่เป็นหนองน้ำ ซึ่งเป็นที่ตั้งของวัดในหมู่บ้าน เป็นที่แยกข้างของถนนโนนราษณ์ เนื่องจากมีเสาหลงเหลือให้เห็นอยู่ในบริเวณนั้น

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๑๖ ได้มีประชากรอพยพมาจากหมู่บ้านนาห้าง และหมู่บ้านนาหามอีกประมาณ ๓๐ หลังคาเรือง และมีนาด้วง วงศ์คละคร เป็นผู้นำคุ้มหนองหอแรก ซึ่งขึ้นตรงกับหมู่บ้านนาห้าง ต่อมาในปี ๒๕๒๗ นายด้วง วงศ์คละคร และนายไห้ว กอบคำ พร้อมด้วยชาวบ้านอีกจำนวน ๕๗ ครัวเรือน ได้สร้างที่พักสงฆ์ขึ้น ๑ หลัง ตั้งชื่อว่า วัดชัยมงคล มีเนื้อที่ประมาณ ๒๖ ไร่ และได้นิมนต์หลวงปู่หล้ามาจำพรรษา

ในปี พ.ศ. ๒๕๔๔ คุ้มหนองหอแรกมีประชากรอาศัยอยู่ประมาณ ๑๕ ครัวเรือน และได้แยกหมู่บ้านมาเป็นหมู่บ้าน โนนศala หมู่ที่ ๕ และได้มีการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้าน โดยนายทองพุด หมันทน ได้รับการเลือกตั้งให้เป็นผู้ใหญ่บ้าน และในปี พ.ศ. ๒๕๔๕ นายสมัย เหลาคำ ได้รับการเลือกตั้งให้เป็นผู้ใหญ่บ้าน และดำรงตำแหน่งดังกล่าวมาจนถึงปัจจุบัน

๑.๒ อาณาเขตของหมู่บ้าน

หมู่บ้านโนนศาลา มีพื้นที่ทั้งหมด ๓,๒๐๐ ไร่ โดยเป็นพื้นที่ป่าและภูเขา ๒,๐๐๐ ไร่ พื้นที่ทำการเกษตร ๕๗๕ ไร่ พื้นที่อยู่อาศัย ๑๐๐ ไร่ และพื้นที่สาธารณะ ๖๗๕ ไร่

ขอบเขตของหมู่บ้าน ทิศเหนือ จุดบ้านสำโรงหมู่ ๔ ตำบลสำโรง อำเภอโพธิ์ไทร ทิศใต้ จุดบ้านนาห้าง หมู่ ๒ ตำบลสำโรง อำเภอโพธิ์ไทร ทิศตะวันออก จุดหมู่บ้านร่อง กันແยงใหญ่ หมู่ ๖ ตำบลสำโรง อำเภอโพธิ์ไทร ทิศตะวันตก จุดหมู่บ้านพรสวรรค์ ตำบลเหล่า江南 อำเภอโพธิ์ไทร

สภาพภูมิประเทศของหมู่บ้านโนนศาลา มีลักษณะเป็นพื้นที่ราบเชิงเขา มีภูเขา สลับซับซ้อน มีลำห้วยขนาดเล็กและคลองไหหลวง ๒ สาย โดยมีรายละเอียดดังภาพ

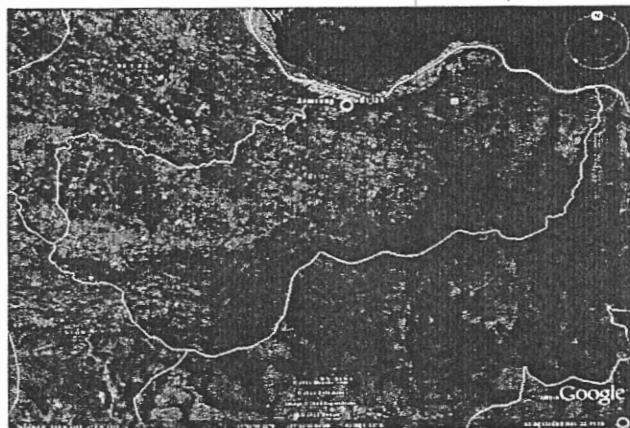
ภาพที่ ๖ แสดงสภาพภูมิประเทศโดยทั่วไปของหมู่บ้านโนนศาลา

ภาพ ๗: แผนที่หมู่บ้านโนนศาลา

ภาพ ๓: แผนที่แสดงความสูงและภูมิศาสตร์ของหมู่บ้านโนนศาลา

ภาพ ๔: ภาพถ่ายจากดาวเทียมแสดงที่ตั้งของตำบลสำโรง และหมู่บ้านโนนศาลา

ภาพที่ ๕: ภาพถ่ายจากดาวเทียมแสดงสภาพพื้นที่ท่าไผ่ในหมู่บ้านโนนศาลา

๑.๓ ประชากร อาชีพ และรายได้

หมู่บ้านโนนศala มีประชากรอาชีวอยู่จำนวน ๘๕ คน ครัวเรือน มีประชากร ๔๖๕ คน เป็นชาย ๒๗๕ คน เป็นหญิง ๒๗๐ คน อาชีพหลักในชุมชน คือ การทำนา อาชีพรองคือ การทำไร่ ทำสวน เลี้ยงสัตว์ และเก็บหาของป่า โดยมีรายได้ประมาณ ๔,๐๐๐-๕,๐๐๐ บาท ต่อเดือน

ภาพที่ ๑๐: ภาพถ่ายจากดาวเทียม แสดงลักษณะการกระจายตัวของชุมชนในหมู่บ้านโนนศala

๑.๔ โครงสร้างพื้นฐานและบริการสาธารณูปโภคภาครัฐ

๑.๔.๑ ไฟฟ้า

หมู่บ้านโนนศala มีไฟฟ้าทุกหลังค่าเรื่อง มีเสาไฟฟ้า ๗ เสาที่ให้แสงสว่างทั่วทั้งหมู่บ้านในเวลากลางคืน ซึ่งชาวบ้านต้องการให้เพิ่มเติมเสาไฟฟ้าตามเส้นทางถนนการเกษตรเพื่อความสะดวกในการสัญจรยามค่ำคืน

๑.๔.๒ การคมนาคม

หมู่บ้านโนนศala มีถนนลาดยางผ่านหน้าทางเข้าหมู่บ้าน และองค์การบริหารส่วนตำบลสำโรงมีการจัดสร้างถนนคอนกรีตตามเส้นทางหลักของหมู่บ้าน และถนนเพื่อการเกษตรเพื่ออำนวยความสะดวกในการทำการเกษตรและเชื่อมตอกับทางแยกต่างๆ ของหมู่บ้าน ซึ่งแต่เดิมประชาชนจะเดินทางโดยการเดินเท้า แต่การสร้างถนนทำให้ประชาชนสามารถขับรถเข้าไปถึงที่ทำการเกษตร และเข้าถึงพื้นที่ทำการเกษตรได้ง่ายขึ้น

ภาพที่ ๑๑: แสดงการคุมนาคมของชาวบ้านในหมู่บ้านโนนศาลา

๑.๔.๓ การชลประทาน

๑.๔.๓.๑ น้ำประปา

องค์การบริหารส่วนตำบล มีส่วนช่วยเหลือชุดทำท่อส่งน้ำให้เข้าไปบนที่พักเก็บน้ำหรือที่เรียกว่า แทงค์น้ำ ให้กับชุมชน และต่อท่อน้ำประปาเข้าตามครัวเรือน แต่การต่อท่อประปาเหล่านี้มีข้อเสีย คือ ครัวเรือนบางแห่งไม่สามารถใช้น้ำได้ เมื่อจากแรงดันของน้ำไม่สูงพอที่จะดันน้ำให้เข้าถึงหมู่บ้านที่อยู่สูงกว่าได้ ทำให้เกิดภัยน้ำป่า ชาวบ้านในการแก้ไขปัญหานี้ด้วยการต่อท่อให้แรงดันน้ำสามารถเข้าสู่หมู่บ้านได้ทุกหลังคาเรือน

๑.๔.๓.๒ รถน้ำ

องค์การบริหารส่วนตำบลมีการบริการรถน้ำให้แก่ชุมชนตามแหล่งสำคัญของหมู่บ้าน เช่น พื้นที่สาธารณะ วัด ศาลากลางหมู่บ้าน

๑.๔.๓.๓ ฝายทดน้ำ

หมู่บ้านโนนศาลมีการจัดทำฝายทดน้ำเพื่อกักเก็บน้ำ แต่พื้นที่ในชุมชนมีลักษณะเป็นดินปนทราย ซึ่งไม่อุ้มน้ำ ทำให้ดินไม่สามารถรองรับน้ำ และไม่ทำให้ฝายคงทน

๑.๔.๓.๔ การชุดน้ำเพื่อใช้และอุปโภคบริโภค

องค์การบริหารส่วนตำบลขาดการลงสำรวจพื้นที่แหล่งน้ำที่เหมาะสมแก่การใช้อุปโภคและบริโภค ทำให้ไม่สามารถนำน้ำไปใช้ได้

๑.๔.๔ โทรศัพท์

โทรศัพท์ยังเข้าไม่ถึงหมู่บ้านในน้ำคลา มีเพียงการให้บริการโทรศัพท์สาธารณะ ๒ เครื่อง และประชาชนในหมู่บ้านส่วนใหญ่จะใช้โทรศัพท์มือถือในการติดต่อสื่อสาร

๑.๔.๕ โรงเรียน

หมู่บ้านในน้ำคลาไม่มีโรงเรียน แต่เด็กและเยาวชนส่วนใหญ่ได้รับการศึกษาจากโรงเรียนที่อยู่ในหมู่บ้านนาห้าง

๑.๔.๖ ภาษา

ภาษาที่ใช้ในการติดต่อสื่อสารภาษาในหมู่บ้าน คือภาษาอีสาน

๑.๔.๗ วัด

หมู่บ้านในน้ำคลามีวัด ๑ แห่ง คือ วัดชัยมงคล มีพระภิกษุจำพรรษา ๓ รูป

๑.๔.๘ กดุ่มชุมชน

หมู่บ้านในน้ำคลามีกดุ่มชุมชน ๒ กดุ่ม คือ กดุ่มอมทรัพย์ และกดุ่มอาชีพ ทำปูyi และตลาดหนานม

๑.๔.๙ การจัดเก็บภาษี

องค์กรบริหารส่วนตำบล มีการจัดเก็บภาษีพื้นที่ที่ทำการเกษตรของชาวบ้าน โดยเก็บภาษีสำหรับพื้นที่ทำการเป็นอัตราไว้ละ ๔ บาท และเก็บภาษีสำหรับที่ดินไว้เปล่าในอัตราไว้ละ ๘ บาท

๑.๔.๑๐ สวัสดิการในชุมชน

องค์กรบริหารส่วนตำบลสำโรง ได้จัดสรรงบ ๓ ประเภท ให้กับหมู่บ้านโดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑.๔.๑๐.๑ เงินผู้สูงอายุและผู้พิการ

องค์กรบริหารส่วนตำบลมีการจัดสรรเงินให้กับผู้สูงอายุและผู้พิการคนละ ๕๐๐ บาท ซึ่งจะมีการจัดสรรเงินให้ทุกวันที่ ๘ และ ๕ ของเดือน โดยสามารถขอรับเงินได้ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไปจนถึงปีหน้า

๑.๔.๑๐.๒ เงินค่าชดเชยความเสียหายจากการเกยตระ

องค์กรบริหารส่วนตำบลมีการประชาสัมพันธ์การจัดสรรเงินค่าชดเชยความเสียหายจากการเกยตระอันเป็นผลมาจากการภัยแล้ง โดยมีการแนะนำและสำรวจพื้นที่การเกยตระที่เกิดความเสียหาย โดยคิดค่าเสียหายประมาณไว้ละ ๑๐๐-๔๐๐ บาท โดยขึ้นอยู่กับสภาพความเสียหายที่เกิดขึ้น

๑.๔.๑๐.๓ เงินงบประมาณให้แก่อาสาสมัครชุมชน

องค์กรบริหารส่วนตำบลมีการจัดสรรงบประมาณให้แก่อาสาสมัครชุมชนประมาณ ๑๐,๐๐๐ บาทต่อปี เพื่อใช้ดำเนินกิจกรรมต่างๆ ในวันสำคัญ เช่น วันอาสาสมัคร วันศตวรรษากล การร่วมรณรงค์ป้องกันโรคภัยต่างๆ เช่น การรณรงค์ให้เลือดออก ซึ่งองค์กรบริหารส่วนตำบลจะให้การสนับสนุนค่าน้ำมัน และเครื่องพ่นยุง

๑.๔.๑๑ สถานีอนามัย และการให้บริการสาธารณสุข

หมู่บ้านโนนศาลาไม่มีสถานีอนามัยประจำหมู่บ้าน แต่มีสถานีอนามัยประจำตำบล คือ สถานีอนามัยตำบลสำโรง ซึ่งมีรถพยาบาลบริการรับส่งประชาชนในพื้นที่เมืองเจ็บป่วยฟรี โดยการโทรศัพท์เรียกรถพยาบาลได้ที่เบอร์โทรศัพท์ ๐๖๖๕

๑.๕ พิธีกรรมในชุมชน

ประชาชนในพื้นที่ส่วนใหญ่ยังคงปฏิบัติประเพณีวัฒนธรรมตามชนบทธรรมเนียมสังคมของชาวอีสาน กล่าวคือ ประชาชนในหมู่บ้านโนนศาลาครึ่งครัวดงบ้านประเพณีซึ่งได้จัดทำขึ้นทั้งพิธีกรรมที่เกี่ยวเนื่องในทางพระพุทธศาสนา และพิธีกรรมของชาวบ้าน ทั้ง ๑๒ เดือน เรียกตามภาษาอีสานว่า “ฮีตสิบสอง” และควบคู่กันไปกับ “กองสิบสี่” โดยมีประเพณีในแต่ละเดือน คือ

๑. บุญเข้ากรรม เป็นพิธีสำหรับพระภิกษุสงฆ์ เพื่อการปฏิบัติให้พ้นจากอาบัติ กิเลสต่างๆ มีการให้ทานรักษาศีลกิริยา และแต่งเมตตาซึ่งจะได้มีการดำเนินการต่อไปในเดือนที่หนึ่ง
๒. บุญคุณตาม กำหนดพิธีในเดือนสอง เมื่อนานข้าวain ตามเสรีเจริบเรือยจะมี การทำบุญให้ทานเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ตนเองและครอบครัวและหมู่บ้าน ก่อนที่จะมีการบรรรทุกข้าวเปลือกมาใส่ไว้ในยังคงต่อไป
๓. บุญข้าวจี มีกำหนดดำเนินการในกลางเดือนสาม โดยการนำข้าวเหนียวนึ่งสุก แล้วมาปืนเป็นก้อนแล้วอังไฟให้สุกอีกครั้ง ซึ่งชาวบ้านจะได้รวมตัวทำข้าวจี กันที่หมู่บ้าน หรือวัด แล้วนำถวายให้พระภิกษุหรือสามเณรได้เข้าบันพร้อม กับอาหารความหวานอื่นๆ
๔. บุญแหหด หรือบุญมหาชาติ มีการพิงเทคโนโลยีกันเรื่องพระเวสสันดรชาดก ถือ เป็นการทำบุญมหาศักดิ์ที่ยิ่งใหญ่ พุทธศาสนานิยมไปทำบุญกันที่วัดใน ระหว่างเดือนสี่
๕. บุญสรงน้ำ กำหนดพิธีดำเนินการในเดือน ส โดยการสรงน้ำพระพุทธรูป พระภิกษุ สามเณร และผู้ใหญ่ที่ควรพนับถือ และมีการก่อพระเจดีย์ราย ปล่องยกปล่อยปลา หรือสัตว์ที่มีชีวิต มีพิธีทำบุญเตี้ยงพระเพล ซึ่งชาวบ้าน โนนค่าา เรียกว่า ประเพณีการเนา
๖. บุญบังไฟ กำหนดพิธีในเดือนหก โดยมีการจุดบังไฟเพื่อเป็นการบวงสรวง พระยาแคน เพื่อให้เกิดฝนตก และมีน้ำใช้ในการเกษตร
๗. บุญทำายะ คือการชำระสิ่งที่รกรุงรังให้หมดทิพนเครื่องเคร้าหมองต่างๆ โดยเฉพาะผ้าผุ้ง ผ้าห่ม เครื่องใช้ที่สกปรกต้องซักฟอกชำระให้สะอาดด้วยการ ให้บุญให้ทาน เพื่อร่างกายและจิตใจจะได้ผ่องใสอยู่เย็นเป็นสุข
๘. บุญเข้าพรรษา พุทธศาสนาจะไปร่วมทำบุญที่วัด มีเครื่องถวายสักการะที่ สำคัญคือการหล่อเทียนพรรษา และเทเทียนพรรษาในวันเพ็ญเดือนสี่

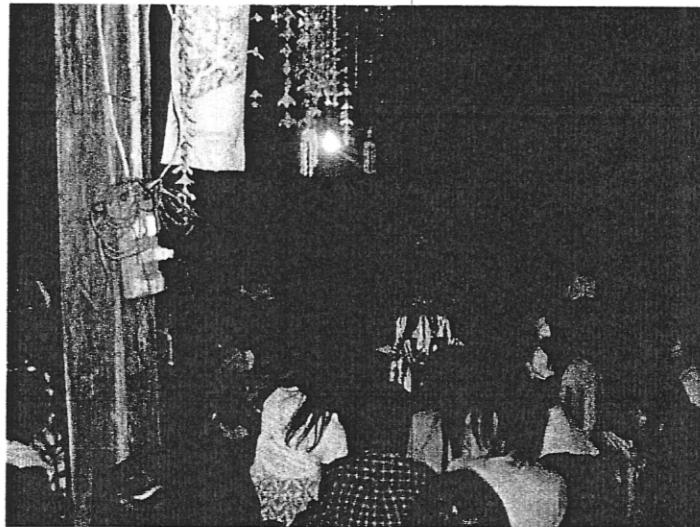
๕. บุญข้าวประดับคิน มีกำหนดดำเนินการในเรม ๑๔ ถึงเดือน ๕ ชาวบ้าน
เรียกว่า “ข้าวประดับคิน” คือการนำเอาข้าวห่อ ขنمหวาน มากพู และ
บุหรี่ นำไปวางบนพื้นดินตามที่ต่างๆ เพื่อทำบุญอุทศให้แก่ญาติพี่น้องที่ตาย
ไปแล้ว และบังได้มีการจัดเลี้ยงอาหารกันในครอบครัวและแจกจ่ายให้แก่ญาติ
มิตรที่มาการพนับถือ และมีการเข้าวัดพิงธรรมรักษาศีล

๖. บุญข้าวสาก มีการดำเนินการในเดือน ๑๐ ที่ชาวบ้านได้นำสำรับกับข้าวและ
เครื่องปั้นจั่ยไทยทานไปถวายพระภิกษุในวัด เป็นนบกอกซื่อเจ้าของสำรับ^๒
กับข้าวลงในกระดายใบเล็กๆ เป็นสาก พร้อมกับนิมนต์ให้พระภิกษุสามเณร
เป็นผู้จับสาก หากภิกษุรู้ได้ได้สากของพุทธศาสนาผู้ใดก็จะได้รับ^๓
กับข้าวและเครื่องไทยทานของผู้นั้น

๗. บุญออกพรรษา ชาวพุทธศาสนาจะได้แสดงความเลื่อมใสใน
พระพุทธศาสนา ซึ่งชาวบ้านและพระสงฆ์สามเณรจะได้จัดทำให้ประทีปchein
ในวันหน้าพระอุโบสถ แล้วนำประทีปมาจุดเทียนบูชาพระรัตนตรัย ตรงกับ
วันเช่น ๑๕ ถึงเดือน ๑๑ เป็นเวลา ๓ วัน ๓ คืน

๘. บุญกรุณา ชาวบ้านได้ทำบุญออกกรุณาหลังจากออกพรรษาตามคตินิยมใน
พระพุทธศาสนา

นอกจากสืบทอดส่อง กองสืบสี่ที่ได้รับการประเพดพูดปฏิบัติกันมาตลอดแล้ว
ชาวบ้านในหมู่บ้านโนนศาลาเกี่ยงมีประเพณีนิยมต่างๆ ที่ได้ประเพดพูดปฏิบัติกันใน
ท้องถิ่นที่ไม่จำกัดระยะเวลาในการปฏิบัติอีก เช่น ประเพณีนายครร ที่จัดทำขึ้นเพื่อ^๔
สร้างขวัญกำลังใจให้กับคนในชุมชน และการทอดผ้าป่าสามัคคีไปตามวัดต่างๆ

ภาพที่ ๑๒ : พิธีกรรมบายศรี ในหมู่บ้านโนนศาลา

๒. ป่าชุนชน

๒.๑ ป่าชุนชนป้าดงนาทาม หรือป้าดงภูโหล่น

๒.๑.๑ ข้อมูลทั่วไป

“ป้าดงนาทาม” อุบลราชธานีเป็นอุทยานแห่งชาติพัฒนา ซึ่งกรมป่าไม้ได้ประกาศให้เป็นส่วนหนึ่งของอุทยานแห่งชาติพัฒนา มีพื้นที่ประมาณ ๕๕,๐๐๐ ไร่ ครอบคลุมพื้นที่ในอำเภอโพธิ์ไทร อำเภอศรีเมืองใหม่ และอำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี ทิศเหนือ ติดกับตำบลสำโรง อำเภอโพธิ์ไทร ทิศใต้ ติดกับตำบลนาโพธิ์กวาง อำเภอโขงเจียม ทิศตะวันออก ติดกับแม่น้ำโขง และ ทิศตะวันตก ติดกับตำบลหนองนาแห่ง อำเภอศรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี

สภาพภูมิประเทศของป้าดงนาทาม เป็นเนินเขาหินราย ลับกับพื้นที่มีน้ำท่วมขังในฤดูฝน ที่เกษตรกรใช้พื้นที่เหล่านี้ในการทำนา ซึ่งเป็นที่มาของชื่อป้าว่า “ป้าดงนาทาม” บริเวณชายขอบของป้าดงนาทามติดกับแม่น้ำโขง ซึ่งเป็นหน้าผาสูงชัน ส่วนแนวเขตพื้นที่ฝั่งทิศตะวันตกมีพื้นที่ส่วนใหญ่ติดกับชุมชน และมีความลาดเอียงจากทิศเหนือลงมาทิศใต้

สภาพภูมิอากาศจัดอยู่ในระบบกิงเกอร์อน ซึ่งมี ๓ ฤดูกาล และมีอุณหภูมิเฉลี่ยสูงตลอดปี มีปริมาณน้ำฝนทั้งปี รวมแล้วประมาณ ๑,๔๕๒.๒ มิลลิเมตร โดยมีจำนวนวันฝนตก ประมาณ ๑๑๑ วัน มีความชื้นสัมพันธ์เฉลี่ยต่ำสุด ประมาณร้อยละ ๕๐.๕ ลักษณะ

๒.๑.๒. ประชาร

ประชารส่วนใหญ่ที่อาศัยอยู่ในบริเวณนี้ส่วนใหญ่ตั้งตื่นฐานกระจายตัวอยู่บริเวณถนนสายหลักหมายเลข ๒๑๑๓ และทางหลวงขึ้นหัวดหมายเลข ๒๓๖๘ ซึ่งมีหลักฐานว่าประชารได้ตั้งตื่นฐานและอาศัยอยู่มานานกว่า ๓๐ ปี โดยในแต่ละครัวเรือนมีประชารโดยเฉลี่ยประมาณ ๕-๖ คน ประชารส่วนใหญ่จบการศึกษาภาคบังคับ คือระดับประถมศึกษา และประกอบอาชีพทำนาเนื่องจากเป็นอาชีพที่ได้มีการดำเนินการมาแล้วในพื้นที่เป็นระยะเวลาหลายปี และวัตถุประสงค์ในการประกอบอาชีพทำนาส่วนใหญ่เป็นความพยายามในการผลิตเพื่อการบริโภคในครัวเรือนเป็นหลัก อาชีพอื่นที่ประชารในพื้นที่ดังกล่าวได้ประกอบอาชีพเพื่อดำรงชีวิตก่อ การรับจำนำ ในช่วงที่ว่างเงินจากกิจการทำนา และการเก็บของป่าขาย เช่น หน่อไม้ เห็ด ตลอดจนการเลี้ยงสัตว์ในพื้นที่ป่า ทั้งที่ประชารในหมู่บ้านเป็นเจ้าของผู้สัตว์เอง หรือรับจำนำเลี้ยงสัตว์

สำหรับหมู่บ้านที่ตั้งอยู่บริเวณริมแม่น้ำโขงนี้ จะเป็นพื้นที่ที่ไม่สามารถทำการเกษตรได้ ชาวบ้านจึงประกอบอาชีพประมงเป็นหลัก

ประชารส่วนใหญ่ในบริเวณป่าดงนาทามมีรายได้เฉลี่ยประมาณ ๓,๐๐๐-๔๐,๐๐๐ บาทต่อปี ประชารส่วนใหญ่มีหนี้สินอันเกิดมาจากการลงทุนเพื่อประกอบอาชีพการเกษตรและการส่งบุตรหลานเข้าเรียน ประชารส่วนใหญ่ในหมู่บ้านไม่มีเอกสารสิทธิ์หรือกรรมสิทธิ์ในที่ดินเนื่องจากพื้นที่เดิมเป็นพื้นที่ที่ใช้เพื่อความนั่นคง เป็นพื้นที่ทุรกันดาร และอยู่ภายใต้เขตป่าสงวนดงยูโอล่น ก่อนที่จะได้มีการประกาศเป็นเขตอุทยานแห่งชาติฯตามประกาศในราชกิจจานุเบกษาฉบับพิเศษ หน้า ๕๐-๕๒ เล่ม ๑๐๙ ตอนที่ ๒๕๕ ลงวันที่ ๗ ตุลาคม ๒๕๓๔

๒.๑.๓. สภาพป่าไม้

สภาพป่าไม้และทรัพยากรในป่าดงนาทามนัน ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ป่าเดิมรัง ลับกับป่าป่าโปร่งในพื้นที่ที่มีพินและต้นไม้แคระเกร็นในบริเวณที่รานลุ่ม แต่บริเวณหัวหรือแม่น้ำมีสภาพเป็นป่าดงดิบแสง และมีป่าสนสองใบซึ่งจะจัดกระจายตามพื้นราบบนภูเขา จากการศึกษาและสำรวจความหลากหลายด้านป่าไม้ ของดงนาทาม พบร่องรอยหั้งลิ้น ๒๔๙ ชนิด ๗๖ วงศ์ สภาพป่าส่วนใหญ่ไม่แน่นทึบมากนัก ทำให้มีท่อสูบบริเวณด้านล่างสามารถเกิดและเจริญเติบโตได้ โดยมีความหลากหลายของพันธุ์ไม้ค่อนข้างสูง

สภาพพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นดินตื้นและมีพินโผล่ทั่วไป พื้นที่ส่วนใหญ่มักประสบสภาพปัญหาไฟป่าในฤดูร้อนและพื้นที่ป่าส่วนใหญ่มักได้รับการรบกวนจากการถูกสัตว์เลี้ยงกัดกินและเหยียบย่ำ ทำให้การสืบต่อพันธุ์ไม้ตามธรรมชาติลดลง แต่อย่างไรก็ตาม บริเวณป่าดงนาทามก็ได้ผลิตทรัพยากรธรรมชาติอันเกิดมาจากป่าไม้เพื่อเป็นแหล่งอาหารให้กับชุมชนมากมาย เช่น ผลไม้ป่า สมุนไพร เห็ด หลากหลายชนิด หน่อไม้ พืชผักป่า รวมทั้งแมลงที่กินได้ และนอกจากนี้ ป่าดงนาทามยังมีภูมิประเทศสวยงาม มีลักษณะพิเศษที่เหมาะสมกับการทำท่องเที่ยว เช่น พาหินไฟร่องถ้ำ แหล่งกษาพเขียนโบราณอายุ ๓,๐๐๐ ปี มีประดิษฐกรรมเส้าหิน เสาเคลียง หินโยก น้ำตกแหล่งทุ่งคอกไก่ ทำให้ป่าดงนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวตามธรรมชาติและทางวัฒนธรรมที่สำคัญอีกแห่งหนึ่งของประเทศไทย

๒.๑.๔. การจัดการป่าชุมชน

การจัดการป่าชุมชนครั้งแรกเกิดขึ้นที่หมู่บ้านนาโพธิ์เหนือ ตำบลนาโพธิ์ กลาง อําเภอ โงเงี่ยม ก่อนที่จะขยายตัวออกเป็น ๕ หมู่บ้าน ในเขตตำบลนาโพธิ์ กลางและขยายออกเป็นเครือข่ายป่าชุมชนดงนาทามในระดับตำบล โดยในปี พ.ศ. ๒๕๓๘ ได้มีการขยายแนวคิดและรูปแบบการทำางานสู่พื้นที่ใกล้เคียงในตำบล หานามแท่ง อําเภอศรีเมือง ใหม่อีกจำนวน ๘ หมู่บ้าน รวมเป็น ๑๗ หมู่บ้าน และในปี พ.ศ. ๒๕๔๐ ได้มีการขยายพื้นที่ป่าชุมชนอีกเป็น ๔ หมู่บ้าน ในตำบลล่าโรง อําเภอ โพธิ์ไทร รวมเป็น ๒๑ หมู่บ้าน และในปีจุบันขยายออกเป็น ๑๖ หมู่บ้าน ครอบคลุมพื้นที่ ๕ ตำบล ๓ อําเภอ มีพื้นที่ประมาณ ๔๕,๘๒๑ ไร่ รอบปีนี้

การจัดการป่าชุมชนเกิดจากกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนร่วมกับการสนับสนุนของหน่วยงานองค์กรภายนอก ซึ่งกิจกรรมที่เครือข่ายป่าชุมชนได้

กิจกรรมส่วนใหญ่ในการจัดการป่าชุมชนได้แก่ การปูร่องตื้นไม้เสริม การจัดทำแนวเขตป่าชุมชน การลาดตระเวนป่า การทำแนวกันไฟ การตั้งกอภูระเบียนป่าชุมชน การจัดเวทีส่วนฯ ทึ่งจะดับหมู่บ้านและระหว่างหมู่บ้าน และระดับเครือข่ายและภายนอก เพื่อให้เกิดการพัฒนาแนวคิดและจิตสำนึกร่วมกัน

รูปแบบการจัดการป่าชุมชนเป็นลักษณะของเครือข่ายองค์กรชุมชน โดยมีคณะกรรมการป่าชุมชนระดับชุมชน และคณะกรรมการเครือข่ายป่าชุมชน มีการแบ่งฝ่ายงานที่ชัดเจน ซึ่งส่วนใหญ่มาจากเด็กตั้งของสมาชิกในชุมชน ซึ่งคณะกรรมการเครือข่ายป่าชุมชนดูแลงานทุกๆ ด้านในระดับชุมชน ทึ่งนี้ โครงสร้างคณะกรรมการป่าชุมชนแต่ละแห่งจะมีความแตกต่างกันไปโดยขึ้นอยู่ กับความเหมาะสมและความต้องการของสมาชิกในชุมชน ซึ่งแผนการจัดการป่าชุมชนส่วนใหญ่จะมีความคล้ายคลึงกัน โดยมีส่วนประกอบหลักที่สำคัญ คือ การมีแผนการดำเนินการจัดการป่าชุมชนทึ่งในระดับชุมชนและระดับเครือข่าย การระบุพื้นที่ป่าชุมชน การจัดตั้งกอภูระเบียนป่าชุมชน การกำหนดข้อบังคับ และบทลงโทษ โดยคณะกรรมการและสมาชิก ตลอดจนหลักฐานการขออนุญาตใช้ประโยชน์จากป่าไม้ในป่า โดยมีสมาชิกเครือข่ายป่าชุมชน ที่มีการดำเนินการด้านป่าชุมชนจำนวน ๖ ชุมชน ได้แก่

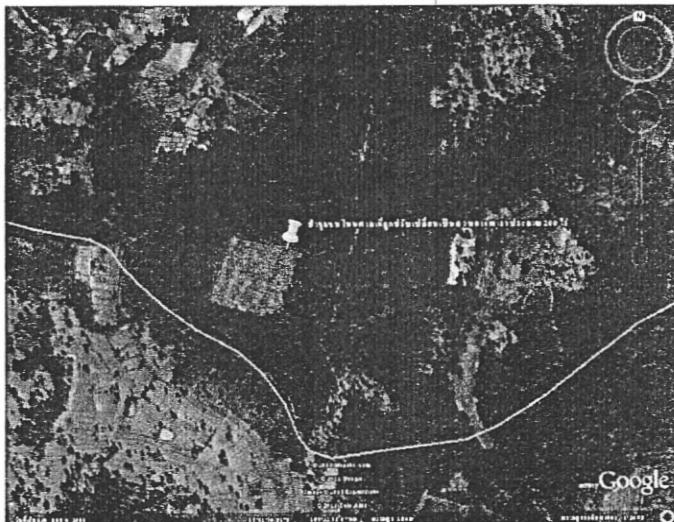
๑. หมู่บ้านนาขาม ตำบลลำสำโรง อําเภอโพธิ์ไทร มีพื้นที่ป่าชุมชน จำนวน ๒๔๐ ไร่
๒. หมู่บ้านโนนศาลา ตำบลลำสำโรง อําเภอโพธิ์ไทร มีพื้นที่ป่าชุมชน จำนวน ๒,๐๐๐ ไร่
๓. หมู่บ้านนาหว้า ตำบลลำสำโรง อําเภอโพธิ์ไทร มีพื้นที่ป่าชุมชน จำนวน ๑,๐๐๐ ไร่
๔. หมู่บ้านนาห้าง ตำบลลำสำโรง อําเภอโพธิ์ไทร มีพื้นที่ป่าชุมชน จำนวน ๖๙ ไร่
๕. หมู่บ้านนานจริญ ตำบลลำสำโรง อําเภอโพธิ์ไทร มีพื้นที่ป่าชุมชน จำนวน ๑,๘๑๕ ไร่

๖. หมู่บ้านน้ำคำ ตำบลสำโรง อําเภอโพธิ์ไทร มีพื้นที่ป่าชุมชน
จำนวน ๑,๕๐๐ ไร่

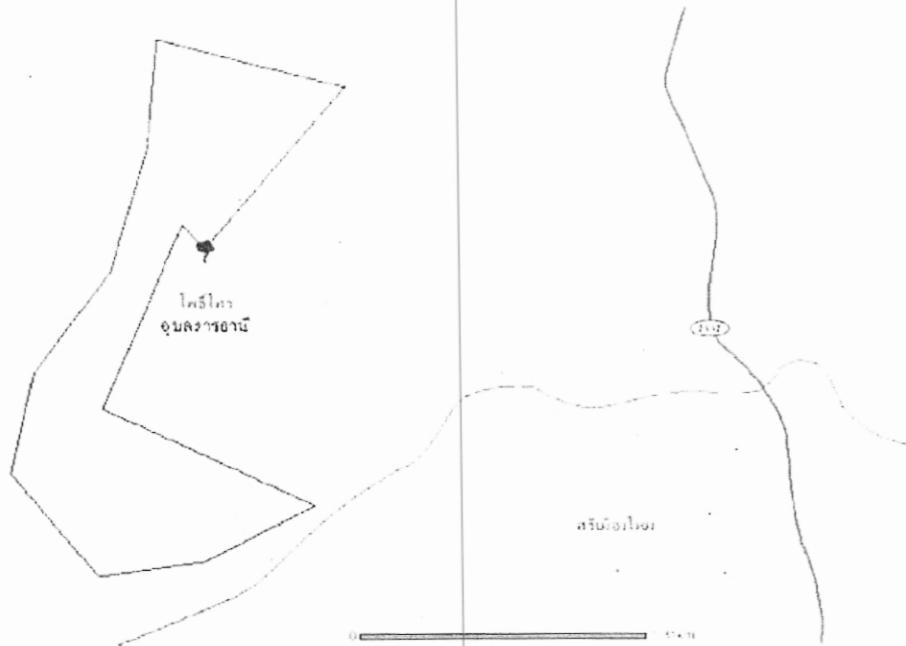
๒.๒. การจัดการป่าชุมชนของหมู่บ้านโนนศาลา อําเภอโพธิ์ไทร จังหวัดอุบลราชธานี

๒.๒.๑. ข้อมูลทั่วไป

หมู่บ้านโนนศาลมีพื้นที่ป่าชุมชนทั้งหมด ๑,๕๐๐ ไร่ แบ่งเป็นป่าอนุรักษ์ ๑๒๕ ไร่ และป่าใช้สอย ๘๗๕ ไร่ โดยมีอาณาเขตทิศเหนือ จรดป่าชุมชนบ้านร่อง กันยาง หมู่ที่ ๖ ตำบลสำโรง อําเภอโพธิ์ไทร ทิศใต้ จรดเขตตำบลนาเลิน อําเภอศรีเมืองใหม่ ทิศตะวันออก จรดเขตตำบลนาเลิน อําเภอศรีเมืองใหม่ ทิศตะวันตก จรดป่าชุมชนหมู่บ้านนาห้าง หมู่ที่ ๒ ตำบลสำโรง อําเภอโพธิ์ไทร

ภาพที่ ๑๓: ภาพถ่ายจากดาวเทียมแสดงบริเวณป่าชุมชนคงกะโอล่น

ภาพที่ ๑๔: แสดงพิกัดป้าชุมชน โดยอ้างอิงข้อมูลจากการป่าไม้

ภาพที่ ๑๕: ภาพถ่ายจากดาวเทียมแสดงระยะห่างระหว่างป้าชุมชน กับหมู่บ้านโนนศาลา พื้นที่ที่มีการปักหมุดสีเหลือง คือบริเวณพื้นที่ป้าชุมชน ส่วนทิศใต้ของภาพที่มีถนนและชุมชน คือหมู่บ้าน

๒.๒.๒ สถานะการจดทะเบียนป้าชุมชนของหมู่บ้านโนนศาลา

อ้างอิงจากข้อมูลของการป่าไม้ หมู่บ้านโนนศาลา เป็นหมู่บ้านลำดับที่ ๓๓๖ ที่ได้จดทะเบียนเป็นป้าชุมชน ตามโครงการหมายเลข ๑๒๖ ในชื่อโครงการ “ป้าชุมชนหมู่บ้าน โนนศาลา (แปลงที่ ๑-๒) โดยมีที่ดังอยู่ที่หมู่บ้านโนนศาลา หมู่ที่ ๕ ตำบลสำโรง อำเภอโพธิ์ไทร จังหวัดอุบลราชธานี อยู่ในพื้นที่ป่าสงวน มีจำนวนป่า ๑๒๖ ไร่ หมายเหตุตามหนังสือราชการที่ ทส ๑๖๐๕.๓๓/

๒.๒.๓. คณะกรรมการหมู่บ้าน

หมู่บ้านโนนศาลา มีคณะกรรมการป้าชุมชน ประกอบด้วยสมาชิกซึ่งเป็นกรรมการป้าชุมชนจำนวน ๑๕ คน โดยมีรายชื่อดังต่อไปนี้

๑.	นายสมัย เหลามา	ประธานป้าชุมชน
๒.	นายสินธาร ศรีดาวงศ์	รองประธานป้าชุมชน
๓.	นายเทียนทอง ภูที	เลขานุการป้าชุมชน
๔.	นายพันธ์ จันทะลาชี	Herrera Phuik
๕.	นายชาญศิลป์ แก้วประดับ	กรรมการ
๖.	นายสิงหงส์ ไชยพันโท	กรรมการ
๗.	นายสมศักดิ์ กัลยาจาม	กรรมการ
๘.	นายสัมฤทธิ์ วงศ์คละคร	กรรมการ
๙.	นายกัญญา กลโฉติ	กรรมการ
๑๐.	นายบุญหนา วงศ์คละคร	กรรมการ
๑๑.	นายไหว กอบกា	กรรมการ
๑๒.	นายสุกี้บุญพาที	กรรมการ
๑๓.	นายสมพร ชัยชนะแสง	กรรมการ
๑๔.	นางมาลัย สายโพธิ์	กรรมการ

๒.๒.๔ กิจกรรมการดำเนินงานในป้าชุมชน

หมู่บ้านโนนศาลา มีการคาดคะเนว่าป้าในช่วงหน้าแล้งเพื่อป้องกันไฟป่า และมีการทำแนวกันไฟในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ มีการลงประชาบัตรแสดงความคิดเห็นในหมู่บ้าน มีธรรมนูญหมู่บ้านเพื่อลงมติเกี่ยวกับการนำด้านไม้มาทำประโยชน์

หมู่บ้านโนนศาลา มีการจัดระเบียบในการใช้ป้า โดยแบ่งเป็น

๑. ป้าอนุรักษ์ ประกอบด้วยด้านไม้ใหญ่ที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ไว้เป็นพื้นที่เบคุญาที่มีพันธุ์พืชหายาก และสัตว์ป่าที่ใกล้สูญพันธุ์

๒. ป้าเฝ้าระวัง ประกอบด้วยเด็กไม้มีเด็กๆจำนวนมาก ที่กำลังเติบโต และ
จำเป็นต้องเฝ้าระวังไม่ให้เกิดไฟป่า

๓. ป้าใช้สอย คือ พื้นที่ที่ชาวบ้านสามารถนำมายใช้ประโยชน์ร่วมกัน ได้ เช่น หาของป่า ล่าสัตว์ หาสมุนไพร เก็บฟืน และนำมายไปสร้างที่อยู่อาศัย

๔. ป้าเลี้ยงสัตว์ คือ พื้นที่ที่มีต้นไม้ขนาดเล็ก มีหญ้าปักคลุม เป็นพื้นที่โล่ง เหมาะสมแก่การเลี้ยงสัตว์

๒.๒.๕ กฎระเบียบป้าชุมชน

กฎระเบียบป้าชุมชน หรือ “ธรรมนูญป้าชุมชน” ของหมู่บ้านโนนศาลา ๑๔ ข้อ ดังต่อไปนี้

๑. การตัดไม้ทำลายป้าในเขตชุมชนควรได้รับอนุญาตจากคณะกรรมการ หากผ้าฝีนปรับไม่เกิน ๗,๐๐๐ บาท

๒. ห้ามมิให้บุคคลภายนอกเข้ามาหาผลประโยชน์ในเขตป้าชุมชน หากผ้าฝีนปรับไม่เกิน ๒,๐๐๐ บาท

๓. ถ้าบุคคลใดพบเห็นการกระทำที่ผ้าฝีนกฎหมายป้าชุมชนให้แจ้งต่อ คณะกรรมการเพื่อดำเนินการกับผู้ฝ่าฝืนกฎหมาย โดยผู้ที่แจ้งจะได้รับ รางวัลเป็นครึ่งหนึ่งของค่าปรับ

๔. ห้ามตัดและเผาถ่านในเขตป้าชุมชน หากผ้าฝีนปรับไม่เกิน ๒,๐๐๐ บาท ยกเว้นได้รับอนุญาตจากคณะกรรมการในกรณีที่ไม่ตายแล้ว ส่วน ที่เหลือแบ่งเข้าอบต. ร้อยละ ๕ ของค่าปรับ

๕. กำหนดระยะเวลาในการห้ามตัดไม้ในเขตป้าชุมชนเป็นระยะเวลา ๕ ปี นับตั้งแต่วันที่ออกกฎระเบียบ

๖. ห้ามทำการตากป้าในเขตป้าชุมชน หากผู้ใดผ้าฝีนปรับไม่เกิน ๑๐,๐๐๐ บาท

๗. ห้ามล่าสัตว์ในเขตป้าชุมชน หากผ้าฝีนปรับไม่เกิน ๑๐,๐๐๐ บาท

๘. ห้ามจุดไฟเผาป้าในเขตป้าชุมชน ผู้ใดผ้าฝีนปรับไม่เกิน ๑๐,๐๐๐ บาท

๙. ห้ามน้ำหนอนไม้ในเขตป้าชุมชนมาเพื่อการจำหน่าย ยกเว้นหากเพื่อการ

- บริโภคในครอบครัว ผู้ใดฝ่าฝืนปรับไม่เกินรายละ ๑,๐๐๐ บาท
๑๐. ผู้ใดจะซื้อเม็ดยาเรือนต้องได้รับอนุญาตจากคณะกรรมการ ซึ่งอนุญาตให้ตัดได้ครอบครัวละ ๒ ดัน ยกเว้นไม่วงห้าม เช่น ไม้มายังไม้มังชัน ไม้พง ไม้สัน และปลูกไม้ทัดแทน โดยตัด ๑ ดัน ให้ทัดแทน & ดัน และเสียค่าปรับ ตันละ ๕๐ บาท โดยไม่ที่จะตัดนั้นต้องมีขนาดตั้งแต่ ๑๒๐ เซนติเมตรขึ้นไป และถ้าต้นไม้นั้นมีลำต้นขนาดเดินผ่านศูนย์กลาง ๔๐ เซนติเมตรเป็นต้นไป จะต้องเสียค่าบำรุงตันละ ๓๐ บาท
๑๑. ถ้าต้นไม้ที่อยู่ในเขตครอบครองของตนเอง (ที่ สปก.) จะต้องเสียค่าบำรุงตันละ ๑๐ บาท และให้ปลูกทัดแทน ๕ ดัน
๑๒. บุคคลใดต้องการนำราก เช่น รากไทรใหญ่ รากแทร์ริคเตอร์ รากแม็กโคร และรากบนดินเพื่อขาย ต้องแจ้งต่อคณะกรรมการป่าชุมชน ผู้ที่จะเอา รากเข้ามาต้องแจ้งต่อคณะกรรมการก่อน ภายใน ๕ วัน และต้องผ่านความเห็นชอบของคณะกรรมการอย่างน้อยครึ่งหนึ่งของคณะกรรมการ
๑๓. ห้ามจับถูกอืดต่างๆ เช่น อืด กบ เจี๊ยบ อึ่งอ่าง ปลา เป็นต้นขาด หากผู้ใดฝ่าฝืน ปรับ ๒,๐๐๐ บาท
๑๔. ห้ามจับปลาในที่นาของผู้อื่นโดยไม่ได้รับอนุญาตจากเจ้าของที่ หากฝ่าฝืนจะต้องเสียค่าปรับ โดยไม่กำหนดค่าปรับ

เงินค่าปรับที่ได้มาจะนำมามาใช้บริหารจัดการคุ้มครอง ซึ่งเงินค่าปรับที่ได้มานั้นจะแบ่งเป็น ๒ ส่วน ส่วนละเท่าๆ กัน โดยส่วนหนึ่งจะแบ่งให้กับคนที่พบเห็นคนลักลอบตัดไม้แล้วนำบอกให้กับคณะกรรมการ หรือ นำบอกให้กับชาวบ้านได้รู้ อีกส่วนหนึ่งจะเก็บไว้เป็นกองทุนในการบริหารจัดการคุ้มครอง เช่น นำไปทำแนวกันไฟ ที่จะชื้ออุปกรณ์ อาหารสำหรับชาวบ้านที่ช่วยกันทำ นำมันเชือเพลิงในการติดต่อประสานงาน เดินทาง เป็นต้น

๒.๒.๖ ผลการสำรวจทรัพยากรธรรมชาติน้ำนonenค่า

มีพื้นที่ป่าชุมชน ๒,๐๐๐ ไร่ จากการสำรวจทรัพยากรธรรมชาติ และการใช้ประโยชน์จากป่า พบว่า ป่าชุมชนมีสภาพพื้นที่เป็นดินทรายสลับกับหิน มีชนิดพันธุ์ไม้ทั้งสิ้น ๘๘ ชนิด คือ

๑.	ตัว	๒๓.	ประคุ	๔๕.	ไตร	๖๗.	จินาย
๒.	พุงหมู	๒๔.	หมากสัน	๔๖.	ค่างควาย	๖๙.	ลินกว้าง
๓.	จิ้วป่า	๒๕.	กอกกัน	๔๗.	ศรีบหมู	๗๕.	คอมป่าว
๔.	แดง	๒๖.	จิ้วป่า	๔๘.	เห็น	๗๐.	หญ้าเฝก
๕.	สะตอน	๒๗.	ถ่าเหล้า	๔๙.	บก	๗๑.	มะยมป่า
๖.	ยอด	๒๘.	หูกวาง	๕๐.	ก่อ	๗๒.	ดอกเข็ม
๗.	ค่อนส้ม	๒๙.	ตูมกา	๕๑.	ตีนนก	๗๓.	ก้าก
๘.	เหมือด	๓๐.	กอกเหลื่อม	๕๒.	ประดง	๗๔.	เด็บแมว
๙.	เปลือย	๓๑.	อี渺่า	๕๓.	ประ stag	๗๕.	ป่าแดง
๑๐.	กระโคน	๓๒.	เคึง	๕๔.	ต่างไก่	๗๖.	ลินเชค
๑๑.	สนบกแก็ก	๓๓.	แสงคำ	๕๕.	โจด	๗๗.	ชิงชัน
๑๒.	ไฝ	๓๔.	ใบกมิ้ง	๕๖.	หวาน	๗๘.	ไฝป่อง
๑๓.	โนกขาว	๓๕.	อะลาง	๕๗.	ไช่น่า	๗๙.	สุนไช
๑๔.	กอก	๓๖.	เปลือยขาว	๕๘.	หมากคูก	๘๐.	ชางชาญ
๑๕.	หาด	๓๗.	หางกว้าง	๕๙.	ละโนก	๘๑.	มีอลง
๑๖.	พะยอม	๓๘.	มะม่วงป่า	๖๐.	ไส้ตัน	๘๒.	ดาว
๑๗.	หาราเดน	๓๙.	คือ	๖๑.	คันจือง	๘๓.	ก้อนแกน
๑๘.	shaw สูม	๔๐.	จิ้วอ	๖๒.	สะมัด	๘๔.	ผักฤดู
๑๙.	แต้	๔๑.	เหม้า	๖๓.	สะลอกกอก	๘๕.	บีปลากัง
๒๐.	ขามป้อม	๔๒.	ส้มกบ	๖๔.	ยางโคน	๘๖.	เตียง
๒๑.	พะยุง	๔๓.	แคนฟอย	๖๕.	ปีกไก่	๘๗.	กระจาบ
๒๒.	รัง	๔๔.	บูก	๖๖.	เชื่อง	๘๘.	เนียงปลาดุก

๒.๒.๗ ข้อมูลภูมิปัญญาการใช้ประโยชน์จากป่า

๒.๒.๗.๑ ภูมิปัญญาในการใช้เนื้อไม้

ไม่ที่ชุมชนนิยมตัดเพื่อนำมาใช้ประโยชน์จากเนื้อไม้เพื่อการ

สร้างบ้าน ทำเฟอร์นิเจอร์ ทำฟืน และผลิตของใช้มีดังนี้

๑.	ไม้มะม่วง	๑๑.	ไม้กระถินป่า	๒๑.	ไม้มะค่า	๓๑.	ไม้กระโคน
๒.	ไม้พง	๑๒.	ไม้แสนคำ	๒๒.	ไม้แคน	๓๒.	ไม้ชะลาง
๓.	ไม้டี	๑๓.	ไม้ยางโคน	๒๓.	ไม้อีรุน	๓๓.	ไม้สะทาง
๔.	ไม้เติง	๑๔.	ไม้ละแวน	๒๔.	ไม้เชือก	๓๔.	ไม้กระเหลา
๕.	ไม้รัง	๑๕.	ไม้ขาว	๒๕.	ไม้ชาด	๓๕.	ไม้แดง
๖.	ไม้เปลือย	๑๖.	ไม้หัว	๒๖.	ไม้กุง		
๗.	ไม้ประคุ	๑๗.	ไม้แพง	๒๗.	ไม้สะแบง		
๘.	ไม้ยาง	๑๘.	ไม้พอก	๒๘.	ไม้ประคง		
๙.	ไม้พะยอม	๑๙.	ไม้เห็น	๒๙.	ไม้บาก		
๑๐.	ไม้จิก	๒๐.	ไม้บก	๓๐.	ไม้หัว		

๒.๒.๗.๒ ชุมชนมีภูมิปัญญาในการตัดหรือใช้ประโยชน์จากเนื้อไม้

ชุมชนมีภูมิปัญญาในการตัดหรือใช้ประโยชน์จากเนื้อไม้ดังนี้

๑. เลือกตัดบริเวณที่มีไม้นิคินน้ำขึ้นยะๆ เนื่องจากป้องกันไม้

หมดไปจากพื้นที่

๒. การตัดต้องให้เหลือตอเพื่อให้แตกແບນออกมากใหม่ได้

๓. เลือกตัดเฉพาะไม้ที่ต้องการใช้ประโยชน์เท่านั้น

๔. วิธีตัดต้องสังเกตทิศทางลม และควรว่านาหนักของไม้ที่จะตัดนั้น

นำจรอญุทธิ์ทิศทางได้โดยสังเกตจากการเออนของต้นไม้บัน្ដ เวลาตัดก็

จะตัดด้านที่ต้องการให้ไม้ล้มไปทางบัน្ដก่อน โดยให้มีความลึก

ประมาณครึ่งหนึ่งของลำต้นจากนั้นจะตัดด้านตรงกันข้ามเพื่อให้

ต้นไม้ล้มไปในทิศทางที่ต้องการ

๒.๒.๗.๓ ภูมิปัญญาในการหาอาหารจากบ่ำ
พืชที่ประชาชนนักนำมาราบบอนอาหาร

๒.๒.๗.๓.๑ ผลก

๑. ต้นสังข์	๕. ต้นดอนเค็น
๒. ต้นแแก	๖. ดอกบัว
๓. ต้นกระโคน	๗. ดอกพะยอม
๔. ต้นค้า	๘. ดอกกระเจียว

๒.๒.๗.๓.๒ ใบ

๑. ต้นหวาน	๖. ต้น hairy	๑๑. ต้นกระโคน	๑๖. พักเม็ก
๒. ต้นปี๊เหล็ก	๗. ต้นเม็ก	๑๒. ต้นสะเดา	๑๗. ยังยา
๓. ต้นสังข์	๘. ต้นเหมือด	๑๓. ต้นส่องฟ้า	๑๘. อีรุม
๔. ต้นมะกอก	๙. ต้นผักหนาน	๑๔. ใบย่านาง	
๕. ต้นบีปคลักษ	๑๐. ขมิ้นตัน	๑๕. ต้นอีหุม	

๒.๒.๗.๓.๓ ก้านหรือลำต้น

๑. ต้นผักหนาน	๖. ต้นค่างต้ม
๒. ต้นก้านของ	๗. ต้นค่างขม
๓. ต้นผักแวง	๘. กระบูก
๔. ต้นบอน	๙. อีลอก
๕. ผักกระป่า	๑๐. เพือก

๒.๒.๗.๓.๔ รากหรือหน่อ

๑. หน่อไน	๕. กลอย
๒. ต้นดาว	๖. โจท
๓. หวาน	๗. ไผ่ปง
๔. เปีง	

๒.๒.๓.๔ ภูมิปัญญาในการเก็บของป่า

ชุมชนมีภูมิปัญญาในการหาเก็บของป่าดังนี้

๑. เก็บแต่พอกิน
๒. เก็บเฉพาะส่วนยอดที่จะนำมาเป็นอาหาร
๓. ไม่เก็บยอดที่มีขนาดเล็กเกินไป
๔. ต้องรู้ว่าผักชนิดใดออกในฤดูใด

๒.๒.๓.๕ เครื่องมือในการหาเก็บของป่า

ชุมชนมีการใช้เครื่องมือจากภูมิปัญญาในการหาเก็บ ดังนี้

๑. ใช้เสียมในการบุดสับ เช่น หน่อไม้ หัวมัน
๒. ใช้ตะกร้าในการใส่ของที่เก็บได้
๓. ใช้มีดตัดฟันกง ไม้
๔. ใช้ไม้สอยสำหรับสอย

๒.๒.๓.๖ สัตว์ แมลง และชุมชนนิยมนำมาระกอบอาหาร

๒.๒.๓.๖.๑ สัตว์

๑. กบ	๖. หอยเตือ	๑๑. กระรอก	๑๖. อีเห็น
๒. เจียด	๗. นก	๑๒. กระแต	๑๗. กระป้อม
๓. อึ่งอ่าง	๘. หนู	๑๓. ญูสิงห์	๑๘. จีโป่ง
๔. บู่	๙. อีเห็น	๑๔. บ่าง	๑๙. นคಡง
๕. กิ้งก่า	๑๐. กระด่าย	๑๕. ไก่ป่า	

๒.๒.๓.๖.๒ แมลง/แมง

๑. นคಡง	๖. จักจัน	๑๑. แมงกระชอน
๒. จิ้งหรีด	๗. แมงจิ้นูน	๑๒. แมงข้าวสาร
๓. แมลงหิบ	๘. แมลงสาม	๑๓. ต็อกแตน
๔. แมงคานา	๙. แมงกอก	
๕. กุดจี้	๑๐. ผึ้ง	

๒.๒.๗.๓) ภูมิปัญญาในการดัก หา หรือจับสัตว์ต่างๆ
ชุมชนมีการใช้ภูมิปัญญาในการดัก หา หรือจับดังนี้

๒.๒.๗.๗.๑ ประเกทสัตว์
หอยเดือ

หอยเดือมีลักษณะปากกว้างเปลือกแข็ง กันขาดข้างใน เป็นตัวอ่อน หอยเดือจะออกคลื่นเป็นไข่ในเดือนกรกฎาคมถึง ตุลาคม หอยเดือไข่อยู่ในพุ่มไม้ มีลักษณะเป็นลูกกลมๆติดกัน มักออกหากินในเวลากลางคืน กินแมลงทุกชนิด กลางวันอาศัยอยู่ในรูดินหรือโพรงไม้ช่วงเวลากลางคืนจะໄต่ตามต้นไม้ใหญ่ เพื่อหาอาหารไม่เข้าไปอาศัย

อุปกรณ์ในการหาหอยเดือคือคีออสีลม หรือขวน มีคืบองแบบเตอร์ การหาหอยเดือต้องเครียบเสียงขุดและสังเกตว่ามี น้ำลายตรงรูดินหรือโพรงไม้ที่อาเสียอยู่หรือไม่ ถ้าสังเกตเห็นแล้ว ต้องเริ่มเอาเสียงขุดตรงรูดิน หรือเอามีดเจาะลงไปในโพรง แล้วเก็บมาใส่ในข้องหรือเวลากลางคืนเตรียมแบบเตอร์เพื่อส่องตัวหอยเดือในต้นไม้เนื่องจากจะเกาะໄต่ตามต้นไม้ใหญ่และหาง่ายกว่าเวลากลางวัน

ตัวกะปอม

ลักษณะของตัวกะปอมมี ๒ ชนิด กะปอมกา มีลำตัวสีเขียว ตัวเมียเล็กกว่าตัวผู้ มีลำตัวยาวประมาณ ๒๐ เซนติเมตร หางยาวประมาณ ๕ เซนติเมตร

กะปอมคอแดงมีลำตัวสีแดง เวลาถูกเดดจะเปลี่ยนเป็นสีแดง ลำตัวยาวประมาณ ๑๕ เซนติเมตร หางยาวประมาณ ๓ เซนติเมตร

กะปอมปีก มีลำตัวอ กสีดำ ตัวกะปอมจะมีพังผืดคล้ำสีปีก เอาไว้ใช้บินร่อนตามต้นไม้

กะป้อมจะวางไว้ในเดือนเมษายนถึงพฤษภาคม ตัวเมียจะออกไข่ประมาณ ๕-๑๐ พอง ไข่ของกะป้อมจะเป็นรูปวงรี มีระยะพักไข่ประมาณ ๑ เดือน ขอบอาศัยอยู่ตามต้นไม้ทุกชนิด ขอบกินแมลงเป็นอาหาร ลอกคราบทุก ๓ เดือน

การหากะป้อมนั้น มีอุปกรณ์คือ เชือกไนล่อนไม้ไผ่ เล็กๆ ข้อง หนังสติ๊ก โดยใช้ทำบ่วงเล็กๆ เอาเชือกบ่วงมาผูกใส่ปลายไม้ไผ่ เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ ๔-๕ เซนติเมตร เวลาหากะป้อมจะต้องออกหาแต่เช้าประมาณ เวลา ๖ โมงเช้า กะป้อมชอบออกมากตอนเช้า อาศัยอยู่บนต้นไม้ตា หรือตามรั้วตามต้นไม้เล็กๆ เมื่อเห็นกะป้อมแล้วต้องผัวปากก่อนที่จะนำป่าวไปคล้องกะป้อมเพื่อให้ฟังกหัวและไม่วิงหนี

อีงอ่าง

ลักษณะของตัวอีงอ่างมี ๒ ชนิด อีงยางจะมีสีแดงอยู่ทั้งตัว อีงเพ่าลำดัวมีสีดำล้วน

อีงขอบวางไว้ต่อนฝันตกช่วงเดือนเมษายนถึงพฤษภาคม อีงอ่างจะออกมาร้องແลอะเป็นช่วงเวลาของการวางไข่ จะวางไว้ในบ่อน้ำลึก ไข่จะเป็นกลมๆ ในน้ำประมาณ ๒ อาทิตย์ และจะกล้ายมาเป็นลูกอ้อด ประมาณ ๑ เดือน จะกล้ายเป็นลูกอึ่งอ่างตัวเล็กๆ เมื่อกลายเป็นตัวอีงอ่างแล้วก็จะอาศัยอยู่ในดิน

การหาอีงนั้นต้องอาศัยอุปกรณ์ไม้ไผ่ยาวประมาณ ๔ เมตร ๑ อัน ซ้อนไว้ให้ต่อกัน หรือตัดกลม หรือกระสอบแบบเตอร์ ก่อนจะหาอีงต้องเตรียมแบบเตอร์สำหรับสามใส่หัวใช้ส่องไฟในเวลากลางคืน และสังเกตไปที่หนองน้ำที่มีเสียงอีงอ่างร้องแล้วเดินเข้าไปหาตามเสียงร้องนั้น

๒.๒.๓.๒ ประเกตແພດງແລະແມງ

ແມງຄາມ

ດຳຕັ້ນມີສິນໍ້າຕາດ ຕັ້ງຜູ້ມີຂາຍາກວ່າຕັ້ນເມືຍ ສ່ວນຕັ້ງຜູ້ໃຫຍ່
ກວ່າຕັ້ນເມືຍ ດຳຕັ້ງຍາວປະຮາມາດ ๑ ເຊັນຕີເມຕຣ ໄກ່ຂອງແມງຄາມຈະ
ເປັນຕັ້ນແລະຕັ້ນເປັນຕົວນາງອ່ອນ ແມງຄາມຂອບອາສີຍຕາມຕົ້ນໄນ້
ຕັ້ນຄາມ ຕັ້ນແກ ກິນແກ່ນໄນ້ ໃບໄນ້ ມີອາຍຸປະນາມ ๒ ເດືອນ

ກາຮາແມງຄາມຕ້ອງໃຊ້ໄຟໄຟ ຂຶ້ອງ ແລະ ອາໄນ້ຂ່ວງເດືອນ
ມີຄຸນາຍັນດີງຮຽກງານມາ ໂດຍຕ້ອງຫາຕາມຕົ້ນໄນ້ ແລະ ເອົາໄຟໄຟໄປ
ສອຍຕັ້ນເພື່ອເກີບໄສ່ຂ້ອງ

ຈັກຈັ້ນ

ສັກຍົມະຕັ້ງຜູ້ມີດຳຕັ້ນສິນໍ້າຕາດ ມີປັກໄສ ມີຄົງບົບ ๒ ຫ້າງ ຕັ້ງ
ຜູ້ໃຫຍ່ກວ່າຕັ້ນເມືຍ ມີດຳຕັ້ນສິນໍ້າຕາດ ກັນແຫລມ ມີກາຮາງໄຟ່ຂ່ວງ
ເທື່ອນມ່າຍັນ ພຸດຍການ ໄກ່ມີສັກຍົມສີຂາ ເປັນວັງຈີ ອູ້ເປັນກຸ່ມ
ກ້ອນ ເມື່ອລຶ່ງເວລາຟິກໄຟ່ຈະໄປບຸດຮູອງໃໝ່ໃນພື້ນດິນ ເມື່ອເດືອນ
ກຸ່ມກາພັນຮີຈະສ່າງເສີຍງ່ອງ ຈັກຈັ້ນຂອບອ່ວນກິ່ງ ໄກ່ມີເປັນກຸ່ມ ຕັ້ງຜູ້
ຮ້ອງເສີຍງ່ອງກວ່າຕັ້ນເມືຍ ເວລາຮ້ອງທັ້ງຜູ້ຈະໂຄຍເຂົ້າຫາຕັ້ນເມືຍ ຈັກຈັ້ນຈະ
ລົງມາດີນບນພື້ນດິນເຮືອຍໆ ຖກຄາງກືນຈັກຈັ້ນຈະຈັບກຸ່ມໃຫຍ່ກວ່າ
ຕອນຄາງວັນ ເພື່ອຫາທີ່ນອນ ຕັ້ນໄນ້ທີ່ອາສີຍນອນຕອນຄາງກືນ ຄື່ອ
ຕັ້ນນາງດຳຕັ້ນຈັກຈັ້ນ ຕັ້ນນະໜານປ່າ ຕັ້ນຈິກ ເປັນຕົ້ນ ຈັກຈັ້ນກືນ
ນໍ້າຄຳກັ່ງເປັນອາຫາຣ ມີອາຍຸປະນາມ ๓-๔ ເດືອນ ຂ່ວງເດືອນທີ່ຈັກຈັ້ນ
ອອກມາຮ້ອງ ຄື່ອ ເດືອນກຸ່ມກາພັນຮີ-ມ່າຍານຂອງທຸກປີ

ກາຮາເຕີຍມເຄື່ອງມືອີ່ທີ່ຈະຈັບຈັ້ນປະກອບດ້ວຍກາຮາໄຟ່
ຫາຍາງໄຟ່ ນໍ້າຍາງ ຄື່ອ ຍາງຫາດໄຟ່ ຍາງຂຸນ ຮີ້ອໝາກຝົ່ງພສມ
ນໍ້າມັນຍາງ ກາຮາຈັກຈັ້ນຈະໃຊ້ໄຟ່ໄຟ່ຢ່າງປະນາມ ๑ ເມຕຣ ກະບອກ
ໄຟ່ໄຟ່ ១ ອັນ ຂຶ້ອງ ១ ອັນ ແລະຖຸງ ກາຮາຕ້ອງດິນເຂົ້າໄຟ່ໃນປ່າສັງເກດ
ເສີຍງ່ອງບນຕົ້ນໄຟ່ວ່າມີຈັກຈັ້ນຮ້ອງອ່ຍ່ຮູ້ໄຟ່ໄຟ່ ສັງເກດປັບສຕາວະຂອງ
ມັນວ່າມີນາກຮີ້ອນ້ອຍ ລ້າມີນາກແສດງວ່າມີຈຳນວນຈັກຈັ້ນອາສີຍອ່ຍ່
ນາກ ທ່າງເວລາອອກຫາກີນ ຈັກຈັ້ນຈະອອກຫາກີນໃນຕອນເຂົ້າປະນາມ

ແມັດກອກ

ຕ້ວຜູ້ຈະຕ້າຍາສາຍາງານ ຕ້ວເມື່ອມີຂາດເລື່ອກວ່າຕ້ວຜູ້ແມັດ
ກອກມີກາຣວາງໄປໜ່ວຍເຄືອນພຖ່ມກາຄມ ກາຣວາງໄປໜ່ອງແມັດກອກຈະ
ວາງໄຈ່ນບັນທຶນດີນ ໄປເປັນສີຂາວແລວງຮີ ຂອບອາສີຍຸໃນຕັ້ນກອກມີ
ຄໍາຕ້ວໃຫຍ່ ຂອບເຈົ້າຮູ້ມຳຕ້ົນຂອງໄມ້ ອາສີຍຸປະມາມ ۲-۳
ຕ້ວ ກິນເນື້ອໄມ້ເປັນອາຫາຣ ກາຣຫາແມັດກອກຕ້ອງໃໝ່ມີຄ ຈອນ ເສີມ
ຂົ້ອງ ແລະ ມາໄດ້ໃນຂ່ວງເຄືອນພຖ່ມກາຄມ-ຂັ້ນກາຄມ ໂດຍສັງເກດຫາ
ຕັ້ນກອກທີ່ມີຄັກຍະນາດໃຫຍ່ແລະ ມາຮູ້ທີ່ແມັດກອກອາສີຍຸໄຫ້ເຈອ
ແລ້ວຫຼຸດຫາ

ແມັດທັນ

ມີຄໍາຕ້ວສີເປົ້າມຽນຮູກທ ຍາວປະມາມ ۳-۴ ເຊັນຕີເມຕຣ ຕ້ວຜູ້
ມີຂາດເລື່ອກວ່າຕ້ວເມື່ອ ຂອບອູ່ຕາມຕົ້ນໄມ້ເຫັນ ຕັ້ນແດງ ຕັ້ນກະ
ຍອນ ຂອບກິນໃນໄມ້ສີເຂົ້າ ຈະວາງໄຈ່ໃນຂ່ວງເຄືອນຫຼຸດກາມ ຕ້ວເມື່ອ
ຕ້ວໜຶ່ງອອກໄປປະມາມ ۶-۸ ພອງ ແມັດທັນຕ້ວໜຶ່ງມີອາຍ
ປະມາມ ۳ ເຊັນ

ກາຣຫາແມັດທັນຕ້ອງໃຊ້ທ່ອນ ໄນມີຂາດເສັ້ນຜ່ານສູນຍົກລາງ
ປະມາມ ۱۰ ເຊັນຕີເມຕຣ ຍາວ ۱ ເມຕຣ ຈຳນວນ ۱ ທ່ອນ ຊົ່ວໂມງ ۱ ອັນ
ຕ້ອງອອກຫາແຕ່ເຫົ້າ ແມັດທັນມັກອູ່ບູນກູງເຫາ ມາໄດ້ຕາມຕົ້ນໄມ້ທີ່
ແມັດທັນຂອບອາສີຍຸບູນໃບໄມ້ ແມັດທັນຂອບກິນໃບໄມ້ສີເຂົ້າ
ບາງທີ່ອູ່ປະມາມ ۱۰-۱۰ ຕ້ວ ບາງຕົ້ນອູ່ ۶-۸ ຕ້ວ ເມື່ອເຫັນແມັດ
ທັນກີ່ເຕີຍມ່ວນໄມ້ກຮະທຸງທີ່ຄໍາຕົ້ນ ແມັດທັນຈະຫລັນມາບາງຕ້ວ
ບາງຕ້ວກີ່ຈະບິນໄມ້ໄກລ ແລະ ອາຈະບິນດກ ເວລາກຮະທຸງທີ່ອະວັງຮັງ
ແຕນ ແລະ ເມື່ອກຮະທຸງແລ້ວຈະຕ້ອງສັງເກດໃຫ້ດີ ຮອເວລາປະມາມ ۲۰
ນາທີ ໄກສີໄຈ້ນມາຕາມຕົ້ນເລື້ອງ ແລະ ຈະໄມ່ຫາແມັດທັນໃນເວລາ
ກລາງວັນເນື້ອງຈາກແມັດທັນມັກຈະບິນທີ່ໄປສີຍກ່ອນ

ແມງຈິນ

ແມງຈິນຈະມີອູ້ງ ແລະ ປະເທດ ຄື່ອ ຈິນປັນໄທໜູ່ ຈິນປັນ
ນ້ອຍ ຈິນແຄງໃຫຍ່ ຈິນແຄງນ້ອຍ ແລະ ຈິນທີ່ມີລຳຕັ້ງເລີກທີ່ສຸດມີ
ລຳຕັ້ງສີຂາ ແລະ ສີເທາອມໜ່ວງ ແມງຈິນຈະຟິກເປັນດ້ວຍໃຫ້ວ່າງຄຸງ
ໃນໄມ້ພລິ ຄື່ອ ຂ່າວງເຄືອນເມຍາຍນ ຕ້ອງເຕີຍມອຸປະກຣົນ ຄື່ອ ຄັ້ງໄສ່ນໍ້າ
ໄວ້ໄສ່ແມງຈິນພໍ່ເປົ້າກັນການບິນໜີ້ຫລັງຈາກຈັບນາໄດ້ ເສື່ອໄວ້ງ່າ
ຮອງຮັບແມງຈິນທີ່ຮ່ວງລົງນາ ແລະ ແບຕເຫຼວ່າສໍາຫັບສ່ອງຫາໃນເວລາ
ກລາງຄືນ ວິທີກາຮາຮແຈຈັບຄືນນໍາເສື່ອໄປປູໄດ້ຕັ້ນໄມ້ທີ່ມີແມງຈິນ
ອູ້ງ ຈາກນັ້ນກີ່ຈັບທັນໄມ້ເບ່າຍ່າແຮງໆ ແມງຈິນກີ່ຈະທົກລົງມາບັນເສື່ອທີ່
ປູໄວ້ ຈາກນັ້ນກີ່ນໍາແມງຈິນທີ່ທົກລົງມານັ້ນໄສ່ໄວ້ໃນຄັ້ງນໍ້າພໍ່ເປົ້າ
ກັນການບິນໜີ້

ອີກວິທີທີ່ກີ່ກາຮາບຸດຫາແມງຈິນທີ່ອາສີຍອູ້ຕານຕິນໄນ້ທີ່
ມີລຳຕັ້ນບາດເລີກທ່ານຳມາ ໄນກວາດຊົ່ງຈະເພົ້າໃຫ້ໄປອູ້ໃນເນື້ອໄນ້ມີ
ມີຄວາມລຶກປະມາມ ១-២ ນົ້ວ ແລະ ໄນຮູ່ທີ່ຈະອາສີຍອູ້ຮົມກັນ
ປະມາມ ៥-៥ ຕ້າ ແຕ່ບ່າງປະເທດ ເຊັ່ນ ແມງຈິນແຄງໃຫຍ່ ແລະ ຈິ
ນູ້ນແຄງນ້ອຍ ຂະຫຼວງອາສີຍູ້ຕາມເນື້ອດິນຫວົ້ວ່າທີ່ໜ້າບ້ານເຮີກວ່າ
ຂວຍ ຕອນກລາງວັນແມງຈິນຈະອາສີຍອູ້ໃນຮູ່ທີ່ມີດີໄດ້ໂອງໄດ້ຕັ້ນໄນ້
ທົກລາງຄືນຂອງການຫາກິນໄນ້ ໄນ ສ່ວນຕິນໄມ້ທີ່ແມງຈິນນິຍົມກິນ
ເປັນອາຫາຮມີຫຍາຍໝັດ ພ່ານ ຕິນນະຂານ ຕິນຕະຄລູ ຕິນກະໂດນ
ຕິນຄູນ ຕິນຈິກ ຕິນປັບປຸງ ຕິນພະຍອນ ຕິນຄຸມກາ ຕິນລຳດວນ ຕິນ
ມະເກລືອ ຕິນແກ ຕິນຍອ ຕິນມາຍ ຜົ່ງສາມາດໃຫ້ແບຕເຫຼວ່າສ່ອງຫາ
ແມງຈິນເທົ່ານີ້ຕາມຕິນໄມ້ໄດ້ໃນເວລາກລາງຄືນ

ແມງຄຸດຈື້

ມີວິທີກາຮາ ២ ເວລາ ຄື່ອ ຫາໃນເວລາກລາງຄືນແລະເວລາ
ກລາງວັນ ກຸດຈື້ຈະອາສີຍອູ້ຕາມມຸລືວັນທີ່ກວາຍທີ່ຄ່າຍທີ່ໄວ້ຕານ
ຮຽນຫາຕີ ເຊັ່ນ ຕາມຫຼຸ່ມນາ ແລະ ຂາຍປ່າ ໂດຍສັງເກດວ່າວັນນີ້ທີ່ວ່າ
ກວາຍເລື້ອງກັນອູ້ເປັນຝູ້ນັ້ນຈະໄປຫາກິນອູ້ໄດ້ທີ່ບໍລິຫານໄດ້ ແລ້ວ
ເຕີຍມອຸປະກຣົນ ຄື່ອ ເສີມສໍາຫັບໃຫ້ເປົ້າເຊີ່ງຊຸດດິນ ແບຕເຫຼວ່າຫວົ້ວ
ໂຄມສໍາຫັບສ່ອງຫາໃນເວລາກລາງຄືນ ຈົ່ອງຫວົ້ວຄັ້ງໄສ່ນໍ້າສໍາຫັບຖຸດ
ຈີ່ທີ່ຫາມາໄດ້ ຮຽນຫາຕີຂອງແມງຄຸດຈື້ນັ້ນຕອນຫວົ້ວກໍຈະບິນປັບປຸງ

จีโป๊ม

จีโป๊มเป็นแมลงชนิดหนึ่ง มีลักษณะคล้ายจิงหรือแต่มีลำตัวสีน้ำตาล จีโป๊มจะบุกรุกอาศัยอยู่ตามพื้นดินลึกประมาณ ๑ ฟุต หรือเรียกว่า ขาว

วิธีการหาต้องเตรียมเสียงสำหรับขุดหา ข้องสำหรับใส่จีโป๊มที่หานามาได้ จีโป๊มจะวางไข่ในเดือนมีนาคม และจะโตเต็มที่ในเดือนกรกฎาคม

การหานั้นต้องสังเกตหากขาวของจีโป๊มก่อน เมื่อเจอกขาวแล้วก็จะบุกรุกและขึ้นไก่ลงข่องเพื่อนำไปประกอบอาหารและสามารถนำมากายได้อีกด้วย

๒.๒.๙ ภูมิปัญญาในการอนุรักษ์

๑. ไม่จับสัตว์ในฤดูวางไข่
๒. ไม่จับสัตว์ที่ยังเล็กอยู่และลูกสัตว์ เช่น ลูกอ้อด

๒.๒.๕ ตารางการใช้ประโยชน์ด้านอาหารจากป่าตามฤดูกาล

เดือน	พืชพรรณ	สัตว์ แมลง/แมลง
มกราคม	ผักสะเดา ผักเมีก ผักสังข์ ขี้เหล็ก ผักหวาน	ไข่เม็ดแดง เยี่ยด กิงก้า หนู ปู กุดจี
กุมภาพันธ์	ผักติ่ว ผักกระโคน ผักหวาน ผักเมีก	ไข่เม็ดแดง เยี่ยด กิงก้า หนู ปู กุบ
มีนาคม	ผักติ่ว ผักหวาน ผักกระโคน ผักเมีก ผักหวาน	เยี่ยด กิงก้า หนู ปู กุบ ไข่เม็ดแดง จักจัน กระป้อม
เมษายน	กระเจียว ผักติ่ว ผักหวาน ผักกระย่า, ผักก้านข้อง ผักกะน้ำ ผักด่าง ผักหวาน ผักก้านข้อง	เยี่ยด จักจัน เป้า จีนูน กุดจี กิงก้า แมลงอี ไข่เม็ดแดง
พฤษภาคม	กระเจียว ผักติ่ว หน่อไม้ ผักหวาน ผักกระย่า ผักหวาน ผักบีก้านข้อง	เยี่ยด จักจัน เป้า จีนูน กุดจี กิงก้า ปู กุบ อึ้ง แมลงจีนูน
มิถุนายน	กระเจียว ผักติ่ว หน่อไม้ ผักแวง ผัก ก้านข้อง ผักกระย่า ผักกะແຍງ	ลูกอ้อด จักจัน จีนูน กุดจี กิงก้า แมลงอี ปู จีโป้ม เยี่ยด อึ้งอ่าง
กรกฎาคม	ผักไหล ผักแวง ผักกระโคน ผักกระ ແຍງ หน่อไม้ ผักกระย่า	แมลงความ ลูกอ้อด ตັກແຕນ แมลงดา กบ เยี่ยด ปู จีโป้ม
สิงหาคม	หน่อไม้ ผักแวง ผักกระย่า ผักกะແຍງ	แมลงความ ลูกอ้อด ตັກແຕນ แมลงดา กบ เยี่ยด ปู จีโป้ม
กันยายน	หน่อไม้ ผักกระย่า ผักกะແຍງ	ต่อ ผึ้ง ตັກແຕນ แมลงความ กบ เยี่ยด ปู จีโป้ม แมลงทับ
ตุลาคม	หน่อไม้ ผักแวง ผักกระโคน ผักกระ ແຍງ	แมลงความ แมลงทับ กบ เยี่ยด ปู จีโป้ม
พฤศจิกายน	ขมีนต้น ผักเมีก ผักกะແຍງ หน่อไม้ ผักแวง ผักกระโคน	หอยเตือ จีโป้ม กบ เยี่ยด แมลงความ แมลงทับ
ธันวาคม	ผักเมีก ผักกะແຍງ ผักหวาน	กบ ปู จีโป้ม หอยเตือ

๒.๒.๑๐ ภูมิปัญญาด้านสมุนไพร
สมุนไพรที่มีอยู่ในป่าชุมชน มีดังนี้

๑. อ้อยสามสวน	๑๑. ต้นกอกเหลี่ยม	๒๑. ต้นหุ่นไห
๒. รากอีญค่อน	๑๒. ยานางแดง	๒๒. ต้นบงกาาย
๓. เครื่องประดับค์	๑๓. ว่านแก้วเคลือบ	๒๓. ว่านขัมดลูก
๔. ต้นหู gwang	๑๔. ว่านช้ามดอก	๒๔. ต้นกลมเลือด
๕. ต้นแคบ้า	๑๕. เดาซ้างสาร	๒๕. กำลังเสือโคร่ง
๖. ต้นหุ่นไห	๑๖. ต้นยางคำ	
๗. รากสมกว้าง	๑๗. ต้นยางแดง	
๘. รากน้ำเต้า	๑๘. ต้นซ้างข้าว	
๙. ลูกมะเกลือ	๑๙. ใบบัวบก	
๑๐. ต้นฝ่าสาม	๒๐. ว่านใจคำ	

๒.๒.๑๑ ภูมิปัญญาในการใช้สมุนไพรรักษาโรค

๑. โรคพยาธิ ใช้ต้นมะเดื่อมาตำผสมน้ำร้อนบีบเอาน้ำแล้วอาบมาดื่มกิน
๒. ปัสสาวะไม่ออกร ใช้เครื่องประดับค์กับหุ่นไหมาต้ม ถ้าต้องการสหวนให้เอาเครื่ออ้อยสามสวนมาต้มด้วย
๓. ไม่มีน้ำนม ใช้รากหุ่นไหกับรากน้ำเต้ามาต้มกินทุกวัน
๔. ปวดตามกล้ามเนื้อ นำต้นแคนแดง ต้นตะแบง ต้นตูมกา ต้มรวมกันเพื่อรักษาอาการปวดหัว ปวดตามกล้ามเนื้อ
๕. โรคตานูมยในเด็ก ใช้ต้นฝ่าสาม/ฝ่าสาม ต้นสมอ ต้นหัวลง แห่น้ำ ให้เด็กที่เป็นโรคกิน
๖. โรคเกี้ยว กับ คลุก ใช้ว่านขัมดลูกด้มกินทุกวัน
๗. การแก้เคลือดขัดยอก เอาใบว่านแก้เคลือดมาต้มประกอบ เอาหัวว่านมาต้ม
๘. โรคอีสุกอีใส เอาแก่นกอกเคลือยมแห่น้ำกิน
๙. โรคห้าใน เอาใบบัวบกมาต้มน้ำกิน
๑๐. โรคกินของแสง เอาใบยานางแดงมาต้มกิน

๒.๒.๑๒ ภูมิปัญญาในการใช้สมุนไพร

๑. บำรุงน้ำนม นำรากน้ำเดามาต้มให้แม่ลูกอ่อนดื่ม
๒. บำรุงร่างกาย เอาแก่นถั่ววัลย์มากระทบปิงมาดื่ม หรือมาดองกิน
และเอาแก่นต้นยางคำ ย่างแคนมาดื่มกิน

๒.๒.๑๓ ภูมิปัญญาในการหาเก็บสมุนไพรของชุมชน

ให้เตรียมมีด ขอบ เสียง ไว้ใช้บุดหรือตัดสมุนไพรที่ต้องการในตอนเช้า
เพื่อความสด

๒.๒.๑๔ พิธีกรรม และความเชื่อในการหาเก็บสมุนไพร

ควรเก็บสมุนไพรในวันอังคาร และวันพุธทั้งสองวัน ไม่ให้เจ้าทับตัน
สมุนไพร และควรเก็บในตอนเช้า

๒.๒.๑๕ ภูมิปัญญาด้านการเลี้ยงสัตว์

- พืชพรรณที่ชุมชนสามารถนำมาเป็นอาหารสัตว์ได้
๑. หญ้าป่าอ่อง
  ๒. ใบต้นประคุ
  ๓. ใบเตี้
  ๔. ใบไผ่
  ๕. ใบแดง
  ๖. ใบสะตอน

๒.๒.๑๖ ภูมิปัญญาในการใช้พรมน้ำพืชสมุนไพรมารักษาหรือบำรุงสัตว์ป่าที่ป่วย

๑. ห้องอีด นำรากของต้นส่องฟ้ามาแช่น้ำ แล้วกรอกปากให้สัตว์ดื่ม
๒. หนางาซึบ นำแก่นถั่ววัลย์มาเผาแล้วนำไปห่อไว้ในกระถางให้สัตว์ดื่มน้ำ
๓. เป็นพยาธิ นำต้นส่องฟ้ามาผูกสามน้ำให้ความยิกิน
๔. เข็บห้อง เอาต้นยางบกมาดื่มกิน

๒.๒.๑๗ ภูมิปัญญาในการจัดการป่าเพื่อเลี้ยงสัตว์

ตัดเอาน้ำพะกิ้ง ก้าน ใบ ยอด อ่อนุของสมุนไพร

๒.๒.๑๔ ภูมิปัญญาด้านผลิตภัณฑ์จากป่าของชุมชน (เพื่อจัดทำสิ่งของเครื่องใช้)

พืชตระกูลไฝ

๑. ตะกร้า ใส่ข้าวของเครื่องใช้
๒. หวด ใช้นั่งข้าวเหนียว
๓. ไม้คาน เพื่อใช้หาน้ำ
๔. กระดัง เพื่อใช้ใส่ข้าว
๕. ไช เพื่อใช้ดักปลา

พืชชนิดอื่นๆ

๑. เคย นำไปใช้สำอางเสื่อ
๒. เครื่อสะตัน นำไปทำหลอดปืนด้วย
๓. หวาน นำไปทำกระติบข้าว
๔. ก้านลาน นำไปทำขอบสวิง
๕. ก้านดาล นำไปทำกันกระติบข้าว

๒.๒.๑๕ พิธีกรรมและความเชื่อเกี่ยวกับป่า

ชาวบ้านในหมู่บ้านโนนค่าด้า ได้มีประเพณีต่างๆที่เป็นแนวคิดหรือสอน
ห้ามมิให้ตัดไม้ทำลายป่า เช่น ต้นไม้ที่ไม่บวชแล้วห้ามตัด เพราะจะผิดผี หรือเชื่อว่า
มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในป่า เพื่อป้องกันการอุกบุกป่าผ่านการขัดเกลาทางสังคมด้วย
วิธีการทางวัฒนธรรมทั้งทางตรงและทางอ้อม

พิธีที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ป่าชุมชน คือ ประเพณีในบุญเดือน ๓ บุญ
เดือน ๔ และบุญเดือน ๖ คือ การเนา พิธีเดี้ยงปุ่ตา และพิธีบวงป่า

พิธีบวงป่าในเดือนสาม คือการที่ชาวบ้านในหมู่บ้าน และพระภิกษุสงฆ์
จะนำผ้าขาวที่ไม่ใช้แล้วไปผูกกับต้นไม้ที่ได้รับการคัดเลือกจากชาวบ้านใน
หมู่บ้านแล้วว่า มีความเหมาะสมที่จะต้องทำการอนุรักษ์ไว้ ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็น
ต้นไม้ที่มีขนาดกลาง ไปจนถึงขนาดใหญ่

พิธีการเนา คือ นัดชาวบ้านไปเดินบวงพระที่ป่า เพื่อให้มีความสงบสุข โดย
จะได้ทำในช่วงสงกรานต์ ร่วมไปกับการเดี้ยงอาหารกันภายในครอบครัว

ໃນເຄືອນທິກ ຈະມີພື້ນເຄີຍຜົນປຸດ ໃນຂ່າວກ່ອນທີ່ຈະທຳພຶບບູນບັງໄຟໃນ
ຄອນເຂົ້າ ໂດຍມີການນໍາອາຫາໂປ່ງໄວ້ໃນປ້າເພື່ອເຫັນໄວ້ຜົນປຸດ ໃນສຕານທີ່
ໜ້າບ້ານຈະເຮັດວ່າເປັນບ້ານຂອງຜົນປຸດ ຜົ່ງອູ້ໃນເຫດປ້າຊຸມຊນແລະໄກລັກນຸ່ມບ້ານ
ເພື່ອຂອໃຫ້ຜົນປຸດປັກປົກການປ່າແລະທຳໃຫ້ປໍາມີຄວາມອຸດນຸມສນູນຮົມ ຜົ່ງປໍາທີ່ອູ້ໃນ
ສ່ວນຂອງບ້ານຜົນປຸດນີ້ຈະມີຄວາມສນູນຮົມນຳກຳ ເນື່ອຈາກໜ້າບ້ານໄນ້ກໍສ້າດໄມ້
ທຳລາຍປໍາ ເພຣະຫຼຸກຄນເຫຼື່ອວ່າເປັນສຕານທີ່ສັກດີສິທິທີ່

๓. ສຕານກາຮົມບູນຫາໃນປ້າຊຸມຊນ

๓.๑. ສຕານກາຮົມກ່ອນມີກາຮົມຈັດຕັ້ງປ້າຊຸມຊນ

ສຕານກາຮົມກ່ອນມີກາຮົມຈັດຕັ້ງປ້າຊຸມຊນມີບູນຫາດັ່ງຕໍ່ໄປນີ້

๑. ມີກາຮົມກູກປ່ານີ້ອ່າງຈາກຕ້ອງກາຮົມກອງປັນທີ່ດິນທຳກິນ

๒. ພ້ານີ້ຕ້ອງກາຮົມການປ່າໄວ້ ເນື່ອຈາກກຽງວ່າຫາກໄນ້ມີກາຮົມຈັດຕັ້ງປ້າຊຸມຊນ

ພື້ນທີ່ບໍລິເວນປ້າຊຸມຊນກີ່ຈະຄດລົງໄປເຮືອຍາ

๓. ຕ້ອງກາຮົມໃໝ່ແນວເຫັນປໍາທີ່ສັດເຈນເພື່ອ ໄກ້ຈ່າຍຕ່ອກກາຮົມແລະຮັກກາ

๓.๒. ສກາພບູນຫາທັງຈາກມີປ້າຊຸມຊນ

๓.๒.๑. ປູນຫາຈາກກາຮົມຈັດກາຮົມປ້າຊຸມຊນ

๓.๒.๑.๑. ໜ້າບ້ານບາງຄົດສໍານັກ ໃນການໃຫ້ປະໂໄຍບນີ້ຈາກປ້າຍັນແນ່ອມາຈາກ

ກາຮົມໄນ້ປົງປັນຕິຄານກູງຮະເບີນຂອງໜຸ່ມບ້ານ

๓.๒.๑.๒. ແມລົງແລະສັດວ່າປ້ານາງໜີດໄກສູງພັນຫຼຸງ ເຫັນ ແມລົງທັບ ກະປູ້ທິນ

ຂັກຈິ່ນ ກະຮອກ ກະແຕ່ ໄກປໍາ ແລະອົງອ່າງ

๓.๒.๑.๓. ປໍາຫວ່າໄວ້ປ່າຍນາລດຈຳນວນລົງ ເນື່ອຈາກກາຮົມປຸກພື້ນເຫັນເຖິງ

ເປັນເວລານາ ເຫັນ ກາຮົມປຸກຫ້າວ ປຸກມັນສຳປະກັບ ເປັນຕົ້ນ

๓.๒.๑.๔. ຄໍາຫົວໜ້າ ເນື່ອກົດມາຈາກກາຮົມທີ່ໜ້າບ້ານໄດ້ທີ່ກໍໄວ້ທຳໃຫ້ນ້າ

ດິນພັງທລາຍສູ່ຄໍາຫົວ

๓.๒.๑.๕. ກາຮົມໄຟປໍາ ອັນເປັນພດມາຈາກສກາພຄວາມແຮ່ງແຕ່ງໃນຂ່າວ

ຫົວໜ້າແລ້ວແລະກາຈຸດໄຟພາປໍາຫຼືອ່າກພື້ຈາກກາຮົມປຸກ ເຫັນ

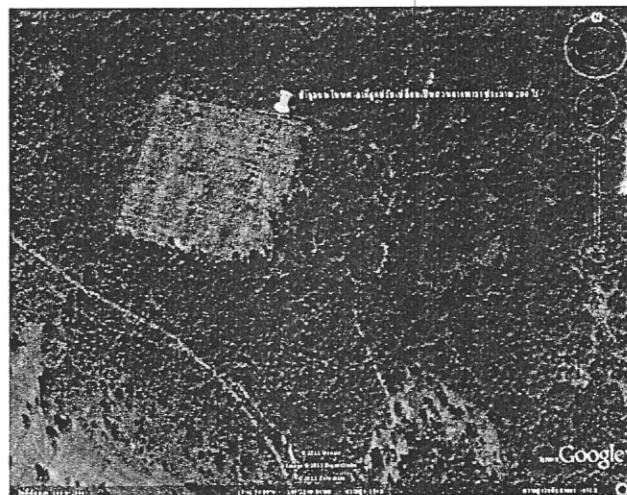
ชั้งข้าว

๓.๒.๑.๖. การลักครอบตัดไม้ไผ่ในป่าชุมชนเพื่อนำมาใช้ไปขายและสร้าง
ผลิตภัณฑ์ต่างๆจากไม้ไผ่โดยไม่ได้รับอนุญาต

๓.๒.๒ การบุกรุกป่าชุมชนของชาวบ้านและนายทุน

ในช่วง ๔ ปีที่ผ่านมา ชุมชนโน้นศาลาต้องประสบกับปัญหาการเข้ามารุกรานพื้นที่ป่าชุมชนโดยกลุ่มนายทุนต่างดิน โดยชาวบ้านในชุมชนได้ให้ข้อมูลว่า พื้นที่ป่าชุมชนที่ถูกบุกรุกดังกล่าว เป็นพื้นที่ที่ชาวบ้านบางส่วนไปแฝงถางพื้นที่ทำเป็นพื้นที่เพาะปลูกของตนเอง โดยไม่ได้รับกรรมสิทธิ์ใดๆ

ต่อมาเมื่อกลุ่มนายทุนจากภาคใต้ เข้ามากว้านซื้อที่ดินในป่าชุมชน จำนวนประมาณ ๒๐๐ ไร่ เพื่อเข้ามาปลูกยางพารา โดยจ้างชาวบ้านบางส่วนในพื้นที่ทำการเพาะปลูก โดยได้มีการตัดถอนเข้าไปในป่าชุมชน และมีการตัดต้นไม้เป็นจำนวนมาก เพื่อทำการเพาะปลูกต้นยางพารา และจ้างคนในพื้นที่ เดือนละ ๒,๐๐๐ บาทเพื่อยื้อไฟและดูแลสวนยางพาราที่อยู่ในพื้นที่ป่าชุมชน

ภาพที่ ๑๖: แผนที่ดาวเทียมแสดงพื้นที่ที่ถูกแห้วทางทำเป็นสวนยางพารา บริเวณจุดที่ปักหมุดไว้

เขตพื้นที่ป่าไม้ที่ถูกบุกรุกไปนั้น เป็นเขตพื้นที่ป่าชุมชนรอยต่อระหว่าง
เขตอำเภอศรีเมืองใหม่ และอำเภอโพธิ์ไทร โดยเริ่มปลูกยางพาราทดแทนผืนที่ป่า
จากเขตอำเภอศรีเมืองใหม่ จนมาถึงพื้นที่หมู่บ้านโนนศาลา

จากการสำรวจ พื้นที่ป่าชุมชนที่ถูกบุกรุก ในหมู่บ้านโนนศาลา สามารถ
อธิบายได้จากสภาพการจัดการป่าชุมชน ดังที่เห็นในรูปที่จะได้แสดงดังต่อไปนี้

ภาพที่ ๑๗: แสดงพื้นที่โครงสร้างป่าชุมชนคง古ให้ล่น

ภาพที่ ๑๘: แสดงป้ายเขตพื้นที่ป่าชุมชน เพื่อเข้าสู่พื้นที่ป่าชุมชน

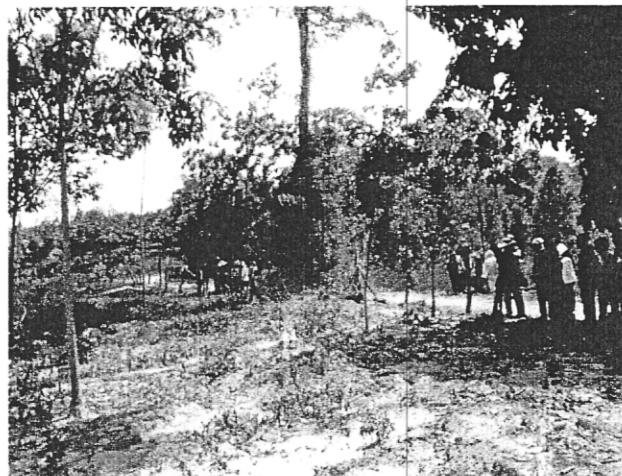
ภาพที่ ๑๙: แสดงพื้นที่ทั่วไปของป่าชุมชน

ภาพที่ ๒๐: แสดงพื้นที่ป่าชุมชนที่ถูกบุกรุกให้เป็นสวนยางพารา และล้มรื้อกันอย่างขาด

ภาพที่ ๒๑: แสดงการปลูกยางพาราแทนที่ผืนป่าในป่าชุมชน

ภาพที่ ๒๒: แสดงความเสื่อมโรมของพื้นที่ป่าในบริเวณที่ปลูกต้นยางพารา

จากภาพที่แสดงให้เห็นระหว่างการสำรวจป่าชุมชนที่ถูกบุกรุก จะเห็นได้ว่าป่าชุมชนถูกบุกรุกทั้งๆที่ยังอยู่ในเขตป่าชุมชนที่ขึ้นทะเบียนกับกรมป่าไม้ และได้สร้างความเสื่อมโรมให้กับป่าชุมชนของหมู่บ้านโนนศาลาเป็นอย่างมาก ซึ่งขณะนี้ ต้นยางพาราที่ถูกปลูกขึ้นในพื้นที่ป่าชุมชน มีอายุประมาณ ๔ ปีแล้ว และยังได้มีการดำเนินการขยายพื้นที่การปลูกยางพาราทดแทนป่าชุมชนในพื้นที่ รอบข้างอีกด้วยเช่นกัน และคนในชุมชนบางคนก็เข้าไปลักลอบตัดไม้เช่นกัน เพราะการคุ้งป้องกันยังไม่ทั่วถึง ชาวบ้านบางคนจึงสามารถลักลอบขึ้นไปตัดไม้ไปขายได้ เช่น ตัดไม้ยูงไปขาย เนื่องจากไม้ยูงราคาแพงมาก

๓.๓ ผลกระทบจากปัญหาต่างๆในป่าชุมชน

ผลกระทบจากปัญหาต่างๆในป่าชุมชนสามารถแบ่งออกได้เป็น ๓ ประเภท คือ ผลกระทบทางนิเวศวิทยา ผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม และผลกระทบด้านชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน

๓.๓.๑ ผลกระทบทางนิเวศวิทยา

ผลกระทบในทางนิเวศวิทยา คือการที่ความอุดมสมบูรณ์ของป่าลดน้อยลง โดยพืชพันธุ์ป่าบางชนิดสูญพันธุ์ไป และความสมดุลของระบบนิเวศเปลี่ยนแปลงไป พืชพันธุ์น้อยไปอยู่ในหมู่บ้านชนิดสูญพันธุ์ไป เช่น กโลย เห็ด ต้นขอน แคน และต้นยางชาย โดยรวมไปถึงสัตว์ป่า ในพื้นที่ด้วย เช่น อึ่งย่าง แมลงทัน และหอยเดือด ค้างที่นายสวัสดิ์ บัณฑิตราษฎร์ ได้กล่าวไว้ว่า

“ชาวบ้านส่วนใหญ่ที่เข้าป่า จะไปล่าสัตว์และหาของป่า เช่น เนื้อชนิดต่างๆ นำมามาสร้าง ซ่อมแซมน้ำเรือน กันที่เข้าไปชาวบ้านจะรู้ว่าใครเข้าไปและเข้าไปในป่าเพื่ออะไร ชาวบ้านจะไม่หวงเหห์การเข้าป่า ส่วนใหญ่จะเข้าไปเป็นกู้ม หลังจากมีการบุกรุกป่าชุมชนจากนายทุน การเข้าไปหาอาหารของชาวบ้านไม่ค่อยได้อาหารมากนัก อาหารหายาก ขี้น แม้แต่เด็กยังหายาก สัตว์ที่เกิดมีหลักหลาຍ หั้กกว้าง หมูบ้ากระอก กระเตด เป็นสิ่งหายาก จากแต่ก่อนที่ใครขึ้นป่าล่าสัตว์เป็นต้องได้ทุกคน แต่ปัจจุบัน ใครขึ้นป่าแล้วได้สัตว์ถือว่าโชคดีมาก ”^{๒๙}

๓.๓.๒ ผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม

ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมต่างๆ โดยเฉพาะทรัพยากรป่า ทรัพยารน้ำ และทรัพยากรดิน เกิดความเสื่อมโทรม โดยเฉพาะในช่วงหลังจากการเข้ามาในพื้นที่ ของนายทุน

๓.๓.๒.๑ ทรัพยากรป่า

ทรัพยากรป่าในพื้นที่ลดลงเนื่องจากการบุกรุกทำสวนยางพารา ทำให้ต้นไม้ใหญ่ และต้นไม้ที่หายากลดลง หรือหายไปจากพื้นที่

๓.๓.๒.๒ ทรัพยารน้ำ

ป่าชุมชนแห่งนี้เป็นป่าต้นน้ำ เคยมีตาน้ำอยู่หลาຍแห่ง แต่ในปัจจุบันนี้ ตาน้ำก็ลับลดลง เนื่องจากชาวบ้านได้สูบน้ำมาใช้ และผลกระทบจากการตัดไม้ทำลายป่า นอกจากนี้ น้ำที่ไหลมาจากต้นน้ำ ไม่สามารถนำมาใช้อุปโภคบริโภคได้ เช่นเดิมเนื่องจากสารปนเปื้อนที่มาจากการปั้นและสารกำจัดศัตรูพืชที่ใช้ในการปลูกยางพาราบนยอดเขา ในป่าชุมชน

ภาพที่ ๒๗: ต้นน้ำบนยอดเขาในป่าชุมชน

๓.๓.๒.๓ ทรัพยากรดิน

ดินในพื้นที่เปลี่ยนสภาพจากดินร่วนเนินเข้าเป็นดินทราย พื้นที่เพาะปลูกไม่สามารถเหมือนในอดีต และมีปัญหาหน้าดินพังทลาย เมื่อฝนตก อันเป็นผลมาจากการที่ดินไม่สามารถดูดซับและชะลอการไหลของน้ำได้

๓.๓.๓ ผลกระทบด้านวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน

ผลกระทบด้านวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนมีหลายประการ ดังต่อไปนี้

๓.๓.๓.๑ ผลกระทบด้านรายได้

ผลจากการที่ป่าชุมชนไม่มีความอุดมสมบูรณ์ เช่นเคย ทำให้ประชาชนประสบปัญหาในการหาเลี้ยงชีพ เนื่องจากเกษตรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนา และหารายได้เสริมจากการขายของป่า และเลี้ยงสัตว์ ซึ่งมุกค่ารายได้จากการขายของป่าและเลี้ยงสัตว์ได้ลดลงไปจากเดิมเป็นอย่างมาก นอกจาคนี้ พื้นที่เลี้ยงสัตว์บางส่วนยังได้ถูกกลุ่มน้ายทุนกีดกัน ไม่ให้ชาวบ้านเอาสัตว์ไปเลี้ยงเนื่องจากกลัวว่าต้นไม้มีของตนจะถูกวัว หรือควาย เข้าไปกิน ดังคำสั่นภัยนี้จากนางเสี่ยม คงทน ชาวบ้านในหมู่บ้านในคลาที่ได้กล่าวว่า

“การเลี้ยงสัตว์ เลี้ยงวัว เลี้ยงควาย เอาขึ้นไปปล่อยไว้บ้าได้อีกแล้ว เพราะมีสวนยาง เดียวมันสีเข้าไปกินสวนยาง สิ่ง

๓.๓.๓.๒ ผลผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชน

ก่อนที่จะมีปัญหาการบุกรุกป่าดังกล่าว ชาวบ้านในหมู่บ้านมีวิถีการดำรงชีวิตที่สัมพันธ์กับป่า โดยประชาชนส่วนใหญ่จะเช้าป่าเพื่อหาของป่า เช่น ผักและสมุนไพรมาเป็นอาหารในครอบครัว เมื่อเหลือจาก การบริโภคก็นำไปเบ่งขาย แต่เมื่อมีการบุกรุกป่าชุมชนเพื่อปลูกพืชเศรษฐกิจขึ้น สารเคมีที่เกิดขึ้นจากการปลูกพืชดังกล่าวทำให้สารเคมีจากยาฆ่าแมลงทำให้สัตว์บางชนิด เช่น แมลงทับ ตื้กเห็น หมูป่า ໄก่ป่าฯ นก หนู และสัมภาระต่างๆ รวมถึงพืช เช่น เห็ด หน่อไม้ และต้นไม้ที่ประชาชนใช้ประโยชน์ ตาย และไม่สามารถดำรงผ่าพันธุ์ได้ ทำให้สัตว์และสั่งมีชีวิตดังกล่าวมีปริมาณลดลง และชาวบ้านก็ไม่กล้าเก็บของป่า และล่าสัตว์มาบริโภคเนื่องจากกลัวสารปนเปื้อน ทำให้ประชาชนต้องเปลี่ยนมาบริโภคอาหารจากตลาดแทนที่ ทำให้ความต้องการในการใช้เงินเพิ่มมากขึ้น ดังคำกล่าวของนางผ่อง กระโทกคำ ที่ว่า

“แต่ก่อนผู้เขียนเคยต่ำทุก แต่ทุกนี้นี้ก็เป็นได้ต่ำแล้วนี้แต่ซื้ออาภันหมุดทุกอย่าง”^{๒๖}

ประกอบกับการขาดของป่าและกิจกรรมทางการเกษตรของชาวบ้านทำให้ชาวบ้านได้เงินไม่เพียงพอ กับรายจ่าย ทำให้ชาวบ้านบางครอบครัวยกเลิกการเดียงสัตว์ ใช้เครื่องมืออย่างอื่นแทนการโขนา ขาดความร่วมมือในชุมชน และต้องส่งบุตรหลานออกไปนอกรชุมชนเพื่อไปรับจ้างหาเงิน ดังคำพูดของนายสมัย เหลา นา ผู้ใหญ่บ้านหมู่บ้านโนนศala ที่ว่า

“การโขนาจะหันไปใช้รถอีเต็กแทนใช้จั๊วใช่ค่วย
 เพราะคิดว่ามันสะดวกสบาย การคำนาจะมีแต่การจ้างกันทุกนี้นี้”^{๒๗}

^{๒๖} สัมภาษณ์นางสาวรุ่ง คงกาน ๑๐ กรกฏาคม ๑๕๕๗

^{๒๗} สัมภาษณ์นางผ่อง กระโทกคำ ๑๐ กรกฏาคม ๑๕๕๗

๓.๓.๓ การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าชุมชนน้อยลง

ประชาชนใช้ทรัพยากรจำนวนป่าคงคลังอันเป็นผลมาจากการตัดไม้เพื่อทำการเพาะปลูก ซึ่งชาวบ้านสามารถนำมาใช้สอยปลูกบ้านได้แต่เนื่องจากเป็นนายทุนที่โอนสัมปทานจึงไม่สามารถทำให้ชาวบ้านนำไม้ที่ถูกตัดมาใช้ประโยชน์ได้และต้นไม้ที่ถูกตัดบางส่วนก็ถูกทิ้งไว้ในป่า

ภาพที่ ๒๔: ต้นไม้ในป่าชุมชนที่ถูกตัดทิ้งไว้

แหล่งอาหารของประชาชนลดน้อยลง เหตุที่ชาวบ้านเกย์ดำเนินการประกอบเป็นอาหารอาจไม่มีหรือสูญพันธุ์ สัตว์ป่า เช่น บ่าง กระแต กระรอก ที่ชาวบ้านเกย์นำมาปรับประทานในปัจจุบันไม่มี พืชไม้ที่เก็บกินได้ในป่าไม่สามารถนำมากินได้เนื่องจากมีสารปนเปื้อนจากยาฆ่าแมลง คังที่น้ำเสียง คงทน ได้กล่าวไว้ว่า

“การบุกรุกป่าชุมชนการทำของป่าในพื้นที่ไม่ค่อยมี มีน้อยลง และชาวบ้านไม่กล้ากินของป่าบางชนิด เช่นเห็ดที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ เห็ดกะไบเก็บกะบักลักษณะจะเป็นมันบ่อ เมื่อเขามากดายจากน้ำในสวนยางเชื้อให้เหดที่เกิดขึ้นมากันบ่อ (มีพิษ) การแก้ไขจะใช้วิธีการ ไบเก็บไก่ๆ สวนยาง แต่พื้นที่มัน

ต้นน้ำ ล้ำธารและน้ำจากธรรมชาติ ไม่สามารถนำมาใช้ในการอุปโภคบริโภคเนื่องจากมีภาวะปนเปื้อนจากยาฆ่าแมลง น้ำเน่าเสีย เนื่องจากกุ้ง หอย ปู ปลา ตายเป็นจำนวนมากมากจนเกิดสภาวะน้ำเน่าเสีย ปริมาณน้ำลดลง ไม่เพียงพอต่อการเกษตร ทำให้พืชผลผลิตของชาวบ้านเสียหายและตายลงไป ดังคำกล่าวของนายชาญสิน แก้วประดับ ที่ว่า

“สัตว์ป่าก็มีน้ำอยลง เป็นพระบางส่วน ได้รับสารพิษ แต่สมัยก่อน สัตว์ป่ามีน้ำกามา ไม่ว่าจะเป็นน้ำ แมงทับ กบ อึ้ง ชิงนางส่วนกีได้หายไปแล้ว ถ้าเหลือกีเหลือน้อย การหาแมงทับกู มีนี้บ่มี ถึงมีกระหน่องน้อย เพราะจากการน้ำยาฆ่าแมลงเข้า แล้วให้สูก ที่แม่น้ำมา ไข่ตาย และจะจากการปลูกสวนยางเชื้อให้ห้องน้ำ ถึกน เวลาฝนตกบ่มีน้อง ได้อึ้ง ได้กบ ใส่เบ็ดกบ เพราะพื้นที่ มันน้อยลง ชาวบ้านจะหันมาเลี้ยงกบ บ่กินเอง ส่วนนกจะบ่มี ต้นไม้ใหญ่ อาศัยน้ำ กะหันน้ำ ดินฐานของมันหนีไป”^{๒๕}

๓.๓.๓.๔ ความไม่นั่นคงปลอดภัยในชุมชนและการตั้งข้อสงสัยต่อความตักดิสิทธิ์ของกฎหมาย

ภายหลังที่ประชาชนในพื้นที่ทราบถึงการเข้ามาปลูกสวนยางพารา ประมาณ ๒๐๐ ไร่ ชาวบ้านได้เคยว่ากันว่าตัวเดือนผู้มานอกบ้านมาปลูกป่าชุมชน แต่ก็กลับถูกบ่ปู คุกคามกลับไป จนทำให้ชาวบ้านกังวลต่อความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินประชาชนในท้องที่

ประชาชนบางส่วนได้มีการเรียกร้องปัญหานี้กับอำเภอ และ กรมป่าไม้ ซึ่งเจ้าหน้าที่กรมป่าไม้ในระดับอำเภอได้เข้ามาสำรวจพื้นที่ ป่าไม้มีการถ่ายรูปทางอากาศ แต่ปัญหายังไม่คืบหน้าเท่าที่ควร ไม่มีการเข้ามาตรวจสอบอย่างจริงจัง มีการขับไล่กลุ่มนายทุนหลายครั้ง แต่ก็ไม่สำเร็จ ตอนขับไล่ก็เสียบทายไป แต่สักพักก็กลับมาทำสวนยางต่อ

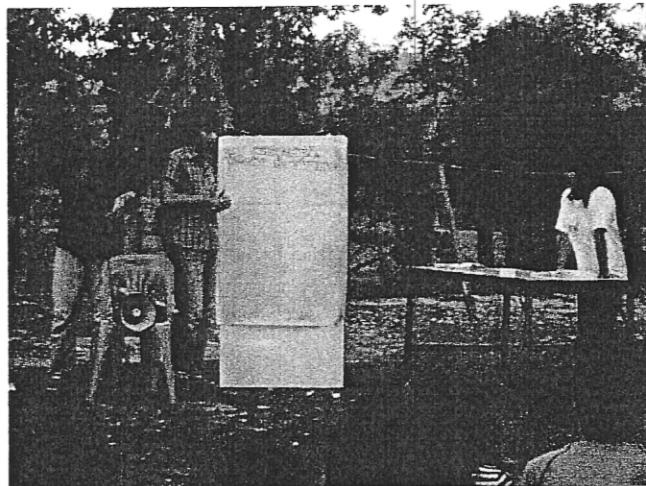
^{๒๕} สัมภาษณ์นายชาญสิน แก้วประดับ ๑๐ กรกฎาคม ๒๕๕๙

งานปัจจุบันนี้ต้นยางพารา โครงการทั้งจะกรีดยางได้แล้ว

ทั้งที่พื้นที่ดังกล่าว ได้ถูกศาสสั่งระงับห้ามไว้ก็กระทำการได้ ได้
อีก แต่ก่อคุมนายทุนกีบคงดำเนินการต่อไป และมีความพยายามในการ
ขยายเนื้อที่ในการปลูกยางพาราเพิ่มขึ้น ทำให้ชุมชนไม่มีความเชื่อมั่นใน
ระบบกฎหมายของไทย เนื่องจากการที่ก่อคุมนายทุนภายนอกลักครอบเจ้า
มาทำลายป่า บุกรุกป่าทำการเกษตร น้ำชาวบ้านเองก็ไม่สามารถป้องกัน^๑
ได้ ถึงแม้จะมีกฎระเบียบป้องกันดูแลป่าก็ตาม เนื่องจากกฎระเบียบที่ตั้ง^๒
ขึ้นนั้นจะใช้ได้กับคนในหมู่บ้าน ชุมชนไม่ได้เดียงเท่านั้น แต่ไม่สามารถ
บังคับใช้กับกลุ่มภายนอกได้

๔. แนวทางที่เหมาะสมในการจัดการและแก้ไขปัญชุมชน

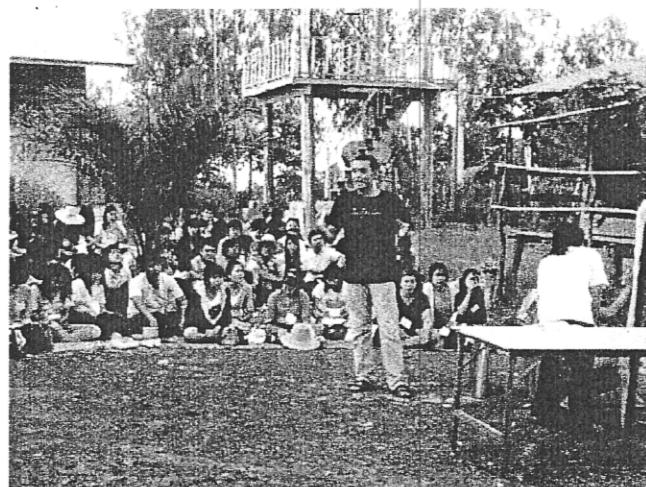
จากปัญหาด่างๆที่เกิดขึ้นในปัญชุมชน ผู้วิจัย ร่วมกับนักศึกษาภาควิชานิเทศน์
คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานีจำนวน ๒๒๐ คน ได้จัดทำประชาคมร่วมกับกับ
ประชาชนในพื้นที่หมู่บ้านโนนศาลา สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลสำโรง และกำนันตำบล
สำโรง เพื่อหารือการแก้ไขปัญหาร่วมกัน ณ หมู่บ้านโนนศาลา ในวันที่ ๑๐ กรกฎาคม ๒๕๕๓

ภาพที่ ๒๕: การจัดทำประชาคมหมู่บ้าน

ภาพที่ ๒๖: ประชาชนที่เข้าร่วมประชุม

ภาพที่ ๒๗: กลุ่มนักศึกษาที่เข้าร่วมประชุมหมู่บ้าน

ภาพที่ ๒๘: นายสมัย เหล่านา ผู้ใหญ่บ้านหมู่บ้านโนนคลา ออกรายการให้ในประชุมหมู่บ้าน

ภาพที่ ๒๕ : นายทะนง เรืองเนตร กำนันตำบลลำสำโรง ออกรความเห็นในประชาคมหมู่บ้าน

ในการจัดทำประชาคมครั้งนี้ มีรายละเอียดดังในการจัดทำประชาคม ด้วยการตามคำตาม
หลัก ๕ คำตามร่วมกัน ดังต่อไปนี้

๑. ทำให้บ้านโนนคາลาต้องมีการจัดการป่าชุมชน และป่าชุมชนได้ให้ประโยชน์อย่างไร
บ้าง

คำตอบจากผู้เข้าร่วมประชาคม:

(๑) เนื่องจากป่าจุบันป่ามีจำนวนลดลง ชาวบ้านโนนคາลาจึงต้องการ
คงป่าชุมชนไว้ เพื่อให้ชันรุ่นหลังได้เห็นป่าใหม่ขึ้นในอีกต

(๒) เพื่อนำรักษาป่าที่สามารถนำมาปูรุงอาหารได้

(๓) เพื่อห่วงแนวแนวเขตระหว่างป่ากับคนในชุมชน เพื่อไม่ให้มีการ
บุกรุก และเป็นเชิงเร่งธรรมชาติ อีกทั้งให้ลูกหลานมีจิตสำนึกรัก
ทรัพยากรเพื่อให้พวกเขารู้ใช้ประโยชน์ต่อไปในอนาคต

(๔) เนื่องจากทรัพยากรป่ามีความจำเป็นต่อการดำรงชีวิต เช่น เห็ดป่า
ไข่มดแดง ก็จะลดลง ส่วนไม้ในป่าก็มีการบุกรุกเพื่อนำมาเผาถ่าน
ดังนั้น จึงต้องมีการอนุรักษ์ป่าชุมชนไว้ และแหล่งอาหารตาม
ธรรมชาติ ก็จะคงอยู่

๒. แนวทางในการอนุรักษ์ป่าชุมชนจะใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านในการอนุรักษ์อย่างไร

คำตอบจากผู้เข้าร่วมประชาชน:

- (๑) การอนุรักษ์ป่าชุมชนมีเรื่องไสยาสารตระเข้ามาเกี่ยวข้อง เช่น การบวชป่าในเดือน ๓ การเลี้ยงปูต่า ในเดือน ๖ ซึ่งการบวชป่าจะทำให้บ้านมีความอุดมสมบูรณ์ และการเลี้ยงปูต่าจะทำให้มีต้นไม้ใหญ่มากขึ้น
- (๒) เมื่อบวชป่าแล้วจะมีประเพณีการ Rena Paa เกี่ยวกับอาหารพระสงฆ์ในน้ำ ทำในช่วงสงกรานต์ โดยมีชาวบ้านจากหลายหมู่บ้านเข้ามาร่วมด้วยกัน ทำให้เกิดความสามัคคีในชุมชน
- (๓) การบวชป่าทำให้ทราบว่าชาวบ้านจะต้องดูแลต้นไม้ที่ผ่านการบวชป่า และสร้างความรู้สึกให้ไม่กล้าตัดต้นไม้
- (๔) ธรรมนูญชาวบ้านมีการกันเขตชัดเจนว่า เขตใดสามารถเข้าไปปัตต์ไม้ได้ โดยอ้างกฎหมายชุมชน และมีการจัดทำประชามติก่อนจะตัดไม้ในป่าได้

๓. รูปแบบการบริหารจัดการป่าชุมชนเป็นอย่างไร

คำตอบจากผู้เข้าร่วมประชาชน:

- (๑) มีก่อตั้งจะไม่มีรูปแบบการบริหารจัดการป่าชุมชนที่ชัดเจน แต่ปัจจุบัน ได้มีการจัดตั้งรูปแบบในการบริหารจัดการป่าชุมชนขึ้น โดยแบ่งเขตป่าออกเป็น ๔ ประเภท คือ ป่าเลี้ยงสัตว์ ป่าดีราษฎร์ ป่าถาวร และป่าใช้สอย

๔. ผลกระทบจากการเข้ามาบุกรุกป่าชุมชนเป็นอย่างไร

คำตอบจากผู้เข้าร่วมประชาชน:

- (๑) ทำให้หน่อไม้ไพรที่เคยมีลดลง พวงตักแตนกีดูกาย่าแมลงตาย วัวควายกีไม่กล้ากินหญ้า เพราะหญ้ามีสารพิษจากยาฆ่าแมลง คนกีไม่กล้ากินสัตว์น้ำเนื่องจากมีสารพิษเจือปนอยู่ในน้ำ ทำให้วิธีการทำนาห้ากินเปลี่ยนไป กระบวนการทำการอาชารและเลี้ยงสัตว์โดยตรง

๔. การจัดการกับผู้ที่บุกรุกเป็นอย่างไร และต้องการให้หน่วยงานใดเข้ามายังแก้ไขปัญหา คำตอบจากผู้เข้าร่วมประชุม:

- (๑) หน่วยงานจากการป่าไม้ สำนักอุทยานแห่งชาติไทย บุคลากรของประเทศไทย เข้ามาช่วยเหลือ แต่เนื่องจากคุณนายทุนบางกลุ่มมีการเอื้อประโยชน์ กับเจ้าหน้าที่ของรัฐ เมื่อชาวบ้านได้ร้องเรียนเรื่องการบุกรุกพื้นที่ ป่าก็จะไม่ได้รับความช่วยเหลือจากเจ้าหน้าที่ ทั้งที่ชาวบ้านมีการ เอาใจใส่เด่นเมื่อจากชาวบ้านไม่มีข้อมูลในการบุกรุกป่าที่เป็น รูปภาพ ดังนั้น จึงต้องมีหลักฐานในการบุกรุกที่เป็นรูปภาพเพื่อใช้ ในการดำเนินคดี นอกจากนี้ ธรรมนูญชาวบ้านที่ได้จัดตั้งขึ้นจะ สามารถใช้ได้กับคนในชุมชนเท่านั้น
- (๒) ก่อนอื่นก่อนในชุมชนเองจะต้องมีความเข้มแข็งและปฏิบัติตามกฎ ของธรรมนูญชาวบ้าน สร้างหน่วยงานที่ชาวบ้านต้องการให้เข้ามายื่น ส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา คือ สื่อ และนักวิชาการที่มีความรู้ โดยตรง

๕. บทวิเคราะห์เกี่ยวกับประชาธิปไตยที่กินได้ในป่าชุมชน

ประชาธิปไตยที่กินได้ในป่าชุมชน จากการสัมภาษณ์นายสมัย เหล่านา ผู้ใหญ่บ้านหมู่บ้าน โนนศาลา นายสมัย ได้ให้คำจำกัดความเกี่ยวกับคำว่า “ประชาธิปไตยที่กินได้” ไว้ว่า “ประชาธิปไตยที่กินได้” ได้รับการยอมรับในชุมชน ทำให้เกิดความเชื่อมั่นในสิ่งที่ตนต้องการ ซึ่งเป็นสิ่งที่ดีต่อชุมชน

“ประชาธิปไตยที่กินได้ คือ การที่ชาวบ้านได้มีส่วนร่วมในการประกอบชุมชนชาวบ้าน มีส่วนร่วมคิดร่วมทำ รับผิดชอบร่วมกัน ตลอดจนการร่วมรับผลประโยชน์”^{๒๖}

และ “ได้ให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่า บทบาทการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการป่าชุมชน คือ เป็นกรรมการประชุมประชุมชุมชนชาวบ้านเพื่อออกรถะเบียบร่วมกัน ประชุมทำความเข้าใจ ร่วมกัน ดูแลรักษาป่า สำรวจป่า เฝ้าระวัง ไม่ให้เกิดการลักลอบบุกรุกป่า ตักเตือน เมื่อมีการผ่าฟืน กฎหมายเบียบ ตลอดจนการลงโทษผู้ที่ฝ่าฝืนกฎหมายเบียบ

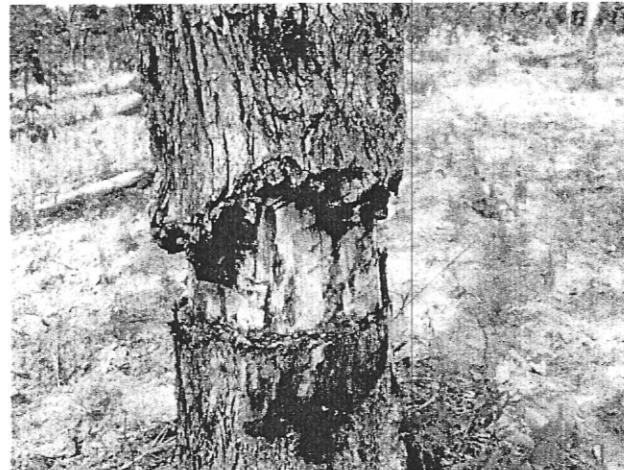
^{๒๖} สัมภาษณ์นายสมัย เหล่านา วันที่ ๑๐ กรกฎาคม ๒๕๕๗

ส่วนประชาชน มีส่วนร่วมในการจัดการดูแลเป้า คือร่วมประชุมแสดงความคิดเห็น ร่วมรับรู้สถานการณ์ปัญหา และทางางแก้ไขร่วมกัน ร่วมกันสำรวจตรวจสอบดูแลเป้าร่วมกัน คือ จะมีการจัดเวยามเพื่อสำรวจรักษาป่า โดยจัดเวยามชาวบ้าน ออกเป็นกลุ่มๆ แล้วหมุนเวียนเข้าไปสำรวจป่า และมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาป่าร่วมกันกับคณะกรรมการ เช่น มีส่วนร่วมในการทำแนวกันไฟ สอดส่องดูแลป้องกันไม่ให้คนภายนอกเข้ามาลักลอบตัดไม้ทำลายป่า

จากความหมายในการจัดการป่าชุมชนที่ได้กล่าวมาตามทัศนะของนายสมัย ทำให้เข้าใจได้ว่า การดำเนินกิจกรรมป่าชุมชนในหมู่บ้านนี้ประสบความสำเร็จ แต่ในความเป็นจริงแล้ว การดำเนินการจัดการป่าชุมชนยังคงมีปัญหาอยู่มาก ทั้งในเชิงโครงสร้าง เชิงกระบวนการ การนำนโยบายไปปฏิบัติ และการบังคับใช้ข้อปฏิบัติป่าชุมชน กล่าวคือ

การจัดการป่าชุมชนที่ล้มเหลวของหมู่บ้านโนนค่าลา เป็นผลมาจากการไม่เข้มแข็งของชุมชนเองที่อนุญาตให้ชาวบ้านเข้าไปถางป่า นำมานำเป็นที่ของตนเองและขายให้ นายทุน และเมื่อเกิดปัญหาขึ้นมา ก็ได้แต่พึ่งพาความช่วยเหลือจากภายนอก โดยไม่มีความพยายามในการสร้างความเข้มแข็งจากฐานราก เนื่องจากคนที่ดำเนินการบุกรุกป่าบ้านล้วนแล้วแต่เป็นคนในชุมชนที่ได้รับเงินจากนายทุน

นอกจากนี้ชุมชนบางไม่เข้มแข็งพอที่จะดูแลป่าชุมชน ได้เนื่องจากมีประชาชนในหมู่บ้าน คุณเมืองธรรมนูญหมู่บ้านในการจัดการป่าชุมชน และชุมชนยังไม่สามารถบริหารจัดการป่าได้อย่างมีประสิทธิภาพเนื่องจากขาดความรู้ที่เกี่ยวข้องในการจัดการป่า ทั้งการปลูกป่าทดแทน และการอนุรักษ์ป่า ดังจะเห็นได้จากการตัดฟืนดันไม้ให้ยืนต้นตาย ดังภาพที่ ๓๐ และการปลูกสร้างเพิงพักสำหรับเลี้ยงสัตว์ไว้บนยอดเขาในป่าชุมชนดังภาพที่ ๓๑

ภาพที่ ๓๐: การตัดฟันดันไม้ให้ยืนต้นตาย

ภาพที่ ๓๑: การสร้างเพิงพักถาวรไว้สำหรับเดี้ยงสัตว์บนภูเขาในป่าชุมชน

ด้วยเหตุนี้ จึงเป็นเหตุผลที่สนับสนุนได้อย่างชัดเจนว่า ชุมชนยังคงขาดความเข้มแข็ง และต้องการการพึ่งพาจากภายนอกในการแก้ไขปัญหา ทั้งที่ประชาชนในชุมชนเองที่เป็นต้นเหตุและเป็นผู้ก่อปัญหาการบุกรุกป่าชุมชน

ส่วนการเข้ามาของความช่วยเหลือจากภายนอก เช่น ป่าไม้อาเภอ นักวิชาการ และสื่อนั้นก็เป็นเพียงการสนับสนุนการดำเนินงานตามความจำเป็นที่สมควรจะเกิดขึ้น แต่ก็ไม่ใช่ความช่วยเหลือที่จะสามารถดำเนินการแทรกแซงในชุมชนได้อย่างถาวร ดังนั้น ชุมชนควรจะต้องทำการแก้ไขปัญหานี้ด้วยตนเอง ด้วยการรณรงค์ให้คนในหมู่บ้านจัดการป่าชุมชนด้วยตัวเอง รณรงค์ให้คนที่ทำงานให้นายทุนเลิกทำงานให้ แล้วคิดถึงความจำเป็นในการป้องกันป่าด้วยตนเองในชุมชน

นอกจากนี้ การมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนของประชาชนตามที่นายสมัย ได้กล่าวมา ก็เป็นสิ่งที่ไม่สามารถปฏิบัติได้จริง เนื่องจากในหมู่บ้านยังขาดความเป็นเอกภาพในการบริหารงาน

เมื่อนำกรอบในการวิเคราะห์ตามบทที่ ๒ และ ๓ มาใช้เป็นกรอบในการวิเคราะห์งานวิจัยนี้ จะเห็นว่า การขัดการป้าชุมชนของหมู่บ้านนี้ยังคงมีปัญหาและไม่เป็นไปตามกรอบการบริหาร จัดการป้าชุมชนที่ดี เนื่องจากประชาชนยังไม่ทราบสิทธิของตนเองในการบริหารจัดการป้าชุมชน และสิทธิของชุมชนในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ นอกจากนี้ ระเบียบในการบังคับใช้ ทรัพยากรป้าชุมชนร่วมกันยังคงเป็นปัญหา เนื่องจากไม่สามารถบังคับใช้กับคนนอกพื้นที่ได้ และ พระราชนบัญญัติป้าชุมชนที่ขณะนี้ยังอยู่ในระหว่างการผ่านความเห็นชอบ ยังคงไม่สามารถนำมา ใช้จริงในการจัดการป้าชุมชนได้ นอกจากนี้ ในระดับการมีส่วนร่วมของชุมชน จากที่ได้กล่าวมา ก็เกี่ยวกับระบบการบริหารจัดการชุมชนภายใต้ จะเห็นว่า ชุมชนนี้ขาดความมีเอกภาพ และการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่ยังคงเป็นหลักการที่ยังไม่สามารถทำได้จริง

ด้วยเหตุนี้ การจัดการทรัพยากรป้าชุมชนของหมู่บ้านโนนศala จึงยังเป็นการจัดการตาม หลักประชาธิปไตยที่ไม่สามารถกินได้ เนื่องจากปัญหาภายในของชุมชนเอง ซึ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่ ชุมชนจะต้องเสริมสร้างความเข้มแข็งและแก้ปัญหาเหล่านี้ ด้วยการสร้างจิตสำนึก สร้างความ ศักดิ์สิทธิ์ให้กับรัฐธรรมนูญชุมชน และสร้างความเป็นเอกภาพให้ได้ก่อนที่จะขอความช่วยเหลือ จากภายนอก

บทที่ ๑

บทนำ

๑. หลักการและความเป็นมา

ว่าทกรรม “ประชาธิปไตยที่กินได้” เป็นหนึ่งในผลงานการเคลื่อนไหวของสมัชชานจน ที่ต้องการให้รัฐบาลและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียตระหนักถึงความสำคัญของการปฏิรูปทางการเมืองที่ ให้ความสำคัญกับการเมืองภาคประชาชนและให้สิทธิแก่ประชาชนในการตัดสินใจในการดำเนินนโยบายและโครงการต่างๆที่มีผลต่อชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชน

แนวคิด “ประชาธิปไตยที่กินได้” นี้ ได้รับการตอบรับเป็นอย่างดีจากประชาชน กลุ่ม ประชาสังคม กลุ่มองค์กรเอกชน และกลุ่มนักวิชาการต่างๆในหลายภาคส่วน และได้กล้ายมาเป็น ว่าทกรรมหลักซึ่งขับเคลื่อนกิจกรรมการเมืองภาคประชาชนในระบบประชาธิปไตยของประเทศไทย เพื่อเรียกร้องการเข้าไปมีส่วนร่วมในการดำเนินการต่างๆทางการเมืองและการมีส่วนร่วมใน การบริหารจัดการทรัพยากรบัณฑิตปี พุทธศักราช ๒๕๔๕ และมีผลทำให้การดำเนินงานค่างๆ ของภาครัฐ จำเป็นต้องเชื่อมโยงการมีส่วนร่วมของประชาชน และคำนึงถึงสิทธิของประชาชน ภายใต้รัฐธรรมนูญ รวมทั้งเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจมากขึ้น

การดำเนินการในส่วนนี้สามารถเห็นผลการดำเนินงานได้ชัดเจนจากการเพิ่มการกระจาย อำนาจลงไประสู่ท้องถิ่น และการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจในนโยบาย หรือโครงการที่มีผลต่อชีวิตและความเป็นอยู่ของคนผ่านการทำประชามติ หรือประชาพิจารณ์ และ มีการสั่งการให้เจ้าหน้าที่ของรัฐจัดทำประชามติในชุมชนต่างๆเพื่อชี้แจงการดำเนินงานของภาครัฐ และเพื่อหารือแนวทางในการดำเนินงานต่างๆร่วมกับประชาชน

แต่อย่างไรก็ตาม ความพยายามของภาครัฐที่พยายามจะให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการ ดำเนินโครงการหรือนโยบายต่างๆในพื้นที่บางแห่งด้วยการจัดทำประชามติในชุมชนนั้นก็ถือได้ว่า เป็นการจัดทำไปตามนโยบายที่ได้รับมอบหมาย แต่ยังไม่ได้พยายามให้ประชาชนเข้าถึงและมีส่วน ร่วมตามเกณฑ์ของกลุ่มสมัชชานจนตามว่าทกรรม “ประชาธิปไตยที่กินได้” เนื่องจาก การจัดทำประชามตินี้เป็นเพียงการเรียกประชาชนมารับรู้ รับฟังนโยบายของภาครัฐ แต่ไม่ได้เปิด โอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายอย่างแท้จริง

ด้วยเหตุนี้ ข้องว่างในการดำเนินงานของรัฐบาลที่ว่าด้วยการกระจายอำนาจไประสู่ประชาชน ด้วยการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมืองในบางพื้นที่ยังคงประสบปัญหา ประชาชน ยังคงขาดโอกาสในการเข้าถึงและมีบทบาททางการเมือง แลดับยังขาดโอกาสในการบริหารจัดการ

ทรัพยากรในพื้นที่ของตนเอง ดังจะเห็นได้จากการรวมตัวเรียกร้องเพื่อขอการมีส่วนร่วมและเรียกร้องสิทธิในการบริหารจัดการทรัพยากรในชุมชนของตนเอง และด้านอำนาจภาครัฐที่มีการจัดทำนโยบายเพื่อพัฒนาพื้นที่โดยมิได้ขอความเห็นหรือซึ่งก็จะให้กับประชาชนในพื้นที่ได้รับทราบ ก่อนล่วงหน้า ดังเหตุการณ์การจัดสร้างเขื่อนปากน้ำ ที่ประชาชนในพื้นที่ถูกจำกัดการรับรู้ข้อมูล ก่อนที่เขื่อนจะถูกสร้าง และยังคงเป็นปัญหาทั้งของภาครัฐ ประชาชน และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการสร้างเขื่อน ทั้งในด้านทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม รวมถึงชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนที่อยู่อาศัยรอบตัวเขื่อน ซึ่งชาวบ้านในชุมชนต่างๆรอบเขื่อนปากน้ำ ได้ยืนหยัดต่อสู้และเรียกร้องสิทธิในการบริหารจัดการทรัพยากรในชุมชนของตนเองมาเป็นเวลา กว่าห้าสิบปี

สิทธิของชุมชนในการจัดการทรัพยากรในชุมชนของตนเองถือได้ว่าเป็นสิทธิขั้นพื้นฐาน ซึ่งถือว่าเป็นสิทธิที่ประชาชนพึงจะได้ เพื่อที่จะบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนของตน ตามกฎหมายปัญญาท้องถิ่นแบบดั้งเดิมที่เคยปฏิบัติกันมา และมีความหมายสามกับสภาพของชุมชนมากกว่าวิธีการบริหารจัดการที่ถูกวางแผนมาจากส่วนกลาง

สิทธิชุมชนในบริบทนี้ ถือได้ว่าเป็นส่วนสำคัญอีกประการหนึ่งที่จะเป็นส่วนขับเคลื่อน วิถีชีวิตริบบิล “ประชาริบบิไทด์ที่กินได้” ให้เป็นความจริง โดยอาศัยความเชื่อมโยงระหว่างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นของตน ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งมีหลายชุมชนในประเทศไทยได้ดำเนินการบริหารจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นของตน ได้เป็นอย่างดี และการดำเนินการในส่วนนี้ได้สร้างความเข้มแข็งและเสริมสร้างศักยภาพของประชาชนในชุมชน และเป็นรากฐานให้ประชาชนดำเนินการในด้านต่างๆ ได้ต่อไป

แต่อย่างไรก็ตาม สิทธิชุมชนในการบริหารจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นของตนเองในหลายท้องถิ่นยังคงประสบปัญหาในการบริหารจัดการ เช่น บางส่วนไม่ทราบถึงสิทธิของชุมชนตนเองในการบริหารจัดการทรัพยากรในชุมชน บางส่วนทราบถึงสิทธิของตนแต่ยังคงขาดสิทธิในการบริหารจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นของตนเนื่องจากถูกยกขาดสิทธิในการบริหารจัดการทรัพยากรจากภาครัฐ บางพื้นที่ขาดการสนับสนุนจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเพื่อให้ความรู้และแนวทางในการบริหารจัดการ หรือขาดเงินทุนสนับสนุนในการดำเนินงาน หรือบางพื้นที่ได้รับสิทธิในการบริหารจัดการทรัพยากรในชุมชนของตน แต่กลับประสบปัญหาในการดำเนินงานเนื่องด้วยปัจจัยภายนอก เช่น ปัญหาในการบริหารจัดการ ปัญหาค้านความโปร่งใสของคณะกรรมการในการบริหารงาน เป็นต้น

ปัญหาในการบริหารจัดการด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนและสิทธิของชุมชนในการบริหารจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นของตนเองเหล่านี้ได้กลายมาเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นอันเป็นผลกระทบมาจากการดำเนินการตามวาระกรรม “ประชาริบไทยที่กินได้” ในการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อการบริหารจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นของตนเอง ซึ่งปัญหาเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงความไม่พร้อมทั้งของภาครัฐ และของชุมชนเองในการบริหารจัดการทรัพยากรในท้องถิ่น ซึ่งถือเป็นปัญหาเชิงโครงสร้างที่ทั้งภาครัฐ และภาคประชาชนจำเป็นต้องนำไปพิจารณา และหาทางแก้ไขร่วมกันว่ารัฐบาลจะเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นของตนได้ในระดับใดและจำเป็นต้องมีการให้ความรู้หรือสนับสนุนการดำเนินงานของภาคประชาชนได้ในส่วนใดบ้าง

การดำเนินงานในด้านสิทธิชุมชนและการจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นของชุมชนในทางปฏิบัติที่เห็นได้ชัดเจนที่สุดในประเทศไทยในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา คือ การเรียกร้องเคลื่อนไหวของประชาชนที่ต้องการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจหรือผลักดันนโยบายที่มีผลกระทบต่อชุมชนของตน เช่น การวางแผนท่องเที่ยวไทย-มาเลเซีย การสร้างเขื่อน ปัญหาที่เกิดขึ้นจากผลกระทบทางอันเป็นผลมาจากการก่อตั้งโรงงานอุตสาหกรรม เช่น กรณีมาบตาพูด และปัญหาในการจัดการทรัพยากร เช่น การจัดการป่าชุมชนของประชาชนในท้องถิ่น ซึ่งเป็นผลมาจากการถูกบุกรุกผืนป่าในชุมชน การได้รับสิทธิสัมปทานของนายทุน และปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นจากการบริหารจัดการป่าชุมชนโดยภาครัฐ ซึ่งถือได้การเรียกร้องในการผนึกป่าชุมชนนี้เป็นกรณีการเรียกร้องของประชาชนที่มากที่สุด มีพื้นที่ครอบคลุมทั่วประเทศ มีการสร้างภาคีพันธมิตรป่าชุมชนทั้งภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคเหนือ และภาคใต้

ถึงแม้ว่าปัญหาการจัดการป่าชุมชนของประชาชนและการเคลื่อนไหวของประชาชนในประเด็นนี้จะเป็นประเด็นเล็กหากเทียบกับประเด็นปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมค้างๆที่ได้กล่าวมาแล้ว แต่ปัญหาการจัดการป่าชุมชนนั้นเป็นปัญหาที่มีผลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในพื้นที่ เป็นปัญหาที่กินระยะเวลานานนาน มีผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลายฝ่ายเข้ามามากมาย และมีพื้นที่ที่มีปัญหาเกือบทั่วทั้งประเทศไทย เนื่องจากการจัดการป่าชุมชนนั้นยังมิได้มีกฎหมายรองรับในการบริหารจัดการป่าชุมชนโดยประชาชน เนื่องจากร่างพระราชบัญญัติป่าชุมชนยังมิได้ถูกบังคับใช้ ทำให้การดำเนินงานต่างๆในด้านป่าชุมชนยังคงขาดความชัดเจน และขาดความเป็นเอกภาพในการดำเนินการบริหารจัดการป่าชุมชนให้เป็นระบบเดียวกันทั้งประเทศไทย ด้วยเหตุนี้ การดำเนินการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติในป่าชุมชนจึงเกิดปัญหาในการจัดทำมาตรฐานในการดำเนินงาน เช่น กฎหมายในการบังคับใช้ป่าชุมชนมีความแตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่ ขาดการบังคับใช้กฎหมายเดียวกันในป่าชุมชนเมื่อมีผู้กระทำผิดระเบียบในป่าชุมชน

จากปัญหาที่เกิดขึ้นดังกล่าว ทำให้หลายภาคส่วน ทั้งภาคราชathan นักวิชาการ องค์กร อิสระและองค์กรภาคเอกชน ประชาชน และภาครัฐ ได้พยายามที่จะแก้ไขปัญหาด้วยการดำเนินการร่วมกันประชาชนในพื้นที่ในการบริหารจัดการป่าชุมชน โดยการเป็นภาคีเครือข่ายร่วมกันและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ในการบริหารจัดการป่าชุมชนระหว่างกัน ดังจะเห็นผลได้จากผลการวิจัยเรื่องป่าชุมชนและการจัดทำกรุงรัชท์ให้บ้านเรื่องป่าชุมชนที่ประสบความสำเร็จในหลายพื้นที่ทั่วประเทศไทย

แต่อย่างไรก็ตาม ยังคงมีหลายพื้นที่ที่ไม่ประสบความสำเร็จในการดำเนินงานด้านป่าชุมชน และยังคงต้องได้รับความช่วยเหลือจากกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นดังกล่าว นอกจากนี้ไปจากการเรียกร้องเคลื่อนไหวเพื่อขอสิทธิในการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรหรือขอความช่วยเหลือจากรัฐบาล

กรณีศึกษาด้านป่าชุมชนในงานวิจัยนี้ คือ ป่าชุมชนในเครือข่ายป่าคงภูโหล่นของหมู่บ้านโนนศาลา ตำบลสำโรง อำเภอโพธิ์ไทร จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งเป็นหนึ่งในป่าชุมชนที่ประสบปัญหาในการบริหารจัดการป่าชุมชนเนื่องจากถูกนายทุนจากภายนอกมาบุกรุกทางป่าในที่ดินเขตป่าชุมชนเพื่อนำมาใบประโภตและส่วนต้น

ป่าชุมชนคงภูโหล่น เป็นป่าชุมชนที่ได้รับการบริหารจัดการร่วมกันระหว่างชุมชนท้องถิ่น ๒๖ หมู่บ้าน ในเขตอำเภอโขงเจียม อำเภอศรีเมืองใหม่ และอำเภอโพธิ์ไทร ในจังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งการบริหารจัดการทรัพยากรป่าชุมชนคงภูโหล่นนี้ เป็นการบริหารจัดการทรัพยากรป่าชุมชนที่เกิดจากกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนร่วมกับการสนับสนุนของหน่วยงาน และองค์กรภายนอกโดยมี การบริหารจัดการในรูปแบบองค์กร โดยมีคณะกรรมการป่าชุมชน ที่มาจากการเลือกตั้งของสมาชิกในชุมชน และมีการประชุมเพื่อออกกฎหมายเบี่ยงป่าชุมชน ที่มีการระบุข้อบังคับและบทลงโทษที่กำหนดโดยคณะกรรมการป่าชุมชนและสมาชิกในชุมชน ซึ่งถือได้ว่าการบริหารจัดการทรัพยากรป่าชุมชนนี้เป็นการดำเนินการแบบประชาธิปไตยชุมชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชนอย่างแท้จริง

แต่อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันนี้การบริหารจัดการเครือข่ายป่าชุมชนป่าคงภูโหล่นกำลังประสบปัญหាដันเนื่องมาจากการบุกรุกถ้ำพื้นที่ป่าชุมชนของนายทุน ปัญหานี้ ได้เกิดขึ้นที่หมู่บ้านโนนศาลา ตำบลโพธิ์ไทร อำเภอสำโรง จังหวัดอุบลราชธานี โดยมีนายทุนจากภายนอกเข้ามายุ่งกับป่าชุมชนด้วยการแห่ถ้ำทางป่าชุมชน โดยเฉพาะป่าชุมชนที่อยู่บริเวณยอดเขา เพื่อนำมาทำเป็นสวน

ยางพารา ทำให้ป่าชุมชนเสื่อมสภาพเนื่องจากสูญเสียป่าต้นน้ำบนยอดเขา และชาวบ้านประสบภัยปัญหาเกี่ยวกับการใช้น้ำเพื่ออุปโภคและบริโภคเนื่องจากน้ำบนป่าต้นน้ำเดินขาดเคลื่อน และน้ำที่มาจากการป่าต้นน้ำเดินมียาฆ่าแมลงป่นอันเป็นผลมาจากการดำเนินการปลูกยางพารา ทำให้หมู่บ้านโนนศาลาประสบภัยปัญหาน้ำที่จะใช้อุปโภคบริโภคและทำการเกษตร

ปัญหาน้ำอันเนื่องมาจากการรุกคืบพื้นที่ป่าชุมชนของนายทุนดังที่ได้กล่าวมานี้เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นเรื่อยๆ ในหมู่บ้านโนนศาลาโดยไม่ได้รับการแก้ไข ผู้ใหญ่บ้านในชุมชนได้ลองแก้ไขปัญหาดังกล่าวด้วยการร้องเรียนสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นไปยังสำนักงานป่าไม้จังหวัด เพื่อให้มามาดำเนินการกับนายทุนดังกล่าว แต่การดำเนินงานนี้ไม่เป็นผลเนื่องจากขาดความต่อเนื่องและความเข้มแข็งของการดำเนินงานในส่วนของภาครัฐ มีเพียงการดำเนินงานปักปืนเขตแดนป่าชุมชนและรับทราบเรื่องเท่านั้น นอกจากนี้ ผู้ใหญ่บ้านยังได้พยายามทำการฟ้องร้องทางกฎหมายเพื่อให้ นายทุนดังกล่าวหยุดกระทำการบุกรุกป่าชุมชน และในทางปฏิบัติแล้ว นายทุนดังกล่าวก็ยังคงดำเนินการบุกรุกป่าชุมชนและไม่ถอนพื้นที่ออกไป ซึ่งมีการกันรั้วลดหนามในส่วนที่มีการปลูกยางพาราเพิ่มเติมเพื่อมิให้ประชาชนเข้าไปใช้ประโยชน์ในป่าชุมชนได้

จากการพยากรณ์แก้ไขปัญหาการรุกคืบป่าชุมชนของนายทุนดังที่ได้กล่าวมา จะเห็นได้ว่าความพยายามในการแก้ไขปัญหาการรุกคืบป่าชุมชนโดยอาศัยกลไกของภาครัฐนั้นไม่ประสบความสำเร็จ รัฐให้อำนาจในการปักปืนเขตแดนป่าชุมชน และรับเรื่องราวท่องร้อง และให้คำแนะนำในการดำเนินการแก้ไขปัญหา แต่รัฐไม่มีส่วนร่วม หรือไม่มีความสามารถในการบังคับใช้กฎหมาย หรือบังคับการดำเนินงานให้เป็นไปในสิ่งที่ควรจะเป็น

ดังนั้น งานวิจัยเรื่อง “ประชาริปไทท์กินได้: ศึกษากรณีการมีส่วนร่วมทางการเมืองในการบริหารจัดการทรัพยากรป่าชุมชนคงถือลั่นของหมู่บ้านโนนศาลา ตำบลสำโรง อำเภอโพธิ์ไทร จังหวัดอุบลราชธานี” เรื่องนี้ จึงเป็นงานวิจัยที่มุ่งเน้นศึกษาระบวนการการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อบริหารจัดการทรัพยากรป่าชุมชนของตนของหนែน้อย จากการพึงพอใจของชาวบ้าน ให้การบริหารจัดการพื้นที่ป่าชุมชนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ โดยการสำรวจระดับการมีส่วนร่วม บทบาท และข้อจำกัดของชุมชนในการบริหารจัดการเครือข่ายป่าคงถือลั่น และศึกษาถึงความพยายามในการร่วมเป็นภาคีวิชาการ ร่วมกับหน่วยงานภาครัฐ และเอกชนในการเสริมสร้างศักยภาพและเตรียมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในการบริหารจัดการทรัพยากรป่าชุมชนเพื่อแก้ไขการรุกคืบพื้นที่ของนายทุนในป่าชุมชน

การศึกษาวิจัยนี้จะแบ่งเนื้อหาในการวิจัยออกเป็นสามส่วน โดยส่วนแรกจะเป็นการศึกษาปัญหาและรูปแบบในการบริหารจัดการทรัพยากรป่าชุมชนของหมู่บ้านโนนคลา ส่วนที่สองเป็นการศึกษาระบวนการแก้ไขปัญหาการรุกค้าป่าชุมชนโดยอาศัยการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน และส่วนที่สาม เป็นการศึกษารูปแบบการจัดการทรัพยากรป่าชุมชนที่เหมาะสมสำหรับการจัดการทรัพยากรป่าชุมชนในหมู่บ้านโนนคลา

๒. วัตถุประสงค์

๑. ศึกษาปัญหาและรูปแบบในการบริหารจัดการทรัพยากรป่าชุมชนของหมู่บ้านโนนคลา
๒. ศึกษาระบวนการแก้ไขปัญหาการรุกค้าป่าชุมชนโดยอาศัยการมีส่วนร่วมของประชาชน
๓. ศึกษาและเสนอรูปแบบการจัดการทรัพยากรป่าชุมชนที่เหมาะสมสำหรับการจัดการทรัพยากรป่าชุมชนในหมู่บ้านโนนคลา

๓. ขอบเขตและวิธีการวิจัย

โครงการวิจัยนี้ มีขอบเขตการวิจัยอยู่ที่การศึกษาวิจัยเอกสารที่เกี่ยวข้องกับหลักการปฏิรูปทางการเมืองที่เกี่ยวข้องกับ “ประชาธิปไตยที่กินได้” และบทบาทการมีส่วนร่วมทางการเมืองของชุมชน ตามปรัชญาทางการเมืองและท้องถิ่น โดยมุ่งเน้นไปที่การศึกษาบทบาทการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการทรัพยากรป่าชุมชน โดยมีการลงพื้นที่เพื่อศึกษากรณีศึกษาจากหมู่บ้านในเครือข่ายป่าชุมชนดงภูโลล่น จำนวน ๑ หมู่บ้าน คือ หมู่บ้านโนนคลา ตำบลลำสอง อำเภอโพธิ์ไทร จังหวัดอุบราชธานี

โครงการวิจัยนี้มีวิธีการดำเนินการวิจัยโดยการวิจัยเอกสาร การทำการวิจัยย่างมีส่วนร่วม โดยการจัดเวทีเสวนาหรือเวทีประชุมเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นทางการแก้ไขปัญหาการรุกค้าพื้นที่ป่าชุมชนของนายทุนร่วมกันโดยชาวบ้านในหมู่บ้าน โดยมีความคาดหวังว่าผลของการดำเนินการวิจัยโดยใช้รูปแบบดังกล่าวจะส่งผลให้กับประชาชนในหมู่บ้านสามารถแลกเปลี่ยนความคิดเห็นทางการแก้ไขปัญหาการรุกค้าป่าชุมชนของนายทุนได้อย่างยั่งยืนและมีประสิทธิภาพ โดยจะได้กล่าวถึงรายละเอียดเกี่ยวกับคำถา สมนติฐาน ตัวแปร การออกแบบงานวิจัย และการดำเนินงานวิจัย ตลอดจนขั้นตอนในการวิจัยในบทที่ ๑ ต่อไป

๔. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑. ได้รับแนวทางในการแก้ไขปัญหาการรุกค้าพื้นที่ป่าชุมชนของหมู่บ้านในศาลา
๒. สร้างองค์ความรู้ใหม่ในการแก้ไขปัญหาการรุกค้าพื้นที่ป่าชุมชนของหมู่บ้านในศาลา
๓. นำองค์ความรู้ใหม่ไปใช้ในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจากการจัดการทรัพยากรป่าชุมชนของหมู่บ้านในศาลา

บทที่ ๕

บทสรุป และข้อเสนอแนะ

ในขณะที่หมู่บ้านอื่นๆต่อสู้เพื่อให้ได้สิทธิในการปกครองและจัดการทรัพยากรธรรมชาติ เป็นของตัวเอง แต่หมู่บ้านโนนศala กับพยาญมที่จะให้สิทธินี้กลับคืนแก่หน่วยงานราชการด้วยการ ขอความช่วยเหลือและพึงพิงอาศัยความช่วยเหลือจากหน่วยงานภายนอก เมื่อเกิดปัญหานในการ บริหารจัดการ ทั้งที่ปัญหานในการบริหารจัดการนี้เกิดขึ้น เพราะปัจจัยภายนอกของหมู่บ้านเอง

ดังนั้น งานวิจัย “ประชาธิปไตยที่กินได้” นี้ จึงสามารถสรุปได้ว่า หมู่บ้านโนนศala ได้ สิทธิในการทำให้ประชาธิปไตยกินได้ แต่ไม่สามารถที่จะบริหารจัดการและรักษาความสามารถในการ จัดการทรัพยากรป่าชุมชนด้วยตนเองเนื่องจากขาดความสามารถในการบังคับใช้ธรรมนูญป่า ชุมชน และไม่สามารถแก้ไขปัญหาอันเกิดขึ้นจากการบริหารจัดการป่า เป็นดังนี้ว่า ปัญหางานเดื่อน โถร์นของทรัพยากรป่าไม้ ปัญหาการบุกรุกป่าของทั้งชาวบ้านและบุคคลภายนอก หรือปัญหาต่างๆ อันเกี่ยวเนื่องจากการจัดการทรัพยากรป่าชุมชน

ด้วยเหตุนี้ ประชาธิปไตยที่กินได้ ในชุมชนหมู่บ้านโนนศala จึงเป็นประชาธิปไตยที่ ประชาชนในชุมชนควรจะ “กินได้” แต่ก็ “ไม่ได้กิน” เนื่องจากขาดความสามารถในการบริหาร จัดการ ดังนั้น เพื่อที่จะแก้ไขปัญหาการทำให้ประชาธิปไตยในชุมชนนี้ “กินได้” ชุมชนควรจะ ปฏิรูปการมีส่วนร่วมและสร้างความร่วมมือจากการฐานจากทุกภาคส่วนในชุมชน ให้ได้มีความ ร่วมมือเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีความตระหนักรู้ในปัญหาและสถานการณ์ร่วมกัน และร่วมมือร่วม แรงใจกันแก้ปัญหา เป็นลำดับแรก ด้วยความช่วยเหลือจากชุมชนภายนอกด้วยกันเอง ก่อนที่จะขอ ความร่วมมือในการแก้ไขปัญหานี้จากภายนอก เพราะกลุ่มองค์กรภายนอกไม่สามารถช่วยเหลือ ชุมชนนี้ได้ตลอดไป หากจะทำได้ ก็ทำได้แค่เพียงการดำเนินงานเฉพาะหน้าเท่านั้น ไม่สามารถเข้า ไปแทรกแซงได้ เนื่องจากต้องมีความเคราะห์ใน “สิทธิชุมชน” ของชุมชน ในการบริหารจัดการ ทรัพยากรของตนเอง และต้องมีความเชื่อว่า ชุมชนต่างๆ ล้วนมีวิธีการที่เหมาะสมในการบริหาร จัดการทรัพยากรธรรมชาติของตนเอง ให้มีความเหมาะสมกับสภาพสิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมตาม พื้นที่ที่ตนเองอยู่

ปัญหาการรุกค้ำพื้นที่ป่าชุมชนของนายทุนไม่ใช่เรื่องใหม่ในหมู่บ้านโนนศala เนื่องจากมี การเกิดขึ้นของปัญหาดังกล่าวมาเป็นเวลากว่า ๔ ปี แต่เนื่องจากปัญหาดังกล่าวได้รับการแก้ไขไม่ ตรงประเด็น กับทั้งขาดความสามารถในการบังคับใช้กฎหมายและการตรวจสอบภายนอก ทำให้ ปัญหายังคงวนเวียนอยู่แบบเดิม ในพื้นที่เดิมๆ

ดังนั้น รายงานวิจัยฉบับนี้ จึงเป็นตัวชี้วัดให้กับชุมชนได้เห็นว่า ปัญหาการรุกค้าพื้นที่ป่าของนายทุน ไม่ใช่ปัญหาที่เกิดขึ้นจากภายนอก หากแต่เป็นปัญหาจากภายใน และมีแต่หน่วยงานและกลุ่มประชาสัมคมภายในชุมชนเท่านั้น ที่จะสามารถบริหารจัดการปัญหาเรื่องนี้ให้ผ่านพ้นไป ได้ด้วยตนเอง เนื่องจากปัญหานี้ ประชาชนในชุมชนบางส่วนเป็นผู้ก่อ ด้วยการแปร์ทางป่า ขายป่า ปลูกสวนยางพารา และคุ้ลเลส่วนย่างไห้กับนายทุนด้วยตนเอง

ด้วยเหตุนี้ การแก้ปัญหาการจัดการป่าชุมชนของหมู่บ้านโนนศala เพื่อนำไปสู่ ประชาธิปไตยที่กินได้ ของประชาชน จึงมิใช่ปัญหาเชิงโครงสร้าง หรือปัญหาที่ถูกสร้างขึ้นจากภายนอก แต่เป็นปัญหาของคนในชุมชนในการบริหารจัดการป่าชุมชนของตนเอง

จึงสามารถสรุปได้ว่า การแก้ปัญหาป่าชุมชนของหมู่บ้านโนนศala จำเป็นต้องได้รับการแก้ไขจากฐานราก คือ ความตระหนักรู้ และความรู้สึกร่วมถึงสิทธิชุมชน และสิทธิในการจัดสรรทรัพยากร อันเป็นเป้าหมายสำคัญของการปฏิรูปการเมืองเพื่อนำไปสู่ “ประชาธิปไตยที่กินได้” เสียก่อน ซึ่งกระบวนการนี้อาจได้รับความช่วยเหลือจากนักวิชาการ หรือกลุ่มประชาสัมคมจากภายนอกเพื่อสร้างความตระหนักรู้ให้กับชุมชน จากนั้นจึงสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นด้วยตนเอง โดยอาศัยพฤติกรรมร่วมจากชุมชน และการจัดทำประชาคมเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึก

จากนั้น ชุมชนอาจสร้างเสริมความเข้มแข็งในการบริหารจัดการป่าชุมชนด้วยการดำเนินกิจกรรมต่างๆร่วมกัน อันเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการสร้างความตระหนักรู้และความรู้สึกในการอนุรักษ์ป่าชุมชนร่วมกันในชุมชนทั้งทางตรงและทางอ้อม ไปพร้อมๆกับการเรียนรู้การดำเนินงาน เกี่ยวกับการบริหารจัดการป่าชุมชนที่ดีร่วมกับหน่วยงานจากภายนอกที่เกี่ยวข้อง เช่น กรมป่าไม้ และมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้การจัดการป่าชุมชนร่วมกันกับหน่วยงานต่างๆ และภาคีป่าชุมชนจากส่วนต่างๆ ระหว่างหมู่บ้าน และระหว่างองค์กรเพื่อสร้างองค์ความรู้ และเป็นบทเรียนในการบริหารจัดการป่าชุมชนให้ประสบผลสำเร็จ

การสร้างเสริมความเข้มแข็งของการมีส่วนร่วมของชุมชนในกิจการป่าชุมชน ไม่เป็นแต่เพียงการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับการจัดการป่าชุมชน หากแต่เป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนไปพร้อมๆกับการสร้างประ予以ชน์และการพัฒนาอย่างยั่งยืนให้กับป่าที่อยู่ในชุมชน

ดังนั้น งานวิจัยเรื่อง เรื่อง “ประชาธิปไตยที่กินได้: ศึกษาระบบการมีส่วนร่วมทางการเมืองในการบริหารจัดการทรัพยากรป่าชุมชนคงภูโลล่นของหมู่บ้านโนนศala ตำบลสำโรง อำเภอโพธิ์ไทร จังหวัดอุบลราชธานี” จึงเป็นความพยายามในการแสดงให้เห็นถึงรูปแบบการบริหารจัดการ ที่

บทที่ ๑

บทนำ

๑. หลักการและความเป็นมา

ว่าทกรรม “ประชาชนปีไทยที่กินได้” เป็นหนึ่งในผลงานการเคลื่อนไหวของสมัชชานจน ที่ต้องการให้รัฐบาลและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียตระหนักถึงความสำคัญของการปฏิรูปทางการเมืองที่ ให้ความสำคัญกับการเมืองภาคประชาชนและให้สิทธิแก่ประชาชนในการตัดสินใจในการดำเนิน นโยบายและโครงการต่างๆที่มีผลต่อชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชน

แนวคิด “ประชาชนปีไทยที่กินได้” นี้ ได้รับการตอบรับเป็นอย่างดีจากประชาชน กลุ่ม ประชาชนสังคม กลุ่มองค์กรเอกชน และกลุ่มนักวิชาการต่างๆในหลายภาคส่วน และได้กล่าวมาเป็น ว่าทกรรมหลักซึ่งขับเคลื่อนกิจกรรมการเมืองภาคประชาชนในระบบประชาธิปไตยของประเทศไทย เพื่อเรียกร้องการเข้าไปมีส่วนร่วมในการดำเนินการต่างๆทางการเมืองและการมีส่วนร่วมใน การบริหารจัดการทรัพยากรบัณฑิตปี พุทธศักราช ๒๕๔๕ และมีผลทำให้การดำเนินงานค่าฯ ของภาครัฐ จำเป็นต้องเชื่อมโยงการมีส่วนร่วมของประชาชน และคำนึงถึงสิทธิของประชาชน ภายใต้รัฐธรรมนูญ รวมทั้งเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจมากขึ้น

การดำเนินการในส่วนนี้สามารถเห็นผลการดำเนินงานได้ชัดเจนจากการเพิ่มการกระจาย อำนาจลงไปสู่ท้องถิ่น และการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจในนโยบาย หรือโครงการที่มีผลต่อชีวิตและความเป็นอยู่ของคนผ่านการทำประชามติ หรือประชาพิจารณ์ และ มีการสั่งการให้เจ้าหน้าที่ของรัฐจัดทำประชามติในชุมชนต่างๆเพื่อชี้แจงการดำเนินงานของภาครัฐ และเพื่อหารือแนวทางในการดำเนินงานต่างๆร่วมกับประชาชน

แต่อย่างไรก็ตาม ความพยายามของภาครัฐที่พยายามจะให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการ ดำเนินโครงการหรือนโยบายต่างๆในพื้นที่บางแห่งด้วยการจัดทำประชามติในชุมชนนั้นก็ถือได้ว่า เป็นการจัดทำไปตามนโยบายที่ได้รับมอบหมาย แต่ยังไม่ได้พยายามให้ประชาชนเข้าถึงและมีส่วน ร่วมตามเกณฑ์ของกลุ่มสมัชชานจนตามว่าทกรรม “ประชาชนปีไทยที่กินได้” เนื่องจาก การจัดทำประชามตินี้เป็นเพียงการเรียกประชาชนมารับรู้ รับฟังนโยบายของภาครัฐ แต่ไม่ได้เปิด โอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายอย่างแท้จริง

ด้วยเหตุนี้ ข้องว่าใน การดำเนินงานของรัฐบาลที่ว่าด้วยการกระจายอำนาจไปสู่ประชาชน ด้วยการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมืองในบางพื้นที่ยังคงประสบปัญหา ประชาชน ยังคงขาดโอกาสในการเข้าถึงและมีบทบาททางการเมือง และยังขาดโอกาสในการบริหารจัดการ

ทรัพยากรในพื้นที่ของตนเอง ดังจะเห็นได้จากการรวมตัวเรียกร้องเพื่อขอการมีส่วนร่วมและเรียกร้องสิทธิในการบริหารจัดการทรัพยากรในชุมชนของตนเอง และด้านอำนาจภาครัฐที่มีการจัดทำนโยบายเพื่อพัฒนาพื้นที่โดยมิได้ขอความเห็นหรือซึ่งก็จะให้กับประชาชนในพื้นที่ได้รับทราบ ก่อนล่วงหน้า ดังเหตุการณ์การจัดสร้างเขื่อนปากน้ำ ที่ประชาชนในพื้นที่ถูกจำกัดการรับรู้ข้อมูล ก่อนที่เขื่อนจะถูกสร้าง และยังคงเป็นปัญหาทั้งของภาครัฐ ประชาชน และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการสร้างเขื่อน ทั้งในด้านทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม รวมถึงชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนที่อยู่อาศัยรอบตัวเขื่อน ซึ่งชาวบ้านในชุมชนต่างๆรอบเขื่อนปากน้ำ ได้ยืนหยัดต่อสู้และเรียกร้องสิทธิในการบริหารจัดการทรัพยากรในชุมชนของตนเองมาเป็นเวลา กว่าห้าสิบปี

สิทธิของชุมชนในการจัดการทรัพยากรในชุมชนของตนเองถือได้ว่าเป็นสิทธิขั้นพื้นฐาน ซึ่งถือว่าเป็นสิทธิที่ประชาชนพึงจะได้ เพื่อที่จะบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนของตน ตามกฎหมายปัญญาท้องถิ่นแบบดั้งเดิมที่เคยปฏิบัติกันมา และมีความหมายสามกับสภาพของชุมชนมากกว่าวิธีการบริหารจัดการที่ถูกวางแผนมาจากส่วนกลาง

สิทธิชุมชนในบริบทนี้ ถือได้ว่าเป็นส่วนสำคัญอีกประการหนึ่งที่จะเป็นส่วนขับเคลื่อน วิถีชีวิตริบบิล “ประชาริบบิไทด์ที่กินได้” ให้เป็นความจริง โดยอาศัยความเชื่อมโยงระหว่างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นของตน ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งมีหลายชุมชนในประเทศไทยได้ดำเนินการบริหารจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นของตน ได้เป็นอย่างดี และการดำเนินการในส่วนนี้ได้สร้างความเข้มแข็งและเสริมสร้างศักยภาพของประชาชนในชุมชน และเป็นรากฐานให้ประชาชนดำเนินการในด้านต่างๆ ได้ต่อไป

แต่อย่างไรก็ตาม สิทธิชุมชนในการบริหารจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นของตนเองในหลายท้องถิ่นยังคงประสบปัญหาในการบริหารจัดการ เช่น บางส่วนไม่ทราบถึงสิทธิของชุมชนตนเองในการบริหารจัดการทรัพยากรในชุมชน บางส่วนทราบถึงสิทธิของตนแต่ยังคงขาดสิทธิในการบริหารจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นของตนเนื่องจากถูกกฎหมายสิทธิในการบริหารจัดการทรัพยากรจากภาครัฐ บางพื้นที่ขาดการสนับสนุนจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเพื่อให้ความรู้และแนวทางในการบริหารจัดการ หรือขาดเงินทุนสนับสนุนในการดำเนินงาน หรือบางพื้นที่ได้รับสิทธิในการบริหารจัดการทรัพยากรในชุมชนของตน แต่กลับประสบปัญหาในการดำเนินงานเนื่องด้วยปัจจัยภายนอก เช่น ปัญหาในการบริหารจัดการ ปัญหาค้านความโปร่งใสของคณะกรรมการในการบริหารงาน เป็นต้น

ปัญหาในการบริหารจัดการด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนและสิทธิของชุมชนในการบริหารจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นของตนเองเหล่านี้ได้กลายมาเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นอันเป็นผลกระทบมาจากการดำเนินการตามวาระกรรม “ประชาริบไทยที่กินได้” ในการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อการบริหารจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นของตนเอง ซึ่งปัญหาเหล่านี้ สะท้อนให้เห็นถึงความไม่พร้อมทั้งของภาครัฐ และของชุมชนเองในการบริหารจัดการทรัพยากรในท้องถิ่น ซึ่งถือเป็นปัญหาเชิงโครงสร้างที่ทั้งภาครัฐ และภาคประชาชนจำเป็นต้องนำไปพิจารณา และหาทางแก้ไขร่วมกันว่ารัฐบาลจะเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นของตนได้ในระดับใดและจำเป็นต้องมีการให้ความรู้หรือสนับสนุนการดำเนินงานของภาคประชาชนได้ในส่วนใดบ้าง

การดำเนินงานในด้านสิทธิชุมชนและการจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นของชุมชนในทางปฏิบัติที่เห็นได้ชัดเจนที่สุดในประเทศไทยในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา คือ การเรียกร้องเคลื่อนไหวของประชาชนที่ต้องการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจหรือผลักดันนโยบายที่มีผลกระทบต่อชุมชนของตน เช่น การวางแผนท่องเที่ยวไทย-มาเลเซีย การสร้างเขื่อน ปัญหาที่เกิดขึ้นจากผลกระทบทางอันเป็นผลมาจากการก่อตั้งโรงงานอุตสาหกรรม เช่น กรณีมาบตาพุด และปัญหาในการจัดการทรัพยากร เช่น การจัดการป่าชุมชนของประชาชนในท้องถิ่น ซึ่งเป็นผลมาจากการถูกบุกรุกผืนป่าในชุมชน การได้รับสิทธิสัมปทานของนายทุน และปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นจากการบริหารจัดการป่าชุมชนโดยภาครัฐ ซึ่งถือได้การเรียกร้องในการผนึกป่าชุมชนนี้เป็นกรณีการเรียกร้องของประชาชนที่มีมากที่สุด มีพื้นที่ครอบคลุมทั่วประเทศ มีการสร้างภาคีพันธมิตรป่าชุมชนทั้งภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคเหนือ และภาคใต้

ถึงแม้ว่าปัญหาการจัดการป่าชุมชนของประชาชนและการเคลื่อนไหวของประชาชนในประเด็นนี้จะเป็นประเด็นเล็กหากเทียบกับประเด็นปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมค้างๆที่ได้กล่าวมาแล้ว แต่ปัญหาการจัดการป่าชุมชนนั้นเป็นปัญหาที่มีผลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในพื้นที่ เป็นปัญหาที่กินระยะเวลานานา มีผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลายฝ่ายเข้ามามากมาย และมีพื้นที่ที่มีปัญหาเกือบทั่วทั้งประเทศไทย เนื่องจากการจัดการป่าชุมชนนั้นยังมิได้มีกฎหมายรองรับในการบริหารจัดการป่าชุมชนโดยประชาชน เนื่องจากร่างพระราชบัญญัติป่าชุมชนยังมิได้ถูกบังคับใช้ ทำให้การดำเนินงานต่างๆในด้านป่าชุมชนยังคงขาดความชัดเจน และขาดความเป็นเอกภาพในการดำเนินการบริหารจัดการป่าชุมชนให้เป็นระบบเดียวกันทั้งประเทศไทย ด้วยเหตุนี้ การดำเนินการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติในป่าชุมชนจึงเกิดปัญหาในการจัดทำมาตรฐานในการดำเนินงาน เช่น กฎหมายในการบังคับใช้ป่าชุมชนมีความแตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่ ขาดการบังคับใช้กฎหมายเดียวกันในป่าชุมชนเมื่อมีผู้กระทำผิดระเบียบในป่าชุมชน

จากปัญหาที่เกิดขึ้นดังกล่าว ทำให้หลายภาคส่วน ทั้งภาคราชathan นักวิชาการ องค์กร อิสระและองค์กรภาคเอกชน ประชาชน และภาครัฐ ได้พยายามที่จะแก้ไขปัญหาด้วยการดำเนินการร่วมกันประชาชนในพื้นที่ในการบริหารจัดการป่าชุมชน โดยการเป็นภาคีเครือข่ายร่วมกันและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ในการบริหารจัดการป่าชุมชนระหว่างกัน ดังจะเห็นผลได้จากผลการวิจัยเรื่องป่าชุมชนและการจัดทำกรุงรัชท์ให้บ้านเรื่องป่าชุมชนที่ประสบความสำเร็จในหลายพื้นที่ทั่วประเทศไทย

แต่อย่างไรก็ตาม ยังคงมีหลายพื้นที่ที่ไม่ประสบความสำเร็จในการดำเนินงานด้านป่าชุมชน และยังคงต้องได้รับความช่วยเหลือจากกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นดังกล่าว นอกจากนี้ไปจากการเรียกร้องเคลื่อนไหวเพื่อขอสิทธิในการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรหรือขอความช่วยเหลือจากรัฐบาล

กรณีศึกษาด้านป่าชุมชนในงานวิจัยนี้ คือ ป่าชุมชนในเครือข่ายป่าคงภูโหล่นของหมู่บ้านโนนศาลา ตำบลสำโรง อำเภอโพธิ์ไทร จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งเป็นหนึ่งในป่าชุมชนที่ประสบปัญหาในการบริหารจัดการป่าชุมชนเนื่องจากถูกนายทุนจากภายนอกมาบุกรุกทางป่าในที่ดินเขตป่าชุมชนเพื่อนำมาใบประโภตและส่วนต้น

ป่าชุมชนคงภูโหล่น เป็นป่าชุมชนที่ได้รับการบริหารจัดการร่วมกันระหว่างชุมชนท้องถิ่น ๒๖ หมู่บ้าน ในเขตอำเภอโขงเจียม อำเภอศรีเมืองใหม่ และอำเภอโพธิ์ไทร ในจังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งการบริหารจัดการทรัพยากรป่าชุมชนคงภูโหล่นนี้ เป็นการบริหารจัดการทรัพยากรป่าชุมชนที่เกิดจากกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนร่วมกับการสนับสนุนของหน่วยงาน และองค์กรภายนอกโดยมี การบริหารจัดการในรูปแบบองค์กร โดยมีคณะกรรมการป่าชุมชน ที่มาจากการเลือกตั้งของสมาชิกในชุมชน และมีการประชุมเพื่อออกกฎหมายเบี่ยงป่าชุมชน ที่มีการระบุข้อบังคับและบทลงโทษที่กำหนดโดยคณะกรรมการป่าชุมชนและสมาชิกในชุมชน ซึ่งถือได้ว่าการบริหารจัดการทรัพยากรป่าชุมชนนี้เป็นการดำเนินการแบบประชาธิปไตยชุมชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชนอย่างแท้จริง

แต่อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันนี้การบริหารจัดการเครือข่ายป่าชุมชนป่าคงภูโหล่นกำลังประสบปัญหាដันเนื่องมาจากการบุกรุกถ้ำพื้นที่ป่าชุมชนของนายทุน ปัญหานี้ ได้เกิดขึ้นที่หมู่บ้านโนนศาลา ตำบลโพธิ์ไทร อำเภอสำโรง จังหวัดอุบลราชธานี โดยมีนายทุนจากภายนอกเข้ามายุ่งกับป่าชุมชนด้วยการแห่ถ้ำทางป่าชุมชน โดยเฉพาะป่าชุมชนที่อยู่บริเวณยอดเขา เพื่อนำมาทำเป็นสวน

ยางพารา ทำให้ป่าชุมชนเสื่อมสภาพเนื่องจากสูญเสียป่าต้นน้ำบนยอดเขา และชาวบ้านประสบภัยปัญหาเกี่ยวกับการใช้น้ำเพื่ออุปโภคและบริโภคเนื่องจากน้ำบนป่าต้นน้ำเดินขาดเคลื่อน และน้ำที่มาจากการป่าต้นน้ำเดินมียาฆ่าแมลงป่นอันเป็นผลมาจากการดำเนินการปลูกยางพารา ทำให้หมู่บ้านโนนศาลาประสบภัยปัญหาน้ำที่จะใช้อุปโภคบริโภคและทำการเกษตร

ปัญหาน้ำอันเนื่องมาจากการรุกคืบพื้นที่ป่าชุมชนของนายทุนดังที่ได้กล่าวมานี้เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นเรื่อยๆ ในหมู่บ้านโนนศาลาโดยไม่ได้รับการแก้ไข ผู้ใหญ่บ้านในชุมชนได้ลองแก้ไขปัญหาดังกล่าวด้วยการร้องเรียนสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นไปยังสำนักงานป่าไม้จังหวัด เพื่อให้มามาดำเนินการกับนายทุนดังกล่าว แต่การดำเนินงานนี้ไม่เป็นผลเนื่องจากขาดความต่อเนื่องและความเข้มแข็งของการดำเนินงานในส่วนของภาครัฐ มีเพียงการดำเนินงานปักปืนเขตแดนป่าชุมชนและรับทราบเรื่องเท่านั้น นอกจากนี้ ผู้ใหญ่บ้านยังได้พยายามทำการฟ้องร้องทางกฎหมายเพื่อให้ นายทุนดังกล่าวหยุดกระทำการบุกรุกป่าชุมชน และในทางปฏิบัติแล้ว นายทุนดังกล่าวก็ยังคงดำเนินการบุกรุกป่าชุมชนและไม่ถอนพื้นที่ออกไป ซึ่งมีการกันรั้วลดหนามในส่วนที่มีการปลูกยางพาราเพิ่มเติมเพื่อมิให้ประชาชนเข้าไปใช้ประโยชน์ในป่าชุมชนได้

จากการพยากรณ์แก้ไขปัญหาการรุกคืบป่าชุมชนของนายทุนดังที่ได้กล่าวมา จะเห็นได้ว่าความพยายามในการแก้ไขปัญหาการรุกคืบป่าชุมชนโดยอาศัยกลไกของภาครัฐนั้นไม่ประสบความสำเร็จ รัฐให้อำนาจในการปักปืนเขตแดนป่าชุมชน และรับเรื่องราวท่องร้อง และให้คำแนะนำในการดำเนินการแก้ไขปัญหา แต่รัฐไม่มีส่วนร่วม หรือไม่มีความสามารถในการบังคับใช้กฎหมาย หรือบังคับการดำเนินงานให้เป็นไปในสิ่งที่ควรจะเป็น

ดังนั้น งานวิจัยเรื่อง “ประชาริปไทท์กินได้: ศึกษากรณีการมีส่วนร่วมทางการเมืองในการบริหารจัดการทรัพยากรป่าชุมชนคงถือลั่นของหมู่บ้านโนนศาลา ตำบลสำโรง อำเภอโพธิ์ไทร จังหวัดอุบลราชธานี” เรื่องนี้ จึงเป็นงานวิจัยที่มุ่งเน้นศึกษาระบวนการการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อบริหารจัดการทรัพยากรป่าชุมชนของตนของหนែน้อย จากการพึงพอใจของชาวบ้าน ให้การบริหารจัดการพื้นที่ป่าชุมชนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ โดยการสำรวจระดับการมีส่วนร่วม บทบาท และข้อจำกัดของชุมชนในการบริหารจัดการเครือข่ายป่าคงถือลั่น และศึกษาถึงความพยายามในการร่วมเป็นภาคีวิชาการ ร่วมกับหน่วยงานภาครัฐ และเอกชนในการเสริมสร้างศักยภาพและเตรียมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในการบริหารจัดการทรัพยากรป่าชุมชนเพื่อแก้ไขการรุกคืบพื้นที่ของนายทุนในป่าชุมชน

การศึกษาวิจัยนี้จะแบ่งเนื้อหาในการวิจัยออกเป็นสามส่วน โดยส่วนแรกจะเป็นการศึกษาปัญหาและรูปแบบในการบริหารจัดการทรัพยากรป่าชุมชนของหมู่บ้านโนนคลา ส่วนที่สองเป็นการศึกษาระบวนการแก้ไขปัญหาการรุกค้าป่าชุมชนโดยอาศัยการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน และส่วนที่สาม เป็นการศึกษารูปแบบการจัดการทรัพยากรป่าชุมชนที่เหมาะสมสำหรับการจัดการทรัพยากรป่าชุมชนในหมู่บ้านโนนคลา

๒. วัตถุประสงค์

๑. ศึกษาปัญหาและรูปแบบในการบริหารจัดการทรัพยากรป่าชุมชนของหมู่บ้านโนนคลา
๒. ศึกษาระบวนการแก้ไขปัญหาการรุกค้าป่าชุมชนโดยอาศัยการมีส่วนร่วมของประชาชน
๓. ศึกษาและเสนอรูปแบบการจัดการทรัพยากรป่าชุมชนที่เหมาะสมสำหรับการจัดการทรัพยากรป่าชุมชนในหมู่บ้านโนนคลา

๓. ขอบเขตและวิธีการวิจัย

โครงการวิจัยนี้ มีขอบเขตการวิจัยอยู่ที่การศึกษาวิจัยเอกสารที่เกี่ยวข้องกับหลักการปฏิรูปทางการเมืองที่เกี่ยวข้องกับ “ประชาธิปไตยที่กินได้” และบทบาทการมีส่วนร่วมทางการเมืองของชุมชน ตามปรัชญาทางการเมืองและท้องถิ่น โดยมุ่งเน้นไปที่การศึกษาบทบาทการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการทรัพยากรป่าชุมชน โดยมีการลงพื้นที่เพื่อศึกษากรณีศึกษาจากหมู่บ้านในเครือข่ายป่าชุมชนดงภูโลล่น จำนวน ๑ หมู่บ้าน กือ หมู่บ้านโนนคลา ตำบลลำสอง อำเภอโพธิ์ไทร จังหวัดอุบราชธานี

โครงการวิจัยนี้มีวิธีการดำเนินการวิจัยโดยการวิจัยเอกสาร การทำการวิจัยย่างมีส่วนร่วม โดยการจัดเวทีเสวนาหรือเวทีประชุมเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นทางการแก้ไขปัญหาการรุกค้าพื้นที่ป่าชุมชนของนายทุนร่วมกันโดยชาวบ้านในหมู่บ้าน โดยมีความคาดหวังว่าผลของการดำเนินการวิจัยโดยใช้รูปแบบดังกล่าวจะส่งผลให้กับประชาชนในหมู่บ้านสามารถแลกเปลี่ยนความคิดเห็นทางการแก้ไขปัญหาการรุกค้าป่าชุมชนของนายทุนได้อย่างยั่งยืนและมีประสิทธิภาพ โดยจะได้กล่าวถึงรายละเอียดเกี่ยวกับคำถา สมนติฐาน ตัวแปร การออกแบบงานวิจัย และการดำเนินงานวิจัย ตลอดจนขั้นตอนในการวิจัยในบทที่ ๑ ต่อไป

๔. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑. ได้รับแนวทางในการแก้ไขปัญหาการรุกค้าพื้นที่ป่าชุมชนของหมู่บ้านในศาลา
๒. สร้างองค์ความรู้ใหม่ในการแก้ไขปัญหาการรุกค้าพื้นที่ป่าชุมชนของหมู่บ้านในศาลา
๓. นำองค์ความรู้ใหม่ไปใช้ในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจากการจัดการทรัพยากรป่าชุมชนของหมู่บ้านในศาลา

บรรณานุกรม

หนังสือภาษาอังกฤษ

Eva Wollenberg, David Edmunds, Louise Buck, Jeff Fox and Sonja Brodt (eds.).

Social Learning in Community Forests. Jakarta: A Joint Publication of CIFOR and the East-West Center, 2001.

Community Forestry At A Crossroads: Reflections And Future Directions In The Development Of Community Forestry. Proceedings of an International Seminar held in Bangkok, Thailand, 17-19 July 1997.

หนังสือภาษาไทย

กฎกระทรวง มาตรการฯ และ ราชบัญชี 2549. บทสำหรับสถานภาพงานวิจัยทางสังคมวิทยา

ในภาคอีสาน ระหว่าง พ.ศ. 2543-2546. อุบลราชธานี: ศูนย์วิจัยดังกล่าวอนุภูมิภาค

คุ้มครองน้ำโขง คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี. พิมพ์ครั้งที่ 2

เครือข่ายป่าชุมชนจังหวัดอุบลราชธานี. กน-กับ-ป่า พึงพาและผู้พัน: การจัดการป่าชุมชนใน
จังหวัดอุบลราชธานี. อุบลราชธานี: กองทุนเพื่อชุมชน. พ.ศ. ๒๕๔๕.

โครงการพื้นฟูคุณน้ำชี WWF ประเทศไทย. ป่าชุมชน ... เรื่องของ “กน” กับ “ป่า”. เชียงใหม่:

โครงการพื้นฟูคุณน้ำชี WWF ประเทศไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๑. พ.ศ. ๒๕๔๓.

สิทธิพันธุ์ พุทธหุน. ทฤษฎีพัฒนาการเมือง. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง. พิมพ์
ครั้งที่ ๑. พ.ศ. ๒๕๔๑.

ม.ร.ว. พฤทธิสาร ชุมพล. ระบบการเมือง : ความรู้เบื้องต้น. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์
แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2548.

โสการัตน์ จากรุสมบัติ. นโยบายและการจัดการสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพฯ : พ.ศ. ๒๕๔๒.

ปัทมาวดี ชูชูกิ. “โครงสร้างอำนาจในการจัดสรรทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของไทย” ใน

เศรษฐศาสตร์การเมืองและสถาบัน สำนักท่าพระจันทร์. กรุงเทพฯ: คณะเศรษฐศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. พ.ศ. ๒๕๔๓.

สมศักดิ์ สุขวงศ์. การจัดการป่าชุมชน : เพื่อกันและเพื่อป่า. กรุงเทพฯ: พ.ศ. ๒๕๔๒.

ข่าวจากเว็บไซต์ และหนังสือพิมพ์

“แหล่งการณ์สมัชชากนจน” จากเว็บไซต์ <http://arayachon.org/news/200905051287>

“โดยท่างจากอภิชานชีปไทย สร้างประชาชีปไทยที่กินได้?” จุดยืนสมัชชากนจน อ้างอิงจากเว็บไซต์
http://politic.isranews.org/index.php?option=com_content&task=view&id=327&Itemid=27

เอกสารฉบับร่างที่เผยแพร่ในงานสัมมนาเรื่อง “ข้อเสนอสู่รัฐธรรมนูญฉบับที่ 19 เพื่อสร้าง
ประชาชีปไทยที่กินได้และการเมืองที่เห็นอกนอน” “ที่คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์

มหาวิทยาลัย เมื่อวันที่ 20 เมษายน 2550 อ้างอิงจากเว็บไซต์

<http://www.ftawatch.org/node/124>

นิช เอียวศรีวงศ์ ปฏิรูปการเมืองให้กินได้. นิติชนรายวัน วันที่ ๑๑ กันยายน พ.ศ. ๒๕๕๕ ปีที่ ๗๕
ฉบับที่ ๑๐๔๑.

พิชญ์ พงษ์สวัสดิ์ ประชาธิปไตยที่ห้ามกิน กับ ประชาธิปไตยที่กินได้. อ้างอิงข้อมูลจากเว็บไซต์

<http://www.prachatai.com/journal/2009/04/20760>

สุลักษณ์ ศิวรักษ์. ป้าจูกาเปิดการสัมมนาในหัวข้อ "ทำไมต้องสร้างประชาธิปไตยที่กินได้และ
การเมืองที่เห็นหัวคนจน" ณ ห้องมาลัยหัวหนันท์ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย ในวันศุกร์ที่ ๒๐ เมษายน ๒๕๕๐. อ้างอิงข้อมูลจากเว็บไซต์

http://www.sulaksivaraksa.org/th/index.php?option=com_content&task=view&id=470&Itemid=3

อัจฉรา รักยุทธิธรรม. เลือกตั้ง อบต. การเมืองที่กินได้. อ้างอิงข้อมูลจากเว็บไซต์

<http://www.prachatai.com/journal/2009/10/26094>

วัฒนวิช “มือบั้นจ้าง...ตัวอย่างของประชาธิปไตยที่กินได้ ซื้อได้....เบื้องหลังคือระบบทุนนิยม
สามัญ” อ้างอิงจากเว็บไซต์

<http://www.oknation.net/blog/bwat/2010/03/14/entry-2>

“เยาวเรศ “ปลูก” สามเสี้ยวแดง” สีคสู้อาประชาธิปไตยกินได้คืนมา. วันที่ ๒๖ กันยายน พ.ศ.
๒๕๕๒, มติชนออนไลน์

<http://www.suanboard.net/view.php?p=view&kid=58721>

“ลำดับเหตุการณ์สำคัญร่าง พรบ. ป่าชุมชน” <http://www.prachatai.com/journal/2005/11/6267>

บทที่ ๑

บทนำ

๑. หลักการและความเป็นมา

ว่าทกรรม “ประชาธิปไตยที่กินได้” เป็นหนึ่งในผลงานการเคลื่อนไหวของสมัชชานจน ที่ต้องการให้รัฐบาลและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียตระหนักถึงความสำคัญของการปฏิรูปทางการเมืองที่ ให้ความสำคัญกับการเมืองภาคประชาชนและให้สิทธิแก่ประชาชนในการตัดสินใจในการดำเนินนโยบายและโครงการต่างๆที่มีผลต่อชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชน

แนวคิด “ประชาธิปไตยที่กินได้” นี้ ได้รับการตอบรับเป็นอย่างดีจากประชาชน กลุ่ม ประชาสังคม กลุ่มองค์กรเอกชน และกลุ่มนักวิชาการต่างๆในหลายภาคส่วน และได้กล้ายมาเป็น ว่าทกรรมหลักซึ่งขับเคลื่อนกิจกรรมการเมืองภาคประชาชนในระบบประชาธิปไตยของประเทศไทย เพื่อเรียกร้องการเข้าไปมีส่วนร่วมในการดำเนินการต่างๆทางการเมืองและการมีส่วนร่วมใน การบริหารจัดการทรัพยากรบัณฑิตปี พุทธศักราช ๒๕๔๕ และมีผลทำให้การดำเนินงานค่างๆ ของภาครัฐ จำเป็นต้องเชื่อมโยงการมีส่วนร่วมของประชาชน และคำนึงถึงสิทธิของประชาชน ภายใต้รัฐธรรมนูญ รวมทั้งเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจมากขึ้น

การดำเนินการในส่วนนี้สามารถเห็นผลการดำเนินงานได้ชัดเจนจากการเพิ่มการกระจาย อำนาจลงไประดับท้องถิ่น และการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจในนโยบาย หรือโครงการที่มีผลต่อชีวิตและความเป็นอยู่ของคนผ่านการทำประชามติ หรือประชาพิจารณ์ และ มีการสั่งการให้เจ้าหน้าที่ของรัฐจัดทำประชามติในชุมชนต่างๆเพื่อชี้แจงการดำเนินงานของภาครัฐ และเพื่อหารือแนวทางในการดำเนินงานต่างๆร่วมกับประชาชน

แต่อย่างไรก็ตาม ความพยายามของภาครัฐที่พยายามจะให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการ ดำเนินโครงการหรือนโยบายต่างๆในพื้นที่บางแห่งด้วยการจัดทำประชามติในชุมชนนั้นก็ถือได้ว่า เป็นการจัดทำไปตามนโยบายที่ได้รับมอบหมาย แต่ยังไม่ได้พยายามให้ประชาชนเข้าถึงและมีส่วน ร่วมตามเกณฑ์ของกลุ่มสมัชชานจนตามว่าทกรรม “ประชาธิปไตยที่กินได้” เนื่องจาก การจัดทำประชามตินี้เป็นเพียงการเรียกประชาชนมารับรู้ รับฟังนโยบายของภาครัฐ แต่ไม่ได้เปิด โอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายอย่างแท้จริง

ด้วยเหตุนี้ ข้องว่างในการดำเนินงานของรัฐบาลที่ว่าด้วยการกระจายอำนาจไประดับประชาชน ด้วยการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมืองในบางพื้นที่ยังคงประสบปัญหา ประชาชน ยังคงขาดโอกาสในการเข้าถึงและมีบทบาททางการเมือง แลดับยังขาดโอกาสในการบริหารจัดการ

ทรัพยากรในพื้นที่ของตนเอง ดังจะเห็นได้จากการรวมตัวเรียกร้องเพื่อขอการมีส่วนร่วมและเรียกร้องสิทธิในการบริหารจัดการทรัพยากรในชุมชนของตนเอง และด้านอำนาจภาครัฐที่มีการจัดทำนโยบายเพื่อพัฒนาพื้นที่โดยมิได้ขอความเห็นหรือซึ่งก็จะให้กับประชาชนในพื้นที่ได้รับทราบ ก่อนล่วงหน้า ดังเหตุการณ์การจัดสร้างเขื่อนปากน้ำ ที่ประชาชนในพื้นที่ถูกจำกัดการรับรู้ข้อมูล ก่อนที่เขื่อนจะถูกสร้าง และยังคงเป็นปัญหาทั้งของภาครัฐ ประชาชน และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการสร้างเขื่อน ทั้งในด้านทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม รวมถึงชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนที่อยู่อาศัยรอบตัวเขื่อน ซึ่งชาวบ้านในชุมชนต่างๆรอบเขื่อนปากน้ำ ได้ยืนหยัดต่อสู้และเรียกร้องสิทธิในการบริหารจัดการทรัพยากรในชุมชนของตนเองมาเป็นเวลา กว่าห้าสิบปี

สิทธิของชุมชนในการจัดการทรัพยากรในชุมชนของตนเองถือได้ว่าเป็นสิทธิขั้นพื้นฐาน ซึ่งถือว่าเป็นสิทธิที่ประชาชนพึงจะได้ เพื่อที่จะบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนของตน ตามกฎหมายปัญญาท้องถิ่นแบบดั้งเดิมที่เคยปฏิบัติกันมา และมีความหมายสามกับสภาพของชุมชนมากกว่าวิธีการบริหารจัดการที่ถูกวางแผนมาจากส่วนกลาง

สิทธิชุมชนในบริบทนี้ ถือได้ว่าเป็นส่วนสำคัญอีกประการหนึ่งที่จะเป็นส่วนขับเคลื่อน วิถีชีวิตริบบิล “ประชาริบบิไทด์ที่กินได้” ให้เป็นความจริง โดยอาศัยความเชื่อมโยงระหว่างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นของตน ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งมีหลายชุมชนในประเทศไทยได้ดำเนินการบริหารจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นของตน ได้เป็นอย่างดี และการดำเนินการในส่วนนี้ได้สร้างความเข้มแข็งและเสริมสร้างศักยภาพของประชาชนในชุมชน และเป็นรากฐานให้ประชาชนดำเนินการในด้านต่างๆ ได้ต่อไป

แต่อย่างไรก็ตาม สิทธิชุมชนในการบริหารจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นของตนเองในหลายท้องถิ่นยังคงประสบปัญหาในการบริหารจัดการ เช่น บางส่วนไม่ทราบถึงสิทธิของชุมชนตนเองในการบริหารจัดการทรัพยากรในชุมชน บางส่วนทราบถึงสิทธิของตนแต่ยังคงขาดสิทธิในการบริหารจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นของตนเนื่องจากถูกยกขาดสิทธิในการบริหารจัดการทรัพยากรจากภาครัฐ บางพื้นที่ขาดการสนับสนุนจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเพื่อให้ความรู้และแนวทางในการบริหารจัดการ หรือขาดเงินทุนสนับสนุนในการดำเนินงาน หรือบางพื้นที่ได้รับสิทธิในการบริหารจัดการทรัพยากรในชุมชนของตน แต่กลับประสบปัญหาในการดำเนินงานเนื่องด้วยปัจจัยภายนอก เช่น ปัญหาในการบริหารจัดการ ปัญหาค้านความโปร่งใสของคณะกรรมการในการบริหารงาน เป็นต้น

ปัญหาในการบริหารจัดการด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนและสิทธิของชุมชนในการบริหารจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นของตนเองเหล่านี้ได้กลายมาเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นอันเป็นผลกระทบมาจากการดำเนินการตามวาระกรรม “ประชาริบไทยที่กินได้” ในการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อการบริหารจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นของตนเอง ซึ่งปัญหาเหล่านี้ สะท้อนให้เห็นถึงความไม่พร้อมทั้งของภาครัฐ และของชุมชนเองในการบริหารจัดการทรัพยากรในท้องถิ่น ซึ่งถือเป็นปัญหาเชิงโครงสร้างที่ทั้งภาครัฐ และภาคประชาชนจำเป็นต้องนำไปพิจารณา และหาทางแก้ไขร่วมกันว่ารัฐบาลจะเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นของตนได้ในระดับใดและจำเป็นต้องมีการให้ความรู้หรือสนับสนุนการดำเนินงานของภาคประชาชนได้ในส่วนใดบ้าง

การดำเนินงานในด้านสิทธิชุมชนและการจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นของชุมชนในทางปฏิบัติที่เห็นได้ชัดเจนที่สุดในประเทศไทยในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา คือ การเรียกร้องเคลื่อนไหวของประชาชนที่ต้องการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจหรือผลักดันนโยบายที่มีผลกระทบต่อชุมชนของตน เช่น การวางแผนท่องเที่ยวไทย-มาเลเซีย การสร้างเขื่อน ปัญหาที่เกิดขึ้นจากผลกระทบทางอันเป็นผลมาจากการก่อตั้งโรงงานอุตสาหกรรม เช่น กรณีมาบตาพูด และปัญหาในการจัดการทรัพยากร เช่น การจัดการป่าชุมชนของประชาชนในท้องถิ่น ซึ่งเป็นผลมาจากการถูกบุกรุกผืนป่าในชุมชน การได้รับสิทธิสัมปทานของนายทุน และปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นจากการบริหารจัดการป่าชุมชนโดยภาครัฐ ซึ่งถือได้การเรียกร้องในการผนึกป่าชุมชนนี้เป็นกรณีการเรียกร้องของประชาชนที่มีมากที่สุด มีพื้นที่ครอบคลุมทั่วประเทศ มีการสร้างภาคีพันธมิตรป่าชุมชนทั้งภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคเหนือ และภาคใต้

ถึงแม้ว่าปัญหาการจัดการป่าชุมชนของประชาชนและการเคลื่อนไหวของประชาชนในประเด็นนี้จะเป็นประเด็นเล็กหากเทียบกับประเด็นปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมค้างๆที่ได้กล่าวมาแล้ว แต่ปัญหาการจัดการป่าชุมชนนั้นเป็นปัญหาที่มีผลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในพื้นที่ เป็นปัญหาที่กินระยะเวลานานา มีผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลายฝ่ายเข้ามามากมาย และมีพื้นที่ที่มีปัญหาเกือบทั่วทั้งประเทศไทย เนื่องจากการจัดการป่าชุมชนนั้นยังมิได้มีกฎหมายรองรับในการบริหารจัดการป่าชุมชนโดยประชาชน เนื่องจากร่างพระราชบัญญัติป่าชุมชนยังมิได้ถูกบังคับใช้ ทำให้การดำเนินงานต่างๆในด้านป่าชุมชนยังคงขาดความชัดเจน และขาดความเป็นเอกภาพในการดำเนินการบริหารจัดการป่าชุมชนให้เป็นระบบเดียวกันทั้งประเทศไทย ด้วยเหตุนี้ การดำเนินการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติในป่าชุมชนจึงเกิดปัญหาในการจัดทำมาตรฐานในการดำเนินงาน เช่น กฎหมายในการบังคับใช้ป่าชุมชนมีความแตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่ ขาดการบังคับใช้กฎหมายเดียวกันในป่าชุมชนเมื่อมีผู้กระทำผิดระเบียบในป่าชุมชน

จากปัญหาที่เกิดขึ้นดังกล่าว ทำให้หลายภาคส่วน ทั้งภาคราชathan นักวิชาการ องค์กร อิสระและองค์กรภาคเอกชน ประชาชน และภาครัฐ ได้พยายามที่จะแก้ไขปัญหาด้วยการดำเนินการร่วมกันประชาชนในพื้นที่ในการบริหารจัดการป่าชุมชน โดยการเป็นภาคีเครือข่ายร่วมกันและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ในการบริหารจัดการป่าชุมชนระหว่างกัน ดังจะเห็นผลได้จากผลการวิจัยเรื่องป่าชุมชนและการจัดทำกรุงรัชท์ให้บ้านเรื่องป่าชุมชนที่ประสบความสำเร็จในหลายพื้นที่ทั่วประเทศไทย

แต่อย่างไรก็ตาม ยังคงมีหลายพื้นที่ที่ไม่ประสบความสำเร็จในการดำเนินงานด้านป่าชุมชน และยังคงต้องได้รับความช่วยเหลือจากกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นดังกล่าว นอกจากนี้ไปจากการเรียกร้องเคลื่อนไหวเพื่อขอสิทธิในการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรหรือขอความช่วยเหลือจากรัฐบาล

กรณีศึกษาด้านป่าชุมชนในงานวิจัยนี้ คือ ป่าชุมชนในเครือข่ายป่าคงภูโหล่นของหมู่บ้านโนนศาลา ตำบลสำโรง อำเภอโพธิ์ไทร จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งเป็นหนึ่งในป่าชุมชนที่ประสบปัญหาในการบริหารจัดการป่าชุมชนเนื่องจากถูกนายทุนจากภายนอกมาบุกรุกทางป่าในที่ดินเขตป่าชุมชนเพื่อนำมาใบประโภตและส่วนต้น

ป่าชุมชนคงภูโหล่น เป็นป่าชุมชนที่ได้รับการบริหารจัดการร่วมกันระหว่างชุมชนท้องถิ่น ๒๖ หมู่บ้าน ในเขตอำเภอโขงเจียม อำเภอศรีเมืองใหม่ และอำเภอโพธิ์ไทร ในจังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งการบริหารจัดการทรัพยากรป่าชุมชนคงภูโหล่นนี้ เป็นการบริหารจัดการทรัพยากรป่าชุมชนที่เกิดจากกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนร่วมกับการสนับสนุนของหน่วยงาน และองค์กรภายนอกโดยมี การบริหารจัดการในรูปแบบองค์กร โดยมีคณะกรรมการป่าชุมชน ที่มีจากการเลือกตั้งของสมาชิกในชุมชน และมีการประชุมเพื่อออกกฎหมายเบี่ยงป่าชุมชน ที่มีการระบุข้อบังคับและบทลงโทษที่กำหนดโดยคณะกรรมการป่าชุมชนและสมาชิกในชุมชน ซึ่งถือได้ว่าการบริหารจัดการทรัพยากรป่าชุมชนนี้เป็นการดำเนินการแบบประชาธิปไตยชุมชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชนอย่างแท้จริง

แต่อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันนี้การบริหารจัดการเครือข่ายป่าชุมชนป่าคงภูโหล่นกำลังประสบปัญหាដันเนื่องมาจากการบุกรุกถ้ำพื้นที่ป่าชุมชนของนายทุน ปัญหานี้ ได้เกิดขึ้นที่หมู่บ้านโนนศาลา ตำบลโพธิ์ไทร อำเภอสำโรง จังหวัดอุบลราชธานี โดยมีนายทุนจากภายนอกเข้ามายุ่งกับป่าชุมชนด้วยการแห่ถ้ำทางป่าชุมชน โดยเฉพาะป่าชุมชนที่อยู่บริเวณยอดเขา เพื่อนำมาทำเป็นสวน

ยางพารา ทำให้ป่าชุมชนเสื่อมสภาพเนื่องจากสูญเสียป่าต้นน้ำบนยอดเขา และชาวบ้านประสบภัยปัญหาเกี่ยวกับการใช้น้ำเพื่ออุปโภคและบริโภคเนื่องจากน้ำบนป่าต้นน้ำเดินขาดเคลื่อน และน้ำที่มาจากการป่าต้นน้ำเดินมียาฆ่าแมลงป่นอันเป็นผลมาจากการดำเนินการปลูกยางพารา ทำให้หมู่บ้านโนนศาลาประสบภัยปัญหาน้ำที่จะใช้อุปโภคบริโภคและทำการเกษตร

ปัญหาน้ำอันเนื่องมาจากการรุกคืบพื้นที่ป่าชุมชนของนายทุนดังที่ได้กล่าวมานี้เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นเรื่อยๆ ในหมู่บ้านโนนศาลาโดยไม่ได้รับการแก้ไข ผู้ใหญ่บ้านในชุมชนได้ลองแก้ไขปัญหาดังกล่าวด้วยการร้องเรียนสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นไปยังสำนักงานป่าไม้จังหวัด เพื่อให้มามาดำเนินการกับนายทุนดังกล่าว แต่การดำเนินงานนี้ไม่เป็นผลเนื่องจากขาดความต่อเนื่องและความเข้มแข็งของการดำเนินงานในส่วนของภาครัฐ มีเพียงการดำเนินงานปักปืนเขตแดนป่าชุมชนและรับทราบเรื่องเท่านั้น นอกจากนี้ ผู้ใหญ่บ้านยังได้พยายามทำการฟ้องร้องทางกฎหมายเพื่อให้ นายทุนดังกล่าวหยุดกระทำการบุกรุกป่าชุมชน และในทางปฏิบัติแล้ว นายทุนดังกล่าวก็ยังคงดำเนินการบุกรุกป่าชุมชนและไม่ถอนพื้นที่ออกไป ซึ่งมีการกันรั้วลดหนามในส่วนที่มีการปลูกยางพาราเพิ่มเติมเพื่อมิให้ประชาชนเข้าไปใช้ประโยชน์ในป่าชุมชนได้

จากการพยากรณ์แก้ไขปัญหาการรุกคืบป่าชุมชนของนายทุนดังที่ได้กล่าวมา จะเห็นได้ว่าความพยายามในการแก้ไขปัญหาการรุกคืบป่าชุมชนโดยอาศัยกลไกของภาครัฐนั้นไม่ประสบความสำเร็จ รัฐให้อำนาจในการปักปืนเขตแดนป่าชุมชน และรับเรื่องราวท่องร้อง และให้คำแนะนำในการดำเนินการแก้ไขปัญหา แต่รัฐไม่มีส่วนร่วม หรือไม่มีความสามารถในการบังคับใช้กฎหมาย หรือบังคับการดำเนินงานให้เป็นไปในสิ่งที่ควรจะเป็น

ดังนั้น งานวิจัยเรื่อง “ประชาริปไทท์กินได้: ศึกษากรณีการมีส่วนร่วมทางการเมืองในการบริหารจัดการทรัพยากรป่าชุมชนคงถือลั่นของหมู่บ้านโนนศาลา ตำบลสำโรง อำเภอโพธิ์ไทร จังหวัดอุบลราชธานี” เรื่องนี้ จึงเป็นงานวิจัยที่มุ่งเน้นศึกษาระบวนการการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อบริหารจัดการทรัพยากรป่าชุมชนของตนของหนែน้อย จากการพึงพอใจของชาวบ้าน ให้การบริหารจัดการพื้นที่ป่าชุมชนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ โดยการสำรวจระดับการมีส่วนร่วม บทบาท และข้อจำกัดของชุมชนในการบริหารจัดการเครือข่ายป่าคงถือลั่น และศึกษาถึงความพยายามในการร่วมเป็นภาคีวิชาการ ร่วมกับหน่วยงานภาครัฐ และเอกชนในการเสริมสร้างศักยภาพและเตรียมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในการบริหารจัดการทรัพยากรป่าชุมชนเพื่อแก้ไขการรุกคืบพื้นที่ของนายทุนในป่าชุมชน

การศึกษาวิจัยนี้จะแบ่งเนื้อหาในการวิจัยออกเป็นสามส่วน โดยส่วนแรกจะเป็นการศึกษาปัญหาและรูปแบบในการบริหารจัดการทรัพยากรป่าชุมชนของหมู่บ้านโนนคลา ส่วนที่สองเป็นการศึกษาระบวนการแก้ไขปัญหาการรุกค้าป่าชุมชนโดยอาศัยการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน และส่วนที่สาม เป็นการศึกษารูปแบบการจัดการทรัพยากรป่าชุมชนที่เหมาะสมสำหรับการจัดการทรัพยากรป่าชุมชนในหมู่บ้านโนนคลา

๒. วัตถุประสงค์

๑. ศึกษาปัญหาและรูปแบบในการบริหารจัดการทรัพยากรป่าชุมชนของหมู่บ้านโนนคลา
๒. ศึกษาระบวนการแก้ไขปัญหาการรุกค้าป่าชุมชนโดยอาศัยการมีส่วนร่วมของประชาชน
๓. ศึกษาและเสนอรูปแบบการจัดการทรัพยากรป่าชุมชนที่เหมาะสมสำหรับการจัดการทรัพยากรป่าชุมชนในหมู่บ้านโนนคลา

๓. ขอบเขตและวิธีการวิจัย

โครงการวิจัยนี้ มีขอบเขตการวิจัยอยู่ที่การศึกษาวิจัยเอกสารที่เกี่ยวข้องกับหลักการปฏิรูปทางการเมืองที่เกี่ยวข้องกับ “ประชาธิปไตยที่กินได้” และบทบาทการมีส่วนร่วมทางการเมืองของชุมชน ตามปรัชญาทางการเมืองและท้องถิ่น โดยมุ่งเน้นไปที่การศึกษาบทบาทการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการทรัพยากรป่าชุมชน โดยมีการลงพื้นที่เพื่อศึกษากรณีศึกษาจากหมู่บ้านในเครือข่ายป่าชุมชนดงภูโลล่น จำนวน ๑ หมู่บ้าน คือ หมู่บ้านโนนคลา ตำบลลำสอง อำเภอโพธิ์ไทร จังหวัดอุบราชธานี

โครงการวิจัยนี้มีวิธีการดำเนินการวิจัยโดยการวิจัยเอกสาร การทำการวิจัยย่างมีส่วนร่วม โดยการจัดเวทีเสวนาหรือเวทีประชุมเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นทางการแก้ไขปัญหาการรุกค้าพื้นที่ป่าชุมชนของนายทุนร่วมกันโดยชาวบ้านในหมู่บ้าน โดยมีความคาดหวังว่าผลของการดำเนินการวิจัยโดยใช้รูปแบบดังกล่าวจะส่งผลให้กับประชาชนในหมู่บ้านสามารถแลกเปลี่ยนความคิดเห็นทางการแก้ไขปัญหาการรุกค้าป่าชุมชนของนายทุนได้อย่างยั่งยืนและมีประสิทธิภาพ โดยจะได้กล่าวถึงรายละเอียดเกี่ยวกับคำถา สมนติฐาน ตัวแปร การออกแบบงานวิจัย และการดำเนินงานวิจัย ตลอดจนขั้นตอนในการวิจัยในบทที่ ๑ ต่อไป

๔. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑. ได้รับแนวทางในการแก้ไขปัญหาการรุกค้าพื้นที่ป่าชุมชนของหมู่บ้านในศาลา
๒. สร้างองค์ความรู้ใหม่ในการแก้ไขปัญหาการรุกค้าพื้นที่ป่าชุมชนของหมู่บ้านในศาลา
๓. นำองค์ความรู้ใหม่ไปใช้ในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจากการจัดการทรัพยากรป่าชุมชนของหมู่บ้านในศาลา

ภาคผนวก

**๑. บทความวิจัย เรื่อง “ประชาธิปไตยที่กินได้: ศึกษารัฐมีส่วนร่วมทางการเมือง
ในการบริหารจัดการทรัพยากรป่าชุมชนดงภูโล่นของหมู่บ้านโนนค่าลา
ตำบลลำโโรง อ.แกอโพธิ์ไทร จังหวัดอุบลราชธานี”**

๑. บทนำ

ว่าทกรรม “ประชาธิปไตยที่กินได้” เป็นหนึ่งในผลงานการเคลื่อนไหวของสมัชชาคนจน ที่ต้องการให้รัฐบาลและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียตระหนักถึงความสำคัญของการปฏิรูปทางการเมืองที่ ให้ความสำคัญกับการเมืองภาคประชาชนและให้สิทธิแก่ประชาชนในการตัดสินใจในการดำเนินนโยบายและโครงการต่างๆที่มีผลต่อชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชน

แนวคิด “ประชาธิปไตยที่กินได้” นี้ได้รับการตอบรับเป็นอย่างดีจากประชาชน กลุ่ม ประชาสังคม กลุ่มมองค์กรเอกชน และกลุ่มนักวิชาการต่างๆในหลายภาคส่วน และได้กลยุทธ์เป็น ว่าทกรรมหลักซึ่งขับเคลื่อนกิจกรรมการเมืองภาคประชาชนในระบบประชาธิปไตยของประเทศไทย เพื่อเรียกร้องการเข้าไปมีส่วนร่วมในการดำเนินการต่างๆทางการเมืองและการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรป่าชุมชนตั้งแต่ปี พุทธศักราช ๒๕๔๘ และมีผลทำให้การดำเนินงานต่างๆ ของภาครัฐ จำเป็นต้องเชื่อมโยงการมีส่วนร่วมของประชาชน และกำเนิดสิทธิของประชาชน ภายใต้รัฐธรรมนูญ รวมทั้งเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจมากขึ้น

การดำเนินการในส่วนนี้สามารถเห็นผลการดำเนินงานได้ชัดเจนจากการเพิ่มการกระจายอำนาจลงไปสู่ท้องถิ่น และการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจในนโยบาย หรือโครงการที่มีผลต่อชีวิตและความเป็นอยู่ของคนผ่านการทำประชามติ หรือประชาพิจารณ์ และ มีการสั่งการให้เจ้าหน้าที่ของรัฐขัดทำประชามติในทันทีเพื่อชี้แจงการดำเนินงานของภาครัฐ และเพื่อหารือแนวทางในการดำเนินงานต่างๆร่วมกับประชาชน

แต่อย่างไรก็ตาม ความพยายามของภาครัฐที่พยายามจะให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการ ดำเนินโครงการหรือนโยบายต่างๆในพื้นที่บางแห่งด้วยการจัดทำประชามติในชุมชนนั้นก็ต้องได้ว่า เป็นการจัดทำไปตามนโยบายที่ได้รับมอบหมาย เดียวกันได้พยายามให้ประชาชนเข้าถึงและมีส่วน ร่วมตามเกณฑาระบบที่ของกลุ่มสมัชชาคนจนตามว่าทกรรม “ประชาธิปไตยที่กินได้” เนื่องจากการ จัดทำประชามตินั้นเป็นเพียงการเรียกประชาชนมารับรู้ รับฟังนโยบายของภาครัฐ แต่ไม่ได้เปิด โอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายอย่างแท้จริง

ด้วยเหตุนี้ ช่องว่างในการดำเนินงานของรัฐบาลที่ว่าด้วยการกระจายอำนาจไปสู่ประชาชน ด้วยการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมืองในบางพื้นที่ยังคงประสบปัญหา ประชาชน ยังคงขาดโอกาสในการเข้าถึงและมีบทบาททางการเมือง และยังขาดโอกาสในการบริหารจัดการ ทรัพยากรในพื้นที่ของตนเอง ดังจะเห็นได้จากการรวมตัวเรียกร้องเพื่อขอการมีส่วนร่วมและ เรียกร้องสิทธิในการบริหารจัดการทรัพยากรในชุมชนของตนเอง และต้านทานอำนาจภาครัฐที่มีการ จัดทำนโยบายเพื่อพัฒนาพื้นที่โดยไม่ได้ข้อความเห็นหรือชี้แจงให้กับประชาชนในพื้นที่ได้รับทราบ ก่อนล่วงหน้า ดังเหตุการณ์การจัดสร้างเขื่อนปากน้ำ ที่ประชาชนในพื้นที่ถูกจำกัดการรับรู้ข้อมูล ก่อนที่เขื่อนจะถูกสร้าง และยังคงเป็นปัญหาทั้งของภาครัฐ ประชาชน และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการ จัดการผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการสร้างเขื่อน ทั้งในด้านทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม รวมถึง ชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนที่อยู่อาศัยรอบตัวเขื่อน ซึ่งชาวบ้านในชุมชนต่างๆรอบเขื่อนปากน้ำ ได้ยืนหยัดต่อสู้และเรียกร้องสิทธิในการบริหารจัดการทรัพยากรในชุมชนของตนเองมาเป็นเวลา กว่าสิบปี

สิทธิของชุมชนในการจัดการทรัพยากรในชุมชนของตนเองถือได้ว่าเป็นสิทธิขั้นพื้นฐาน ซึ่งถือว่าเป็นสิทธิที่ประชาชนพึงจะได้ เพื่อที่จะบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนของตน ตามภูมิปัญญาท้องถิ่นแบบดั้งเดิมที่เคยปฏิบัติกันมา และมีความหมายสมกับสภาพของชุมชน มากกว่าวิธีการบริหารจัดการที่ถูกวางแผนมาจากส่วนกลาง

สิทธิชุมชนในบริบทนี้ ถือได้ว่าเป็นส่วนสำคัญอีกประการหนึ่งที่จะเป็นส่วนขับเคลื่อน วาระรرم “ประชาชิปไทยที่กินได้” ให้เป็นความจริง โดยอาศัยความเชื่อมโยงระหว่างการมี ส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการทรัพยากรในห้องถิ่นของตน ให้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งมี หลายชุมชนในประเทศไทยได้ดำเนินการบริหารจัดการทรัพยากรในห้องถิ่นของตน ได้เป็นอย่างดี และการดำเนินการในส่วนนี้ได้สร้างความเข้มแข็งและเตรียมสร้างศักยภาพของประชาชนในชุมชน และเป็นรากฐานให้ประชาชนดำเนินการในด้านต่างๆได้ต่อไป

แต่อย่างไรก็ตาม สิทธิชุมชนในการบริหารจัดการทรัพยากรในห้องถิ่นของตนเองในหลาย ห้องถิ่นยังคงประสบปัญหาในการบริหารจัดการ เช่น บางส่วนไม่ทราบถึงสิทธิของชุมชนตนเอง ใน การบริหารจัดการทรัพยากรในชุมชน บางส่วนทราบถึงสิทธิของตนแต่ยังขาดสิทธิในการบริหาร จัดการทรัพยากรในห้องถิ่นของตนเนื่องจากกฎหมายขาดสิทธิในการบริหารจัดการทรัพยากรจาก ภาครัฐ บางพื้นที่ขาดการสนับสนุนจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเพื่อให้ความรู้และแนวทางในการบริหาร จัดการ หรือขาดเงินทุนสนับสนุนในการดำเนินงาน หรือบางพื้นที่ได้รับสิทธิในการบริหารจัดการ

ปัญหาในการบริหารจัดการด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนและสิทธิของชุมชนในการบริหารจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นของตนเองเหล่านี้ได้กล่าวมาเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นอันเป็นผลกระทบมาจากการดำเนินการตามวาระกรรม “ประชารัฐไทยที่กินได้” ในการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อการบริหารจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นของตนเอง ซึ่งปัญหาเหล่านี้ สะท้อนให้เห็นถึงความไม่พร้อมทั้งของภาครัฐ และของชุมชนเองในการบริหารจัดการทรัพยากรในท้องถิ่น ซึ่งถือเป็นปัญหาเชิงโครงสร้างที่ทั้งภาครัฐ และภาคประชาชนจำเป็นต้องนำไปพิจารณา และหาทางแก้ไขร่วมกันว่ารูปแบบใดเป็นโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นของตน ได้ในระดับใดและจำเป็นต้องมีการให้ความรู้หรือสนับสนุนการดำเนินงานของภาคประชาชนได้ในส่วนใดบ้าง

การดำเนินงานในด้านสิทธิชุมชนและการจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นของชุมชนในทางปฏิบัติที่เห็นได้ชัดเจนที่สุดในประเทศไทยในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา คือ การเรียกร้องเคลื่อนไหวของประชาชนที่ต้องการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจหรือผลักดันนโยบายที่มีผลกระทบต่อชุมชนของตน เช่น การวางแผนท่องเที่ยวไทย-มาเลเซีย การสร้างเขื่อน ปัญหาที่เกิดขึ้นจากผลกระทบอันเป็นผลมาจากการก่อตั้งโรงงานอุตสาหกรรม เช่น กรณีมาบตาพุด และปัญหาในการจัดการทรัพยากร เช่น การจัดการป่าชุมชนของประชาชนในท้องถิ่น ซึ่งเป็นผลมาจากการถูกบุกรุกผืนป่าในชุมชน การได้รับสิทธิสัมปทานของนายทุน และปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นจากการบริหารจัดการป่าชุมชนโดยภาครัฐ ซึ่งถือได้การเรียกร้องในกรณีป่าชุมชนนี้เป็นกรณีการเรียกร้องของประชาชนที่มีมากที่สุด มีพื้นที่ครอบคลุมทั่วประเทศ มีการสร้างภารกิจพัฒนาชุมชนป่าชุมชนทั้งภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคเหนือ และภาคใต้

จึงแม้ว่าปัญหาการจัดการป่าชุมชนของประชาชนและการเคลื่อนไหวของประชาชนในประเด็นนี้จะเป็นประเด็นเด็ก หากเทียบกับประเด็นปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมต่างๆที่ได้กล่าวมาแล้ว แต่ปัญหาการจัดการป่าชุมชนนั้นเป็นปัญหาที่มีผลต่อชีวิตความเมื่องอยู่ของประชาชนในพื้นที่ เป็นปัญหาที่กินระยะเวลานาน มีผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลายฝ่ายเข้ามามาก่อนข้อง และมีพื้นที่ที่มีปัญหาเกือบทั่วทั้งประเทศไทย เนื่องจากการจัดการป่าชุมชนนั้นยังมิได้มีกฎหมายรองรับในการบริหารจัดการป่าชุมชนโดยประชาชน เนื่องจากร่างพระราชบัญญัติป่าชุมชนยังมิได้ถูกบังคับใช้ ทำให้การดำเนินงานด้านป่าชุมชนยังคงขาดความชัดเจน และขาดความเป็นเอกภาพในการดำเนินการบริหารจัดการป่าชุมชนให้เป็นระบบเดียวกันทั่วประเทศไทย ด้วยเหตุนี้ การดำเนินการบริหารจัดการ

จากปัญหาที่เกิดขึ้นดังกล่าว ทำให้หลายภาคส่วน ทั้งภาคราชathan นักวิชาการ องค์กร อิสระและองค์กรภาคเอกชน ประชาชน และภาครัฐ ได้พยายามที่จะแก้ไขปัญหาด้วยการดำเนินการร่วมกับประชาชนในพื้นที่ในการบริหารจัดการป่าชุมชน โดยการเป็นภาคีเครือข่ายร่วมกันและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ในการบริหารจัดการป่าชุมชนระหว่างกัน ดังจะเห็นผลได้จากผลการวิจัยเรื่องป่าชุมชนและการจัดทำกราวิจัยให้บ้านเรื่องป่าชุมชนที่ประสบความสำเร็จในหลายพื้นที่ทั่วประเทศไทย

แต่อย่างไรก็ตาม ยังคงมีหลายพื้นที่ที่ไม่ประสบความสำเร็จในการดำเนินงานด้านป่าชุมชน และยังคงต้องได้รับความช่วยเหลือจากกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นดังกล่าว นอกจากนี้อีกจุดหนึ่งของการเรียกร้องเคลื่อนไหวเพื่อขอสิทธิในการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรหรือขอความช่วยเหลือจากรัฐบาล

กรณีศึกษาด้านป่าชุมชนในงานวิจัยนี้ คือ ป่าชุมชนในเครือข่ายป่าดงภูไหล่นของหมู่บ้านโนนศาลา ตำบลสำโรง อําเภอโพธิ์ไทร จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งเป็นหนึ่งในป่าชุมชนที่ประสบปัญหาในการบริหารจัดการป่าชุมชนเนื่องจากถูกนายทุนจากภายนอกมาบุกรุกมาป่าในที่ดินเขตป่าชุมชนเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ส่วนตน โดยมีนายทุนจากภายนอกเข้ามานบุกรุกป่าชุมชนด้วยการแฝ่าทางป่าชุมชน โดยเฉพาะป่าชุมชนที่อยู่บริเวณยอดเขา เพื่อนำมาทำเป็นสวนยางพารา ทำให้ป่าชุมชนเสื่อมสภาพเนื่องจากสูญเสียป่าดันน้ำบนยอดเขา และชาวบ้านประสบภัยปัญหาเกี่ยวกับการใช้น้ำเพื่ออุปโภคและบริโภคเนื่องจากน้ำบนป่าดันน้ำเดินขาดแคลน และน้ำที่มามากจากป่าดันน้ำเดินขาดมียาจ่าแมลงปนเปื้อนอันเป็นผลมาจากการดำเนินการปลูกยางพารา ทำให้หมู่บ้านโนนศาลาประสบภัยปัญหาความแห้งแล้ง และขาดแคลนน้ำที่จะใช้อุปโภคและบริโภคและทำการเกษตร

ปัญหាដันเนื่องมาจากการรุก滥قبั้นที่ป่าชุมชนของนายทุนดังที่ได้กล่าวมานี้เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นเรื่องในหมู่บ้านโนนศาลาโดยไม่ได้รับการแก้ไข ผู้ใหญ่บ้านในชุมชนได้ลองแก้ไขปัญหาดังกล่าวด้วยการร้องเรียนสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นไปยังสำนักงานป่าไม้อําเภอ เพื่อให้มาร่วมดำเนินการกับนายทุนดังกล่าว แต่การดำเนินงานนี้ก็ไม่เป็นผลเนื่องจากขาดความต่อเนื่องและความเข้มแข็งของ การดำเนินงานในส่วนของภาครัฐ มีเพียงการดำเนินงานปักปันเขตแดนป่าชุมชนและรับทราบเรื่องเท่านั้น นอกจากนี้ ผู้ใหญ่บ้านยังได้พยายามทำการฟ้องร้องทางกฎหมายเพื่อให้ นายทุนดังกล่าวหยุด

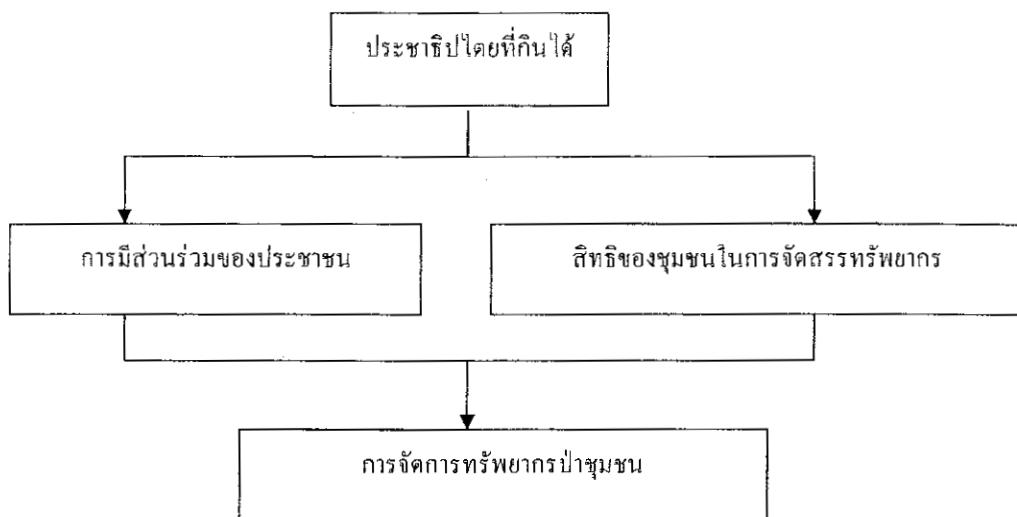
จากความพยายามแก้ไขปัญหาการรุกคืบป้าชุมชนของนายทุนดังที่ได้กล่าวมา จะเห็นได้ว่าความพยายามในการแก้ไขปัญหาการรุกคืบป้าชุมชนโดยอาศัยกลไกของภาครัฐนี้ไม่ประสบความสำเร็จ รู้สึกว่าอำนวยการบังคับบัญชาในเรื่องของการบังคับบัญชาและรับเรื่องราวฟ้องร้อง และให้คำแนะนำในการดำเนินการแก้ไขปัญหา แต่รู้ว่ามีส่วนร่วม หรือไม่มีความสามารถในการบังคับใช้กฎหมาย หรือบังคับการดำเนินงานให้เป็นไปในสิ่งที่ควรจะเป็น

ดังนั้น งานวิจัยเรื่อง “ประชาธิปไตยที่กินได้: ศึกษากรณีการมีส่วนร่วมทางการเมืองในการบริหารจัดการทรัพยากรป้าชุมชนคงภูโหล่นของหมู่บ้านโนนศาลา ตำบลสำโรง อําเภอโพธิ์ไทร จังหวัดอุบลราชธานี” เรื่องนี้ จึงเป็นงานวิจัยที่มุ่งเน้นศึกษาระบวนการการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อบริหารจัดการทรัพยากรป้าชุมชนของตนเองหนึ่งอย่างการพิจารณาขอรับ เพื่อให้การบริหารจัดการพื้นที่ป้าชุมชนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ โดยการสำรวจระดับการมีส่วนร่วม บทบาท และข้อจำกัดของชุมชนในการบริหารจัดการเครือข่ายป้าชุมชน และศึกษาถึงความพยายามในการร่วมเป็นภาคีวิชาการ ร่วมกับหน่วยงานภาครัฐ และเอกชนในการเสริมสร้างศักยภาพและเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในการบริหารจัดการทรัพยากรป้าชุมชนเพื่อแก้ไขการรุกคืบพื้นที่ของนายทุนในป้าชุมชน

การศึกษาวิจัยนี้จะแบ่งเนื้อหาในการวิจัยออกเป็นสามส่วน โดยส่วนแรกจะเป็นการศึกษาปัญหาและรูปแบบในการบริหารจัดการทรัพยากรป้าชุมชนของหมู่บ้านโนนศาลา ส่วนที่สองเป็นการศึกษาระบวนการแก้ไขปัญหาการรุกคืบป้าชุมชนโดยอาศัยการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน และส่วนที่สาม เป็นการศึกษารูปแบบการจัดการทรัพยากรป้าชุมชนที่เหมาะสมสำหรับการจัดการทรัพยากรป้าชุมชนในหมู่บ้านโนนศาลา

๒. แนวคิดในการวิจัย

งานวิจัยนี้ มีแนวคิดในการวิจัย ๔ ประการ คือ แนวคิดเรื่องประชาธิปไตยที่กินได้ แนวคิดเรื่องสิทธิชุมชน แนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วมทางการเมือง และการจัดการป้าชุมชน ซึ่งแนวความคิดทั้งสี่นี้ จะเป็นแนวคิดหลักที่จะได้นำมาใช้เป็นกรอบในการอ้างอิงและวิจัย โดยมีการเชื่อมโยงแนวคิดในการดำเนินวิจัยดังต่อไปนี้

ภาพที่ ๑ : ครอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

จากภาพที่ ๑ จะเห็นได้ว่า ว่าทกรรม เรื่อง “ประชาธิปไตยที่กินได้” ของสมัชชาคนจน เป็นแนวคิดหลัก ที่ต้องการให้ประชาชน โดยเฉพาะประชาชนที่ยากจน และขาดโอกาส ได้เข้าถึง และมีส่วนร่วมทางการเมือง โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมทางการเมืองในการจัดสรรทรัพยากร ด้วยเหตุนี้ ว่าทกรรม “ประชาธิปไตยที่กินได้” จึงมุ่งเน้นไปที่การเสนอให้รัฐบาล มุ่งดำเนินการปฏิรูป การเมือง เพื่อให้ “เห็นหัวคนจน” สร้างประชาธิปไตยที่กินได้ โดยลดอำนาจเจ้ารัฐ และเพิ่มการมีส่วนร่วมของประชาชน

การลดอำนาจเจ้ารัฐ และการเพิ่มการมีส่วนร่วมของประชาชน จึงกลายเป็นครอบแนวคิดที่สอง ที่ใช้ในการวิจัย เพื่ออธิบายถึงความพยายามของสมัชชาคนจนในการเสนอให้ภาครัฐมีการปฏิรูปการเมือง ที่ต้องการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจหรือดำเนินนโยบายที่เกี่ยวข้อง กับตนเอง ได้มากขึ้น

แนวคิดการเพิ่มการมีส่วนร่วมของประชาชนนี้ ไปกันได้ด้วยดี กับแนวคิดเรื่อง สิทธิชุมชน ที่ได้มีการระบุไว้ในรัฐธรรมนูญ ทั้งในรัฐธรรมนูญ ฉบับ พ.ศ. ๒๕๔๐ และรัฐธรรมนูญ ฉบับ พ.ศ. ๒๕๕๐ ซึ่งมีการเพิ่มการจัดทำประชามติ และให้อำนาจชุมชนในการท่องร่องหน่วยงานของรัฐ ได้อีกด้วยเพื่อร่างไว้ใช้สิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของตน โดยเฉพาะทรัพยากรป่าชุมชน ซึ่งเป็นกรณีการเคลื่อนไหวเรียกร้องสิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นของตน ที่มีความเด่นชัดและมากที่สุด เนื่องจากป่าชุมชนยังมีได้รับ

ปัจจุบันนี้ ประเทศไทยยังมีได้มีการออกพระราชบัญญัติ ป่าชุมชน ถึงแม้ว่า ประเดิมเรื่อง ป่าชุมชน และการจัดการป่าชุมชนโดยคนในชุมชนจะได้มีการเคลื่อนไหวเรียกร้องโดยชุมชน กลุ่ม ประชาสังคม หรือนักวิชาการมาเป็นเวลาไมากกว่า ๑ ศตวรรษแล้วก็ตาม

การขาดการสนับสนุนจากภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการดำเนินการเรื่องป่า ชุมชนอย่างจริงจัง ส่งผลให้การดำเนินการจัดการป่าชุมชนยังคงเป็นการจัดการที่อ้างอิงอยู่บน พื้นฐานการจัดการที่เป็นไปตามเอกสารลักษณะเฉพาะของแต่ละชุมชน และยังขาดการบังคับใช้กฎหมาย และบทลงโทษของ การฝ่าฝืนหากไม่ยอมปฏิบัติตามกฎหมายเบื้องการใช้ป่าชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ

ด้วยเหตุนี้ ปัญหาในการจัดการป่าชุมชนจึงเกิดขึ้น และนัยสำคัญในการจัดการป่าชุมชน ของประชาชน หรือการเรียกร้องให้มีการปฏิรูปการเมืองเพื่อประชาชนจึงได้กลยุทธ์เป็นประเดิม หลักเมื่อได้กล่าวถึงการเมืองภาคประชาชน และการเคลื่อนไหวต่างๆ เพื่อเรียกร้องสิทธิชุมชน หรือ สิทธิในการจัดการทรัพยากรโดยประชาชนในชุมชนนั้นๆ

ถึงแม้ว่ากลุ่มสมัชชานจนจะได้ออก遑ลงกรณ์เรื่อง “ประชาธิปไตยที่กินได้” เพื่อจุด ประกายให้เกิดแนวคิดการปฏิรูปการเมืองเพื่อให้ประชาชนระดับราษฎรผู้มีสิทธิในการบริหาร จัดการทรัพยากรในชุมชนของตนเอง ได้อย่างมีประสิทธิภาพมาเป็นเวลา กว่า ๕ ปีแล้ว (พ.ศ. ๒๕๔๘-๒๕๕๒ ณ เวลาที่ผู้เขียนได้เขียนรายงานวิจัย) และในช่วงเวลาดังกล่าว ยังได้มีการ คระหนักถึงสิทธิชุมชน และมีการเพิ่มนบทบาทของประชาชนต่อสิทธิชุมชน ไว้ในรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. ๒๕๕๐ แต่ก็ยังคงมีประชาชนอีกมาก many ที่ยังขาดสิทธิในการเข้าถึงและบริหารจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติของตนเอง ดังตัวอย่างของกรณีหมู่บ้านโนนศาลา ที่ถูกนายทุนรุกล้ำป่าชุมชน เพื่อปรับเปลี่ยนป่าชุมชนให้กลยุทธ์เป็นสวนยางพารา กว่า ๒๐๐ ไร่

ด้วยเหตุนี้ งานวิจัยฉบับนี้ จึงได้จัดทำขึ้น ตรวจสอบการดำเนินงาน และประสิทธิภาพของวิธี กรรม “ประชาธิปไตยที่กินได้” ของกลุ่มสมัชชานจน ที่มีผลต่อการปฏิรูปการเมือง และ การ ดำเนินการในด้านสิทธิชุมชน เพื่อทดสอบว่า การจัดการทรัพยากรป่าชุมชนในหมู่บ้านโนนศาลา นั้น เป็น “ประชาธิปไตยที่กินได้” หรือเป็นเพียงการปรับเปลี่ยนบทบาทของนายทุน ที่ใส่เสื้อคลุม นกพิราบ เพื่อปิดบังลายเสื้อซึ่งเป็นตัวตนที่แท้จริงของตนเอง เพื่อให้ตนเองได้รับผลประโยชน์จากการ บริหารจัดการธรรมชาติมากที่สุด โดยมีแนวคิดในการจัดทำวิจัยดังกรอบการวิจัย ภาพที่ ๑ ข้างต้น

๓. วิธีที่ใช้ในการวิจัย

วิธีที่ใช้ในการวิจัยสำหรับงานวิจัยนี้ มี ๓ ประเภทหลัก คือ การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) การลงพื้นที่เพื่อสังเกตการณ์ (Field site observation) และการจัดทำประชุมหมู่บ้าน (Public hearing)

การสัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อสัมภาษณ์ชาวบ้าน และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่ เป็นไปเพื่อทราบเหตุการณ์ และชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนที่อยู่อาศัยในพื้นที่อย่างคร่าวๆ เพื่อประเมินแนวคิด และทัศนคติของการบริหารจัดการป่าชุมชนที่เป็นอยู่ ตลอดจนแนวทางในการแก้ไขปัญหาเรื่องป่าชุมชนนี้ในอนาคต

การลงพื้นที่เพื่อสังเกตการณ์ เป็นการลงพื้นที่เพื่อเข้าไปเยี่ยมชมสภาพป่าที่ถูกบุกรุก และประเมินผลกระทบที่เกิดขึ้นเนื่องจากการบุกรุกล้ำของพื้นที่ป่าชุมชน โดยได้มีการลงพื้นที่ตามแผนที่ที่กรมป่าไม้สำรวจไว้ และจากคำบอกเล่าของประชาชนในพื้นที่

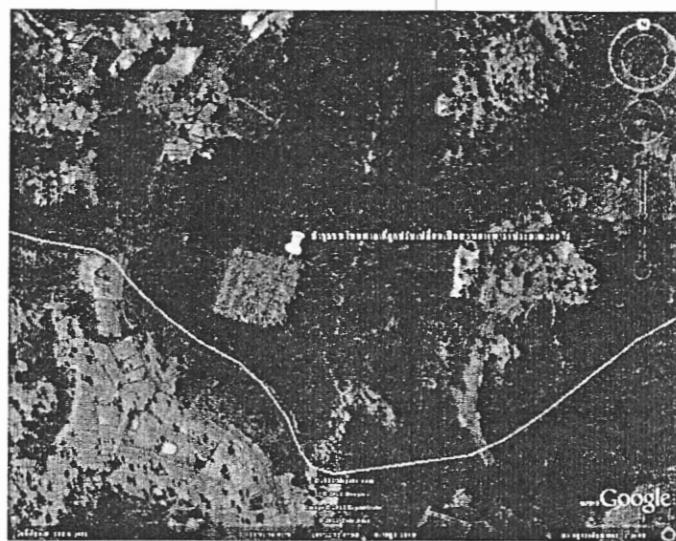
การจัดทำประชุมหมู่บ้าน เป็นความพยายามในการลงพื้นที่เพื่อสำรวจความสะคลานให้ประชาชนในพื้นที่สามารถออกความคิดเห็นและสร้างกลไกในการจัดการป่าชุมชนร่วมกันภายหลังจากที่ประชาชนในพื้นที่ได้รับทราบและทราบหนักถึงปัญหาและผลกระทบที่จะเกิดขึ้นจากการจัดการป่าชุมชนดังกล่าว

๔. ผลของการวิจัย

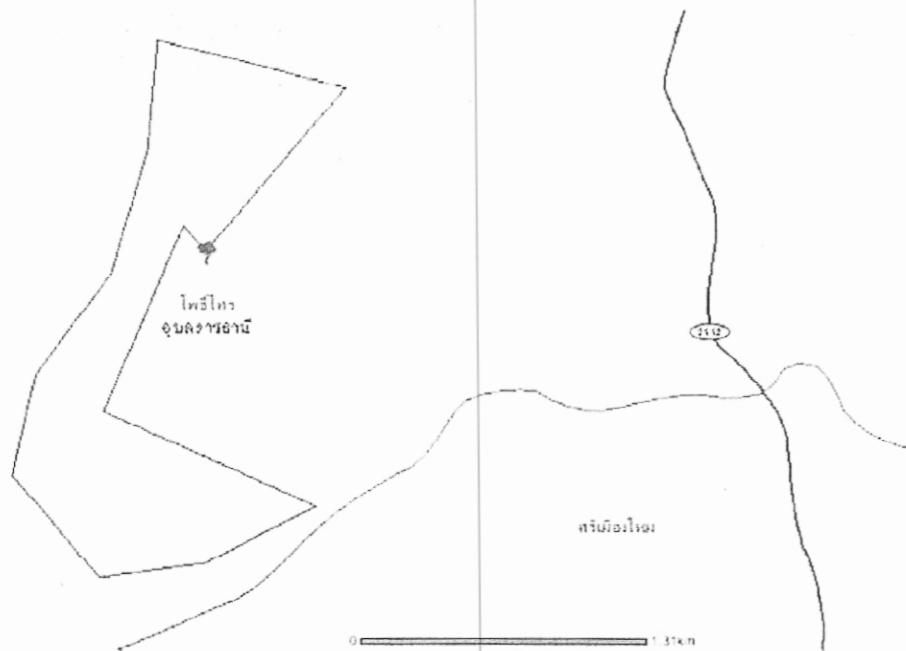
๔.๑ การจัดการป่าชุมชนของหมู่บ้านโนนศาลา อامเภอโพธิ์ไทร จังหวัดอุบลราชธานี

๔.๑.๑ ข้อมูลทั่วไป

หมู่บ้านโนนศาลา มีพื้นที่ป่าชุมชนทั้งหมด ๒,๐๐๐ ไร่ แบ่งเป็นป่าอนุรักษ์ ๑๒๕ ไร่ และป่าใช้สอย ๘๗๕ ไร่ โดยมีอาณาเขตทิศเหนือ จรดป่าชุมชนบ้านร่องคันแยง หมู่ที่ ๖ ตำบลลำสำโรง อัมเภอโพธิ์ไทร ทิศใต้ จรดเขตตำบลนาเดิน อัมเภอศรีเมืองใหม่ ทิศตะวันออก จรดเขตตำบลนาเดิน อัมເเภอศรีเมืองใหม่ ทิศตะวันตก จรดป่าชุมชนหมู่บ้านนาห้าง หมู่ที่ ๒ ตำบลลำสำโรง อัมເພອ.โพธิ์ไทร

ภาพที่ ๒: ภาพถ่ายจากดาวเทียมแสดงบริเวณป่าชุมชนคงกูโหลน

ภาพที่ ๓: แสดงพิกัดป่าชุมชน โดยอ้างอิงข้อมูลจากการป่าไม้

ภาพที่๔: ภาพถ่ายจากดาวเทียมแสดงระยะห่างระหว่างป่าชุมชน กับหมู่บ้านโนนศาลา พื้นที่ที่มีการปักหมุดสีเหลือง คือบริเวณพื้นที่ป่าชุมชน ส่วนทิศใต้ของภาพที่มีถนนและชุมชน คือหมู่บ้าน

๔.๑.๒ สถานะการจดทะเบียนป่าชุมชนของหมู่บ้านโนนศาลา

อ้างอิงจากข้อมูลของกรมป่าไม้ หมู่บ้านโนนศาลา เป็นหมู่บ้านลำดับที่ ๓๗๖ ที่ได้จดทะเบียนเป็นป่าชุมชน ตามโครงการหมายเลข ๓๒๖ ในชื่อโครงการ “ป่าชุมชนหมู่บ้าน โนนศาลา” (แปลงที่ ๑-๑) โดยมีที่ดังอยู่ที่หมู่บ้านโนนศาลา หมู่ที่ ๕ ตำบลสำโรง อำเภอโพธิ์ไทร จังหวัดอุบลราชธานี อยู่ในพื้นที่ป่าสงวน มีจำนวนป่า ๑๒๖ ไร่ หมายเหตุตามหนังสือราชการที่ ทส ๑๖๐๕.๓๓/๒๖๖๗๐ ลงวันที่ ๒๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๒ มีการอนุมัติให้ดำเนินการ และได้รับเงินอุดหนุนในปี พ.ศ. ๒๕๕๓ ค่าพิกัดทางตะวันออก ๐๕๔๖๗๑๕ ค่าพิกัดทางเหนือ ๑๗๓๖๕๔๕^๙

๔.๑.๓ คณะกรรมการหมู่บ้าน

หมู่บ้านโนนศาลา มีคณะกรรมการป่าชุมชน ประกอบด้วยสมาชิกซึ่งเป็นกรรมการป่าชุมชนจำนวน ๑๔ คน โดยมีรายชื่อดังต่อไปนี้

๑.	นายสมัย เหลาฯ	ประธานป่าชุมชน
๒.	นายสินธาร ศรีดาววงศ์	รองประธานป่าชุมชน
๓.	นายเทียนทอง ภูที	เลขานุการป่าชุมชน
๔.	นายพันธ์ จันทะลาชี	เหรัญญิก
๕.	นายชาญศิลป์ แก้วประดับ	กรรมการ

^๙ อ้างอิงจากข้อมูลกรมป่าไม้

๖.	นายสิงหงส์ ไชยพันโภ	กรรมการ
๗.	นายสมศักดิ์ กัลยางาน	กรรมการ
๘.	นายสัมฤทธิ์ วงศ์คละคร	กรรมการ
๙.	นายกัญญา กลุ่มโขต	กรรมการ
๑๐.	นายบุญหนา วงศ์คละคร	กรรมการ
๑๑.	นายไหว กอบคำ	กรรมการ
๑๒.	นายสุกี้ บุญพาที	กรรมการ
๑๓.	นายสมพร ชัยชนะแสง	กรรมการ
๑๔.	นางมาลัย สายโพธิ์	กรรมการ

๔.๑.๔ กิจกรรมการดำเนินงานในป้าชุมชน

หมู่บ้านโนนศาลา มีการคาดคะเนว่าป้าในช่วงหน้าแล้งเพื่อป้องกันไฟป่า และมีการทำแนวกันไฟในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ มีการลงประชาสัมพันธ์แสดงความคิดเห็นในหมู่บ้าน มีธรรมนูญหมู่บ้านเพื่อลบลบากับการนำต้นไม้มาทำประโยชน์

หมู่บ้านโนนศาลา มีการจัดระเบียบในการใช้ป้า โดยแบ่งเป็น

๑. ป้าอนุรักษ์ ประกอบด้วยต้นไม้ใหญ่ที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ไว้เป็นพื้นที่เขตภูเขาที่มีพันธุ์พืชหายาก และสัตว์ป่าที่ใกล้สูญพันธุ์

๒. ป้าเฝ้าระวัง ประกอบด้วยต้นไม้เล็กๆ จำนวนมาก ที่กำลังเติบโต และจำเป็นต้องเฝ้าระวังไม่ให้เกิดไฟป่า

๓. ป้าใช้สอย คือ พื้นที่ที่ชาวบ้านสามารถนำมาใช้ประโยชน์ร่วมกันได้ เช่น หางของป้า ถ่าสักว์ หาสนุนไฟ เก็บพืช และนำไปสร้างที่อยู่อาศัย

๔. ป้าเลี้ยงสัตว์ คือ พื้นที่ที่มีต้นไม้ขนาดเล็ก มีหญ้าปกคลุม เป็นพื้นที่โล่ง หมายแก่การเลี้ยงสัตว์

๔.๑.๕ กฎระเบียบป้าชุมชน

กฎระเบียบป้าชุมชน หรือ “ธรรมนูญป้าชุมชน” ของหมู่บ้านโนนศาลา ๑๔ ข้อ ดังต่อไปนี้

๑. การตัดไม้ทำลายป้าในเขตชุมชนควรได้รับอนุญาตจากคณะกรรมการ หากผู้ใดตัดไม้เกิน ๓,๐๐๐ บาท

๒. ห้ามมิให้บุคคลภายนอกเข้ามาหาผลประโยชน์ในเขตป้าชุมชน

หากฝ่าฝืนปรับไม่เกิน๒,๐๐๐ บาท

๓. ถ้าบุคคลใดพบเห็นการกระทำที่ฝ่าฝืนกฎหมายป่าชุมชนให้แจ้งต่อ คณะกรรมการเพื่อดำเนินการกับผู้ฝ่าฝืนกฎหมาย โดยผู้ที่แจ้งจะได้รับรางวัลเป็นครึ่งหนึ่งของค่าปรับ
๔. ห้ามตัดและเผาถ่านในเขตป่าชุมชน หากฝ่าฝืนปรับไม่เกิน ๒,๐๐๐ บาท ยกเว้นได้รับอนุญาตจากคณะกรรมการในกรณีที่ไม่ตายเดื้ວ ส่วนที่เหลือแบ่งเข้าอบต. ร้อยละ ๕ ของค่าปรับ
๕. กำหนดระยะเวลาในการห้ามตัดไม้ในเขตป่าชุมชนเป็นระยะเวลา ๕ ปี นับตั้งแต่วันที่ออกกฎหมายนี้
๖. ห้ามทำการถากป่าในเขตป่าชุมชน หากผู้ใดฝ่าฝืนปรับไม่เกิน ๑๐,๐๐๐ บาท
๗. ห้ามล่าสัตว์ในเขตป่าชุมชน หากฝ่าฝืนปรับไม่เกิน ๑๐,๐๐๐ บาท
๘. ห้ามจุดไฟเผาป่าในเขตป่าอนุรักษ์-ป่าชุมชน ผู้ใดฝ่าฝืนปรับไม่เกิน ๑๐,๐๐๐ บาท
๙. ห้ามน้ำหน่อไม้ในเขตป่าชุมชนมาเพื่อการจำหน่าย ยกเว้นหาเพื่อการบริโภคในครอบครัว ผู้ใดฝ่าฝืนปรับไม่เกินรายละ ๑,๐๐๐ บาท
๑๐. ผู้ใดจะซ้อมแซมบ้านเรือนด้วยไฟรับอนุญาตจากคณะกรรมการ ซึ่งอนุญาตให้ตัดได้ครบครัวละ ๒ ต้น ยกเว้นไม่มีห่วงห้าม เช่น ไม้ยาง ไม้ชิงชัน ไม้พุย ไม้สัน และปลูกไม้ทดสอบ โดยตัด ๑ ต้น ให้ทดสอบ ๕ ต้น และเตียค่าปรับ ต้นละ ๕๐ บาท โดยไม่ที่จะตัดนั้นต้องมีขนาดตั้งแต่ ๑๒๐ เซนติเมตรขึ้นไป และถ้าต้นไม้นั้นมีลักษณะเสื่อมผ่านศูนย์กลาง ๔๐ เซนติเมตรเป็นต้นไป จะต้องเตียค่าบำรุงต้นละ ๓๐ บาท
๑๑. ถ้าต้นไม้ที่อยู่ในเขตครอบครองของตนเอง (ที่ สปก.) จะต้องเตียค่าบำรุงต้นละ ๑๐ บาท และให้ปลูกทดแทน ๕ ต้น
๑๒. บุคคลใดต้องการนำรถเข็น รถไถใหญ่ รถแทร็คเตอร์ รถแม็คโคร และรถชนิดเพื่อขาย ต้องแจ้งต่อคณะกรรมการป่าชุมชน ผู้ที่จะเอารถเข้ามาต้องแจ้งต่อคณะกรรมการก่อน ภายใน ๕ วัน และต้องผ่านความเห็นชอบของคณะกรรมการอย่างน้อยครึ่งหนึ่งของคณะกรรมการ
๑๓. ห้ามขับลูกอ้อดต่างๆ เช่น ลูกอ้อด กบ เปียด อึ่งอ่าง ปลาเป็นเดดชาด หากผู้ใดฝ่าฝืนปรับ ๒,๐๐๐ บาท

๑๔. ห้ามจับป่าในที่นาของผู้อื่น โดยไม่ได้รับอนุญาตจากเจ้าของที่
หากฝ่าฝืนจะต้องเสียค่าปรับ โดยไม่กำหนดค่าปรับ

เงินค่าปรับที่ได้มานั้นจะแบ่งเป็น 2 ส่วน ส่วนละเท่าๆ กัน โดยส่วนหนึ่งจะ
แบ่งให้กับคนที่พบร่องรอยดังไม้มีแล้วนำบอกให้กับ
คณะกรรมการ หรือ นำบอกให้กับชาวบ้านได้รู้ อีกส่วนหนึ่งจะเก็บไว้
เป็นกองทุนในการบริหารจัดการดูแลป่า เช่น นำไปทำแนวกันไฟ ที่จะ
ช้ออุปกรณ์ อาหารสำหรับชาวบ้านที่ช่วยกันทำ นำมันเชื้อเพลิงในการ
ติดต่อประสานงาน เดินทาง เป็นต้น

๔.๒ สถานการณ์ปัญหาในป่าชุมชน

๔.๒.๑. สถานการณ์ก่อนมีการจัดตั้งป่าชุมชน

สถานการณ์ก่อนมีการจัดตั้งป่าชุมชนมีปัญหาดังต่อไปนี้

๑. มีการบุกรุกป่าเนื่องจากต้องการครอบครองเป็นที่ดินทำกิน.
๒. ชาวบ้านต้องการรักษาป่าไว้เนื่องจากเกรงว่าหากไม่มีการจัดตั้งป่า
ชุมชน พื้นที่บริเวณป่าชุมชนก็จะลดลงไปเรื่อยๆ
๓. ต้องการให้มีแนวทางดูแลป่าที่ชัดเจนเพื่อให้ง่ายต่อการดูแลรักษา

๔.๒.๒. สภาพปัญหาหลังจากมีป่าชุมชน

๔.๒.๒.๑. ปัญหาจากการจัดการป่าชุมชน

- (๑) ชาวบ้านขาดชิ้นส่วนในการใช้ประโยชน์จากป่าอัน
เนื่องมาจากการไม่ปฏิบัติตามกฎระเบียบของหมู่บ้าน
- (๒) แมลงและสัตว์ป่าบางชนิด ใกล้สูญพันธุ์ เช่น แมลงทับ
กะปูพิน จักจั่น กระอก กระเตด ไก่ป่า และอื่นอ่าง
- (๓) ป่าหัวไร่ป่าlynx ตามจำนวนนี้องจากการปูกพืชเชิงเดียว
เป็นเวลานาน เช่น การปูกหัว ปลูกมันสำปะหลัง เป็นต้น
- (๔) ถ้าหัวใจดีนั่นก็ อันเกิดมาจากการที่ชาวบ้านได้ทำไร่ทำไร้
หน้าดินพังทลายสู่ลำหัวย
- (๕) การเกิดไฟป่า อันเป็นผลมาจากการความแห้งแล้งในช่วง
หน้าแล้งและการจุดไฟเผาป่าหรือชาฟีซจากการเพาะปลูก
 เช่น ชังข้าว

(๖) การลักครอบตัดไม้ไปในป่าชุมชนเพื่อนำไม้ไปขายและสร้างผลิตภัณฑ์ต่างๆจากไม้โดยไม่ได้รับอนุญาต

๔.๒.๒ การบุกรุกป่าชุมชนของชาวบ้านและนายทุน

ในช่วง ๕ ปีที่ผ่านมา ชุมชนโนนศาลาต้องประสบกับปัญหาการเข้ามานุกรุกพื้นที่ป่าชุมชนโดยกลุ่มนayeทุนต่างถิ่น โดยชาวบ้านในชุมชนได้ให้ข้อมูลว่า พื้นที่ป่าชุมชนที่ถูกบุกรุกดังกล่าว เป็นพื้นที่ที่ชาวบ้านบางส่วนไปเผาถางพื้นที่ ทำเป็นพื้นที่เพาะปลูกของตนเอง โดยไม่ได้รับกรรมสิทธิ์ใดๆ

ต่อมานีกกลุ่มนayeทุนจากภาคใต้ โดยเข้ามากว้านซื้อที่ดินในป่าชุมชน จำนวนประมาณ ๒๐๐ ไร่ เพื่อเข้ามาปลูกยางพารา โดยจ้างชาวบ้านบางส่วนในพื้นที่ทำการเพาะปลูก โดยได้มีการตัดถนนเข้าไปในป่าชุมชน และมีการตัดต้นไม้เป็นจำนวนมาก เพื่อทำการเพาะปลูกต้นยางพารา และจ้างคนในพื้นที่ เดือนละ ๒,๐๐๐ บาทเพื่ออัญเชิญและดูแลสวนยางพาราที่อยู่ในพื้นที่ป่าชุมชน

ภาพที่ ๕: แผนที่ดาวเทียมแสดงพื้นที่ที่ถูกแก้วทางทำเป็นสวนยางพารา บริเวณจุดที่ปักหมุดไว้

เขตพื้นที่ป่าไม้ที่ถูกบุกรุกไปนั้น เป็นเขตพื้นที่ป่าชุมชนรอยต่อระหว่างเขตอำเภอศรีเมืองใหม่ และอำเภอโพธิ์ไทร โดยเริ่มปลูกยางพาราทดแทนผืนที่ป่าจากเขตอำเภอศรีเมืองใหม่ จนมาถึงพื้นที่หมู่บ้านโนนศาลา

จากการสำรวจ พื้นที่ป่าชุมชนที่ถูกบุกรุก ในหมู่บ้านโนนศาลา สามารถอธิบายได้จากสภาพการจัดการป่าชุมชน ดังที่เห็นในรูปที่จะได้แสดงดังต่อไปนี้

ภาพที่ ๖: แสดงพื้นที่โครงป่าชุมชนคงโภล่น

ภาพที่ ๗: แสดงป้ายเขตพื้นที่ป่าชุมชน เพื่อเข้าสู่พื้นที่ป่าชุมชน

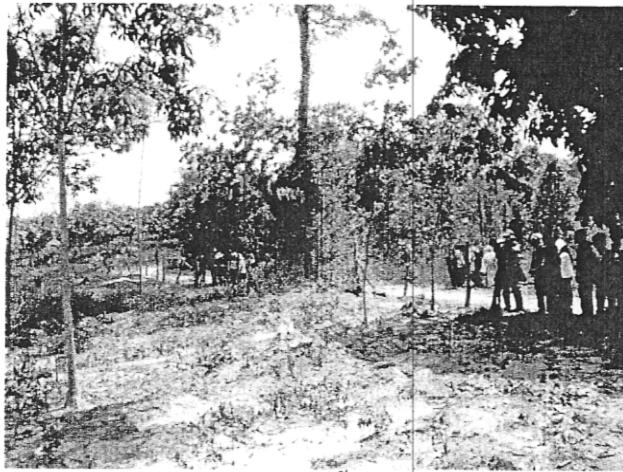
ภาพที่๘: แสดงพื้นที่ทั่วไปของป่าชุมชน

ภาพที่๙: แสดงพื้นที่ป่าชุมชนที่ถูกบุกรุกให้เป็นสวนยางพารา และล้อมรั้วกันอย่างเขต

ภาพที่ ๑๐: แสดงการปลูกยางพาราแทนที่ผืนป่าในป่าชุมชน

ภาพที่ ๑๑: แสดงความเดือดโกร姆ของพื้นที่ป่าในบริเวณที่ถูกตัดต้นยางพารา

จากภาพที่แสดงให้เห็นระหว่างการสำรวจป่าชุมชนที่ถูกบุกรุก จะเห็นได้ว่าป่าชุมชนถูกบุกรุกทั้งๆที่ยังอยู่ในเขตป่าชุมชนที่เข็นทะเบียนกับกรมป่าไม้ และได้สร้างความเดือดโกร์มให้กับป่าชุมชนของหมู่บ้านโนนคลາเป็นอย่างมาก ซึ่งขณะนี้ ต้นยางพาราที่ถูกปลูกขึ้นในพื้นที่ป่าชุมชน มีอายุประมาณ ๔ ปีแล้ว และยังได้มีการดำเนินการขยายพื้นที่การปลูกยางพาราทดแทนป่าชุมชนในพื้นที่ รอบข้างอีกด้วยเช่นกัน และคนในชุมชนบางคนก็เข้าไปลักลอบตัดไม้เช่นกัน เพราะการคุ้แลบ่องกันยังไม่ทั่วถึง ชาวบ้านบางคนจึงสามารถลักลอบขึ้นไปตัดไม้ไปขายได้ เช่น ตัดไม้ยูงไปขาย เนื่องจากไม้ยูงราคาแพงมาก

๔.๓ ผลกระทบจากปัญหาต่างๆในป่าชุมชน

ผลกระทบจากปัญหาต่างๆในป่าชุมชนสามารถแบ่งออกได้เป็น ๓ ประเภท คือ ผลกระทบทางนิเวศวิทยา ผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม และผลกระทบด้านชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน

๔.๓.๑ ผลกระทบทางนิเวศวิทยา

ผลกระทบในทางนิเวศวิทยา คือการที่ความอุดมสมบูรณ์ของป่าลดลง โดยพืชพันธุ์ป่าบางชนิดสูญพันธุ์ไป และความสมดุลของระบบนิเวศเปลี่ยนแปลงไป พืชพันธุ์น้อยใหญ่บางชนิดสูญพันธุ์ไป เช่น กโลย เห็ด ต้นขอน แคน และต้นชางชา โดยรวมไปถึงสัตว์ป่า ในพื้นที่ด้วย เช่น อึ่งอ่าง แมลงทับ และหอยเครื่อง ดังที่นายสวัสดิ์ บัณฑิตรายภูร์ ได้กล่าวไว้ว่า

“ชาวบ้านส่วนใหญ่ที่เข้าป่า จะไปล่าสัตว์และหาของป่า เช่น เห็ดชนิดต่างๆ นำมานำรึซึ่งชื่อมแซมน้ำเรือน กันที่เข้าไปชาวบ้านจะรู้ว่าใครเข้าไปและเข้าไปในป่าเพื่ออะไร ชาวบ้านจะไม่หวงเหห์ การเข้าป่า ส่วนใหญ่จะเข้าไปเป็นกลุ่ม หลังจากนี้การบุกรุกป่าชุมชนจากนายทุน การเข้าไปหาอาหารของชาวบ้าน ไม่ค่อยได้อาหารมากนัก อาหารหายาก ขี้น แม้แต่เห็ดยังหายาก สัตว์ที่เคยมีหลากหลาย ทั้งกว้าง หมูป่ากระอก กระแต เป็นสิ่งหายาก จากแต่ก่อนที่การขึ้นป่าล่าสัตว์เป็นต้องได้ทุกคน แต่ปัจจุบันการขึ้นป่าแล้วได้สัตว์อีกว่าโขกดีมาก ”^๒

๔.๓.๒ ผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม

ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมต่างๆ โดยเฉพาะทรัพยากรป่า ทรัพยารน้ำ และ ทรัพยากรดิน เกิดความเสื่อมโทรม โดยเฉพาะในช่วงหลังจากการเข้ามาในพื้นที่ ของนายทุน

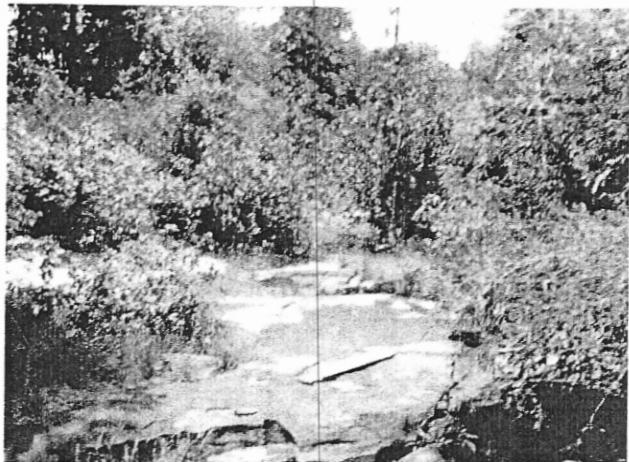
๔.๓.๒.๑ ทรัพยากรป่า

ทรัพยากรป่าในพื้นที่ลดลงเนื่องจากการบุกรุกทำสวนยางพารา ทำให้ต้นไม้ใหญ่ และต้นไม้ที่หายากลดลง หรือหายไปจากพื้นที่

๔.๓.๒.๒ ทรัพยารน้ำ

ป่าชุมชนแห่งนี้เป็นป่าดันน้ำ เกย์มีตาน้ำอุ่นอยู่หลายแห่ง แต่ในปัจจุบันนี้ ตาน้ำก็ลับลดลง เนื่องจากชาวบ้านได้สูบน้ำมาคลุกขึ้นมาใช้ และผลกระทบจากการตัดไม้ทำลายป่า นอกจากนี้ น้ำที่ไหลมาจากต้นน้ำ ไม่สามารถนำมาใช้อุปโภคบริโภคได้เช่นเดิมเนื่องจากสารปนเปื้อนที่มาจากการปุ๋ยและสารกำจัดศัตรูพืชที่ใช้ในการปลูกยางพาราบนยอดเขา ในป่าชุมชน

^๒ สัมภาษณ์นายสวัสดิ์ บันดิรายุทธ์ วันที่ ๑๐ กรกฎาคม ๒๕๕๒

ภาพที่ ๑๒: ต้นน้ำบนยอดเขาในป่าชุมชน

๔.๓.๒.๓ ทรัพยากรดิน

ดินในพื้นที่เปลี่ยนสภาพจากดินร่วนเนินเป็นดินทราย พื้นที่เพาะปลูกไม่รองรับแรงกระแทกของน้ำฝนในอดีต และมีปัญหาหน้าดินพังทลาย เมื่อฝนตก อันเป็นผลมาจากการที่ดินไม่สามารถดูดซับและละ落การไหลของน้ำได้

๔.๓.๓ ผลกระทบด้านวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน

ผลกระทบด้านวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนมีหลายประการ ดังต่อไปนี้

๔.๓.๓.๑ ผลกระทบด้านรายได้

ผลจากการที่ป่าชุมชนไม่มีความอุดมสมบูรณ์ เช่นเคย ทำให้ประชาชนประสบปัญหาในการหาราเลี้ยงชีพ เนื่องจากเกษตรกรส่วนใหญ่ ประกอบอาชีพทำนา และหารายได้เสริมจากการขายของป่า และเลี้ยงสัตว์ ซึ่งมูลค่ารายได้จากการขายของป่าและเลี้ยงสัตว์ได้ลดลง ไปจากเดิมเป็นอย่างมาก นอกจากนี้ พื้นที่เลี้ยงสัตว์บางส่วนยังได้ถูกก่อสร้างทางานทุนกีดกัน ไม่ให้ชาวบ้านเอาสัตว์ไปเลี้ยงเนื่องจากกลัวว่าต้นไม้ของตนจะถูกวิวัตร หรือควายเข้าไปกิน ดังคำสัมภาษณ์จากนางสาวจิรย์ม คงทน ชาวบ้านในหมู่บ้านโนนสาลา ที่ได้กล่าวว่า

“การเลี้ยงสัตว์ เลี้ยงวัว เลี้ยงควาย เอาขึ้นไปปล่อยไว้บ้างได้อีกแล้ว เพราะมีสวนยางเดียวมันสิเข้าไปกินสวนยาง สิ่งก

๔.๓.๓.๒ ผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชน

ก่อนที่จะมีปัญหาการบุกรุกป่าดังกล่าว ชาวบ้านในหมู่บ้านมีวิถีการดำรงชีวิตที่สัมพันธ์กับป่า โดยประชาชนส่วนใหญ่มักจะเข้าป่าเพื่อหาของป่า เช่น ผักและสมุนไพรมาเป็นอาหารในครอบครัว เมื่อเหลือจาก การบริโภคก็นำไปแบ่งขาย แต่เมื่อมีการบุกรุกป่าชุมชนเพื่อปลูกพืช เศรษฐกิจเกิดขึ้น สารเคมีที่เกิดขึ้นจากการปลูกพืชดังกล่าวทำให้สารเคมีจากยาฆ่าแมลงทำให้สัตว์บางชนิด เช่น แมลงทับ ตื้กแต้น หมูป่า ไก่ป่า ฯ นก หนู และสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม เช่น เห็ด หน่อไม้ และต้นไม้ที่ ประชาชนใช้ประโยชน์ ตาย และไม่สามารถดำรงเผาพันธุ์ได้ ทำให้สัตว์ และสั่งมีชีวิตดังกล่าวมีปริมาณลดลง และชาวบ้านก็ไม่กล้ากินของป่า และล่าสัตว์มาบริโภคเนื่องจากกลัวสารปนเปื้อน ทำให้ประชาชนต้องเปลี่ยนมาบริโภคอาหารจากตลาดแทนที่ ทำให้ความต้องการในการใช้เงินเพิ่มมากขึ้น ดังคำกล่าวของนางพาง กระโทกคำ ที่ว่า

“แต่ก่อนผู้คนก่อกบฏต่ำหูก แต่ทุกเมืองนี้ก็ปฏิบัติตามแล้วมีแต่ชื้ออาภัณฑ์ทุกอย่าง”^๗

ประกอบกับการหาของป่าและกิจกรรมทางการเกษตรของ ชาวบ้านทำให้ชาวบ้านได้เงินไม่เพียงพอ กับรายจ่าย ทำให้ชาวบ้านบาง ครอบครัวยกเลิกการเลี้ยงสัตว์ ใช้เครื่องมืออย่างอื่นแทนการโขนาก ขาด ความร่วมมือในชุมชน และต้องส่งบุตรหลานออกไปประกอบชุมชนเพื่อไป รับจ้างหาเงิน ดังคำพูดของนายสมัย เหล่านา ผู้ใหญ่บ้านหมู่บ้านโนนศala ที่ว่า

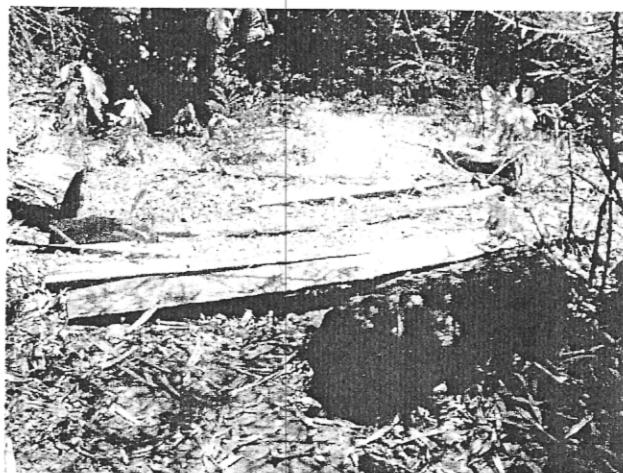
“การโขนากหันไปใช้รถอีเต็กแทน ใช่รัวใช่ค่วย เพราะคือว่านั้นสะควรสนับย การดำเนินกิจกรรมนี้แต่ก่อเรื่องกันทุกเมืองนี้”^๘

^๗ สัมภาษณ์นางเสงี่ยม คงทน ๑๐ กรกฏาคม ๑๕๕๗

^๘ สัมภาษณ์นางพาง กระโทกคำ ๑๐ กรกฏาคม ๑๕๕๗

๔.๓.๓.๓ การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าชุมชนน้อยลง

ประชาชนใช้ทรัพยากรจำนวนป้าลดลงอันเป็นผลมาจากการตัดไม้เพื่อทำการเผาปลูกซึ่งชาวบ้านสามารถนำมาใช้สอยปลูกบ้านได้แต่เนื่องจากเป็นนายทุนที่โอนสืบไปจึงไม่สามารถทำให้ชาวบ้านนำไปตัดมาใช้ประโยชน์ได้และต้นไม้ที่ถูกตัดบางส่วนก็ถูกทิ้งไว้ในป่า

ภาพที่ ๑๗: ต้นไม้ในป่าชุมชนที่ถูกตัดทิ้งไว้

แหล่งอาหารของประชาชนลดน้อยลง เหตุที่ชาวบ้านเกย์นำมาระกอนเป็นอาหารอาจไม่มีหรือสูญพันธุ์ สัตว์ป่า เช่น บ่าง กระแต กระอก ที่ชาวบ้านเกย์นำมารับประทานในปัจจุบันไม่มีพืชไม้ที่เก็บกินได้ในป่าไม่สามารถนำมายกน้ำดื่มน้ำได้เนื่องจากมีสารปนเปื้อนจากยาฆ่าแมลง ดังที่นางเสงี่ยม คงทน ได้กล่าวไว้ว่า

“การบุกรุกป่าชุมชนการหาของป่าในพื้นที่ก็ไม่ค่อยมี มีน้อยลง และชาวบ้านไม่กล้ากินของป่าบางชนิด เช่นเห็ดที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ เห็ดกะไบเก็บกะบ่อกล้ากิน เพราะยำมัน เปื้อ เขามาฉีดยาฆ่าแมลง ในสวนยาง เห็ดให้เหดที่เกิดขึ้นมากันเปื้อ (มีพิษ) การแก้ไขจะใช้วิธีการ ไปเก็บ ใกล้ๆสวนยาง แต่พื้นที่มัน

^๙ สัมภาษณ์นายสมัย เหล้ามา วันที่ ๑๐ กรกฎาคม ๒๕๕๗

ต้นน้ำ ลำธารและน้ำจากธรรมชาติ ไม่สามารถนำมาใช้ในการอุปโภคบริโภคเนื่องจากมีภาวะปนเปื้อนจากยาฆ่าแมลง น้ำเน่าเสีย เนื้องจากกุ้ง หอย ปู ปลา ตายเป็นจำนวนมากจากเกิดสภาวะน้ำเน่าเสีย ปริมาณน้ำลดลง ไม่เพียงพอต่อการเกษตร ทำให้พืชผลผลิตของชาวบ้านเสียหายและตายลง ไปดังคำกล่าวของนายชาญสิน แก้วประดับ ที่ว่า

“สัตว์ป่าก็มีน้ำอยลง เป็นพะวงส่วนได้รับสารพิษ แต่สัมภก่อน สัตว์ป่ามีมากนายน ไม่ว่าจะเป็นนก แมลงทับ กบ อึง ชิงบงส่วนก็ได้หายไปแล้ว ต้นเหลือก็เหลือน้อย การหาเมงทับกู มือนึบมี ถึงมีกະเหลือน้อย เพราะจากกระบวนการคัดแยกผู้เสียหาย เช่น ให้กูก ที่แมมน้ำไปไว้ตาย และกะจากกระบวนการปลูกสวนยาง เช่น ให้ห้องน้ำ ถึงก่อน เวลาฝนตกบ่มห่อนง ได้อึง ได้กบ ได้เบ็ดกบ เพราะพื้นที่ มันน้ำอยลง ชาวบ้านกะหันมาเลี้ยงกบ บกินเอง ส่วนนกกะบ่มี ต้นไม้ใหญ่อ่าคายมันกะบ้ำยถินฐานของมันหนึ่ง”^๖

๔.๓.๓.๔ ความไม่มั่นคงปลอดภัยในชุมชนและการตั้งข้อสงสัยต่อความตักดีสิทธิของกฎหมาย

ภายหลังที่ประชาชนในพื้นที่ทราบถึงการเข้ามาปลูกสวนยางพาราของกลุ่มนายนายทุนจากภาคใต้ นับตั้งแต่ได้มีการปลูกสวนยางพาราประมาณ ๒๐๐ ไร่ ชาวบ้านได้เคยว่ากล่าวตักเตือนผู้มาบุกรุกป่าชุมชน แต่ก็กลับบุกรุกบุกรุก คุกคามกลับไป จนทำให้ชาวบ้านกังวลต่อความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินประชาชนในท้องที่

ประชาชนบางส่วนได้มีการเรียกร้องปัญหานี้กับอำเภอ และ กรมป่าไม้ ซึ่งเจ้าหน้าที่กรมป่าไม้ในระดับอำเภอได้เข้ามาสำรวจพื้นที่ป่าไม้ มีการถ่ายรูปทางอากาศ แต่ปัญหาซึ่งไม่คืบหน้าเท่าที่ควร ไม่มีการเข้ามาตรวจสอบอย่างจริงจัง มีการขับไล่กลุ่มนายนายทุนหลายครั้ง แต่ก็ไม่สำเร็จ ตอนขับไล่ก็เงยหน้ายไป แต่สักพักก็กลับมาทำสวนยางต่อ

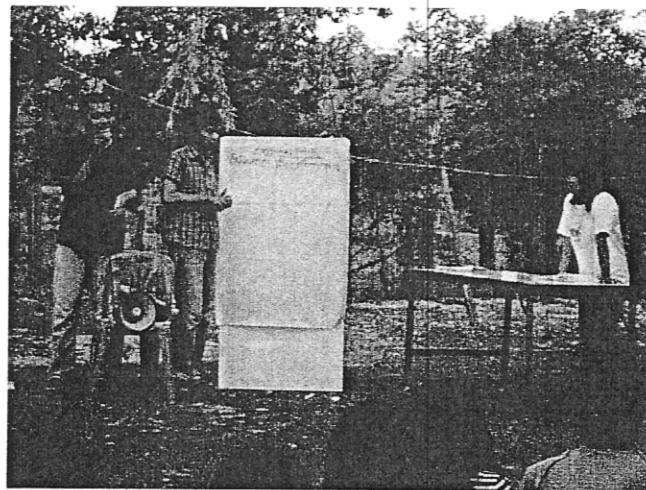
^๖ สัมภาษณ์นายชาญสิน แก้วประดับ ๑๐ กรกฎาคม ๒๕๕๗

จนปัจจุบันนี้ต้นยางพาราโตกจนกระหงกระหงริดยางได้แล้ว

ทั้งที่พื้นที่คั้งกล่าว ได้ถูกศาลอสั่งระงับห้ามมิให้กระทำการใดๆ ได้ อีก แต่กู่มานายทุนกี้ยังคงดำเนินการต่อไป และมีความพยายามในการ ขยายเนื้อที่ในการปลูกยางพาราเพิ่มขึ้น ทำให้ชุมชนไม่มีความเชื่อมั่นใน ระบบกฎหมายของไทย เนื่องจากการที่กู่มานายทุนภายนอกลักลอบเข้า มาทำลายป่า บุกรุกป่าทำการเกษตร น้ำชาวบ้านเองก็ไม่สามารถป้องกัน ได้ ถึงแม้จะมีกฎระเบียบป้องกันดูแลป่าก็ตาม เนื่องจากกฎระเบียบที่ตั้ง ขึ้นนั้นจะใช้ได้กับคนในหมู่บ้าน ชุมชนใกล้เคียงเท่านั้น แต่ไม่สามารถ บังคับใช้กับกู่มานายทุนได้

๔.๔ แนวทางที่เหมาะสมในการจัดการและแก้ไขปัญชุมชน

จากปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นในปัญชุมชน ผู้วิจัย ร่วมกับคณะนักศึกษาวิชาภูมิปัญญาท่องถิน คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานีจำนวน ๒๒๐ คน ได้จัดทำประชามร่วมกันกับ ประชาชนในพื้นที่หมู่บ้านโนนสาลา สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลสำโรง และกำนันตำบล สำโรง เพื่อหาวิธีการแก้ไขปัญหาร่วมกัน ณ หมู่บ้านโนนสาลา ในวันที่ ๑๐ กรกฎาคม ๒๕๕๓

ภาพที่๔: การจัดทำประชามนุบ้าน

ภาพที่ ๑๕: ประชาชนที่เข้าร่วมประชุม

ภาพที่ ๑๖: กลุ่มนักศึกษาที่เข้าร่วมประชุมหมู่บ้าน

ภาพที่ ๑๗: นายสมัย เหล่ามา ผู้ใหญ่บ้านหมู่บ้านโนนสาลา ออกรายการเห็นในประชุมหมู่บ้าน

ภาพที่ ๑๙ : นายทะนง เรืองเนตร กำนันตำบลสำโรง ออกราชการหีนในประชาคมหมู่บ้าน

ในการจัดทำประชาคมครั้งนี้ มีรายละเอียดดังในการจัดทำประชาคม ด้วยการตามคำถ้า
หลัก ๕ คำถ้าร่วมกัน ดังต่อไปนี้

๑. ทำให้บ้านโนนศาลาต้องมีการจัดการป่าชุมชน และป่าชุมชนได้ให้ประโยชน์อย่างไร
บ้าง

คำตอบจากผู้เข้าร่วมประชาคม:

- (๑) เนื่องจากปัจจุบันป่าไม้มีจำนวนลดลง ชาวบ้านโนนศาลาจึงต้องการ
คงป่าชุมชนไว้ เพื่อให้ชันรุ่นหลังได้เห็นป่าเหมือนในอดีต
- (๒) เพื่อนำรากษ์ของป่าที่สามารถนำมาปรุงอาหารได้
- (๓) เพื่อห่วงแห่งแนวเขตระหว่างป่ากับคนในชุมชน เพื่อไม่ให้มีการ
บุกรุก และเป็นเหตุเรื่องธรรมชาติ อีกทั้งให้ลูกหลานมีจิตสำนึกรักษา
ทรัพยากรเพื่อให้พากษาได้ใช้ประโยชน์ต่อไปในอนาคต
- (๔) เนื่องจากทรัพยากรป่าไม้มีความจำเป็นต่อการดำรงชีวิต เช่น เห็ดป่า
ไข่มดแดง ก็จะลดลง ส่วนไม้ในป่าก็มีการบุกรุกเพื่อนำมาเผาถ่าน
ดังนั้น จึงต้องมีการอนุรักษ์ป่าชุมชนไว้ และแหล่งอาหารตาม
ธรรมชาติที่จะคงอยู่

๒. แนวทางในการอนุรักษ์ป่าชุมชนจะใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านในการอนุรักษ์อย่างไร
คำตอบจากผู้เข้าร่วมประชาคม:

- (๑) การอนุรักษ์ป่าชุมชนมีเรื่องไสยาสารร์เข้ามาเกี่ยวข้อง เช่น การ
บัวชีป่าในเดือน ๓ การเลี้ยงปูต้า ในเดือน ๖ ซึ่งการบัวชีป่าจะทำให้

- (๒) เมื่อบาชป่าแล้วจะมีประเพณีการเนาป่า เลี้ยงอาหารพระสงฆ์ใน
น้ำ ทำในช่วงสงกรานต์ โดยมีชาวบ้านจากหลายหมู่บ้านเข้ามา
รวมตัวกัน ทำให้เกิดความสามัคคีในชุมชน
- (๓) การบวชป่าทำให้ทราบว่าชาวบ้านจะต้องดูแลต้นไม้ที่ผ่านการ
บวชป่า และสร้างความรู้สึกให้ไม่กล้าตัดต้นไม้
- (๔) ธรรมนูญชาวบ้านมีการกันเขตขั้ดเจนว่า เขตใดสามารถเข้าไปตัด
ไม้ได้ โดยอ้างกฎหมายของชุมชน และมีการจัดทำปะชาติ ก่อนจึงจะ
ตัดไม้ในป่าได้

๓. รูปแบบการบริหารจัดการป่าชุมชนเป็นอย่างไร

คำตอบจากผู้เข้าร่วมประชาคม:

- (๑) เมื่อก่อนจะไม่มีรูปแบบการบริหารจัดการป่าชุมชนที่ชัดเจน แต่
ปัจจุบัน ได้มีการจัดตั้งรูปแบบในการบริหารจัดการป่าชุมชนขึ้น
โดยแบ่งเขตป่าออกเป็น ๕ ประเภท คือ ป่าเลี้ยงสัตว์ ป่าฝ่าระวัง ป่า
ดาวร และป่าใช้สอย

๔. ผลกระทบจากการเข้ามาบุกรุกป่าชุมชนเป็นอย่างไร

คำตอบจากผู้เข้าร่วมประชาคม:

- (๑) ทำให้หน่อไม้ไพรที่เคยมีลักษณะ พากตื้กแต่นกถูกฆ่ามากลงตายน้ำ
กวายก ไม่กล้ากินหอย เพราหอยมีสารพิษจากยาฆ่าแมลง คนก็ไม่
กล้ากินสัตว์น้ำเนื่องจากมีสารพิษเจือปนอยู่ในน้ำ ทำให้วิธีการทำ
มหาภินเปลี่ยนไป ผลกระทบต่อการหาอาหารและเลี้ยงสัตว์โดยตรง

๕. การจัดการกับผู้ที่บุกรุกเป็นอย่างไร และต้องการให้หน่วยงานใดเข้ามาระบุปัญหา

คำตอบจากผู้เข้าร่วมประชาคม:

- (๑) หน่วยงานจากกรมป่าไม้ อําเภอโพธิ์ไทร ปลัดอําเภอโพธิ์ไทร เข้า
มาช่วยเหลือ แต่เนื่องจากสุ่มน้ายทุนบางกลุ่มมีการเอื้อประโยชน์
กับเจ้าหน้าที่ของรัฐ เมื่อชาวบ้านได้ร้องเรียนเรื่องการบุกรุกพื้นที่
ป่าก็จะไม่ได้รับความช่วยเหลือจากเจ้าหน้าที่ ทั้งที่ชาวบ้านมีการ
เอาใจใส่แต่เนื่องจากชาวบ้านไม่มีข้อมูลในการบุกรุกป่าที่เป็น

(๒) ก่อนอื่นคนในชุมชนองจะต้องมีความเข้มแข็งและปฏิบัติตามกฎ
ของธรรมนูญชาวบ้าน ส่วนหน่วยงานที่ชาวบ้านต้องการให้เข้ามา มี
ส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา คือ สื่อ และนักวิชาการที่มีความรู้
โดยตรง

๙. บทวิเคราะห์เกี่ยวกับประชาธิปไตยที่กินได้ในป่าชุมชน

ประชาธิปไตยที่กินได้ในป่าชุมชน จากการสัมภาษณ์นายสมัย เหล่ามา ผู้ใหญ่บ้านหมู่บ้าน
โนนสาดา นายสมัย ได้ให้คำจำกัดความเกี่ยวกับคำว่า “ประชาธิปไตยที่กินได้” ไว้วัดังนี้

“ประชาธิปไตยที่กินได้ คือ การที่ชาวบ้านได้มีส่วนร่วมในการประชาคมชาวบ้าน
มีส่วนร่วมคิดร่วมทำ รับผิดชอบร่วมกัน ตลอดจนการร่วมรับผลประโยชน์”

และได้ให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่า บทบาทการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการป่าชุมชน คือ^๑
เป็นกรรมการป่าชุมประชาคมชาวบ้านเพื่อออกกฎหมายเบียบเรียบกัน ประชาคมทำความเข้าใจ
ร่วมกัน ดูแลรักษาป่า สำรวจป่า เพื่อระวังไม่ให้เกิดการลักลอบบุกรุกป่า ตักเตือน เมื่อมีการฝ่าฝืน^๒
กฎหมาย ตลอดจนการลงโทษผู้ที่ฝ่าฝืนกฎหมายเบียบ

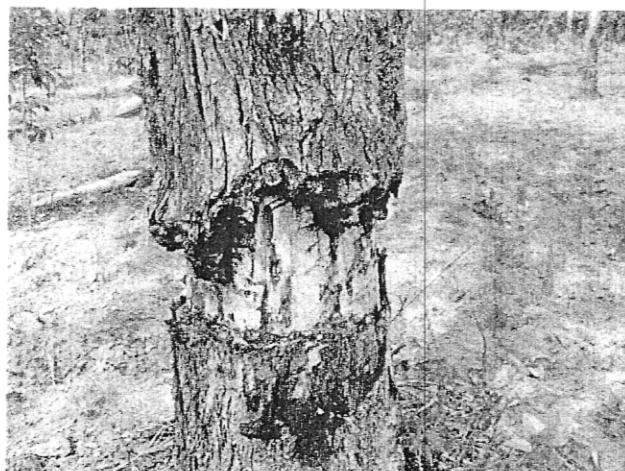
ส่วนประชาชน มีส่วนร่วมในการจัดการดูแลป่า คือร่วมประชุมและลงความคิดเห็น ร่วม
รับรู้สถานการณ์ปัญหา และหาทางแก้ไขร่วมกัน ร่วมกันสำรวจตรวจสอบดูแลป่าร่วมกัน คือ จะมีการ
จัดเรียนเพื่อสำรวจรักษาป่า โดยจัดเรียนชาวบ้าน ออกรถเป็นกลุ่มๆ แล้วหมุนเวียนเข้าไปสำรวจ
ป่า และมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาป่าร่วมกันกับคณะกรรมการ เช่น มีส่วนร่วมในการทำแนวกัน
ไฟ สดุดองดูแลป้องกันไม่ให้คนภายนอกเข้ามาลักลอบตัดไม้ทำลายป่า

^๑ ศัมภาษณ์นายสมัย เหล่ามา วันที่ ๑๐ กรกฎาคม ๒๕๕๗

จากความหมายในการจัดการป่าชุมชนที่ได้กล่าวมาตามทัศนะของนายสมัย ทำให้เข้าใจได้ว่า การดำเนินกิจกรรมป่าชุมชนในหมู่บ้านนี้ประสบความสำเร็จ แต่ในความเป็นจริงแล้ว การดำเนินการจัดการป่าชุมชนยังคงมีปัญหาอยู่มาก ทั้งในเชิงโครงสร้าง เชิงกระบวนการ การนำนโยบายไปปฏิบัติ และการบังคับใช้ข้อปฏิบัติป่าชุมชน กล่าวคือ

การจัดการป่าชุมชนที่ล้มเหลวของหมู่บ้านโนนสาลา เป็นผลมาจากการไม่เข้มแข็งของชุมชนเองที่อนุญาตให้ชาวบ้านขึ้นไปถางป่า นำมาเป็นที่ของตนเองและขายให้นายทุน และเมื่อเกิดปัญหาขึ้นมา ก็ได้แต่พึ่งพาความช่วยเหลือจากภายนอก โดยไม่มีความพยายามในการสร้างความเข้มแข็งจากฐานราก เนื่องจากคนที่ดำเนินการบุกรุกป่าบ้าน ล้วนแต่เป็นคนในชุมชนที่ได้รับเงินจากนายทุน

นอกจากนี้ชุมชนยังไม่เข้มแข็งพอที่จะคุ้มครองป่าชุมชนได้เนื่องจากมีประชาชนในหมู่บ้านลงทะเบียนนับถือศาสนาพุทธ แต่ไม่สามารถริหารจัดการป่าได้อย่างมีประสิทธิภาพเนื่องจากยังขาดความรู้ที่เกี่ยวข้องในการจัดการป่า ทั้งการปลูกป่าทดแทน และการอนุรักษ์ป่า ดังจะเห็นได้จากการตัดฟันต้นไม้ให้ยืนต้นตาย ดังภาพที่ ๓๐ และการปลูกสร้างเพิงหัก สำหรับเลี้ยงสัตว์ไว้บนยอดเขาในป่าชุมชนดังภาพที่ ๓๑

ภาพที่ ๓๐: การตัดฟันต้นไม้ให้ยืนต้นตาย

ภาพที่ ๓๑: การสร้างเพิงพักถาวรไว้สำหรับเลี้ยงสัตว์บนภูเขาในป่าชุมชน

ด้วยเหตุนี้ จึงเป็นเหตุผลที่สนับสนุนได้อย่างชัดเจนว่า ชุมชนยังคงขาดความเข้มแข็ง และต้องการการพึ่งพาจากภายนอกในการแก้ไขปัญหา ทั้งที่ประชาชนในชุมชนเองที่เป็นต้นเหตุและเป็นผู้ก่อปัญหาการบุกรุกป่าชุมชน

ส่วนการเข้ามาของความช่วยเหลือจากภายนอก เช่น ป้าไม้อำเภอ นักวิชาการ และศื่อนี้ก็เป็นเพียงการสนับสนุนการดำเนินงานตามความจำเป็นที่สมควรจะเกิดขึ้น แต่ก็ไม่ใช่ความช่วยเหลือที่จะสามารถดำเนินการแทรกแซงในชุมชนได้อย่างถาวร ดังนั้น ชุมชนควรจะต้องทำการแก้ไขปัญหานี้ด้วยตนเอง ด้วยการรณรงค์ให้คนในหมู่บ้านจัดการป่าชุมชนด้วยตัวเอง รณรงค์ให้คนที่ทำงานให้นายทุนเลิกทำงานให้ แล้วคิดถึงความจำเป็นในการป้องกันป่าด้วยตนเองในชุมชน

นอกจากนี้ การมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนของประชาชนตามที่นายสมัย ได้กล่าวมา ก็เป็นสิ่งที่ไม่สามารถปฏิปฏิบัติได้จริง เนื่องจากในหมู่บ้านยังขาดความเป็นเอกภาพในการบริหารงาน เพราะชาวบ้านบางส่วนไม่ให้ความเคารพนับถือผู้ใหญ่บ้าน ประกอบกับสังคมในพื้นที่ยังคงเป็นสังคมที่อ้างอิงระบบอุปถัมภ์และการเล่นพรครพกเส้นสายในระดับการเมืองท้องถิ่น ทำให้การปักครองหรือแบ่งปันผลประโยชน์ส่วนใหญ่เป็นไปเพื่อพวกพ้องของตนมากกว่าเพื่อสังคมส่วนรวม ทั้งหมด ทำให้ประชาชนบางส่วนที่ได้ประโยชน์ก็ยินดีร่วมมือ แต่บางส่วนก็ไม่ยินดีที่จะช่วยเหลือเพิกเฉยต่อการจัดการป่าชุมนาที่เกิดขึ้น เนื่องจากตนไม่ได้ประโยชน์นั่นเอง

เมื่อนำกรอบในการวิเคราะห์ตามบทที่ ๒ และ ๓ มาใช้เป็นกรอบในการวิเคราะห์งานวิจัยนี้ จะเห็นว่า การจัดการป่าชุมชนของหมู่บ้านนี้ยังคงมีปัญหา และไม่เป็นไปตามกรอบการบริหารจัดการป่าชุมชนที่ดี เนื่องมาจากประชาชนยังไม่ทราบสิทธิของตนเองในการบริหารจัดการป่าชุมชน และสิทธิของชุมชนในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ นอกจากราชการนี้ ระเบียบในการบังคับใช้

ด้วยเหตุนี้ การจัดการทรัพยากรป่าชุมชนของหมู่บ้านโนนศาลา จึงยังเป็นการจัดการตามหลักประชาธิปไตยที่ไม่สามารถกินได้ เมื่อมาจากปัญหาภายในของชุมชนเอง ซึ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่ชุมชนจะต้องเสริมสร้างความเข้มแข็งและแก้ปัญหาเหล่านี้ ด้วยการสร้างจิตสำนึกร่วม สร้างความสักดิศให้กับธรรมนูญชุมชน และสร้างความเป็นเอกภาพให้ได้ก่อนที่จะขอความช่วยเหลือจากภายนอก

๖. สรุป

ในขณะที่หมู่บ้านอื่นาต่อสู้เพื่อให้ได้สิทธิในการปกครองและจัดการทรัพยากรธรรมชาติ เป็นของตัวเอง แต่หมู่บ้านโนนศาลากับพยายามที่จะให้สิทธินี้กลับคืนแก่หน่วยงานราชการด้วยการขอความช่วยเหลือและพึงพิงอาชีวภาพช่วยเหลือจากหน่วยงานภายนอก เมื่อเกิดปัญหานอก การบริหารจัดการ ทั้งที่ปัญหานอก การบริหารจัดการนี้เกิดขึ้น เพราะปัจจัยภายนอกของหมู่บ้านเอง

ดังนั้น งานวิจัย “ประชาธิปไตยที่กินได้” นี้ จึงสามารถสรุปได้ว่า หมู่บ้านโนนศาลาได้ สิทธิในการทำให้ประชาธิปไตยกินได้ แต่ไม่สามารถที่จะบริหารจัดการและรักษาความสามารถในการจัดการทรัพยากรป่าชุมชนด้วยตนเองเนื่องจากขาดความสามารถในการบังคับใช้ธรรมนูญป่า ชุมชน และไม่สามารถแก้ไขปัญหาอันเกิดขึ้นจากการบริหารจัดการป่า เป็นต้นว่า ปัญหาการเสื่อมโทรมของทรัพยากรป่าไม้ ปัญหาการบุกรุกป่าของทั้งชาวบ้านและบุคคลภายนอก หรือปัญหาต่างๆ อันเกี่ยวเนื่องจากการจัดการทรัพยากรป่าชุมชน

ด้วยเหตุนี้ ประชาธิปไตยที่กินได้ ในชุมชนหมู่บ้านโนนศาลา จึงเป็นประชาธิปไตยที่ ประชาชนในชุมชนควรจะ “กินได้” แต่ “ไม่ได้กิน” เนื่องจากขาดความสามารถในการบริหารจัดการ ดังนั้น เพื่อที่จะแก้ไขปัญหาการทำให้ประชาธิปไตยในชุมชนนั้น “กินได้” ชุมชนควรจะปฏิรูปการมีส่วนร่วมและสร้างความร่วมมือจากรากฐานจากทุกภาคส่วนในชุมชน ให้ได้มีความร่วมมือเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีความตระหนักรู้ในปัญหาและสถานการณ์ร่วมกัน และร่วมมือร่วมแรงใจกันแก้ปัญหา เป็นสำคัญมาก ด้วยความช่วยเหลือจากชุมชนภายนอกด้วยกันเอง ก่อนที่จะขอความร่วมมือในการแก้ไขปัญหานี้จากภายนอก เพราะกลุ่มมองค์กรภายนอกไม่สามารถช่วยเหลือ

ปัญหาการรักด้ำพื้นที่ป้าชุมชนของนายทุนไม่ใช่เรื่องใหม่ในหมู่บ้านโนนศala เนื่องจากมีการเกิดขึ้นของปัญหาดังกล่าวมาเป็นเวลากว่า ๕ ปี แต่นี่เองจากปัญหาดังกล่าวได้รับการแก้ไขไม่ตรงประเด็น กับทั้งขาดความสามารถในการบังคับใช้กฎหมายและการตรวจสอบจากภายนอก ทำให้ปัญหายังคงวนเวียนอยู่แบบเดิม ในพื้นที่เดิมๆ

ดังนั้น รายงานวิจัยฉบับนี้ จึงเป็นตัวชี้วัดให้กับชุมชนได้เห็นว่า ปัญหาการรักด้ำพื้นที่ป้าชุมชน ไม่ใช่ปัญหาที่เกิดขึ้นจากภายนอก หากแต่เป็นปัญหาจากภายใน และมีแต่หน่วยงานและกลุ่มประชาสัมคมภายในชุมชนเท่านั้น ที่จะสามารถบริหารจัดการปัญหานี้ได้ ผ่านพื้นที่ ได้ด้วยตนเอง เนื่องจากปัญหานี้ ประชาชนในชุมชนบางส่วนเป็นผู้ก่อ ด้วยการเผาถางป่า ขายป่า ปลูกสวนยางพารา และดูแลสวนยางให้กับนายทุนด้วยตนเอง

ด้วยเหตุนี้ การแก้ปัญหาการจัดการป้าชุมชนของหมู่บ้านโนนศala เพื่อนำไปสู่ ประชาธิปไตยที่กินได้ ของประชาชน จึงมิใช่ปัญหาเชิงโครงสร้าง หรือปัญหาที่ถูกสร้างขึ้นจากภายนอก แต่เป็นปัญหาของคนในชุมชนในการบริหารจัดการป้าชุมชนของตนเอง

จึงสามารถสรุปได้ว่า การแก้ปัญหาป้าชุมชนของหมู่บ้านโนนศala จำเป็นต้องได้รับการแก้ไขจากฐานราก คือ ความตระหนักรู้ และความรู้สึกร่วมถึงสิทธิชุมชน และสิทธิในการจัดสรรทรัพยากร อันเป็นเป้าหมายสำคัญของการปฏิรูปการเมืองเพื่อนำไปสู่ “ประชาธิปไตยที่กินได้” เดียวกัน ซึ่งกระบวนการนี้อาจได้รับความช่วยเหลือจากนักวิชาการ หรือกลุ่มประชาสัมคมจากภายนอกเพื่อสร้างความตระหนักรู้ให้กับชุมชน จากนั้นจึงสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นด้วยตนเอง โดยอาศัยพฤติกรรมร่วมจากชุมชน และการจัดทำประชาคมเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึก

จากนั้น ชุมชนอาจสร้างเสริมความเข้มแข็งในการบริหารจัดการป้าชุมชนด้วยการดำเนินกิจกรรมต่างๆร่วมกัน อันเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการสร้างความตระหนักรู้และความรู้สึกในการอนุรักษ์ป้าชุมชนร่วมกันในชุมชนทั้งทางตรงและทางอ้อม ไปพร้อมๆกับการเรียนรู้การดำเนินงาน เกี่ยวกับการบริหารจัดการป้าชุมชนที่ดีร่วมกับหน่วยงานจากภายนอกที่เกี่ยวข้อง เช่น กรมป่าไม้

การสร้างเสริมความเข้มแข็งของกรมมีส่วนร่วมของชุมชนในการป่าชุมชน ไม่เป็นแต่เพียงการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับการจัดการป่าชุมชน หากแต่เป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนไปพร้อมๆ กับการสร้างประโยชน์และการพัฒนาอย่างยั่งยืน ให้กับป่าที่อยู่ในชุมชน

ดังนั้น งานวิจัยเรื่อง เรื่อง “ประชาธิปไตยที่กินได้: ศึกษากรณีการมีส่วนร่วมทางการเมืองในการบริหารจัดการทรัพยากรป่าชุมชนคงภูโล่นของหมู่บ้านโนนศาลา ตำบลล้าโรง อําเภอโพธิ์ไทร จังหวัดอุบลราชธานี” จึงเป็นความพยายามในการแสดงให้เห็นถึงรูปแบบการบริหารจัดการ ที่ไม่ประสบความสำเร็จของการจัดการป่าชุมชน โดยชี้ให้เห็นถึงปัญหา สถานการณ์ และทางแก้ไขที่เป็นไปได้ เพื่อการจัดการและพัฒนาป่าชุมชนของหมู่บ้านโนนศาลา ตำบลล้าโรง อําเภอโพธิ์ไทร จังหวัดอุบลราชธานี ให้มีประสิทธิภาพ และมีความยั่งยืนต่อไป

บรรณานุกรม

หนังสือภาษาอังกฤษ

Eva Wollenberg, David Edmunds, Louise Buck, Jeff Fox and Sonja Brodt (eds.).

Social Learning in Community Forests. Jakarta: A Joint Publication of CIFOR and the East-West Center, 2001.

Community Forestry At A Crossroads: Reflections And Future Directions In The Development Of Community Forestry. Proceedings of an International Seminar held in Bangkok, Thailand, 17-19 July 1997.

หนังสือภาษาไทย

กนกรรณ มะโนรรณ์ และ รวิช มนีผ่อง, 2549. บทสรุปของสถาบันภาคพงงานวิจัยทางสังคมวิทยา

ในภาคอีสาน ระหว่าง พ.ศ. 2543-2546. อุบลราชธานี: ศูนย์วิจัยสังคมอนุภูมิภาค
คุ่มแม่น้ำโขง คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี. พิมพ์ครั้งที่ 2

เครือข่ายป่าชุมชนจังหวัดอุบลราชธานี. คน-กับ-ป่า ทิ่งพาและผูกพัน: การจัดการป่าชุมชนใน
จังหวัดอุบลราชธานี. อุบลราชธานี: กองทุนเพื่อชุมชน. พ.ศ. ๒๕๔๕.

โครงการฟื้นฟูคุณน้ำชี WWF ประเทศไทย. ป่าชุมชน ... เรื่องของ “คน” กับ “ป่า”. เชียงใหม่:

โครงการฟื้นฟูคุณน้ำชี WWF ประเทศไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๑. พ.ศ. ๒๕๕๓.

สิทธิพันธุ์ พุทธหุน. ทฤษฎีพัฒนาการเมือง. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง. พิมพ์
ครั้งที่ ๑. พ.ศ. ๒๕๔๑.

ม.ร.ว. พฤทธิสาร ชุมพล. ระบบการเมือง : ความรู้เบื้องต้น. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์
แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2548.

โสการัตน์ จากรุสมบัติ. นโยบายและการจัดการสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพฯ : พ.ศ. ๒๕๕๒.

ปัทมาวดี ชูชูกิ. “โครงสร้างอำนาจในการจัดสรรทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของไทย” ใน
เศรษฐศาสตร์การเมืองและสถาบัน สำนักท่าพระจันทร์. กรุงเทพฯ: คณะเศรษฐศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. พ.ศ. ๒๕๕๓.

สมศักดิ์ สุขวงศ์. การจัดการป่าชุมชน : เพื่อคนและเพื่อป่า. กรุงเทพฯ: พ.ศ. ๒๕๕๒.

ข่าวจากเว็บไซต์ และหนังสือพิมพ์

“แหล่งการณ์สมัช堪จน” จากเว็บไซต์ http://arayachon.org/news/20090505_1287

“ถอยห่างจากอภิชานาtipปีไทย สร้างประชาtipปีไทยที่กินได้” จุดยืนสมัช堪จน อ้างอิงจากเว็บไซต์
http://politic.isranews.org/index.php?option=com_content&task=view&id=327&Itemid=27

เอกสารฉบับร่างที่เผยแพร่ในงานสัมมนาเรื่อง “ข้อเสนอสู่รัฐธรรมนูญฉบับที่ 19 เพื่อสร้าง
ประชาtipปีไทยที่กินได้และการเมืองที่เห็นหัวคนจน” ที่คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์

มหาวิทยาลัย เมื่อวันที่ 20 เมษายน 2550 อ้างอิงจากเว็บไซต์
<http://www.flawatch.org/node/11241>

นิธิ เอียวศรีวงศ์ ปฏิรูปการเมืองให้กินได้ มติชนรายวัน วันที่ ๑ กันยายน พ.ศ. ๒๕๕๕ ปีที่ ๒๕
ฉบับที่ ๑๐๔๐.

พิชญ์ พงษ์สวัสดิ์ ประชาธิปไตยที่ห้ามกิน กับ ประชาธิปไตยที่กินได้ อ้างอิงข้อมูลจากเว็บไซต์
<http://www.prachatai.com/journal/2009/04/20760>

สุลักษณ์ ศิวรักษ์ ป้ากอกาเป็นการสัมมนาในหัวข้อ "ทำไม่ต้องสร้างประชาธิปไตยที่กินได้และ
การเมืองที่เห็นหัวอนุญาต" ณ ห้องมาลัยทุราวดนันท์ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย ในวันศุกร์ที่ ๒๐ เมษายน ๒๕๕๐. อ้างอิงข้อมูลจากเว็บไซต์

http://www.sulksivaraksa.org/th/index.php?option=com_content&task=view&id=470&Itemid=3

อัจฉรา รักยุทธิธรรม. เสื้อกอดตั้ง อบต. การเมืองที่กินได้ อ้างอิงข้อมูลจากเว็บไซต์

<http://www.prachatai.com/journal/2009/10/26094>

วัฒนวิช “มือบับบับจ้าง...ตัวอย่างของประชาธิปไตยที่กินได้ หรือได้...เบื้องหลังคือระบบทุนนิยม
สามานย์” อ้างอิงจากเว็บไซต์

<http://www.oknation.net/blog/bwat/2010/03/14/entry-2>

“เยาวราช"ปลูก"สาวเสือแดง" ฮีดสู้อาประชาธิปไตยกินได้คืนมา วันที่ ๒๖ กันยายน พ.ศ.
๒๕๕๗, มติชนออนไลน์

<http://www.suanboard.net/view.php?p=view&kid=58721>

“ล้ำด้วยเหตุการณ์สำคัญร่วง พรบ. ป้าชุมชน” <http://www.prachatai.com/journal/2005/11/6267>

๒. กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากโครงการไปใช้ประโยชน์

ระหว่างการวิจัย ได้มีกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับโครงการวิจัย และนำไปใช้ประโยชน์ดัง

๑. การแบ่งปันข้อมูลในการลงพื้นที่ และการวิจัย ให้กับมูลนิธิ Nature Care จังหวัดอุบลราชธานี

๒. การนำนักศึกษาในรายวิชา วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ของคณะรัฐศาสตร์ ลงพื้นที่เพื่อศึกษาปัญหาที่เกิดขึ้นจากการบุกรุกป่าของนายทุน

๓. ผลจากการลงพื้นที่เพื่อศึกษาปัญหาการบุกรุกของนายทุน ในวันที่ ๑๐ กรกฎาคม ๒๕๕๓ ได้รับการเผยแพร่ โดยช่อง ๑๑ และโซเชียลมีเดีย เพื่อถ่ายทอดเรื่องราวที่เกิดขึ้น และสร้างจิตสำนึกให้กับชุมชน

๓. ตารางเทียบวัดถูประสงค์และกิจกรรมต่างๆที่ได้ดำเนินการ

กิจกรรม	ผลงานที่จะได้ออกกิจกรรม	ผลที่ได้รับจากกิจกรรม
1. การเตรียมงานวิจัย/ทบทวนศึกษาเอกสาร	แนวคิด และ ทฤษฎีเกี่ยวกับประชาธิปไตย ที่กินได้ และการมีส่วนร่วมทางการเมืองของชุมชนท้องถิ่น	ได้รับแนวคิดที่เกี่ยวข้องในการดำเนินการวิจัย
2. กำหนดแผนการ/วิธีการดำเนินงานวิจัย	แนวคิดและวิธีการในการวิจัย และแบบสอบถามในการทำกราฟวิจัย	ได้กรอบในการจัดทำงานวิจัย
3. ดำเนินงานวิจัย/เก็บข้อมูล	ข้อมูลการมีส่วนร่วมทางการเมืองของชุมชนตัวอย่าง	ได้ข้อมูลการมีส่วนร่วมทางการเมืองของชุมชนตามเป้าหมาย
3.1 เก็บข้อมูลด้านการมีส่วนร่วมทางการเมืองของชุมชนจากชุมชนตัวอย่าง โดยเก็บข้อมูลจากหน่วยงานภาครัฐ องค์กรที่มีใช้ภาครัฐ เอกชน และประชาชน	ข้อมูลจากการสัมภาษณ์การมีส่วนร่วมทางการเมืองของภาคส่วนต่างๆ	ได้ข้อมูลเกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชนและการมีส่วนร่วมของชุมชน
3.2 เก็บข้อมูลการมีส่วนร่วมทางการเมืองโดยการจัดเสวนาเพื่อระดมความคิด	ข้อมูลเกี่ยวกับข้อคิดเห็นด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน	ได้ข้อมูลการมีส่วนร่วมของชุมชน และได้จัดทำประชาคมหมู่บ้าน
4. การวิเคราะห์	ข้อมูลเกี่ยวกับวิธีการ แนวทาง และผลลัพธ์ของการเรียกร้องเพื่อประชาธิปไตยที่กินได้	ได้แนวทางและการวิเคราะห์ตัวแบบประชาธิปไตยที่กินได้
4.1 วิเคราะห์ปัญหาการรุกล้ำทรัพยากรป่าชุมชน	ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพปัญหาของชุมชนในการจัดการทรัพยากร	ได้รับข้อมูลเกี่ยวกับสภาพปัญหาของชุมชนในการจัดสรรทรัพยากร
4.2 วิเคราะห์แนวทางในการแก้ไขปัญหาการจัดการทรัพยากรป่าชุมชน	ข้อมูลเกี่ยวกับแนวทางในการแก้ไขการรุกล้ำป่าชุมชนโดยนายทุน	ได้รับแนวทางในการแก้ไขปัญหาจากชาวบ้านในชุมชน และสามารถวิเคราะห์ผลการดำเนินงานตามการออกแบบการวิจัยได้
5. จัดทำรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์	รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์	ดำเนินการเสร็จตามแผน

๔. รายงานการเงิน

รายการ	จำนวนเงิน (บาท)
หมวดค่าตอบแทน	
1. ค่าตอบแทนนักวิจัย	9,000 บาท
หมวดค่าใช้สอย	
1. ค่าจ้างเหมาผู้ช่วยนักวิจัย(นักศึกษาระดับปริญญาตรี)	4,000 บาท
2. ค่าเดินทางไปปฏิบัติงานนอกสถานที่	6,000 บาท
3. ค่าประสานงานเพื่อจัดเก็บข้อมูล	6,000 บาท
4. ค่าใช้จ่ายเดินทาง	10,000 บาท
หมวดค่าวัสดุ	
1. ค่าเอกสาร คำรำ ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย	3,000 บาท
2. ค่าวัสดุสำนักงาน	2,000 บาท
2. ค่าถ่ายเอกสารและจัดทำรูปเล่มรายงาน	5,000 บาท
รวมงบประมาณทั้งสิ้น	45,000 บาท

* หมายเหตุ: ขอตัวเฉลี่ยจ่ายทุกรายการ

บทที่ ๑

บทนำ

๑. หลักการและความเป็นมา

ว่าทกรรม “ประชาธิปไตยที่กินได้” เป็นหนึ่งในผลงานการเคลื่อนไหวของสมัชชาคนจน ที่ต้องการให้รัฐบาลและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียตระหนักถึงความสำคัญของการปฏิรูปทางการเมืองที่ ให้ความสำคัญกับการเมืองภาคประชาชนและให้สิทธิแก่ประชาชนในการตัดสินใจในการดำเนินนโยบายและโครงการต่างๆที่มีผลต่อชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชน

แนวคิด “ประชาธิปไตยที่กินได้” นี้ ได้รับการตอบรับเป็นอย่างดีจากประชาชน กลุ่ม ประชาสังคม กลุ่มองค์กรเอกชน และกลุ่มนักวิชาการต่างๆในหลายภาคส่วน และได้กล้ายมาเป็น ว่าทกรรมหลักซึ่งขับเคลื่อนกิจกรรมการเมืองภาคประชาชนในระบบประชาธิปไตยของประเทศไทย เพื่อเรียกร้องการเข้าไปมีส่วนร่วมในการดำเนินการต่างๆทางการเมืองและการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรบัณฑิตปี พุทธศักราช ๒๕๔๕ และมีผลทำให้การดำเนินงานค่างๆ ของภาครัฐ จำเป็นต้องเชื่อมโยงการมีส่วนร่วมของประชาชน และคำนึงถึงสิทธิของประชาชน ภายใต้รัฐธรรมนูญ รวมทั้งเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจมากขึ้น

การดำเนินการในส่วนนี้สามารถเห็นผลการดำเนินงานได้ชัดเจนจากการเพิ่มการกระจายอำนาจลงไปสู่ท้องถิ่น และการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจในนโยบาย หรือโครงการที่มีผลต่อชีวิตและความเป็นอยู่ของคนผ่านการทำประชามติ หรือประชาพิจารณ์ และ มีการสั่งการให้เจ้าหน้าที่ของรัฐจัดทำประชามติในชุมชนต่างๆเพื่อชี้แจงการดำเนินงานของภาครัฐ และเพื่อหารือแนวทางในการดำเนินงานต่างๆร่วมกับประชาชน

แต่อย่างไรก็ตาม ความพยายามของภาครัฐที่พยายามจะให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการ ดำเนินโครงการหรือนโยบายต่างๆในพื้นที่บางแห่งด้วยการจัดทำประชามติในชุมชนนั้นก็ถือได้ว่า เป็นการจัดทำไปตามนโยบายที่ได้รับมอบหมาย แต่ยังไม่ได้พยายามให้ประชาชนเข้าถึงและมีส่วน ร่วมตามเกณฑ์ของกลุ่มสมัชชาคนจนตามว่าทกรรม “ประชาธิปไตยที่กินได้” เนื่องจาก การจัดทำประชามตินี้เป็นเพียงการเรียกประชาชนมารับรู้ รับฟังนโยบายของภาครัฐ แต่ไม่ได้เปิด โอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายอย่างแท้จริง

ด้วยเหตุนี้ ข้องว่าใน การดำเนินงานของรัฐบาลที่ว่าด้วยการกระจายอำนาจไปสู่ประชาชน ด้วยการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมืองในบางพื้นที่ยังคงประสบปัญหา ประชาชน ยังคงขาดโอกาสในการเข้าถึงและมีบทบาททางการเมือง และยังขาดโอกาสในการบริหารจัดการ

ทรัพยากรในพื้นที่ของตนเอง ดังจะเห็นได้จากการรวมตัวเรียกร้องเพื่อขอการมีส่วนร่วมและเรียกร้องสิทธิในการบริหารจัดการทรัพยากรในชุมชนของตนเอง และด้านอำนาจภาครัฐที่มีการจัดทำนโยบายเพื่อพัฒนาพื้นที่โดยมิได้ขอความเห็นหรือซึ่งก็จะให้กับประชาชนในพื้นที่ได้รับทราบ ก่อนล่วงหน้า ดังเหตุการณ์การจัดสร้างเขื่อนปากน้ำ ที่ประชาชนในพื้นที่ถูกจำกัดการรับรู้ข้อมูล ก่อนที่เขื่อนจะถูกสร้าง และยังคงเป็นปัญหาทั้งของภาครัฐ ประชาชน และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการสร้างเขื่อน ทั้งในด้านทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม รวมถึงชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนที่อยู่อาศัยรอบตัวเขื่อน ซึ่งชาวบ้านในชุมชนต่างๆรอบเขื่อนปากน้ำ ได้ยืนหยัดต่อสู้และเรียกร้องสิทธิในการบริหารจัดการทรัพยากรในชุมชนของตนเองมาเป็นเวลา กว่าห้าสิบปี

สิทธิของชุมชนในการจัดการทรัพยากรในชุมชนของตนเองถือได้ว่าเป็นสิทธิขั้นพื้นฐาน ซึ่งถือว่าเป็นสิทธิที่ประชาชนพึงจะได้ เพื่อที่จะบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนของตน ตามกฎหมายปัญญาท้องถิ่นแบบดั้งเดิมที่เคยปฏิบัติกันมา และมีความหมายสามกับสภาพของชุมชนมากกว่าวิธีการบริหารจัดการที่ถูกวางแผนมาจากส่วนกลาง

สิทธิชุมชนในบริบทนี้ ถือได้ว่าเป็นส่วนสำคัญอีกประการหนึ่งที่จะเป็นส่วนขับเคลื่อน วิถีชีวิตริบบิล “ประชาริบบิไทด์ที่กินได้” ให้เป็นความจริง โดยอาศัยความเชื่อมโยงระหว่างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นของตน ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งมีหลายชุมชนในประเทศไทยได้ดำเนินการบริหารจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นของตน ได้เป็นอย่างดี และการดำเนินการในส่วนนี้ได้สร้างความเข้มแข็งและเสริมสร้างศักยภาพของประชาชนในชุมชน และเป็นรากฐานให้ประชาชนดำเนินการในด้านต่างๆ ได้ต่อไป

แต่อย่างไรก็ตาม สิทธิชุมชนในการบริหารจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นของตนเองในหลายท้องถิ่นยังคงประสบปัญหาในการบริหารจัดการ เช่น บางส่วนไม่ทราบถึงสิทธิของชุมชนตนเองในการบริหารจัดการทรัพยากรในชุมชน บางส่วนทราบถึงสิทธิของตนแต่ยังคงขาดสิทธิในการบริหารจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นของตนเนื่องจากถูกกฎหมายสิทธิในการบริหารจัดการทรัพยากรจากภาครัฐ บางพื้นที่ขาดการสนับสนุนจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเพื่อให้ความรู้และแนวทางในการบริหารจัดการ หรือขาดเงินทุนสนับสนุนในการดำเนินงาน หรือบางพื้นที่ได้รับสิทธิในการบริหารจัดการทรัพยากรในชุมชนของตน แต่กลับประสบปัญหาในการดำเนินงานเนื่องด้วยปัจจัยภายนอก เช่น ปัญหาในการบริหารจัดการ ปัญหาค้านความโปร่งใสของคณะกรรมการในการบริหารงาน เป็นต้น

ปัญหาในการบริหารจัดการด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนและสิทธิของชุมชนในการบริหารจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นของตนเองเหล่านี้ได้กลายมาเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นอันเป็นผลกระทบมาจากการดำเนินการตามวาระกรรม “ประชาริบไทยที่กินได้” ในการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อการบริหารจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นของตนเอง ซึ่งปัญหาเหล่านี้ สะท้อนให้เห็นถึงความไม่พร้อมทั้งของภาครัฐ และของชุมชนเองในการบริหารจัดการทรัพยากรในท้องถิ่น ซึ่งถือเป็นปัญหาเชิงโครงสร้างที่ทั้งภาครัฐ และภาคประชาชนจำเป็นต้องนำไปพิจารณา และหาทางแก้ไขร่วมกันว่ารัฐบาลจะเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นของตนได้ในระดับใดและจำเป็นต้องมีการให้ความรู้หรือสนับสนุนการดำเนินงานของภาคประชาชนได้ในส่วนใดบ้าง

การดำเนินงานในด้านสิทธิชุมชนและการจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นของชุมชนในทางปฏิบัติที่เห็นได้ชัดเจนที่สุดในประเทศไทยในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา คือ การเรียกร้องเคลื่อนไหวของประชาชนที่ต้องการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจหรือผลักดันนโยบายที่มีผลกระทบต่อชุมชนของตน เช่น การวางแผนท่องเที่ยวไทย-มาเลเซีย การสร้างเขื่อน ปัญหาที่เกิดขึ้นจากผลกระทบทางอันเป็นผลมาจากการก่อตั้งโรงงานอุตสาหกรรม เช่น กรณีมาบตาพุด และปัญหาในการจัดการทรัพยากร เช่น การจัดการป่าชุมชนของประชาชนในท้องถิ่น ซึ่งเป็นผลมาจากการถูกบุกรุกผืนป่าในชุมชน การได้รับสิทธิสัมปทานของนายทุน และปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นจากการบริหารจัดการป่าชุมชนโดยภาครัฐ ซึ่งถือได้การเรียกร้องในการผนึกป่าชุมชนนี้เป็นกรณีการเรียกร้องของประชาชนที่มากที่สุด มีพื้นที่ครอบคลุมทั่วประเทศ มีการสร้างภาคีพันธมิตรป่าชุมชนทั้งภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคเหนือ และภาคใต้

ถึงแม้ว่าปัญหาการจัดการป่าชุมชนของประชาชนและการเคลื่อนไหวของประชาชนในประเด็นนี้จะเป็นประเด็นเล็กหากเทียบกับประเด็นปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมค้างๆที่ได้กล่าวมาแล้ว แต่ปัญหาการจัดการป่าชุมชนนั้นเป็นปัญหาที่มีผลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในพื้นที่ เป็นปัญหาที่กินระยะเวลานานา มีผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลายฝ่ายเข้ามามากมาย และมีพื้นที่ที่มีปัญหาเกือบทั่วทั้งประเทศไทย เนื่องจากการจัดการป่าชุมชนนั้นยังมิได้มีกฎหมายรองรับในการบริหารจัดการป่าชุมชนโดยประชาชน เนื่องจากร่างพระราชบัญญัติป่าชุมชนยังมิได้ถูกบังคับใช้ ทำให้การดำเนินงานต่างๆในด้านป่าชุมชนยังคงขาดความชัดเจน และขาดความเป็นเอกภาพในการดำเนินการบริหารจัดการป่าชุมชนให้เป็นระบบเดียวกันทั้งประเทศไทย ด้วยเหตุนี้ การดำเนินการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติในป่าชุมชนจึงเกิดปัญหาในการจัดทำมาตรฐานในการดำเนินงาน เช่น กฎหมายในการบังคับใช้ป่าชุมชนมีความแตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่ ขาดการบังคับใช้กฎหมายเดียวกันในป่าชุมชนเมื่อมีผู้กระทำผิดระเบียบในป่าชุมชน

จากปัญหาที่เกิดขึ้นดังกล่าว ทำให้หลายภาคส่วน ทั้งภาคราชathan นักวิชาการ องค์กร อิสระและองค์กรภาคเอกชน ประชาชน และภาครัฐ ได้พยายามที่จะแก้ไขปัญหาด้วยการดำเนินการร่วมกันประชาชนในพื้นที่ในการบริหารจัดการป่าชุมชน โดยการเป็นภาคีเครือข่ายร่วมกันและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ในการบริหารจัดการป่าชุมชนระหว่างกัน ดังจะเห็นผลได้จากผลการวิจัยเรื่องป่าชุมชนและการจัดทำกรุงรัชท์ให้บ้านเรื่องป่าชุมชนที่ประสบความสำเร็จในหลายพื้นที่ทั่วประเทศไทย

แต่อย่างไรก็ตาม ยังคงมีหลายพื้นที่ที่ไม่ประสบความสำเร็จในการดำเนินงานด้านป่าชุมชน และยังคงต้องได้รับความช่วยเหลือจากกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นดังกล่าว นอกจากนี้ไปจากการเรียกร้องเคลื่อนไหวเพื่อขอสิทธิในการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรหรือขอความช่วยเหลือจากรัฐบาล

กรณีศึกษาด้านป่าชุมชนในงานวิจัยนี้ คือ ป่าชุมชนในเครือข่ายป่าคงภูโหล่นของหมู่บ้านโนนศาลา ตำบลสำโรง อำเภอโพธิ์ไทร จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งเป็นหนึ่งในป่าชุมชนที่ประสบปัญหาในการบริหารจัดการป่าชุมชนเนื่องจากถูกนายทุนจากภายนอกมาบุกรุกทางป่าในที่ดินเขตป่าชุมชนเพื่อนำมาใบประโภตและส่วนต้น

ป่าชุมชนคงภูโหล่น เป็นป่าชุมชนที่ได้รับการบริหารจัดการร่วมกันระหว่างชุมชนท้องถิ่น ๒๖ หมู่บ้าน ในเขตอำเภอโขงเจียม อำเภอศรีเมืองใหม่ และอำเภอโพธิ์ไทร ในจังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งการบริหารจัดการทรัพยากรป่าชุมชนคงภูโหล่นนี้ เป็นการบริหารจัดการทรัพยากรป่าชุมชนที่เกิดจากกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนร่วมกับการสนับสนุนของหน่วยงาน และองค์กรภายนอกโดยมี การบริหารจัดการในรูปแบบองค์กร โดยมีคณะกรรมการป่าชุมชน ที่มาจากการเลือกตั้งของสมาชิกในชุมชน และมีการประชุมเพื่อออกกฎหมายเบี่ยงป่าชุมชน ที่มีการระบุข้อบังคับและบทลงโทษที่กำหนดโดยคณะกรรมการป่าชุมชนและสมาชิกในชุมชน ซึ่งถือได้ว่าการบริหารจัดการทรัพยากรป่าชุมชนนี้เป็นการดำเนินการแบบประชาธิปไตยชุมชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชนอย่างแท้จริง

แต่อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันนี้การบริหารจัดการเครือข่ายป่าชุมชนป่าคงภูโหล่นกำลังประสบปัญหាដันเนื่องมาจากการบุกรุกถ้ำพื้นที่ป่าชุมชนของนายทุน ปัญหานี้ ได้เกิดขึ้นที่หมู่บ้านโนนศาลา ตำบลโพธิ์ไทร อำเภอสำโรง จังหวัดอุบลราชธานี โดยมีนายทุนจากภายนอกเข้ามายุ่งกับป่าชุมชนด้วยการแห่ถ้ำทางป่าชุมชน โดยเฉพาะป่าชุมชนที่อยู่บริเวณยอดเขา เพื่อนำมาทำเป็นสวน

ยางพารา ทำให้ป่าชุมชนเสื่อมสภาพเนื่องจากสูญเสียป่าต้นน้ำบนยอดเขา และชาวบ้านประสบภัยปัญหาเกี่ยวกับการใช้น้ำเพื่ออุปโภคและบริโภคเนื่องจากน้ำบนป่าต้นน้ำเดินขาดเคลื่อน และน้ำที่มาจากการป่าต้นน้ำเดินมียาฆ่าแมลงป่นอันเป็นผลมาจากการดำเนินการปลูกยางพารา ทำให้หมู่บ้านโนนศาลาประสบภัยปัญหาน้ำที่จะใช้อุปโภคบริโภคและทำการเกษตร

ปัญหาน้ำอันเนื่องมาจากการรุกคืบพื้นที่ป่าชุมชนของนายทุนดังที่ได้กล่าวมานี้เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นเรื่อยๆ ในหมู่บ้านโนนศาลาโดยไม่ได้รับการแก้ไข ผู้ใหญ่บ้านในชุมชนได้ลองแก้ไขปัญหาดังกล่าวด้วยการร้องเรียนสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นไปยังสำนักงานป่าไม้จังหวัด เพื่อให้มามาดำเนินการกับนายทุนดังกล่าว แต่การดำเนินงานนี้ไม่เป็นผลเนื่องจากขาดความต่อเนื่องและความเข้มแข็งของการดำเนินงานในส่วนของภาครัฐ มีเพียงการดำเนินงานปักปืนเขตแดนป่าชุมชนและรับทราบเรื่องเท่านั้น นอกจากนี้ ผู้ใหญ่บ้านยังได้พยายามทำการฟ้องร้องทางกฎหมายเพื่อให้ นายทุนดังกล่าวหยุดกระทำการบุกรุกป่าชุมชน และในทางปฏิบัติแล้ว นายทุนดังกล่าวก็ยังคงดำเนินการบุกรุกป่าชุมชนและไม่ถอนพื้นที่ออกไป ซึ่งมีการกันรั้วลดหนามในส่วนที่มีการปลูกยางพาราเพิ่มเติมเพื่อมิให้ประชาชนเข้าไปใช้ประโยชน์ในป่าชุมชนได้

จากการพยากรณ์แก้ไขปัญหาการรุกคืบป่าชุมชนของนายทุนดังที่ได้กล่าวมา จะเห็นได้ว่าความพยายามในการแก้ไขปัญหาการรุกคืบป่าชุมชนโดยอาศัยกลไกของภาครัฐนั้นไม่ประสบความสำเร็จ รัฐให้อำนาจในการปักปืนเขตแดนป่าชุมชน และรับเรื่องราวท่องร้อง และให้คำแนะนำในการดำเนินการแก้ไขปัญหา แต่รัฐไม่มีส่วนร่วม หรือไม่มีความสามารถในการบังคับใช้กฎหมาย หรือบังคับการดำเนินงานให้เป็นไปในสิ่งที่ควรจะเป็น

ดังนั้น งานวิจัยเรื่อง “ประชาริปไทท์กินได้: ศึกษากรณีการมีส่วนร่วมทางการเมืองในการบริหารจัดการทรัพยากรป่าชุมชนคงถือหล่นของหมู่บ้านโนนศาลา ตำบลสำโรง อำเภอโพธิ์ไทร จังหวัดอุบลราชธานี” เรื่องนี้ จึงเป็นงานวิจัยที่มุ่งเน้นศึกษาระบวนการการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อบริหารจัดการทรัพยากรป่าชุมชนของตนของหนែน้อย จากการพึงพอใจของประชาชน เพื่อให้การบริหารจัดการพื้นที่ป่าชุมชนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ โดยการสำรวจระดับการมีส่วนร่วม บทบาท และข้อจำกัดของชุมชนในการบริหารจัดการเครือข่ายป่าคงถือหล่น และศึกษาถึงความพยายามในการร่วมเป็นภาคีวิชาการ ร่วมกับหน่วยงานภาครัฐ และเอกชนในการเสริมสร้างศักยภาพและเตรียมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในการบริหารจัดการทรัพยากรป่าชุมชนเพื่อแก้ไขการรุกคืบพื้นที่ของนายทุนในป่าชุมชน

การศึกษาวิจัยนี้จะแบ่งเนื้อหาในการวิจัยออกเป็นสามส่วน โดยส่วนแรกจะเป็นการศึกษาปัญหาและรูปแบบในการบริหารจัดการทรัพยากรป่าชุมชนของหมู่บ้านโนนคลา ส่วนที่สองเป็นการศึกษาระบวนการแก้ไขปัญหาการรุกค้าป่าชุมชนโดยอาศัยการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน และส่วนที่สาม เป็นการศึกษารูปแบบการจัดการทรัพยากรป่าชุมชนที่เหมาะสมสำหรับการจัดการทรัพยากรป่าชุมชนในหมู่บ้านโนนคลา

๒. วัตถุประสงค์

๑. ศึกษาปัญหาและรูปแบบในการบริหารจัดการทรัพยากรป่าชุมชนของหมู่บ้านโนนคลา
๒. ศึกษาระบวนการแก้ไขปัญหาการรุกค้าป่าชุมชนโดยอาศัยการมีส่วนร่วมของประชาชน
๓. ศึกษาและเสนอรูปแบบการจัดการทรัพยากรป่าชุมชนที่เหมาะสมสำหรับการจัดการทรัพยากรป่าชุมชนในหมู่บ้านโนนคลา

๓. ขอบเขตและวิธีการวิจัย

โครงการวิจัยนี้ มีขอบเขตการวิจัยอยู่ที่การศึกษาวิจัยเอกสารที่เกี่ยวข้องกับหลักการปฏิรูปทางการเมืองที่เกี่ยวข้องกับ “ประชาธิปไตยที่กินได้” และบทบาทการมีส่วนร่วมทางการเมืองของชุมชน ตามปรัชญาทางการเมืองและท้องถิ่น โดยมุ่งเน้นไปที่การศึกษาบทบาทการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการทรัพยากรป่าชุมชน โดยมีการลงพื้นที่เพื่อศึกษากรณีศึกษาจากหมู่บ้านในเครือข่ายป่าชุมชนดงภูโลล่น จำนวน ๑ หมู่บ้าน คือ หมู่บ้านโนนคลา ตำบลลำสำโรง อำเภอโพธิ์ไทร จังหวัดอุบราชธานี

โครงการวิจัยนี้มีวิธีการดำเนินการวิจัยโดยการวิจัยเอกสาร การทำการวิจัยย่างมีส่วนร่วม โดยการจัดเวทีเสวนาหรือเวทีประชุมเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นทางการแก้ไขปัญหาการรุกค้าพื้นที่ป่าชุมชนของนายทุนร่วมกันโดยชาวบ้านในหมู่บ้าน โดยมีความคาดหวังว่าผลของการดำเนินการวิจัยโดยใช้รูปแบบดังกล่าวจะส่งผลให้กับประชาชนในหมู่บ้านสามารถแลกเปลี่ยนความคิดเห็นทางการแก้ไขปัญหาการรุกค้าป่าชุมชนของนายทุนได้อย่างยั่งยืนและมีประสิทธิภาพ โดยจะได้กล่าวถึงรายละเอียดเกี่ยวกับคำถา สมนติฐาน ตัวแปร การออกแบบงานวิจัย และการดำเนินงานวิจัย ตลอดจนขั้นตอนในการวิจัยในบทที่ ๑ ต่อไป

๔. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑. ได้รับแนวทางในการแก้ไขปัญหาการรุกค้าพื้นที่ป่าชุมชนของหมู่บ้านในศาลา
๒. สร้างองค์ความรู้ใหม่ในการแก้ไขปัญหาการรุกค้าพื้นที่ป่าชุมชนของหมู่บ้านในศาลา
๓. นำองค์ความรู้ใหม่ไปใช้ในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจากการจัดการทรัพยากรป่าชุมชนของหมู่บ้านในศาลา